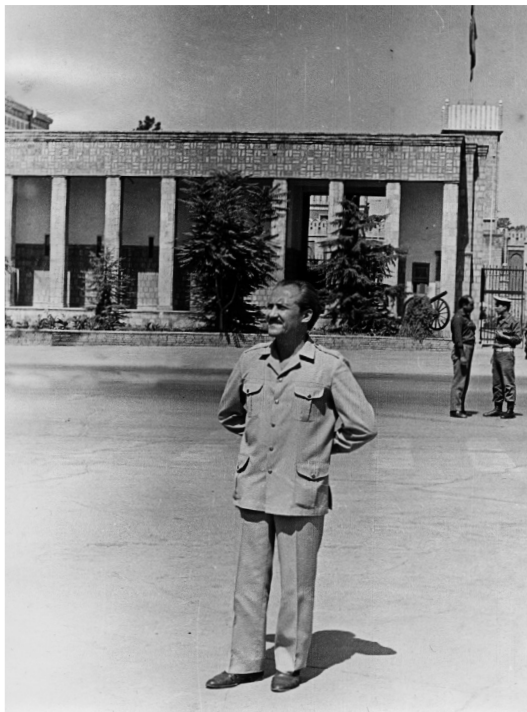

В.М. Половецъ

АФГАНСЬКИЙ ЩОДЕННИК (1985-1986)

УДК:94(477.51)
ББК - ТЗ(4Укр-4Чер)
П-52

Половець В.М.

**Афганський щоденник. – Чернігів: ПАТ “ПВК Десна”, 2025.
- 240 с.**

ISBN - 978-966-502-626-9

Автор: Половець В.М. – доктор історичних наук, професор

Книга “Афганський щоденник” українського науковця, історика охоплює два роки перебування в Афганістані. Автор розповідає про історичні події, свідком чи учасником яких йому довелося бути, організацію, в якій він працював, зустріч з державними і партійними діячами, з видатними вченими і працівниками культури, які бували в Афганістані у ті роки. Книга дає широке уявлення про внутрішні партійні відносини та становище у вищій школі Афганістану на той час.

© В.М. Половець

Передмова

Афганістан. Країна, де навіть в одному кишлаку проживає по декілька об'єднаних племен і народностей, це – земля гір з чотирма тисячами перевалів і пустель, які становлять 80 % території. Теж 80 % його населення проживає в кишлаках; 30 млн. чоловік (1985 р.), з яких 2 млн. кочівники. Багато горя зазнала ця земля. Стогнала вона і під ногами завойовників, які тисячами направлялися в Індію.

У країні налічується понад 30 тис. кишлаків (сіл). Кишлак – це місце проживання сільського населення. За час перебування в Афганістані я відвідав біля 40-ка кишлаків. Кожен з них складався з 50 і більше домівок (мазанок). Населення кишлака має свою спільну землю (за кишлаком), свою мечеть. Мулла проживає в цьому ж кишлаку. Домівки побудовані так, що є вихід на вулицю. Біля кишлака є цвинтар, майдан і місце для торгівлі. При кишлаках створена своя система іригації, вона загального користування.

Під час поїздки по Афганістану я часто зустрічався з моджахедами (борцями за священний іслам). Зовні – це звичайні селяни (білий одяг, чорний жилет і чалма). Вони люб'язні, привітні вдень, а вночі духи (так називали їх наші солдати). Кожен селянин мріє мати зброю, якщо у нього її ще нема. Для чого зброя? Щоб боротися з невірними, захищати іслам. Яка зброя? В Афганістані – це те, що діставалося від окупантів. Бури (десятизарядна англійська гвинтівка), автоматична гвинтівка США, гвинтівка ФРН, автомати Ізраїлю, Франції, США, Англії. Особливо цінується автомат Калашнікова, який поставляє Китай (до 1 тис. доларів). Джихад – боротьба з невірними, для мусульманина – це святе. Це – дорога в рай.

Усі мусульмани об'єднані в мусульманські збройні угруповання. Там є аксакал, який навчає членів свого угруповання стратегії і тактиці боротьби. Кожен мусульманин повинен знати їх напам'ять.

Це – обов'язок кожного мусульманина захищати іслам:

- для кожного з них джихад – це священна війна за іслам;*
- боротися за ріст мусульманських збройних угруповань;*
- основна мета – вигнати шураві (росіян) з Афганістану;*

- кожен член угруповання повинен привести з собою ще одного мусульманина (обов'язково зі зброєю).

Тактику вимагалось знати таку:

- ухилятися від переважаючих сил противника;
- вчитися здійснювати раптовий напад на окупантів; організувати диверсії і теракти;
- уміти добувати у ворога зброю і боєприпаси;
- приймати участь у повному і повсюдному знищенні військ противника.

Ці питання кожен мусульманин повинен знати. Такою стратегією і тактикою користувалися моджахеди до 1989 року (часу виведення радянських військ з Афганістану). У таких умовах посольство Радянського Союзу допомагало урядам Б. Кармаля і М. Наджиба (кожному у свій час) боротися з моджахедами за майбутнє Афганістану. Як це робилося, я пишу в даній книзі. Після нас на зміну моджахедам прийшли таліби.

Мене часто запитували, чому в Афганістані такий безлад? І я відповідав:

- Тому, що Афганістан – країна племен, які об'єднує лише іслам. А їх керівники (лідери) борються за право на владу. Навіть у Національно-демократичній партії, яка виникла після того, як король покинув Афганістан, утворилися дві фракції (крила): парчамісти (парча – прапор), куди входили представники багатих елітарних кіл суспільства і халькісти (хальк – народ) - фракція дрібних чиновників, торгівців, ремісників, землевласників та широких кіл інтелігенції. Халькісти завжди відчували особисту неприязнь, політичну недовіру і підозрілість до парчамістів, що стало причиною глибокої відчуженості між керівниками фракцій.

Ми, як радники, намагалися у своїй роботі примирити обидві сторони, навіть на їх основі створити двопартійну систему в країні, але як показали наступні події, це не вдалося.

НЕСПОДІВАНЕ ВІДРЯДЖЕННЯ

Наступив 1985 рік. Після святкування Нового року пішли буденні проблеми, пов'язані з перспективним і поточним плануванням роботи на цілий рік. Розпочиналися вони, як правило, з наради у першого секретаря, на якій він в цілому по-діловому ставив конкретні завдання перед кожним секретарем обкому та відділами, за які вони відповідали. Я цей рік виділяю тому, що ніяких змін у моєму особистому житті він не передбачав. У роботі непомітно пройшли січень і лютий місяці, а в березні якимось роздався довгий телефонний дзвінок. Так завжди дзвонив Л. Кравчук, зав. відділом пропаганди ЦК. Я підняв трубку.

- Слухаю.

- Прийнято рішення секретаріата ЦК направить тебе на два роки в Афганістан, – сказав Леонід Макарович, привітавшись.

- А що я там буду робить? - запитав я.

- Допомогати афганцям будувати нове життя.

- А серйозно?

- А серйозно, партійним радником. Правда, деталі я не знаю, бо там не був. Подзвони Володимирі Антоновичу Івашку, він недавно звідти повернувся, - сказав Л. Кравчук.

В. Івашка я добре знав. Він працював тривалий час секретарем парткому Харківського університету, потім секретарем Харківського обкому партії. Знаючи про те, що без першого секретаря обкому такі питання не вирішуються, я чекав на подальший розвиток подій. Проїшов тиждень. Л. Палажченко мовчав. Я вирішив, що він домовляється з ЦК про мою заміну, адже два роки працювати без одного з секретарів – справа непроста. Його обов'язки повинен виконувати хтось з інших секретарів. Хто? Я вважав, що це мав бути другий секретар обкому М. Агеєнко, він найбільше підходив для цієї заміни, а вірніше підміни. Минув ще один тиждень. Якимось вранці подзвонив Л. Палажченко і запросив до себе. Коли я зайшов, він підвівся із-за столу, привітався і сказав:

- Тобі прийдеться їхати в Афганістан. Я дуже цього не хотів, але рішення прийнято в Москві і зробити нічого не можна. Як ти дивишся на це?

- Я так розумію, що тут відмовитися не можна. Я вже два рази відмовлявся, перший, коли брали в апарат ЦК Компартії України і другий – коли пропонували навчання в Дипломатичній академії. Це було ще при М. Уманцю. Тоді я тільки закінчив Академію суспільних наук і відповідав, що в дипломати не збираюся. А тут інша справа. Афганістан – це війна, там гинуть наші солдати, там вирішується майбутнє цієї країни.

- Ну, раз так, тоді збирайся. У тебе два тижні на підготовку, а з першого квітня тобі потрібно бути у Москві. Кого залишимо на твоєму місці, бо, сподіваюся, через два роки ти повернешся.

- І я сподіваюся, Леоніде Івановичу, а замість мене ці обов'язки буде найкраще виконувати другий секретар.

- Я теж так думаю. Зайди до Миколи Івановича і відповідно поговори на цю тему.

Коли я зайшов до М. Агеєнка, то дізнався від нього, що вони вже з Л. Палажченком усе це обговорили. Я лише більш детально охарактеризував найголовніші завдання обох відділів (пропаганди й науки) та Будинку політосвіти. Усе інше він добре знав, як другий секретар обкому.

Зібравши керівників своїх підрозділів (обох відділів і Будинку політосвіти), я повідомив їх про свій від'їзд і що по всіх питаннях їм тепер потрібно звертатися до Миколи Івановича. До поїздки в Москву залишалось два тижні. Я присвятив їх сім'ї. Доньці було 12 років, сину – 21 (у той час він уже закінчував військове училище). Ліда на роботі, а я звернув увагу на те, що в квартирі не все гаразд. Потрібно було привести в порядок ванну і кухню, зайнятися батареями в залі й спальні – це все, що я залишав зробити, коли буде вільний час. І тепер час настав, треба зробити усе до від'їзду. Спасибі господарчому відділу обкому, вони активно виконували усі мої просьби, знаючи куди і наскільки я їду. Коли всі господарчі справи були закінчені й підійшов час від'їжджати до Москви, дружина вирішила супроводжувати мене до Москви. Там вона навчалась в інституті, там в Московській області

(Куровське) проживали її старша сестра і брат, там вона народилася, і, можна сказати, Москва була для неї рідним домом. Я не заперечував, знаючи, як їй прийдеться з донькою залишатися в Чернігові і чим може закінчиться моя небезпечна поїздка в Афганістан.

У визначений час я з'явився в ЦК партії, Міжнародному відділі, відрекомендувався і мене провели до зав. сектором ЦК Бондарчука Віктора Степановича, який відав організацією підготовки партійних кадрів для Афганістану. З бесіди з ним я дізнався, що буду працювати в Кабулі, радником посла Радянського Союзу по партійному будівництву – так офіційно буде називатися моя посада, а працювати ми всі будемо в будинку ЦК НДПА (Національно-демократичної партії Афганістану), що крім мене в Кабулі будуть працювати радниками: Ломоносов В.Г. – другий секретар Волгоградського обкому КПРС, керівником групи партійних радників, його заступником – Коняєв М.Т. – інструктор ЦК КПРС, Іволгін М.О. – інструктор ЦК КПРС, Чурпіта В.М. – зав. організаційним відділом Архангельського крайкому партії, Серьогін В.О. – секретар одного з райкомів Ленінградського обкому КПРС.

Це далеко не всі учасники групи, яка готувалася на заміну працюючих там. Мені Бондарчук В.С. ще раз наголосив, що робота буде відповідальна і контрольована відділами ЦК КПРС, а коли ми прибудемо в Кабул, то нас теж попередять, що де б ви не були, з ким би не зустрічалися, повинні повідомляти, що офіційно ваш статус радника посла СРСР в Афганістані, що офіційно ви перебуваєте на дипломатичній службі, а в дійсності будете працювати як представники ЦК КПРС при ЦК НДПА. Ваше завдання буде розвивати й зміцнювати ЦК НДПА, її зв'язок з народами Афганістану та СРСР. Структура ЦК НДПА відповідала структурі ЦК КПРС, звичайно, з урахуванням місцевих особливостей. На чолі кожного відділу працює завідуючий з афганців, а при ньому радник ЦК КПРС, який допомагає, організовує і навчає певний відділ працювати в масах, вести за собою первинні партійні організації і відповідати за їх дії. Декілька відділів “замікаються” на секретарі ЦК. З такими знаннями про свою майбутню роботу вийшов я з кабінету В. Бондарчука.

На наступний день розпочалося наше навчання, вірніше наша підготовка до поїздки. Заняття полягали в тому, що кожного наступного

з 10 днів у залі ЦК розглядали одну окрему тему. Ці теми охоплювали всю життєдіяльність країни – від політики до економіки. Лекторами були провідні вчені, військові, політики – фахівці по Афганістану. Це була перша половина нашої підготовки. Друга відбувалася в будівлі МЗС країни. Тут нас ознайомили з дипломатичним етикетом, структурою посольства, порядком підготовки та обов'язками дипломатичних кадрів. Ще раз нагадали, що всюди, де б ми не були, ми офіційно дипломати, про що нам видадуть у посольстві відповідні посвідчення на мові пушту. (До речі, зберігається, як реліквія у моєму домашньому архіві).

АФГАНІСТАН. Лекцію про Афганістан нам прочитав консультант Міжнародного відділу ЦК КПРС **Поляков Г.А.** Усі присутні – майбутні радники не тільки уважно його слухали, а й старалися детально законспектувати. Подаю її так, як встиг записати у своєму щоденнику.

Офіційна назва Афганістану – Ісламський Емірат Афганістан. Він розташований на роздоріжжі між Сходом і Заходом, й з найдавніших часів є центром торгівлі та міграції. Його геополітичне розташування між Південною і Центральною Азією з одного боку, і Близьким Сходом з іншого, дозволяє відігравати важливу роль в економічних, політичних і культурних відносинах між країнами регіону.

У середині XVIII ст. на території Афганістану утворилася Дуранійська держава. Спроби Великої Британії підпорядкувати її в XIX ст. закінчилися провалом. За угодою 1893 р. низка районів була відторгнута по так званій “лінії Дурані” і приєднана до Британської Індії (нині у складі Пакистану). Афганістан перебуває у стані війни з 1980-х років, коли країна стала пішаком у холодній війні. Радянський Союз і США підтримували протидіючі сили.

Щодо географії Афганістану, то він розташований на півдні Центральної Азії, на південному сході Іранського нагір'я. Понад 50 % території країни на височині. Має гори в центрі та на північному сході, рівнину – на північному та південному заході. Найвища точка – у центрі Гіндукуша (Ношак, 7485 м), на півдні – долини. Клімат сухий, субтропічний; степи й пустелі.

В Афганістані на той час проживало 30 млн. чоловік. Площа – 652 864 км². Багатонаціональна держава. Найчисленніша народність, що населяє в основному південну частину країни, афганці-пуштуни – 6600 тис. осіб; у північних і центральних частинах країни живуть таджики – 2700 тис. осіб; хазарійці – 1400 тис.; туркмени – 400 тис.; кафіри (нуристанці) – 100 тис.; фірюзкухи – 90 тис.; джемшиди – 80 тис.; а також теймени, араби, киргизи, каракалпаки, перси, індійці, євреї та ін. Народності Афганістана за релігією – здебільшого мусульмани – суніти. Лише східні хазарійці, бербери та джемшиди – мусульмани — шиїти.

Релігія. Релігія в Афганістані представлена в основному ісламом. Близько 80 % населення сповідують іслам сунітської течії, 19 % – шиїтської (в основному перси й хозарійці). В Афганістані проживають індуїсти і сікхи, головним чином, в Кабулі, Кандагарі, Джалалабаді.

Проблеми довкілля. Країна має обмежені водні ресурси, запаси питної води розповсюджені нерівномірно. Занадто великі території лісів вирубуються задля опалення та будівництва, надмірне використання пасовиська приводить до спустошення ґрунтів. Все більше території підпадає під пустелі, забруднення повітря та води, деградація ґрунтів – усе це сучасні проблеми навколишнього середовища в Афганістані.

Історія. Через територію країни проходили старовинні торговельні шляхи, які вели від Середземного та Каспійського морів із Середньої Азії до узбережжя Індійського океану. Через Афганістан йшли численні полчища завойовників, починаючи від Олександра Македонського до Надір-шаха (XVIII ст.).

Уперше афганці згадуються в історичних пам'ятках 982-983 рр. За свідченнями арабських і таджицьких науковців Середньовіччя, афганці тоді жили в районі Сулейманових гір, а басейни річок Афганістану населяли в основному таджики. Упродовж XI-XVIII ст. афганські племена заселяли сучасний Афганістан і вийшли за його межі до Індії, де заснували султанат з афганською династією Лоді (1451-1526). Наприкінці XVII ст. територія Афганістану була поділена між Іраном (райони Герата та Кандагара) та Індією (райони Кабула і Пешавара).

Формування держави. У I пол. XVIII ст. в Афганістані остаточно склався феодальний лад, створилися прошарки купецтва і знаті. Тодішній занепад Ірану та Індії сприяв визволенню афганців. Повстання племені Гільзаїв у 1709 р. очолив Мір-Вейс, що призвело до вигнання іранців з Афганістану, через кілька років нащадки Мір-Вейса підкорили Центральну і Східну частини Ірану. У 1730 р. Надір-Шах витіснив афганців з Ірану і 1738 р. знову підкорив Афганістан. Після смерті Надір-Шаха у 1747 р. ватажок афганського племені Абдалі (згодом названого Дурані) Ахмед-шах заснував єдину Афганську державу. Обраний шахом, Ахмед-шах Абдалі, у 1747-1773 рр. завоював Харасан, Сінд, Пенджаб, Кашмір та узбецькі землі від Гіндукуш до Аму-Дар'ї. Внаслідок феодальних міжусобиць у 1816 р. ця держава розпалася на чотири князівства: Кандагар, Герат, Пешавар і Кабул.

Перша англо-афганська війна. Правитель Кабула, найсильнішого з них в економічному та військовому відношенні, Дост-Мухамед у 1826 р. оголосив себе еміром Афганістану. Підкорення Кандагару (1826 р.) і Герату (1856 р.), і завоювання узбецьких ханств Маймене, Андкой та інших було завершенням територіального формування сучасного Афганістану. Проте об'єднання затрималося агресією Великої Британії, яка у першій половині XIX ст. завоювала Індію і прагнула захопити Афганістан та Середню Азію. Перша англо-афганська війна (1838-1842) закінчилася поразкою Великої Британії.

У другій війні (1878-1880) Велика Британія захопила Кандагар і Джалалабад й нав'язала Афганістану Гандамакський договір 1879 р. Народні повстання змусили Велику Британію вивести своє військо, але проанглійський емір Абдуррахман придушив народний рух, стратив його керівників і вів жорстоку боротьбу із сепаратизмом місцевих ханів. Реформи Абдуррахмана відіграли велику роль у централізації феодальної афганської держави. За його правління сформувалися прошарки торговельної буржуазії та поміщиків, активізувався антибританський рух молододафганців, які виступали за повну незалежність країни та проведення внутрішніх реформ. У 1908 р. емір Хабібупулла під тиском феодалів придушив цей рух. Ще більше посилювався вплив Великої Британії в Афганістані після поділу в 1907 р. сфер впливу на Середньому Сході між Великою Британією та Російською імперією,

які готувалися до війни з німецькою імперією. Під час Першої світової війни Афганістан дотримувався нейтралітету.

Незалежність Афганістану. У 1919 р. емір Хабібупулла був убитий. Еміром став його син Аманулла-хан (1919-1929), який проголосив повну незалежність Афганістану. Велика Британія відповіла на цей акт війною, але, зважаючи на напруженість в Індії, змушена була визнати самостійність Афганістану. Незалежність його визнала Радянська Росія. 28 лютого 1921 р. був підписаний договір про дружбу між РСФР та Афганістаном. Аманулла-хан провів ряд реформ: ліквідував рабство, проголосив рівноправність народностей, розпочав будувати промислові підприємства, зміцнив армію, реорганізував державний апарат, але в 1929 р. внаслідок інспірованого Великою Британією повстання, зрікся влади. Еміром став англійський ставленник, але його скинув Надір-шах – дядько Аманулли-хана, який згодом був убитий. У 1933 р. падишахом Афганістану став син Надір-шаха Мухаммед Загір-шах. Під час другої світової війни Афганістан дотримувався нейтралітету.

Із корисних копалин в Афганістані є газ, нафта, цинк, золото, ізумруди, рубіни, лазурити, мідь. Клімат – сухий, в окремих місцях сніг лежить 8 місяців. В Іран – пішов 1 млн. населення. У Пакистані з часом афганців стільки ж, як і в Афганістані. Чоловіків – 50 %. Більше 30 народностей. Афганці поділяються на племена, між якими існує кровна помста. У містах проживає >3 млн., у промисловості - 400 тис. Поселення в кишлаках живе спорідненими зв'язками. Існують норми шаріатського права. Кочівники живуть в юртах. Широко розповсюджене поважання незнайомця, але не панібратство. Не намагайся допомогти жінці. Любимий подарунок – колоші. Із 120 розвинутих країн ООН, вони займають 108 місце. Понад 30 мов і діалектів. Основні – пушту і дарі. Шифр – арабський. Кабул – одне з місць цивілізації ще з кам'яного віку. З 6 ст. не мають своєї державності. Араби швидко захопили Іран, але Афганістан не змогли. Династія Ахмад-шах Дурані з 1716 до 1818 р. Ахмат-шах здійснив 17 походів в Індію. Провінції Дір, Сват, Бодмаур, Адоура – увійшли до Пакистану, де живуть пуштуни. Після смерті Абдурахмана став його син Аманулла-хан. 27 травня 1919 р. РСФР признала Афганіс-

тан. 7 квітня Аманулла послав листа Леніну. Уряд відповів згодою. Керівництво Афганістану сильно взяло російську сторону. Феодали і басмачі були проти. 24.01.1931 р. поставлено питання про басмачів і був підписаний договір про нейтралітет і ненапад. Після смерті Аманулли хана прийшов його син Захір-шах. І з того часу стали проникати в Афганістан німці, японці, турки, австрійці. Почалися інциденти на кордоні. Вони підкупали племена, спонукаючи до нової війни. З 1941 р. почали турбувати на кордоні. Захір-шаху нагадали про договір від 1931 р. Тоді афганці оголосили про нейтралітет. Гітлер намагався втрутитися, але афганці відмовилися.

У 1946 р. Афганістан був прийнятий в ООН. Політичні партії і профспілки тут з середини ХХ ст. фактично не існували. У 1958 р. в країні видавалося близько 50 газет і журналів. У 1963 р. була встановлена конституційна монархія. У 1973 р. монархію ліквідовано і встановлений конституційний режим. Країна почала називатися Республікою Афганістан. 27 квітня 1973 р. після т. зв. “квітневої революції” (саурська революція) до влади прийшла Народно-демократична партія Афганістану (НДПА), яка обрала своєю ідеологією – соціалізм. 30 квітня 1978 р. було проголошено країну Демократичною Республікою Афганістан (ДРА). Уся повнота влади перейшла до рук Революційної ради. 1 травня був сформований уряд на чолі з Н. Таракі. Чинність Конституції від 14 лютого 1977 р. була скасована.

Однак “квітнева революція” привела до нової боротьби – громадянської війни. 16 вересня 1977 р. Н. Таракі був убитий змовниками на чолі з Х. Аміном. 27 грудня 1979 р. в Афганістан введені радянські війська з метою надання підтримки уряду НДПА. 28 грудня 1979 р. був убитий Х. Амін. Державним і партійним лідером став Бабрак Кармаль.

13 квітня 1980 р. ухвалено тимчасову Конституцію країни під назвою “Основні принципи ДРА”, які діяли до квітня 1985 р. На цьому лекція Генріха Анатолійовича закінчувалася. У кінці він нам сказав: “Як будуть розвиватися події у цій країні далі, ви відчуєте на місцях. Не тільки відчуєте, а й будете учасниками цих подій як радники”.

Лекція М.Р. Харунової, доктора історичних наук, професора МДУ *Афганістан-країна важкої долі*. Через нього йшли усі завойовники в Індію. Наші з ним кордони – 2300 км, 75 км з Китаєм, 2180 км з Пакистаном, 190 км з Індією. $\frac{4}{5}$ країни займають гори, льодовики, пустелі, перевали.

На той час ще не стояло питання про створення Пуштуністану. У січні 1979 р. була спроба провести з'їзд та об'єднати усі маоїстські групи у прокитайську КП. США почали готуватися до малих війн у цих регіонах. Американська розвідка та інші країни вели обробку керівників племен. У січні 1979 р. сюди прибув президент США *Картер* “з готовністю захищати свої втрати, де б це не було”. У Кабулі в березні 1979 р. був убитий американський посол. Амін, отримавши від США чек на 110 тис. доларів, мав у записній книжці навіть номер телефону на випадок установаження вбивці. Китайці відкривали шпиталі і готували виступи в Кандагарі. Радянських порад і рекомендацій у таких обставинах не було.

Запрошення на переговорах про ввід військ було 14 разів, але офіційного документу не було. Коли стало ясно, що Афганістану загрожує розділ, СРСР вирішив ввести війська. Проведена іспанська конференція, яка припинила членство Афганістану в ООН. В Ірані – відродження ісламу, а поряд прокомуністичний режим. Китай підтримав конфронтацію США і СРСР.

Пакистан отримав можливість вийти з етнополітичної кризи. Вони суніти і їм відтермінували виплату 1 млрд. доларів позики. Індія – її особлива роль на провідне місце тут. За останні роки експорт з Індії в Афганістан збільшився майже на 20 %.

Монотеїстична релігія – іслам виникла в VII ст. Мусульманин – покірний богу. “Нема бога, крім Аллаха, а Мухаммед – його пророк. 5 стовпів ісламу – 5-кратне поклоніння, омовіння, мандрівка до святих місць, додержання посту в місяць рамазан, відчислення на користь бідних. Коран створювався як одкровення. У ньому багато протиріччя. Шаріат – звід законів. В Афганістані 98 % населення мусульмани, 19 % – мусульмани-шиїти – це таджикки. (Суна – висловлювання, якого нема в Корані). У шиїтів є повідомлення тільки від Алі і його нащадків.

Після промови Черчіля у Фултоні 1946 р. Пакистан, Турція, Іран підтримали Англію, але Афганістан – ні. З того часу СРСР почав підтримувати Афганістан, будувати дороги, підприємства, інші об'єкти. Прийшовши до влади, Дауд відкрив СРСР двері в Афганістан. Коли Дауда позбавили посади, його портрет був у кожному дукані.

У 1960 р. був обраний Генеральним секретарем партії Таракі. Він з бідної сім'ї, поет і письменник. Був він слабохарактерний, дозволив обійти себе Аміну – прем'єру. Його відправили у Вашингтон аташе. Він там зайнявся письменницькою діяльністю. Амін із багатой сім'ї, у свій час був головою студентського земляцтва. Уже тоді розпочалася боротьба за шляхи демократизації суспільного життя і розмежування класових сил. У 1962-1963 рр. були побудовані з допомогою СРСР дороги Кумка – Герат, Герат – Кандагар та ін., 4 ферми, Кабульський політехнічний інститут. Формувалися орендні відносини (чия земля, скот, робочі руки)? ріст лихварства.

У парламенті – до потасовок, зміна кабінету міністрів, дружба з Китаєм. У 1965 р. – договір про дружбу і ненапад. Король їде в Китай, Лю Шао – в Кабул. Усіх цікавлять кордони з СРСР. Коли король виїхав в Італію, здійснився державний переворот. У ньому приймала участь НДПА.

Амін надав керівникам революції високі посади, а потім їх відібрав. Поправів і пішов до американців, почав туди їздити, а в НДПА почався розкол. Керівництво це побачило і провело об'єднану конференцію. 27 квітня Кадир (ВВС) взяли Палац Аміна, запропонували тому здатися, він відмовився і був розстріляний. Були прийняті укази, декрети. До них держава не була готова, не створено було Національного фронту. Пішов розстріл, репресії вищого духовництва. Лікбез. Перепис. Намагалися кальку робити з СРСР. Допускалися непродумані висловлювання по відношенню до радянсько-афганських відносин. Порівняння з жовтневою революцією, як зразок для розвитку. Зі всіх країн тільки Індія віднеслася до афганської революції лояльно. Пакистан формально визнав Афганістан.

Про сунітів і шиїтів. Суніти – як певна течія сформувалися в XI ст. в боротьбі з шиїзмом і в протиставленні йому. **Суна** – означає “звичай, шлях, напрям (по якому йти)”. Під цим поняттям мається

ся на увазі життєвий шлях пророка Мухаммеда як приклад для всіх мусульман. Ще до Мухаммеда кожне арабське плем'я мало свою суну – неписаний збір морально-правових розпоряджень, “звичає-ве право” патріархально-громадського суспільства, успадковане від попередніх поколінь. Потреба в суні виникла після смерті пророка, виявилось, що розпоряджень в Корані недостатньо для вирішення всіх суспільних потреб. Мухаммед родинно-племінних звичаїв не відкидав.

Ісламська суна включає норми державного, кримінального, майнового, сімейного права, пропонує стереотипи поведінки мусульманина в побуті. Спочатку за основу брали суні Мухаммеда, зафіксовані у вигляді хаджів, які увійшли в іслам як символ віри, права, богослов'я. Цю інформацію передавали найближчі родичі Мухаммеда – Абу Баккар, Умар, Айша, Алі. Суніти заперечують посередництво між Аллахом і людьми після смерті Мухаммеда, не визнають особливу природу халіфа Алі та особливе право його нащадків на імамат, керівництво громадою. Для сунітських мусульман Коран – джерело фундаментальних поглядів. Суна – перший авторитетний його коментар.

Халіф – глава держави, виборна особа. Його право на владу визначає община, яка доручає йому замінити попереднього халіфа і так аж до пророка Мухаммеда.

Шіїти – прихильники, партія, секта. Напряв в ісламі, який визнає єдино законним наступником Мухаммеда тільки Алі ібн Абу і його нащадків по головній лінії. Після смерті Мухаммеда частина його сподвижників виступила за збереження верховної влади в “сім'ї пророка”. Вони в VII ст. вчинили розкол (“шіа”), утворивши окрему групу прихильників передачі верховної влади Алі ібн Абу, як двоюрідному брату Мухаммеда. Це угруповання стало ядром руху шіїтів, що розділив мусульманство на сунітів і шіїтів. У формуванні шіїтів відіграв роль і національний чинник. Серед прихильників шіїзму непропорційно багато представників неарабомовних народів (інакомовні, урдумовні, берберомовні), а також народи зі сферу впливу Персії. Серед прихильників Алі, після його смерті, почали проповідувати, що Мухаммед призначив Алі своїм духовним наступником і що сам Алі наділений божественною благодаттю.

Шіїти становлять близько 19 % загального числа мусульман. Для шіїтів роль імама значно вища, ніж для сунітів, він у них не може залягати від бажання людей, тобто обиратися. Шіїти моляться три рази на день, суніти – 5 разів.

Талібан – радикальний ісламський рух сунітського напрямку, що народився серед пуштунів (1994) на півночі Пакистану (заснували 30 студентів мусульманської духовної школи (медресе) м. Кандагару на чолі з муллою Мухаммедом Омаром. Характерні риси – чорні тюрбани і білий одяг.

Імам – голова мусульманської громади, духовний керівник, керує молитвою в мечеті. Імамом може бути будь-який вірний, який має достатні знання в релігійній сфері та є досить авторитетним аби бути головою на громадських молитвах. У мечетях імамами зазвичай стають особи, які мають богословську освіту і авторитет серед віруючих.

В уявленні шіїтів імамами стають повноважні представники Аллаха із роду Алі, єдині спадкоємці пророчих знань. Імам – почесна назва вищих духовних авторитетів, керівників релігійно-правових шкіл – мазхабів, керівників великих общин.

Хороші знання по Афганістану ми одержали з лекції Марьян Рубенівни Харунової, доктора історичних наук, професора Московського університету. Це була та лекція, яку я майже дослівно записав і з неї зараз беру всю інформацію для цієї книги. Тут були історичні, соціально-економічні й географічні дані по Афганістану на середину 1980-х рр.

Єршов Георгій Петрович, доктор економічних наук, професор

Афганістан як країна. Південь Афганістану –найбільше нерозвинута його частина. Річок багато, але усі тимчасово водостійкі. Сама р. Кабул за містом розпахується і висаджуються овочі. На богорі один раз врожай виростає за 4 роки. 80 % Афганістану – гори. Понад 4 тисячі перевалів. У гірських районах живляться ячменем і тувовими ягодами. У дубових лісах вживають жолуді.

На Новий рік (21 березня) в Кабулі ще холодно. Усе це на висоті біля 1500 м. Від високої температури спасаються зеленим чаєм. Гельменська система (обробіток землі), запропонований американцями. У неї вкладено 100 млн. доларів, але, щоб вона працювала, потрібно ще 300 млн. доларів.

Про кочівників. Їх біля 2 млн осіб. Зазначу, що статистика по Афганістану – справа умовна. Населення – 30.8 млн \pm 15 %, а землі – ще процент більший. Прийнято так, що кожного року добавляють цей відсоток від попереднього досягнутого. Ціни на базарі теж щороку збільшуються. Незважаючи на те, що географія земних надр багата, але їх мало використовується. Нафтопродукти, наприклад, возять з СРСР автомобілями. Думали про випуск автомобілів на зрідженому газі, але у них газ – метан, він не зріджується. Провели газопровід і врізали його в Середньоазійську систему. Беруть в рік по 2.5 млрд. м³. Але з 4 точок видобутку газу працює лише одна.

Постійний експорт афганських килимів. Поступають вони лише з Півночі країни. Малюнки на них такі, як і з Бухари. Справа в тому, що людину на них по-мусульманські показувати не можна, тому уся творча енергія майстрів націлена була на орнамент, надписи і т.п. Тривалий час працюють над поширенням зрошувальної системи, але в Афганістані вона була започаткована ще за Чінгізхана.

Вождь ісламістів живе в Бомбеї. 80 % неграмотних. Серед основних правил ісламу “джихад” – боротьба з невірними.

Політичні партії

ША – Ісламська партія Афганістану – найбільша контрреволюційна партія. Її керівник – Хитмат’яр Гольбуддін. Претендує на роль голови контрреволюції. Входять туди пуштуни, колишні землевласники, бюрократія. У них боротьба за віру тотожня боротьбі за Афганістан. Дають клятву на Корані. Мухаммед Юнір Хатяр – виділяється із ША – він проти диктаторських методів Хитмат’яра.

ЮОА — Ісламська організація Афганістану. Члени партії борються за створення держави ісламського типу. Керівник – Бурхан-ата Бодоні. Прихильник ідей Хомейні. Мета – проти традиційного і нового колоніалізму. Розподілять нові і незайняті землі на основі Корану.

НФІРА — Національний фронт ісламської революції Афганістану. Керівник – Ахмат Гілляні. Користується повагою серед племен (пуштунів). Публікує листівки проти СРСР. Пропонує удосконалення особи на основі положень Корану.

ДІРА – Держава ісламської республіки Афганістан. Лідер – Мухаммед Набі-Мухаммаді. Крайнє праве крило служителів культу. Про-

грама “Чого ми хочемо?” Створити мусульманську державу. Самопожертвування і любов до Аллаха. До нього прихильний син. Відзначається жорстокістю.

ФНЗ – фронт національного звільнення. Керівник Моджахедаді Сабхітулла, промонархіст. Контрреволюційний рух. Для нього характерно – відхід частини духовництва на північ. Утомленість народу від пожеж, залучення молоді у банди, викрадення худоби, відсутність громадянського миру. Закон – об’єднати якщо не всіх, то велику більшість мусульман.

Басов Валерій Володимирович, доктор історичних наук, проф.
Партія (НДПА)

У 1982 р. прийняли нову програму Народно-демократичної партії Афганістану. Після організаційного з’їзду, з’їздів більше не було. З 1978 р. в партії йшла боротьба між “халькістами” й “парчамістами”. Будівництво партії розпочалося з 1980 р. Це ключове питання афганської революції. Два листи в адрес ЦК НДПА направив ЦК КПРС. Партія не була єдиною. У центрі роботи залишалася єдність партії. Провели 18 пленумів ЦК НДПА. Програма партії прийнята на 14 пленумі ЦК. До революції 1978 р. в партії було 5 відсотків робітників і селян. Зараз – 80 %. На 14 пленумі прийнята резолюція на підтримання єдності рядів. Велика фракційність. 5 тисяч первинних партійних організацій. Партійна структура здійснена по нашому зразку: ЦК, ОК, РК, у містах МК. Опубліковано документ про 20-річчя НДПА (в журналі “Партийная жизнь” у листопаді 1982 р. Фракції названі по назві друкованих органів партії.

Парчам (прапор) – 40 % таджиків, заможні селяни, робітники, військові, верхні шари чиновників, багата інтелігенція.

Хальк (народ) – вихідці із пролетарських і напівпролетарських кіл населення, інтелігенція, торгівці і ремісники.

Вітчизняний фронт. Це організація, в яку потрібно ще вдихнути життя. Реальної влади не має. Завдання її – об’єднати робітників, селян та інших. Задача в перспективі – будівництво соціалізму. Контрреволюція нав’язує нові форми здійснення національно-демократичної революції. Скажемо, націоналізація транспорту в країні, а 90 % його приватний.

Приводні ремені у партії є, але вони ще не ефективні. Протириччя у партії передаються іншим організаціям. Головне завдання – подавити контрреволюцію (а вона сама різношерста). Етнічна сторона – керівництво пуштуно-таджицьке.

Перший напрямок армія. Партія вела тут велику роботу. З 1980 р. стала задача будівництво армії нового типу, а не “слуга і господар”. Її біля 150 тисяч. Зберігається дезертирство. Десь біля 2 тисяч у місяць. Контрреволюція веде роботу в військах. Розмежування сил іде повільно. Якість роботи – головне. 60 % партії – у військах. Характер озброєння з нашою допомогою міняється, але не так швидко, як би хотілося. Всього контрреволюції – біля 500 тисяч. Вона не йде фронтом, а діє одиночними розрізненими групами. Вони теж удосконалюють свою роботу. Групи захоплюють окремі військові частини.

Другий напрямок – удосконалення соціально-економічних процесів. Їх потрібно вирішувати паралельно, подавляючи противника і вирішуючи взаємно питання перетворення. У центрі тут земельно-водна реформа. Її мета – охопити селянство, яке було малоземельним чи безземельним. 296 тис. селян отримали землю, а біля 400 тис. залишилося безземельними. Землі усім не вистачає. Партія зняла лозунг “Земля усім, хто її обробляє”. Населення країни не може встановити, які переваги нової влади у цьому відношенні.

У 1982 р. був пленум ЦК, який дав цьому явищу оцінку. До сих пір не вдалося досягти довоєнного рівня. Із 130 об'єктів, які ми будували, роботу потребують ще до 20 %. Скорочено 50 % шкіл, лікарень, професійних навчальних закладів. В економіці країни потрібен ривок. Населенню треба створювати матеріальні блага. Вирішувати проблему зайнятості. Біля 300 кооперативів, їм потрібна допомога. Розвивати державний сектор. Біля 200 тисяч ремісників. Їм теж треба державна допомога.

Третій напрямок. Держава повинна охопити виробництвом усі непрацюючі підприємства, шахти, заповнити їх людьми. Державний сектор по своєму спрямуванню некапіталістичний. До цього напрямку належить ідейно-політична, масова робота. У цьому напрямку партія ще не набула досвіду. Тут проблема – переконати населення. Завдання – боротьба за маси. Тут особисті контакти – багато значать.

Контрреволюція використовує іслам. Прямо в чистому вигляді ідеї боротьби з контрреволюцією не ведуться. Маса ще не підтримали народну владу. Революційні перетворення проходять поза кишляками. Працювати в кишляках з партійними організаціями – основне завдання.

Анікієв Анатолій Васильович – заст. міністра ВС СРСР
Царандой – афганська міліція

Міліція входить у Збройні Сили Афганістану. В органах внутрішніх справ (царандой) 100 тисяч чоловік. 3 млн. населення, залишивши села, пішли у міста, де безпечніше. Почалося економічне відродження. Валютне становище ще складне. Запаси різко скорочуються. Росте внутрішній борг і інфляція. Керівні кадри не мають достатнього досвіду і є велике у них бажання покласти на радників. Старання напружено працювати у них нема. Суттєві протиріччя між “хальк” і “парчам”. Це – особливо в кадрах. Із-за цього часто міняють керівників провінцій і зон. Військово-політична обстановка складна. Ініціатива на боці влади.

У 1984 р. – 38 загальновійськових операцій. У противника 19 тисяч втрати. Основні бази розбиті, але противник швидко відновлюється. У кишляках, де нема гарнізонів, править мусульманський комітет. Під контролем державної влади 18,3 % кишляків. Усі обласні центри під контролем державної влади. Банд – 884 – 96 тисяч чоловік. Усюди бійці царандою (міліції) з місцевих. У 1981 р. – 52 операції, 1982 р. – 11 тис. операцій, 1983 р. – 16 тис. операцій.

В Афганістані в армії – 140 тис. Противник – добре озброєний. Керівники банд прагнуть об’єднатися, але у них це не виходить. Банди в горах добре озброєні і на час операцій об’єднуються. Під час революції ми упустили роботу з населенням. Другий раз вернути населення до революційних подій важко. Ми мало дали населенню у той час. Усе населення – віруючі. Усі від Б. Кармаля до міністрів відвідують мечеті.

Робляться спроби захопити прикордонні провінції і встановити там своє керівництво. Традиційно офіцери і сержанти міліції готувалися в Німеччині. Усі радники були з ФРН. За 10 км від Кабула стоїть противник. У Кабулі 8 тис. міліції. В Афганістані нема паспортів. Усім членам партії доручення – рекомендувати одного добровольця в ряди

царандоя. Зараз є 10 тис. добровольців у Кабулі. Сержанти царандоя після освіти 10-12 кл. Офіцерів готують в СРСР. Зарплата сержанта – 5700 афганів, а робітник на виробництві – 3 тис. афганів. Створили свою академію царандоя. Радниками і викладачами в академії працюють радянські офіцери міліції. Радянських радників охороняє армія.

Шутов Володимир Данилович – генерал-полковник, зам. нач. управління Генерального штабу Радянських військ, радник

ОСОБЛИВОСТІ ВОЄННОЇ ОБСТАНОVKИ

Іде війна. Війна партизанська. 80 % території гори, 20 % – пустині. Кабул на висоті 1500 м. У кишлаках проживає 80 % населення. Війна > 5 років. За цей час контрреволюційним силам нанесли значну поразку. У зоні Центр розгромлено велике угруповання противника (Паншері). Навколо Кабула обстріли припинені. У районі Кандагару, Герату, Пахтія, Хоста, Лагару, дороги Кабул – Фазні нанесені суттєві враження противнику.

Проте сили контрреволюції далеко не розгромлені. Противник контролює до 80 % кишлачної зони. На території Пакистану й Ірану > 130 пунктів. Тут готуються десятки тисяч заколотників. У Пакистані проживає населення стільки, як і в Афганістані. Тому й там вони рвуться до влади. За останній час кількість новітньої зброї у противника збільшилася. Вони проявляють фанатизм і упертість, віру в те, що вони захищають свій край. В цілому співвідношення сил на нашу користь.

Тактика дії заколотників. Вона міняється. Відкритих боїв уникають. Діють із засади, влаштовують обстріли, диверсії, залякування, намагаються дезорганізувати наші ряди, способи діяльності стають усе більше вдосконаленими. З роками набувають досвіду. Не пропускають жодного випадку розгільдяйства. Способи дії різні. Наша відповідь:

- бойові дії позапланові, коли виявлена банда і її керівництво;
- висадка десанту (специфічні умови, у них хороша інформація);
- перекриття кордону, охорона комунікацій, особливо ґрунтових доріг.

Міністр Н. Мухаммед – халькіст; нач. ген. штаба – Шахнаваз – ака, парчаміст; нач. політуправління Садикі – секретар ЦК НДПА, парчаміст; озброєння мають теж саме сучасне, але є і БТР– 52, гармати, зенітки. Забезпечена армія продовольством, є в достатку речове майно. Сухопутні війська (корпус – 2-3 дивізії). Піхотна дивізія – 8 тис. чоловік. Укомплектованість армії – 50 %, командири (до 80 %). У батальйонах і ротах до 40 %.

Прикордонні війська. У складі сухопутних військ. Сформовано 10 бригад. Формується 11-та. Всього 63 прикордонні батальйони укомплектовані на 50 %. Для перекриття кордону потрібна укомплектованість 80 %. Вирішили укріпити прикордонні війська. Рішення прийняли, а не виконали. Взяли із сухопутних військ. ВВС – 9 авіаційних полків. У боях показали себе добре. Кожній зоні країни виділили по два Мі-8 (вертольоти).

Офіцерський склад. Укомплектований на 86 %. Молодь. Вихідці із трудових прошарків. – 15 % (від командира батальйону до дивізії) добре себе проявляють. Осередок – взвод, рота – вихідці із сержантів і солдат. Слабше. Ослабляються в дивізіях. Раніше їх не готували до бойових дій. Оновлений офіцерський склад прикордонниками. Прийшло бойове поповнення. При формуванні офіцерського корпусу тенденція до класового підходу. Далі – зміцнення партійних рядів офіцерського складу. Намагання пропхнути на керівні посади парчан, виховання - в дусі вірності революції офіцерських кадрів. Боєготовність помітно зросла, але вона ще не висока. У країні діє примусовий призов. Мала бути велика робота по патріотичному вихованню. Плани доводяться, але не виконуються. У 1984 р. прийнято ряд важливих рішень. Це стосується службовців, які по спеціальності не працюють. Учні після лицю йшли у вуз. Тепер по закону після лицю - в армію, а потім вуз. Строк служби від двох до трьох років, у тилкових частинах – до 4-х. Робота по призову на місцях ведеться слабо.

В лицях викладачі з Франції і ФРН. Це впливає на відношення до армії. Дезертирство – 2 тис. в місяць. Пояснюють турботою про сім'ю. Створені військомати, їм треба допомогти. Бувають підкупи, звільнення від армії. Стали більше турбуватись про солдат. Боротьба зі спробами контрреволюційного розтління армії. Створено воєнний

дорадчий орган на чолі з генералом Салмановим. Нач. штаба генерал-майор Печевий. У кожній зоні – старший військовий радник.

Завдання по стабілізації положення в ДРА:

- Рішення приймаються потрібні, а в житті вони не закріплюються.
- Створено 8 зон. У кожній зоні – представник ЦК НДПА.
- Там же й створені штаби. Їх очолюють губернатори. Задача – створення органів влади і звільнення територій від банд.

Пропаганда і воєнні заходи:

- У штабах створені бойові групи. Штаби вирішують усі питання боротьби з контрреволюцією в регіоні.
- Наряду зі звільненням території, потрібно проводити засоби по соціально-економічному перетворенню.
- Робота по прихиленню банд на бік уряду. Тут важлива роль штабів.
- Територіальні війська ті, які діють на основі колишніх банд.

Чучукін Володимир Олександрович (КДБ СРСР)

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ АФГАНІСТАНУ

КАМ – організація робочої контррозвідки

ХАД – служба державної інформації

Наджибулла – начальник служби безпеки Афганістану, парчміст, колишній посол в Ірані, багато років прожив у Югославії, лікар. З пуштунської сім'ї, знає 3 мови.

“Ми гордий, чесний, добрий народ, але ми ніколи не викинемо з серця обиду, якщо вона коли-небудь буде причинена”.

ХАБ – 25 тисяч співробітників, для боротьби в основному з контрреволюцією. Має 5 напрямків для боротьби з бандитизмом.

- Не можна при відсутності людини її критикувати.
- Краще посперечатися у присутності.
- Уважно і з повагою відноситися до релігійних звичаїв.
- Головна – кадрова проблема.
- Традиційна афганська риса – повільність.

Багато інформації, а більше дезінформації, яку розповсюджує противник.

Бондаренко Віктор Степанович – ЦК КПРС

- Утриманство афганців. Вони йдуть на це свідомо, щоб потім сказати: “Це – радник!”

- Не захоплюватися написанням паперів, не писати за них.

- Про взаємовідносини як між собою, так і з афганцями.

- Довірчість, навіть при неофіційних зустрічах.

- Про механічне перенесення досвіду. Наприклад, “працювати без відстаючих”, політдні, агітатори.

- Про спиртне і пристрасті.

Основні документи

- Статут НДПА

- Програма НДПА

- Основні принципи НДПА

- Доповідь Б.Кармаля (до 20-річчя НДПА)

Наступні дні у нас були заняття в МЗС СРСР, куди з готелю “Москва” нас привозили автобусом. На заняттях перед нами виступали дипломати, які працювали у свій час по декілька років в Афганістані і добре знають історію і звичаї цього народу. Виступи їх були організовані таким чином, що вони охоплювали усі сторони життя і діяльності афганського народу. Попередили, що записувати небажано.

Працівники протокольного відділу наголошували на порядку проведення як посольських, так і урядових заходів, починаючи від зовнішнього виду радника посла, до його безпосередніх дій у тому чи іншому випадку. Особлива увага зверталася на участь працівників посольства у масових заходах, які проводилися на стадіоні. Увага при цьому зверталася на дотримання безпеки, перебування посадової особи в місцях масового скупчення людей та приводилися приклади терористичної діяльності контрреволюційних сил по відношенню до радянських людей.

Працівники господарчого відділу міністерства ознайомили нас з порядком розміщення на постійне місце проживання та харчування. У посольстві працює їдальня. Крім того, господарчий відділ буде розвозити під замовлення усі необхідні продукти, починаючи від хліба і закінчуючи консервами і ковбасами по цінах, діючих в Радянському Союзі. Ось так пройшли дні, визначені розкладом підготовки радників для роботи в Афганістані.

КАБУЛ

22 квітня 1985 р.

Ми прибули літаком в Кабул. Розмістилися в готелі ЦК, відпочили і відправилися у відділи ЦК партії. Відбулося знайомство з другим секретарем ЦК НДПА т. Зирай, ще раз зустрілися з В.Г. Ломоносовим та його заступником т. Коняєвим М.Т. і повернулися в готель. Після обіду того ж дня відвідали посольство. Там стали на партійний облік, отримали свої перші підйомні гроші (бл. 1 т. чеків і 8 т. афганів). Бесіда у секретаря парткому посольства. Потім поїздка на віллу (у методичний центр).

23 квітня 1985 р. Вілла. Методичний центр.

Тут нас зустрічали *Коняєв Микола Тимофійович* і *Чурніта Веніамін Михайлович* – доповідь про партію. 20 років назад відбувся I з'їзд і I конференція. Тоді було всього 18 тис. членів. Сьогодні – 134 тис. 60 % із них в армії і царандої. В економіці - 30 % членів партії. 6 тисяч - в освіті, 3 тис – у охороні здоров'я. Серед членів партії мало селян – 8 тис. Біля 5 тисяч первинних партійних організацій. У кишлаках бл. 500 первинних партійних організацій. Слабе місце – приватний сектор економіки. Про посилення партійного впливу серед зайнятих у приватному секторі економіки. По якісному складу і національних ознаках малих народностей у партії мало. В ЦК 10 відділів. Працює всього 278 співробітників, 36 секторів. Штати на 85 % заповнені. 70 провінційних комітетів, 45 – районних, 230 повітових і волосних. В НДПА – 2600 звільнених співробітників, з них у провінціях – 560. У первинних парторганізаціях – 33 звільнених секретарів. Апарат складається з 1980 р. Значного зміцнення потребують провінційні комітети. Починають вже проводити засідання бюро, пленуми. Обговорюють назрілі питання. Спостерігається вузисть тематики, уміння обрати головне питання, боязнь рядових партійців, невміння робити аналіз, надавати методичну допомогу, неуміння скласти методички. Складати їх з врахуванням афганської практики.

Щорічно в партію приймають 3 тис членів. Вибувають із партії теж 3 тис. Виключають за різні провини – біля 2 тисяч. За міжфракційну боротьбу – 0.5 %.

Кучеров Василь Федорович – радник по фінансово-господарчій частині.

Питання забезпечення радників: розміщення, посуд, меблі, різне начиння. Усе необхідне для життєдіяльності є, потрібно написати заявку і самому звернутися персонально до радника. Кабульські радники будуть проживати в будинку-гуртожитку на 2-3 кімнати. Будинок охороняється воїнами-афганцями. Кожний радник матиме свою кімнату в цьому будинку. Будинок – 5-етажний на 4 під'їзди.

Горобченко Григорій Іванович – радник інформаційного відділу.

Інформацію по окремому звіту збирають один раз у два місяці. Для заповнення звіту у відділі дають консультацію. Відділ збирає і обробляє питання, задані в партійні органи. Особлива увага звертається на ідеологічні питання. Усі питання перекладаються російською мовою і подаються потім по інстанції.

Оголошення **Коняєва Миколи Тимофійовича**

Кожному раднику після цієї наради отримати у адміністративному відділі ЦК НДПА зброю:

- автомат Калашникова з двома магазинами патронів і
- пістолет Макарова з двома магазинами патронів.

За зброю розписатися в окремому журналі, ознайомившись з відповідною інструкцією. Після цього сьогодні усі радники відпочивають. Завтра радники запрошуються сюди, на віллу для продовження навчання.

Проводяться семінари, на яких досвідчені пропагандисти обмінюються досвідом роботи.

24.04.1985 р. ЦК НДПА.

08⁰⁰. Зайшов Спангар Абдулла – зав. відділом пропаганди, агітації і навчання. Заніс запрошення на заключне засідання Лойя Джирги – вищої ради народних представників ДРА. Вона проходила в політех-

нічному інституті упродовж трьох днів і обговорювала важливі питання внутрішньої і зовнішньої політики ДРА.

На засіданні Джирги прийняті важливі питання зовнішньої і внутрішньої політики країни. До них відносяться: “Політична декларація”, “Звернення до Афганського народу”, “Лист Генеральному секретарю ООН”. Усі ці документи пронизані прагненням забезпечити міцний мир і безпеку в Афганістані.

Після підсумкового засідання Джирги відбувся прийом усіх присутніх. Їх було біля 2 тисяч. Прийом давався від імені Політбюро партії. На Джиргу запрошувався увесь дипломатичний корпус. На засіданні Джирги виступили 38 учасників різних соціальних верств.

25.04.1985 р.

В Афганістані – вихідний день, п’ятниця.

Якось незручно звикати. До нас у квартиру зайшов Іван Майдан – радник Народного фронту. Він сам із Ічні, живе тут з сім’єю. Дружина Віра і дочка в 4 кл. Він запропонував нам, з моїм колегою Борисом Мустафайовичем з Кабардино-Балкарії, ознайомитися з мікрорайоном, в якому ми будемо жити наступних два роки. Борис теж секретар обкому. Деякий час працював у ЦК ВЛКСМ, потім повернувся в республіку. До нас приєдналися теж радники Кочерга Віктор Герасимович з Донецька і Кузьмичов Геннадій Петрович з Черкас. Після прогулянки І. Майдан запросив нас на обід, а там вже були Іволгін Михайло Олександрович і Галкіна Галина Миколаївна – радниця Кабульської жіночої організації. На обід зайшло сімейство Устюжаніних – радник з дружиною з Кургану. Так і провів я свій перший вихідний у гостях.

26.04.1985 р. Вілла (методичний центр) для радників.

З лекцією виступав Дараувгар – зав. сектором політичного навчання (навчався у Франції, російською мовою не володіє).

У партії запроваджено 6 форм політнавчання:

1. Група співчуваючих – вивчає програму партії;
2. Кандидати в члени партії – вивчають статут і програму партії;

3. Молоді члени партії – вивчають “Основи політичних знань”;
4. Члени партії зі стажем 4-5 років – вивчають “Основи науково-революційної теорії”;
5. Партійні школи (апарат партійних комітетів і державних органів) – актуальні проблеми теорії і практики;
6. Теоретичні семінари (члени і кандидати в члени ЦК і Рев. Ради і перші особи партійних органів). Вони працюють з платними викладачами і вивчають “Основи революційної теорії і практики”.

Для кожної форми партійного навчання є сітка годин, література, друкована продукція (підручники, які висилаються напередодні навчального року). При кожному партійному комітеті є бібліотека з відповідною літературою, надає консультації бібліотекар. Прийнято постанову ЦК НДПА про організацію політичного навчання в партії.

Після кожного пленума його матеріали розсилаються по провінційним партійним комітетам у кількості 100 тис. екземплярів. У кожній провінційній партійній організації існує порядок контролю за роботою форм політичного навчання. Такий контроль здійснюється 4 рази на протязі навчального року.

27.04.1985 р.

7 річниця саурської революції. В Афганістані – це велике свято. Розпочинається воно на стадіоні рівно у 9 годин. Всього учасників свята 130 тисяч. Радників усіх, згідно запрошення, розподілили по ложах. До початку демонстрації включають пісні, читання сур і виголошують лозунги. До речі, про лозунги. Їх на стадіоні дуже багато. У назначений час розпочався військовий парад, в якому приймали участь представники усіх родів військ. Після декілька разів пролітали вертольоти й літаки. Потім пішли колони трудящих. У колонах багато портретів Б. Кармаля. Багато машин у колонах, оформлених тематично. Усі радники фотографували. Окремо записував, як це робив і дома, недоліки в організації свята. Багато килимів, усі сиділи на килимах. Б. Кармаль прибув за 5 хв. до початку свята і коли поїхав, так ніхто і не помітив.

28.04.1985 р.

Продовження свята. На стадіоні біля 10 тис. учасників – фізкультурників. Прохід вчора і сьогодні через мінопошукувачі. Кожного уважно оглядають, навіть перевіряють великі жіночі сумки. Сюди приїхали і усі колишні радники, яких ми змінюємо. Прибув і керівник групи радників Ломоносов В.Г. Усі дійства на стадіоні закінчилися до 14⁰⁰.

Після обіду нарада у посла. Практично посол розповів те, що нам говорили в МЗС. Питань до посла не було, він за своєю ініціативою розповів про оплату праці. Ми будемо отримувати зарплату по шкалі оплати дипломатів – біля 47 тисяч афганів, з них 1 тис. чеками. Отримали зарплату за 8 днів квітня. Заплатили членські партійні внески – 1 % від зарплати. Ознайомилися зі змістом посольського магазину, де працювали люди з Союзу.

ГРУПА РАДНИКІВ В.Г.ЛОМОНОСОВА

29.04.1985 р.

Це був день від'їзду на Батьківщину наших радників, яких ми приїхали замінити. Кожен з нас проводив “свого” радника і намагався від нього довідатись, чого він ще не сказав про своє відношення до афганців, про особливості роботи дипломатичного радника таких, як ми, про застосування зброї при нічних наступках бандформувань на Кабул, про відношення до керівництва ЦК НДПА та їх кадрової політики та інше. Пили чай, фотографувалися, проводили до трапу літака, обмінювалися адресами та телефонами.

Після обіду В.Г. Ломоносов оголосив вільну годину, де кожен радник мав подбати про свої умови для праці: побути в магазинах, звернутися до В.Г. Кучерова по облаштуванню квартири і умов для роботи в ЦК партії, ще раз перевірити, з ким доведеться працювати постійно (перекладачі), подбати про справність зброї та патронів.

Отримавши такий наказ від керівництва, ми згрупувавшись за місцем проживання, вирушили на маркет. Усе ще раз оглянули, ознайомились з дуканами, де що і коли прийдеться закупувати по господарству.

30.04.1985 р.

Нарада на віллі. Запрошені усі радники, а їх біля 60. *Доповідь Ломоносова В.Г.*

При ЦК – 10 відділів. У кожному по раднику, а в 2-х відділах (оргпартроботи і пропаганди) по два. Радник при Б. Кармалі. 8 зон – у кожній – радник, 30 провінцій – теж. У кожній провінції – заступник по ідеології. Йому доручена координація зусиль всіх ідеологічних організацій.

Відбувся 15 пленум ЦК партії. Ділова розмова. Про стан справ в Афганістані. Оцінки справедливі і рішучі. Як говорив В.Г.Ломоносов, за 1.5 роки в Афганістані такого ще не було.

За два дні (28-29.04) нема жодної провінції, де б не стріляли – артилерією, стрілецькою зброєю, гранатометами. Є вбиті і поранені.

Це все пов'язано зі святом. Збільшились значно напади з боку банд. У минулому році стріляли тільки вночі, а зараз – у день. Їх поповнили більш підготовлені кадри, які ведуть тільки прицільний вогонь. Гостро стоїть питання про зміцнення політичної і державної влади. Реальне просування ворога не порівняно з тим, що було. Ми постійно надаємо допомогу, але сьогодні нереально проїхати в кишлак. В Гераті влада тільки на двох вулицях. У Кандагарі не стріляють тільки з 08⁰⁰ до 17⁰⁰.

Економіка. Ціни й життя людей дорожчають. Таке становище викликає незадоволення людей. Генеральний секретар ЦК КІРС буде особисто займатися проблемами Афганістану. Зараз дуже серйозно треба подумати про нові форми впливу на афганську сторону. Змінити тут обстановку на найближчі рік-два. Стрільщина і подавлення точок виступу буде наростати. Потрібно вчасно вирішувати питання і затвердитися, а такого результату тільки стрільщиною не досягнемо. Закріпитися потрібно в народних масах, а це знову НДПА. Інших сил у нас немає. Вона має впливати на народні маси.

Про 15 Пленум ЦК НДПА. Яке місце повинні займати його рішення в діяльності радників.

На пленумі взяло слово боротися за його рішення. Це глобальна, фундаментальна проблема. Її потрібно вирішувати з досвідом і умінням. Тут потрібно кожному відділу знайти себе, своє місце. Попрацю-

вати – значить перекласти свої завдання конкретно. У кожному відділі мати план, який пронизує кожного співробітника поставленою задачею. Відраджень, поїздки потрібно використовувати для перенесення ідей в маси. Над рішеннями джирги ми теж повинні попрацювати, щоб ці ідеї теж стали першочерговими.

Суспільні організації за 8 місяців збільшилися на 15 тис. чоловік. Профспілки – 70 тис. Особливу увагу молоді. Ми повинні давати такі поради, які б досягали потрібних результатів. Звичайно, кожен радник має своє бачення проблеми. Як каже Б. Кармаль, один радник радить одне, другий – друге, третій – третє. А що в результаті?

Вам, як радникам, потрібно радитись з іншими радниками, які працюють з суспільними організаціями (НФ, ЖОА, МОА) і спільно приймати рішення. Своїм прикладом ви повинні привчати афганців працювати спільно. Вони бачать наші взаємовідносини і беруть приклад. Радники не повинні різні точки зору обговорювати в присутності афганців. Потрібно підтримувати правильне, з вашої точки зору, рішення. Якщо у вас з відділом різні точки зору, йти до вищого керівництва і доповідати.

Коняєв М.Т. Радникам проявлять більше ініціативи. Постійно шукати шляхи вирішення проблеми. По одному й тому питанню не чекати нагадування. Проявлять підтягнутість, самодисципліну, доброзичливість, щедрість, турботливість і лояльність. Фінансовому відділу закінчувати вирішення господарчих питань, особливо з транспортом і перекладачами.

30.04.1985 р. Переселялися з готелю у визначені квартири.

01.05.1985 р.

Мітинг на стадіоні. Міжнародний день солідарності трудящих. Виступ Б. Кармаля.

У своєму виступі він сказав, що в різних країнах цей день називають по-різному. В Ірані – це день трудящих, в Індії – свято, в СРСР – день солідарності трудящих, в Таджикистані – свято єдності народу, в Казахстані – свято єдності народу Казахстану і т.д. Взагалі, цей день святкується в 91 країні світу.

У сучасному вигляді Петшотравень виник в середині ХІХ ст. в робітничому русі, який висунув вимогу – 8-годинного робочого дня. Першими його проголосили робітники Австралії у 1856 р. (з того часу у цій країні свято стало щорічним). За цією країною 1 травня почали відмічати з 1886 р. США і Канада. У Росії цей день почали святкувати з 1890 р. З 1897 р. маївки стали носити політичний характер й супроводжуватися масовими демонстраціями. Ці демонстрації носили політичний характер, бо вимагали “Геть самодержавство!”, “Хай живе республіка!” і т.д. Окрім виступу на стадіоні, афганське радіо і телебачення 30 хв. транслявало виступ Б. Кармаля, в якому він розповідав про історичне значення цього свята в інших країнах та в ДРА.

03.05.1985 р. ЦК.

09⁰⁰-12⁰⁰. Довідка про звіт Кабульського університету “Про політичне виховання студентів і викладачів Кабульського університету”. «Програма діяльності НДПА».

Над першим документом працював, а другий вивчав, бо він створений попередніми радниками. Звернув увагу, як у партії склалися відносини між парчамістами і халькістами. Розповів про це В.Г. Ломоносову. Він доручив мені вивчати це питання і внести пропозиції.

14⁰⁰-16⁰⁰. ЦК. Урочисті збори, присвячені 40-річчю перемоги радянського народу у Другій світовій війні. Відкрив збори другий секретар ЦК партії. З доповіддю виступив Султан Алі Коштманд – голова Ради Міністрів ДРА. Виступили – міністр оборони Мухаммед Рафі; командуючий 40 армією генерал-лейтенант І.М.Родіонов, інші представники влади.

Після урочистих зборів – концерт афганського ансамблю пісні і танців.

04.05.1985 р. ЦК

До обіду зустріч з представником 40 армії Небращим Сергієм Михайловичем, полковником, командиром організаційного агітацій-

ного загону. Мова йшла про допомогу Центрального Комітету у проведенні роботи в кишлаках. Після обіду працював з заступником зав. відділом ЦК Неру, який веде масово-політичну роботу, та надавав допомогу у плановій підготовці документів на політбюро ЦК партії «Про роботу за місцем проживання населення кишлаків».

06.05.1985 р. ЦК.

09⁰⁰. Готував довідку “Про політичне виховання студентів і викладачів Кабульського університету”. Одночасно вивчав американську двопартійну систему з метою застосування її в Афганістані, чи може вона припинити боротьбу парчамістів і халькістів. Свої пропозиції доповів В.Г. Ломоносову. Він порадив “обґрунтувати це глибше”.

12⁰⁰-14⁰⁰ – обід.

14⁰⁰. Засідання Політбюро НДПА “Про невідкладні заходи по закріпленню результатів Лойя Джирги, проведеної з 3 по 5 квітня 1364 р.» (по афганському літочисленню. Джирга – це Всеафганська рада старійшин, яка нерегулярно збирається від етно-племінних груп для роз’яснення кризових ситуацій: вибори короля, затвердження конституції тощо. Це був аналог російському Земському Собору (1549 р.).

Доповідач секретар ЦК К. Барьялай.

Готував відділ пропаганди, агітації і освіти, зав. відділом Спангар за допомогою радників: Половець В., Зумакулов Б., Полянничко В. По кишлаках групи з відділу і радників супроводжував загін царандоя. Було створено декілька груп на чолі з заступниками зав. відділом пропаганди і радниками, які працювали у провінціях.

Для підготовки питання на політбюро ЦК брали ті кишлаки, де створена первинна парторганізація, а це, як правило, великі кишлаки. Усі групи по підготовці питання були забезпечені не тільки транспортом, але й охороною. В інших групах, крім центральної, яка узагальнювала отриманий матеріал, охорону здійснювали місцеві царандоївці, що в плані безпеки було набагато спокійніше, бо вони добре знали людей.

08.05.1985 р.

40 років перемоги у Другій світовій війні.

Зранку були в провінції Центр. Туди обіцяло приїхати керівництво Вітебської дивізії, яка охороняє Кабул. Радники підготувалися як і має бути до великого свята. А вони не приїхали, зіславшись на складну військову ситуацію. Наумчик І.А., як керівник зони “Центр,” і два його помічники по Кабулу Алексєєв і по провінції Домов порадувалися нашому приїзду – підготовка не пропала даром. Посиділи, поспівали воєнних пісень і роз’їхалися.

14⁰⁰. Після обіду до нас зайшов Кучеров Василь Федорович – радник ЦК по фінансово-господарському відділу і запросив на обід, сказавши, що у нього збирається увесь наш під’їзд, в якому проживають одні радники ЦК. Посиділи там увесь день, потім прийшли додому й почали готуватися до прийому у посольстві. Борис включив телевізор і ми звернули увагу на те, що саме в цей час виступав Бабрак Камаль. Для нас це було несподіваним тому, що такий виступ завчасно на весь Афганістан на політбюро не розглядався і не планувався. Несподівано нам зателефонував помічник керівника групи радників Геннадій Кривошеєв і сказав, що В.Г.Ломоносов цікавиться ,хто готував виступ Б.К. Борис відповів:

- Мабуть, В.Полянничко.

- Ні,він не готував, – впевнено мовив Геннадій.

Почали детально усе з’ясовувати. Виявилось, що текст для виступу готував зав відділом ЦК партії.

З’ясувалося,що у виступі було багато помилок як по формі, так і по змісту. Звернули на це увагу самі афганці і зразу ж зателефонували у посольство. Виявилось,що матеріал для виступу по афганському телебаченні підготував зав. відділом пропаганди ЦК НДПА Спангар А., вірніше не він сам,а доручив інструктору,а сам не вчитав. Ось така біда трапилася у нас на 08 травня. Афганці не придали цьому випадку особливого значення, бо сам генсек не збирався виступати,а серед радників шуму було багато. Як це так? На такий день! Тим більше, що посольство відразу ж доповіло по інстанції. Прийшлося терміново проводити нараду і доповідати інстанції, що висновки зроблені.

Так за час мого перебування в Афганістані більше таких випадків не траплялося. Відтоді усе, що стосувалося виступів не тільки генсека, а усіх членів політбюро розглядалося і затверджувалося на політбюро.

На прийом у посольство запрошували секретарів ЦК і обкомів. Всього на прийомі було 620 чоловік. Там і зустрілися ми з командуванням Вітебської дивізії. Нач. політвідділу чекав переводу в Чернігів, у 1-шу гвардійську армію з перспективою на члена Військової ради. На прийомі були усі послы, акредитовані в Кабулі. Посол з дружиною і своїми заступниками стояли у входу в мармурову залу і приймали поздоровлення. Ми представилися послу, бо під час нашого приїзду він був у Москві. Сказав, що знайде час з нами зустрітися окремо. Потім усіх запросили до столів, заставлених стравами, закусками і випивками. Ми з Наумчиком придержувались військових, провели з ними увесь вечір. Перед виходом з посольства на поляні зібралась група ентузіастів і під акордеон співали пісні воєнних років, а з ними посол та інші дипломати посольства. Ми повернулися до Василя Федоровича, де обідали і де нас чекав чудовий плов. У полі, навколо Кабула, було багато ракет, прожекторів і пострілів. Ми теж підготували свою зброю на випадок, якщо на Кабул розпочнеться наступ.

10.05.1985 р.

Кожна п'ятниця у мусульман вихідний день. Вихідним він був і у радників. Як я його проводив? Прокидався як завжди у 05³⁰. Спочатку робив зарядку. Потім туалет і сніданок. Після сніданку сідав за свої щоденники і ті постанови й довідки, які потрібно було доопрацювати на роботі. Це, як правило, були документи на політбюро партії. Крім того, кожного вихідного дня я намагався читати художню літературу, яка поступала з Москви в бібліотеку ЦК через військовий зв'язок. Література видавництва "Молодая гвардия". До неї відносилися: "Пам'ять" Володимира Чивиліхіна, 1984 р. (до речі, немало про Чернігів); Юліана Семенова "Приказано выжить", 1984р., Василя Шукшина «Рассказы», 1984 р.; «Зарубежный детектив»: повісті, романи, оповідання Дьорда Фалуша, Габера Йозефа, Лоре

Лундгоря, Агата Крісті, Лашенко П.Н. – генерал-полковник, наш земляк зі Щорса, “Офіцерська юність”, М., 1985 р.; Юрій Гинянов “Смерть Вазир-Мухтара”, М., 1985 р.; Вл. Степ. Железняк “Зарниці над Русью», М., 1985; Юрій Лошвиць “Дмитрий Донской”, М., 1983 та ін. Те, що я тоді читав, свідчить, що особливого вибору серед авторів не було. Читав те, що попадало під руки, або те, що радили товариші.

Особливим моїм заняттям були щоденники, які я вів ретельно, записуючи усе, що доводилося робити радникам. Так ось. Радників, які працювали з відділами ЦК партії, керівник групи радників в Афганістані В.Г. Ломоносов збирав щопонеділка. На цих нарадах обговорювалися питання військово-політичної ситуації в країні, ідейно-політичної роботи відділів ЦК з первинними організаціями, у першу чергу, кишляків, про стиль роботи радників та всі інші питання, які ставило повсякденне життя.

Радники, у свою чергу, щовівторка проводили наради у відділах ЦК партії, на яких аналізували роботу відділу. Упродовж кожного наступного тижня я працював з одним із секторів відділу у відповідності з планом його роботи. Робився аналіз виїзду у відрядження в кишляки, виступи на партійних зборах, зустрічі з партійним активом та ріст партійних рядів. Вислуховуючи звіти зав. сектором і окремих працівників, я робив свої зауваження, розповідав як потрібно робити, ділився власним досвідом, що особливо подобалося афганцям. Не знаю, щирими вони були, коли не тільки уважно слухали, але й намагалися щось робити, чому ми їх навчали. Так проходив місяць, а в кінці кожного місяця я підводив підсумки роботи відділу, узагальнюючи діяльність кожного сектора і даючи їм оцінку. Це, так би мовити внутрішня робота радника.

Крім того, радник виконував різні разові доручення керівника групи партійних радників В.Г. Ломоносова, радника Б. Кармаля В. Полянничко, заступника керівника групи радників М.Т. Коняєва, секретаря ЦК НДПА К. Барьялая. Це були виступи керівництва країною по реалізації рішень Лойя Джирги, доповіді на ІІ з’їзді вчителів ДРА, виступи на урочистих зборах у зв’язку з відповідними ювілеями як ЦК НДПА, так і СРСР.

Кожен радник підтримував зв'язок з домом як з обкомом, так і з сім'єю. Так було прийнято рішення про використання зв'язку ВЧ. Як правило, у вихідні дні радник міг з'явитися в посольство, замовити обком, а поки черговий секретар доповідав про становище в області, чергова машина привозила дружину та когось із дітей, поговорити, дізнатися оперативно, що робиться дома.

Всього партійних радників було, як я уже зазначав, біля 60. Окрім радників, у Центрі, у кожному з 10 відділів ЦК по одному, а в оргвідділі і пропаганди – по 2. Всього в Афганістані 8 зон – і у кожній зональний радник, а в зоні по 3-4 провінції. Виходить всього 30 провінцій. У центрі – 15 партійних радників, у провінціях – 38. всього 53 радники. У різний час у провінціях (великих) було по два радники. Ось звідки біля 60 радників.

З провінційними і зональними радниками наради керівник групи В.Г. Ломоносов проводив таким чином. Був складений графік їх звіту за свою роботу, що доводився до відома кожного і вони готувалися звітувати за час свого перебування і за зроблене. Для звіту був розроблений керівництвом окремих запитальник. Ці звіти проходили при всіх, куди запрошувалися усі радники. Центральні радники не тільки створювали аудиторію слухачів, але й збагачувалися досвідом становища в провінціях.

15.05.1985 р. ЦК партії.

Зранку займався документами по Кабульському університету і постановою ЦК і Ради Міністрів ДРА по народній освіті. Програма "Время" повідомила, що у провінції Бадабір 12 радянських і 12 афганських солдат, захоплених в полон, перебили охорону, захопили склад з боєприпасами, підірвали його, вимагали зустрічі з представниками влади. Не отримали відповіді, загинули в нерівному бою. Захват відбувся 27 квітня, в день саурської революції. Сповістили про це 9 травня.

У другій половині дня афганське радіо повідомило, що в провінції Джуджан, в кишлаку, бандити відрубали руки двом учасникам Лойя Джирги за те, що вони голосували за її рішення.

Увечері приймали гостей – секретаря парткому 40-ї армії, який їде в Чернігів на посаду першого зама члена військової ради 1-ої гвардійської армії з перспективою і Юрія Сапожнікова, який пробув тут зональним радником два роки, а тепер повертається додому.

16.05.1985 р. ЦК.

Прибув радник секретаря профспілкової організації університету. В Кабулі уже більше року. В Союзі – викладач Кримського університету. Читає там політекономію. Колишній партійний працівник. Дав принципову характеристику роботі парткому і профкому університету. На його думку, основний недолік в роботі університету фракційна боротьба не тільки між членами партії, а й безпартійними викладачами. Боротьба ведеться навіть між старшим і молодшим поколінням викладачів. Недавно в університеті виступив міністр освіти і сказав, що усі викладачі мають бути членами партії, що викликало незадоволення ряду викладачів. Великий недолік – розрив між словом і ділом керівників. Сам Потєєв Артур Тихонович вважає, що потрібно більше працювати з безпартійними, а керівники цього не розуміють: “ім або біле, або чорне”. Такою була думка доцента Потєєва А.Т.

14⁰⁰. Після обіду мене запросив В.Г. Ломоносов. У нього була така практика у вільну годину знайомитися з радниками за чашкою кави. Запитав, як влаштувався, чи є все необхідне для роботи радником. Він ніколи не був на Чернігівщині і навіть Києві. Знає тільки, що це основні міста Київської Русі. Так і Русь, як математик, він знав не дуже добре. Детально розповів йому про старий і новий Чернігів, про собори домонгольської доби, про партійну організацію, революційні і бойові традиції. Володимир Григорович цікавився моєю думкою про керівників ЦК і становище в Афганістані в цілому. Основним його питанням було – як я працюю з відділом пропаганди, і чи все ми робимо для того, щоб вони не тільки розуміли, як треба працювати, а й працювали. Особливо, як я зрозумів, його цікавило майбутнє Афганістану і чи не марна наша праця, і усі зусилля. Це було питання, яке турбувало не тільки

його, а все керівництво як Афганістану, так і Радянського Союзу. Як учасник Другої світової війни, Володимир Григорович в кінці нашої зустрічі сказав, що він добре знає, що таке війна і розруха, і робить усе, щоб ця афганська війна закінчилася, і народ цієї країни жив спокійно.

Нагадав мені про доручення – вивчати проблему взаємовідносин парчамістів і халькістів та пропозиції у формі доповідної записки.

- Не поспішайте, але продумайте обґрунтовано.

- Ясно, – відповів керівнику.

Я був задоволений нашою бесідою. Думаю, що він теж. Повернувшись у свій кабінет, я відключив усю апаратуру і, викликавши водія, поїхав у гуртожиток. Гуртожитком була сучасна трикімнатна квартира в одному з мікрорайонів Кабула, в якій проживало три радники. Кожен проживав в окремій кімнаті, а все інше було, як і в кожній трикімнатній.

18.05.1985 р. ЦК.

На 10⁰⁰ була Спангаром призначена нарада відділу пропаганди по виконанню рішень Лойя Джирги. Про цю нараду я дізнався за півгодини до її початку. Ознайомився з питаннями на нараду:

- про підготовку листа від імені ЦК в провінції про роботу з учасниками Лойя Джирги;

- методичні розробки по рішеннях Джирги;

- підготовка плакатів по рішеннях Лойя Джирги;

- підготовка тематики доповідей по рішенням Лойя Джирги;

- про роботу провінції Хоста по виконанню рішень Лойя Джирги.

Я спочатку в своєму кабінеті відчитав Спангара, зав. відділом пропаганди, що по таких питаннях треба радитися. Не можна упродовж одного місяця на політбюро ставити два ідентичні питання. Раз ви на початку місяця слухали “Про невідкладні заходи по закріпленню результатів Лойя Джирги”, проведеної з 3 по 5 квітня 1985 р., то в цьому місяці вже не потрібно слухати “Про масово-роз’яснювальну роботу парткому Хостинського округу (зони) серед племен і народностей”.

- Так ми уже друге питання поставили в план роботи політбюро, – сказав Спангар.

- Неправильно поставили, – зауважив я.

Можна було слухати про виконання першої постанови ЦК. Про таку поведінку зав. відділом я доповів керівникові групи радників. На що мені В.Г. Ломоносов сказав:

- Він же родич Б. Кармаля. Думаю, що вони радилися, але знайте, що без Б. Кармаля він кроку не зробить.

Цю розмову я запам'ятав і почав вивчати взаємовідносини у відділі. У цьому мені допомагав інструктор, який відав медициною, а до цього навчався в Ташкентському медінституті, Размі.

20.05.1985 р.

Перший день Рамазану. Великого національного свята мусульман. Не можна працювати. Тепер увесь цей місяць будемо на роботі (в ЦК партії) з 8⁰⁰ ранку і до 13⁰⁰. Після обіду – працювати над документами дома. Останнє забирає багато часу у радника. Незважаючи на те, що ми уже четверта хвиля радників, документальна база партії вимагає великої роботи. Та навіть дома, згадую, скільки часу потрібно було для підготовки постанови бюро чи секретаріату обкому. А тут не тільки комендантська година скорочується на одну, з 23⁰⁰ до 04⁰⁰ ранку, а усе затухає, ніякої роботи. Звичайно, наші дипломатичні обов'язки продовжуються – зустрічі і проводи в аеропорт, обов'язково з керівником групи радників і послом, чи надзвичайним уповноваженим (заступником посла). На цей раз, крім наших, проводжаємо в Чернігів секретаря парткому 40-ї армії, який їде туди продовжувати службу. Тут уже моя особиста зацікавленість – передати додому посилочку і попросити зробити декілька дзвінків у Чернігові від мого імені.

Увечері нас з Борисом і Генадієм Гавриловичем – помічником керівника групи радників В.Г. Ломоносова запросив у гості Чурпіта В.М. (радник оргпартвідділу). Додому повернулися до комендантської години.

21.05.1985 р. ЦК.

Як завжди, в 08⁰⁰ в ЦК. Займався профтехосвітою. Прийняв радника Розмислова Олександра Олександровича. Він тут працює вже третій рік. Сам він із Москви із Профтехосвіти. Розповів про становище з цієї галуззю в Афганістані. Всього 8 ПТУ (з них 4 в Кабулі). Всього учнів – 1650. Щорічно випускають 600-700 чоловік. Ставить питання про об'єднання Нангархарського ПТУ з сільськогосподарським Нангархарським ліцеєм, щоб створити там єдине ПТУ.

- Це різні системи і різне підпорядкування, – відповів я.

- На мою пропозицію в Мінвузі створили департамент цього профілю, – відповів він.

- І що?

- У департаменті є президент, його заступник, а вже два місяці не можуть набрати штат, – відповів він.

- І не наберуть, – відповів я.

- Чому?

- Ви цікавились, яка там зарплата, – запитав я.

- Ні.

- Тоді поцікавтесь.

- Так дублюються спеціальності, – відповів він.

- Зробіть таку програму, щоб не дублювалась з ліцеєм і тоді ніяких департаментів з їх штатами не потрібно, – відповів я раднику.

Бачу, що наша зустріч йому не сподобалася, бо тут потрібно працювати, а він третій рік уже гуляє (керує), на жаль, є ще й такі “радники”. На цьому розійшлися, а я зробив собі запис про те, що потрібно переговорити з міністром вузів про доцільність об'єднання.

22.05.1985 р.

Виповнився місяць нашого перебування в Кабулі, ЦК. Зайшов до кабінету Іволгін Михайло Олександрович, мій товариш – радник по відділу, якого недавно призначили заступником В.Г.Ломоносова. Вони з Лорві, зам. зав. відділу пропаганди вичитують постанову по Кабульському університету на російській і дарі мовах. З'ясувалось,

що Лорві без нас у текст дарі вніс два пункти про безплатні обіди для студентів. На запитання, чому він так зробив, відповів, що раніше ці обіди були для студентів по рішенню ООН. Іволгін переконував Лорві, що то було, коли Афганістан відносили до країн, що розвиваються. Той не погоджувався. Для того, щоб переконати Лорві, я запропонував запросити міністра освіти й ректора і вислухати їх думку. Міністр взяв з собою ректора А. Хабіба, секретаря парткому У. Хестаба і через півгодини були вже в ЦК партії. На наше питання про безплатні обіди усі троє одноголосно відповіли, що цього робити не можна. Це буде коштувати 75 тис. афганів на один день, а на місяць більше 2 млн. афганів. Це рівно 7 новозбудованих шкіл. Де взяти гроші? – запитав міністр. А потім, для кого обіди? Діти селян 16 %, робітників – 17 %, а решта студентів – діти з забезпечених сімей. Я підтримав міністра і сказав Лорві, щоб ці пункти у постанову не вносили, а Лорві, якщо зможе, хай вирішує це питання з урядом. Усі, навіть Лорві, зрозуміли, що уряд на це не погодиться.

23.05.1985 р. ЦК.

Вранці до мене зайшов П. Патлатий, секретар п/орг усіх партійних радників, повідомивши, що мені потрібно буде виступити на зборах 28.05., де буде обговорюватися питання “Завдання групи радників по виконанню рішень квітневого (1985 р.) Пленуму ЦК КПРС про надання допомоги афганським установам у виконанні постанови XV пленуму ЦК НДПА і рекомендацій Лояя Джирги”.

Суть виступу:

- якісний поворот у нашій діяльності радників;
- підвищення ефективності нашої допомоги афганцям.

Я спробував відмовитися – всього місяць, як працюємо, але П. Патлатий сказав, що погоджено з В.Г. Ломоносовим. Я погодився. Перед обідом до мене зайшов Спангар – зав. відділом, про якого я уже писав у цій книзі. Я розповів про вчорашній випадок з Лорві. Виявляється, він уже сам сьогодні доповів зав. відділом і переконаний, що обіди для студентів університету треба поновити.

- А в інших навчальних закладах як? – запитав його Спангар.

- В інших не знаю, – відповів Лорві.
На цьому і розійшлися, сказав мені Спангар.

25.05.1985 р.

О 8³⁰ розпочалася нарада на віллі зі всіма радниками (зон і провінцій). Першою доповідала зона “Південь”. *Провінція Забуль*. Радник Климов А.Г. Військово-політична обстановка. Звільнено тільки 17 % кишлаків. Душманів уже років 4 ніхто не чіпає. Ні однією бандою хата – мазанка не була розбита. Працівники провінційних партійних комітетів у кишлаках не бувають. Без озброєного загону нікуди не можна виїхати. У провінціях членів партії 487, з них 300 служать у поліції. Живуть провінції по Троцькому “ні війни, ні миру”. Від провінції на Лойя Джирзі були 22 чол., з них 18 членів НДПА, 4 очільники банд, вони ще не повернулися з Кабула. Провінція *Кандагар*. Радник Сальников Ю.А. Звільнили 8 кишлаків, вони просять 20 автоматів.

В.Г. Ломоносов. Роздали багато зброї, але із тисячі стволів народну владу захищає 10. У провінції 1641 член партії, з них у поліції – 54 %. План призова виконано на 47 %. Земельно-водна реформа – на 40 %. У комісіях по її реформі багато людей, не зацікавлених в цьому. До складу комісії попали сини феодалів, які кращі землі віддають феодалам.

Провінція Гільменд. Радник Кузнецов А.П. Багато пишемо паперів. Контроль за їх виконанням формальний. Нездорові відносини між губернатором і ХАДа (СБУ).

Зона “Південь” – Алімов І.А. Почали більше їздити, працювати з племенами. Немало зараз ідуть до губернатора. Добилися переходу на сторону державної влади. Створено загін 600 чол. Тепер вони охороняють кордон і дорогу. Військові операції в кишлаках не дали результатів. Якщо ввести більш “строгі” критерії, то не 17 %, а всього 8 % кишлаків будуть під контролем держави.

12⁰⁰. Зона *“Схід”*, доповідав Єжов Геннадій Степанович. Провінційний партійний комітет у кишлаках не буває, боїться. А раз не бувають, то що там робиться, не знають. Ніякої виховної роботи не проводять. Членів партії в провінції 430, з них в поліції 320 чоловік.

Робота з племенами не проводиться. Школа не працює. У кишлаках діє закон шаріату. На Лойя Джиргу відправила провінція 15 чоловік, з них 2 з бандформувань. Усі до сих пір сидять в Кабулі, а коли повернуться невідомо.

В.Г. – А чим же ви там займаєтесь як радники?

- Працюємо з посадовцями провінційної парторганізації та чекаємо на допомогу військових, – відповів Єжов.

26.05.1985 р. Продовження звітів радників.

Провінція Бадахшан, м. Кундуз. – Котельников Володимир Іванович. Зона Північно-Східна.

Військово-політична обстановка загострилася. Це відчулося під час святкування 7-річчя саурської революції. Декілька разів було обстріляно центр провінції. Такого не було вже останні три роки. Обстріл почався після параду. 5 чоловік загинули, 20 поранено, в т.ч. заст. секретаря парт. комітету. Під час обстрілу міста було збито вантажний вертоліт. 80 чоловік загинули, 5 поранено. 20 числа бандити під містом забрали пост царандоя. Контрреволюція почала активні дії. Із 210 кишлаків – 102 контрреволюційні.

Провінція Баглан. Радник – Мерзлікін Микола Володимирович. У провінції обстановка загострилася – на дорозі Кабул – Кундуз підпалюються колони авто, гинуть люди. Керівники колон вимагають, хто їх буде супроводжувати. Дорога погано охороняється, встановлюються міни. Вибухають вони по команді. Порушуються договірні зв'язки. Дорогою доставляють продовольство. Це все позначається на настрої людей, їх відношенні до влади.

Провінція Тахар. Радник – Лимонов Євген Борисович.

Військово-політична ситуація загострилася. Порушили усі договірні зв'язки. На території провінції афганська дивізія. У дні Рамазану дивізія не воює. А душмани пішли наступом. 15 солдат афганців вбито, 36 поранено. Із 1014 кишлаків – 236 звільнених від банд. Широко розвинена підпільна боротьба. Удень він дехканин, а вночі – душман. У партії – фракційна боротьба.

Провінція Кундуз. Радник – Шейдулін Роберт Нагимович.

Останні дні та в дні святкування саурської революції здійснено душманами ряд терористичних актів. Розставляють у людних місцях міни, а вони вибухають. Так, 28.05. – біля магазину було встановлено 7 мін. Вбито 10 дехкан, 23 поранено. Тієї ж ночі вирізано пост міліції (царандоя). У бандитів з'явилися ракетні комплекси – у ряді кишлаків банда пограбувала селян. На Лойя Джиргу направляли 35 чоловік. Половина з них не повернулась.

Південно-Західна зона, м. Фарах. *Провінція Фарах*. Радник – Якубов Сабір Ягайкович.

У дні свята був забезпечений порядок, але терористичні акти продовжуються. Біля магазину, школи, мечеті встановлюються міни, для дітей – всілякі блискучі речі, здійснюються обстріли. Багато втрат на дорогах. Обстріли, міни, снаряди. На Лойя Джиргу виїхало 18 чоловік. Половина ще в Кабулі.

Провінція Німруз. Радник – Ашитов Амангельди Есманкулович.

Складна військово-політична обстановка. Намагаємося проводити навчання партійного активу: пропагандисти, агітатори, доповідачі й лектори. Організуємо виїзди в кишлаки політдоповідачів. Дбаємо про дороги, як шляхи сполучення. Вони постійно перебувають під обстрілом душманів. Люди через кордон ідуть в Іран за продовольством і за зброєю. Готуємося до виборів губернатора і органів місцевого самоврядування. Проблема води, із-за цього багато селян ідуть в Іран. Учасників Лойя Джирги 30. Десять ще не повернулися.

28.05.1985 р. Посольство СРСР.

Доповідь посла **Табеева Фікрят Ахметжановича**.

“Підсумки квітневого (1985 р.) Пленума ЦК КПРС і завдання профсоюзної організації (посольства) по підготовці до XXVII з'їзду партії”.

З'їзд розпочнеться 25.ІІ.1986 р. Обстановка в ДРА розвивається за своїми законами, нам не вдалося тут добитися змін. Впливає на це діяльність США і Китаю. Ускладнює ситуацію Іран. Лойя Джирга і розуміння народом основної задачі – швидко закінчити війну, щоб спокійно будувати своє життя. Керівництво ДРА зробило необхідні

висновки й, опираючись на рішення Лойя Джирги, зможе розширити соціальну базу революції, звузити можливості контрреволюції.

Уся практика революційної перебудови в країні показує, що потрібно залучати ті авторитети, за якими йдуть люди. Ніякими бойовими діями не можна домогтися перемоги в ДРА до тих пір, доки народ не проникнувся ідеєю майбутнього, доки керівництво не прийме тих заходів, які необхідні. Не сектантів, а всього народу переконання, що потрібна нова влада. У цій країні уся складність в тому, що народ вважає, що “нам не дають свободи”. Виконуючи свій інтернаціональний обов’язок, ми тим самим вирішуємо питання охорони наших кордонів. Бажання збройних сил ДРА прикрити кордон з Пакистаном та Іраном поки що результатів не дають. Загони малишів, якими вони намагаються закрити кордон, залишаються невирішеною проблемою. Ми надали велику допомогу Афганістану, але ще не навчили бити ворога.

В Афганістані – 450 тис. озброєних людей (армія, поліція, служба), а ворогів 150 тис. Потрібно навчити й передати їм наш досвід. Сьогодні для них потрібен новий, якісний рівень знань і умінь для захисту своєї держави. Створили пуштунські озброєні загони для охорони доріг, але вони малоефективні, бо їх ніхто не навчає. Це питання вимагає вирішення. Прискорити таку допомогу. Усього 30 тис. кишлаків. Не можна по 1.5 тис. завойовувати. У цьому році потрібно, як мінімум, 10 тис. кишлаків звільнити від впливу бандформувань. Революцію тут потрібно робити, не з пролетаріями, а з феодалами – інших тут нема. Потрібно кінчати розмови про соціалізм і жовтневу революцію – тут і так багато лівацтва. Живуть вони в 1364 р., а ми в 1985 р. Ось в чому питання! Усім нам потрібно це враховувати.

Виступили:

1. Теплов М.А. – торгпред СРСР в ДРА;
2. Чурпіта В.М. – радник ЦК НДПА;
3. Петров А.Й. – радник по економічних питаннях посольства;
4. Єрофеев В.Д. – радник царандоя;
5. Нікітін А.М. – генконсул в м. Мазарі-Шариф;
6. Кошеваров Д.О. – радник держплану ДРА.

29.05.1985 р. Посольство.

Мармурова зала. Збори усіх радників. Доповідь *Ломоносова В.Г.* Почав з доповіді посла. Усі зрозуміли, що він не все, сказане послом, поділяє, тому й зібрав на наступний день ці збори. Розпочав з Леніна. “По Леніну, спадковість розуміють, як неухильний рух вперед”. Так ось. В ДРА усе розвивається спадково, неухильно або так, як записано в рішеннях Лойя Джирги. Не можна з середньовіччя зробити стрибок у сьогодення. Посол вірно сказав, що вони живуть у 1364 році (за їхнім літочисленням). Наше завдання – допомогти їм це зрозуміти, але пам’ятати про те, що це гордий, незалежний народ.

Звичайно, посол знає більше Ломоносова. Тим більше, що недавно він був у Москві. У ЦК КПРС складається думка, що ми нічого в ДРА не зробимо і затрати наші марні. Та, мабуть, у Москві ще не вирішили, як бути з Афганістаном. А Ломоносов продовжує, що суттєвих змін у військово-політичній обстановці не відбувається. Афганці розуміють, що змінити нічого не можна. Їх влаштовує така ситуація, бо партії без нас тут не обійтися. Слабкий зв’язок її з масами, окрім мітингів, вони нічого організувати не можуть, чи не хочуть. Ми допомогли їм організувати й провести пленум ЦК. Це вже 15 пленум, на який ми пишемо правильні рішення, а вони залишаються на папері. Афганські маси схильні до розмов, але актив боїться кишляків, боїться туди їхати. Наше завдання – змусити їх це робити. Нам треба добитися, щоб партійний актив поважали, незалежно від соціального й економічного становища того, чи іншого. А там досі “господін” і “декханин”

Потрібно, щоб радники розуміли завдання, які на них покладаються. У нас один метод – переконання і виховання особистим прикладом. Вимушеністю нічого не доб’ємося. Ми, радники ЦК, з розумінням відносимося до радників у зонах і провінціях. Вам важко, ми більше зайняті підготовкою рішень і постанов. Ви – на передовій, але всі ми працюємо за кордоном і повинні приймати цю поїздку як високу довіру нашого керівництва. Працювати в таких умовах кожному з нас доводиться раз в житті. Це біографія не тільки твоя, а цілого покоління.

Радникам треба працювати з перекладачами. Не всі вони підготовлені до такої роботи. Їм потрібно розповідати про історію і політику країни, в яку вони прибули і знати, чого ми тут, що нам потрібно і чим ми маємо допомогти цій державі, – сказав М.Т.Коняєв.

Салманов Григорій Іванович – генерал армії, головний військовий радник 40-ї армії.

НАША БОРОТЬБА З БАНДФОРМУВАННЯМИ

Військово-політична обстановка в країні складна. Імперіалістичним країнам вигідно підтримувати таку обстановку. Вигідно це і Китаю, вони надають велику допомогу бандформуванням, яким поставляють ракети, міни, артилерійські снаряди (на 8-12 км). Недавно ми взяли 150 шт ракет і снарядів під Кабулом. Вони уже мають ПЗРК-2 проти ВВС для низьких висот. Крупнокаліберні кулемети, міномети, РПГ, види іншої автоматичної зброї. Багато поступає мін. І все це під Кабулом. Незгасаюче вогнище бою дозволяє обстрілювати нас на увесь світ.

У Пакистані готують ватажків великих банд, 90 % яких пройшли там підготовку і в Ірані також. У Китаї готують 1400 військових інструкторів, 400 з яких на днях повертаються в ДРА. Щоденно від 2500 до 3 тис таких підготовлених інструкторів засилаються в країну. Звичайно, не кожен день і усіх їх ми відловлюємо на кордоні. Ворог працює розумно, під видом в основному священної війни проти невірних. Сьогодні на території Афганістану діють 1200-1300 бандформувань.

На Кабул нападає 40-45 банд, які стоять на відстані 10-15 км. Героїчно з ними справляється Вітебська дивізія, яка охороняє Кабул. Бої ведуться щоначі, бо наступають вони тільки по ночах. Зараз проводиться операція в провінції Кунар. Багато втратили вони і зараз за рахунок інших осіб поповнюють свої ряди. Для боротьби з 40 армією вони об'єднуються в союзи. Але в союзах виникла проблема – вибори ватажка банди. Ведеться також боротьба між окремими бандами за першість.

Другий напрямок нашої роботи – створення міжплемінних полків в армії ДРА. Їх зараз діє 4. Оділи їх в зелену форму, чорні берети,

радянське взуття. Поки-що їх дії носять партизанський характер. Роблять обстріли з великих дистанцій, по 10-15 чоловік ходять на великі відстані. Разом з тим, окремих бандитів закликають в ряди партії, в керівництво кишлаками. Велика увага приділяється у цих бандах – мінуванню територій в центрі кишлаків.

Третій напрямок – робота з керівництвом афганської армії. Укомплектована вона на 60 %, окремі дивізії – на 40 %. В армії 140 тис. чоловік, війну ведуть 40-50 тис. солдат. Армія ДРА озброєна технічно, але слабо укомплектована людьми. В дивізії 8 тис., а на бойове завдання виходить 1.5 тис. солдат. Ось така сьогодні обстановка.

30.05.1985 р. ЦК

14⁰⁰ – засідання секретаріату ЦК. Слухається питання *“Про масово-роз’яснювальну роботу парткому Хостинського округу серед племен і народностей”*.

Зал засідань на 5 поверсі. Для членів політбюро великий стіл. За ним одинадцять стільців. Рядом з великим столом поставлені вузькі столи, за якими сидять запрошені. Б. Кармаль сідає за великим столом, метрів за 20 від запрошених. Він оголосив, яке питання слухається, що готували це питання відділ пропаганди разом з радниками, і хто запрошений. Запитав, чи запрошені радники міністрів і, дізнавшись, що не запрошені, наголосив, щоб надалі запрошували.

Доповідав зав. відділом пропаганди ЦК Спангар. На секретаріат запросили усіх партійних радників ЦК, перед цим, в окремі кімнати раднику царандоя ми здали свої пістолети. Доповідач зупинився на значенні питання, що обговорюється для суспільно-політичного життя країни, на виховному процесі для населення.

Після питань до доповідача, приступили до обговорення: секретар парткому Хостинського округу Хабіб подякував за поставлене питання і почав розповідати, що робиться в цьому окрузі. Б. Кармаль зупинив його. Далі виступав Барьялай. Інші члени політбюро.

- Не повторюйся, – сказав він секретарю Барьялаю.

Моздок – І секретар ЦК ДОМА. Зупинився на роботі з молоддю в окрузі. Що робиться і що треба зробити.

Карваль – секретар ЦК. Про роботу активу кишляків.

Садик – секретар ЦК, нач. Главпуру. Про роботу пропагандистів.

Нур Мухаммед – секретар ЦК. На селах мало членів партії.

Б. Кармаль. З племенами і народностями треба працювати. А це в основному селяни, з ними нам потрібно постійно працювати. У постанові не зазначено, хто за яку ділянку відповідає. Щоб досягти успіху, на першому етапі революції, усім потрібно активніше працювати, спати по 3-4 години. У село потрібно послати самі підготовлені кадри. Представників національних народностей посилати з Кабула в поселення цих народностей.

Армія несе значні втрати від дезертирства. У ній офіцер далекий від солдата, він “господін”. Окремі племена взагалі не служили в армії, а ми від них вимагаємо “загальної військової повинності”. В країні відсутня допризовна підготовка. Відсутня грамотність солдат. Офіцери неохоче ведуть війну з бандитизмом. Загальне враження – в країні нема бажання воювати. Командира 14 дивізії відсторонили за бездіяльність. Потрібно, щоб армія хотіла і біла ворога. У третьому корпусі втратили трьох радників, які піднімали солдат у бій. Планували здійснити призов 25 тисяч, а призвали 10 тисяч. Провінції на 10-12 % виконують призов до армії. За 5 років в армії втратили 38 чоловік військових радників. Відкриті кордони з Пакистаном та Іраном. Нема у нас можливості й сил закрити їх. Не вистачає транспорту – автомобілів і бронетранспортерів. Втрати – одна тисяча автомашин за рік. За 2 місяці знищили 306 душманів, з них 26 іноземців. На кордон відправили 16 батальйонів.

Комплектуємо племінні загони “малишей” (відбірні війська). Для цього набору працюємо з племенами. Переконаємо, що захист кордону – загально-державна справа. Каравани дехкан – через кордон. Їх супроводять бандформування.

У провінціях встановлюємо “режимні зони”. Там створюємо режим для населення. Показуємо, який порядок повинен бути в країні, як боротися за краще життя. Саме тут ми показуємо, як справитися з усіма негараздами. Навіть у цих зонах ми безсильні військовим шляхом вирішити питання миру. Необхідно розширяти соціальну базу

революції. Сподівалися, що ці питання вирішить Лойя Джирга. Вона має допомогти залучати племена й духівництво, але в партії групівщина і сектанство, вони заважають.

31.05.1985 р. ЦК

Редагував і вичитував *“Директиви ЦК НДПА по закріпленню підсумків діяльності Лойя Джирги”*. Як погано працювати, коли перекладачі – таджики не знають російської мови. Не то, що не знають, а настільки коряво нею володіють, що так і пишуть, і на російській, і на дарі. З допомогою двох перекладачів з сусіднього оргвідділу вправився з роботою.

01.06.1985. ЦК

До обіду працював над перекладом афганського тексту *“Програми дій ДРА”*. Особливої уваги потребував перший розділ програми – Національно-демократична революція. Загальні закономірності. В.Г. Ломоносов, доручаючи мені це завдання, попередив, що в ЦК КПРС незадоволені висвітленням питання – “Національно-демократична” і її основні закономірності. Звертаючись до мене, він сказав:

- Ви у нас один із 15, працюючих при ЦК радників історик (а решта – економісти і технарі), ось і попрацюйте.

- Спасибі за довіру, – промовив я у відповідь.

Після зустрічі з керівником, у своєму кабінеті я зібрав усі варіанти “Програми дій ДРА” і почав їх читати й співставляти. По-перше, як національна – що це таке? Національна – це революція, що спричинила глобальні зміни соціально-політичного устрою, релігійної ситуації, форм власності тощо. Серед істориків немає однозначності щодо питань типології, хронологічних меж та періодизації боротьби. Найчастіше вживається термін “повстання”. Так мене вчили як історика. Але “релігійна ситуація” тут не проходить. А крім цього, такі питання, як зміна станової ієрархії, завоювання селянами особистої свободи, ліквідація великої земельної власності та утворення дрібної власності на землю.

По-друге, демократична. Демос (гр. слово: народ). Демократична – включає політичні, економічні й соціально-психологічні фактори. Політичні: архаїчність державного управління, поглиблення кризи “еліт”, відсутність політичних свобод. Економічні: становище дехкан; зміна форм землекористування. Соціально-психологічні: протистояння між працею і капіталом, протистояння між центром і окраїнами, зростання національної самосвідомості.

Грамотно об’єднавши поняття “національна і демократична” революція, я вніс свої поправки у Програму дій ДРА. Відніс В.Г. Ломоносову. Він прочитав і погодився з моїми правками. Національно-демократична революція – це вирішення національних (національно-державних утворень) і демократичних (політичний режим, за якого джерелом влади в державі є її народ) проблем.

В.Г. Ломоносов при цьому нагадав мені про довідку по двопартійній системі в Афганістані.

02.06.1985 р. Університет

Працювали тут з моїм напарником по відділу пропаганди Іволгіним М. До цього, як я писав, він працював зав. відділом Томського обкому партії. Спочатку по постанові ЦК вели розмову з ректором О. Хабібом. Він філософ, навчався у Франції, весь час працює в університеті. Знає усіх викладачів, знає життя студентів. В гуртожитках проживає біля 30 % студентів. Решта – по квартирах і дома. Секретар парткома У. Хотаб. Навчався в Ташкенті. Економіст. З ним пішли в деканат факультету суспільних дисциплін. Декан у відрядженні в Радянському Союзі (Москва). Послухали зам. декана. Історик. Справу деканату знає. Працює заступником уже більше 5 років. Відвідали кафедру філософії й економіки та кабінети при них. На кафедрі філософії зав. кафедри запросив викладача, як перекладача, доцента з університету Душанбе, який працює тут за контрактом, а на кафедрі економіки – професора з Ташкентського університету, теж працює за контрактом. Обидва вони таджики, досвідчені викладачі. Організацію процесу навчання у вищій школі знають. Працюють тут з задоволенням. Усе їх влаштовує. На них в основному й лежить уся організа-

ція навчального процесу в університеті, де 8 факультетів і 20 кафедр. Ректор наполягав на відвіданні бібліотеки. Це велика окрема будівля, з сучасними залами, картотекою і книгосховищем на 7000 тис. екземплярів книг. Бібліотека – це дарунок афганцям від Узбекиської РСР. Великий розділ радянської художньої літератури. Окремо зал з підручниками вищої школи на пушту і дарі. В університеті є відділення української мови, поряд з російською і білоруською. Думаю, це заслуга попередніх радників.

03.06.1985 р. ЦК

До обіду продовжував працювати над програмою дій партії, аналізував загальні й специфічні особливості національно-демократичної революції в Афганістані. Уся біда в тому, що створені за нашим зразком установи, такі як *Інститут суспільних наук*, де сьогодні біля 20 співробітників, нічого не роблять. Прислали сюди по знайомству “кого попало”, а вони ні на що не здатні. Хто за це несе відповідальність? Звичайно, не радники. Після обіду, з 17⁰⁰ приймав участь в нараді з викладачами суспільних наук, вірніше, їх радниками, які працюють у міністерстві й вишах. У них є свій керівник – Дідков Олександр Петрович, доктор філософських наук, професор. Зібрали усіх в ЦК, виступив з доповіддю про роботу в Афганістані зам. керівника групи партійних радників Коняєв Микола Тимофійович. Усіх їх було 19 чоловік. Доповідь називалася *“Про поточний момент в Афганістані”*. Потім слухали запрошених. Виступили:

1. Дідков Олександр Петрович – керівник групи радників.
2. Соколенко Геннадій Андрійович – радник міністерства вузів.
3. Білозерцев Євген Петрович – радник університету.
4. Студенікін Микола Тимофійович – радник департаменту вузів міністерства.

5. Каратєєв Анатолій Борисович – радник департаменту вузів.

Радники (запрошені) задали питання:

- Чому не викладаються “Основи суспільних наук”?
- Курс “Наукового соціалізму”?
- Як подолати відрив виховання від навчання?

- Що потрібно зробити для зміцнення дружби і співробітництва ДРА і СРСР?

На запитання відповідав доповідач.

04.06.1985 р. ЦК

Нарада по розвитку народної освіти в ДРА. Запрошені: губернатори провінцій, зав. відділами народної освіти провінцій, зав. відділами агітації, пропаганди і навчання. Всього біля 140 чоловік. Відкрив нараду К. Барьялай. З доповідями виступили - голова рев. уряду ДРА **Коштманд** і міністр освіти **Киямі**. Головна задача наради – знайти методи ліквідації неграмотності. Прийнято постанову ЦК і Радміну по розвитку народної освіти, а на місцях не видно ніякої роботи. Подоланню неграмотності, школам, дошкільному вихованню заважає контрреволюція. Є досвід Кабула, його потрібно вивчати. Якщо ми цієї проблеми не вирішимо, з'являться нові, більш серйозні, тому треба швидко позбавлятися від цього ганебного минулого.

Виступили:

1. Зухур – І секретар Кабульського МК, Лозунг – один грамотний навчить 3-5 неграмотних.

2. Садикі – секретар ЦК, нач. політуправління армії. Утворюємо курси роботи з неграмотними. В армії 2953 курси для неграмотних. Зараз 67 тис. солдат навчається грамоті.

3. Пурделі – голова Центру профспілок про боротьбу з неграмотністю. 849 курсів по боротьбі з неграмотністю. Потрібні дошки, парти, книги, бумага.

4. Фарух – нач. політвідділу поліції. Працює 1559 вчителів. Підготовлено 2800 солдат.

5. Саймен – губернатор провінції Логман. Відвідують курси 2160 чоловік.

06.06.1985 р. ЦК

14⁰⁰ Політбюро. «*Про роботу партійної організації Кабульського університету по політичному вихованню викладачів і студентів*».

Зал засідань на 5 поверсі. За столом члени політбюро. За ним сидить 13 чоловік. На приставлених до них паралельно сидять запрошені, але від них до членів ПБ відстань до 20 м. Б. Кармаль оголошує порядок роботи. Доповідає А. Спангар, зав. відділом агітації, пропаганди і навчання. Нагадує, що у 1980 р. слухали Політбюро питання про виховну роботу в Кабулі серед студентів. Після доповіді запитання до Спангара з боку членів ПБ:

- про запровадження семінарів в університеті?
- про курс “Основи соціально-політичних знань” на всіх факультетах університету?
- про роботу партійної організації серед безпартійних?
- про навчально-методичну роботу кафедр і відрив навчання від виховання?

На всі питання Спангар давав правильні відповіді, тим більше, що при підготовці питання на політбюро ми на них і не тільки на них звертали увагу.

Виступили:

1. Моздок – І секретар ЦК ДОМА. Рівень діяльності деканатів факультетів з молоддю низький. Слабо росте молодіжна організація по кількості членів ДОМА. Про безоплатні обіди для студентів. (Думаю, що це Лорві)

2. Гіясі – міністр вищої освіти. Про низький рівень викладання суспільних дисциплін. Про підручники і навчальні посібники. Низька зарплата викладачів. Конкурс на підручники і навчальні посібники.

3. Карваль – секретар ЦК. Деякі питання в постанові треба конкретизувати. Біля 250 викладачів виїхали за кордон, а частина перейшла на іншу роботу. Час вимагає підняти рівень виховної роботи.

4. Барьялай — секретар ЦК. Важливість питання. Мало членів партії. Один з начальників міста вимагав виписати диплом. Є підручник по історії партії. Тепер треба підручник по історії Афганістану. Не копіювати СРСР, а писати своє.

5. Б. Кармаль. Вивчення питання показало негативні і позитивні моменти. Університет – це молодь, а з молоддю треба працювати. Питання про союз молоді і селянства. З молоддю ми повинні виробити свою методику роботи. Учись у КПРС, а наші викла-

дачі не знають історії КППС. У постанові не вказані відповідальні за ту чи іншу ділянку роботи. Університет – один із найстаріших і важливіших вишів країни. Зарплату викладачам треба підвищити. Знати в Кабулі тих, хто представляє народності, має вищу освіту і посилати їх у племена. Включить у постанову виконання рішень Лойя Джирги.

08.06.1985 р. ЦК

08⁰⁰ запросив В.Г. Ломоносов. Чим займаєтесь? Що робиться по виборах? Розповів, що по виборах мені відомо від Боброва М.Г. (з Чернігова, радник Револуційної ради, з яким я часто зустрічаюсь), а у відділі нічого не відомо і нічого не робиться. Про свої плани, про університет розповів. Про бесіду з радником Мінздоров'я розповів, про те, як цей радник, Розмислов, скаржився своєму керівникові, що я змушую його робити зайву роботу.

В.Г. Ломоносов дуже різко на це зреагував.

- Треба змушувати їх працювати, – сказав він. – Люди, які приїхали сюди по контракту, ніким не контролюються.

12⁰⁰ подзвонив М. Іволгін, який перебував дома на бюлетені й сказав, що п'ять хвилин назад підірвано лабораторний корпус політехнічного інституту. Хтось підклав в коридорі під щит міну 10-15 кг тротилу. Половина корпусу зруйнована.

09.06.1985 р. ЦК

09⁰⁰ подзвонив В. Поляничко. Попросив на кінець дня завтра дати такий матеріал:

1. Перевитрата коштів типографіями (30 млн. афганів на рік або 1/3 частина)

2. Знищено й пущено під ніж 4 млн газет (який % роздрібу із списанням тиражем)?

3. Чому всі газети виходять з запізненням?

4. Який тираж рентабельності газет?

5. Факти недовиплат внесків творчим працівникам?

Усі ці питання стосуються партбюджета, про який буде йти мова на засіданні секретаріату ЦК.

10.06.1985 р. ЦК

Після трьох днів хвороби вийшов М. Іволгін. Я ввів його в курс справи за ці три дні. Розповів про засідання парткому в університеті (після засідання політбюро), про бесіду з радниками по медицині, в т.ч. по холері (нагнітають недруги?) всього госпіталізовано 33 чоловіка, а всього з 22.06.1984 р. три смертних випадки, в основному з вини лікарів.

Розповів про вибори в органи народної влади (що мені відомо від Боброва М.Г. і що я розповів В.Г. Ломоносову). Про матеріал для В. Полянничко.

Увечері, 18⁰⁰ у старому мікрорайоні, недалеко від нас, підірвали дуکان. До вітрини поставили велосипед з вибухівкою. Вибух був великої сили – дуکان розвернуло. Вбито і ранено 7 чоловік, в т.ч. афганку-жінку з двома дітьми. Живуть під квартирою М.Г. Боброва. Російській жінці відірвало обидві ноги, ще трьох чоловік наших і дуکانщика – насмерть. Дуқанщиком був індус.

11.06.1985 р.

У новому мікрорайоні зустрівся о 06⁰⁰ⁱ з М.Г. Бобровим. Ходили дивитися на вчорашній вибух. Маркет оточений царандоєм, нікого не допускають. Бачили під уламкам розваленого дукана понівечений велосипед.

ЦК. Розглядав матеріали по академії наук ДРА.

11⁰⁰ – нарада у В.Г. Ломоносова по виборах. Виступав радник Революційної ради Готовчиць Г.А. Радилися по самій системі й структурі, обговорили питання, як краще це зробити, враховуючи, що вони будуть відкритими.

14⁰⁰ – збори в університеті по постанові політбюро. Зібрали усіх викладачів. Прибули: Зухур – перший секретар Кабульського міськкому, Гиясі – міністр освіти, Спангар – зав. відділом ЦК. З доповіддю

виступав секретар парткому університету Хотаб. Хороше враження справив Зухур. Виступав 30 хв, з революційним пафосом, люди його уважно слухали, говорив по ділу. На зборах було багато критики в адрес ректора і деканів. Не бувають в гуртожитках, не приймають людей, не уважно відносяться до студентів. Між викладачами було багато розмов про вибухи в політехнічному і на маркеті, в новому мікрорайоні, про події в Бадабирі. Про Бадабир викладачі запитували у Зухура.

Зухур розповів наступне:

У 1983-1985 рр. У невеличкому кишлаку Бадабир на території Пакистану в 10 км. від Пешевару був табір афганських біженців. При ньому організували “Центр підготовки боєвиків”. Там під керівництвом інструкторів із США, Пакистану, Ірану та Китаю проходила підготовка душманів для нападу на ДРА. У таборі працювало 65 інструкторів по військовій справі. Сам навчальний центр належить партії “Ісламське товариство Афганістану” – одній із самих впливових і великих організаційних груп, які виступають проти радянського впливу. Лагер займав площу біля 500 га і підтримувався владою Пакистану. Там було три тюрми і 6 складів зі зброєю і снарядами. Сюди звозили афганських і радянських військовополонених, захоплених в бою. У військовополонених визрів план – захопити склад зі зброєю і вимагати зустрічі з представниками афганського чи радянського посольства в Пакистані. Керівництво табору (Рабант) відмовилося виконувати вимоги і вирішили штурмувати повсталих.

26 квітня 1985 р. в 21⁰⁰, коли увесь особовий склад був зібраний на площу для вечірнього намазу, група радянських полонених “зняла” двох вартових на вежі, звільнила полонених, озброїлась і намагалася втекти. Керував полоненими офіцер із Запоріжжя Віктор Васильович Духовченко, 1954 р. народження. У 23 години за наказом керівництва табору з допомогою пакистанської армії протест придушили.

11 травня радянський посол в Пакистані В. Смирнов вручив президенту Пакистану Зія-уль-Хаку протест, в якому заявлялось, що “вся відповідальність за те, що відбулося, покладається на пакистанську сторону”. З протестом виступило і МЗС ДРА. Однак ніяких заходів проти Пакистану не було прийнято.

До 1991 р. влада Пакистану відповідала на всі запити про інцидент негативно, посилаючись на непоінформованість. Заявляла про те, що на її території нема і не було радянських військовополонених. В дійсності там було 40 афганських і 114 радянських військовополонених, які загинули в нерівному бою.

Про цю розмову в Кабульському університеті я розповів раднику Б. Кармаля Поляничко В.

13.06.1985 р. ЦК

Нарада у В.Г. Ломоносова. З доповіддю – В.М. Чурпіта – радник оргвідділу. Доповідь – про афганську номенклатуру. У 1981 р. у партії було 1.5 тис. основних номенклатурних посад. У 1985 р. – 2.5 тисячі. У політбюро – 275 чоловік, секретаріат – 11931 чоловік, відділок ЦК партії – 1700 чоловік.

	затверджених	не затверджених	%
Оргвідділ	736	692	94%
Пропаганди	351	187	52%
Економіки	336	207	60%
Оборони	572	508	88%
Сільського господарства	187	91	48.6%
Міжнародний	260	104	40%
КПК	-	-	80%
Фінанси	9	9	100%
ДОК	15	15	100%
Торгівлі	150	75	50%
Політбюро	-	-	82%
Секретаріат	-	-	87%
Відділах	-	-	61%

Завдання радників при відділах – сьогодні розібратися з номенклатурою і передати в оргвідділ. По кожному відділу уже є списки осіб, які включені в номенклатуру ЦК партії.

Доповідь В.Г. Ломоносова

Досі ми намагалися перенести в партію свій досвід. Сьогодні уже переконалися, що він не спрацьовує. Ну, скажіть, які агітатори і політдні в кишлаках? Усі ви досвідчені працівники. Маєте не один рік стажу. Хто краще вас може зрозуміти, що тут треба робити. Якщо кадри. То як з ними працювати і де їх взяти? У голосі керівника я почув не тільки тривогу, а й розгубленість. Дійсно, з кадрів треба починати. Але як? Документів тут, на наш зразок, прийнято немало, а все стоїть на місці й корупція росте. Складається враження, що усі керівники живуть одним днем. Тому:

1. У кожному відділі повинна бути інформація про кадри, як ми їх навчаємо, що від них вимагаємо і що вони повинні робити. Ці кадри повинні бути забезпечені матеріально. На жаль, усіх афганців ми не можемо так забезпечити і всі повинні це розуміти. Він забезпечується за свою роботу, за те, що проводить лінію уряду в життя, що бореться за краще майбутнє. Той, хто не належить до керівних кадрів, не бореться, не допомагає, повинен це розуміти. Ми повинні донести це до працівників апарату ЦК, а через них до інших. Роз'яснять людям.

2. До цієї роботи ви повинні приступити сьогодні і здійснювати цю ідею до кінця свого перебування на посадах радників. Усе, що ми розглядаємо зараз, має бути на порядку дня кожного відділу, а номенклатура не в столі, а на столі завідуючих відділами.

3. Діяльність радника повинна будуватися не під настрій, а під обставини, під політику, яку здійснює партія й уряд. Радник – це не посада, це дане людині від природи, як кажуть в народі, від Бога. І ці дані потрібно розвивати. Радник – це учитель. В кінці-кінців усі складні питання ви повинні погоджувати з керівництвом. Мій кабінет для вас завжди відкритий. І не тільки кабінет, дзвоніть в любий час дня і ночі.

4. Думав не говорити сьогодні, але скажу. Це особиста скромність радника. Окремі з вас вимагають особливих побутових умов. Людям, в країні, де іде війна, не до цього. За кожною ложкою-тарілкою звертайтеся до мене. У країні кожна копійка на рахунку. Ваші вимоги дивують і нервують афганців. Вони не тільки скаржаться на вас, а й

дивуються нашій нахабності. В.Г. прізвища радника не називав, але всі зрозуміли, що мова йде про Ієдлінського – інструктора парткомісії ЦК партії. Він приїхав з дружиною, поселився в окремій квартирі, зробили там ремонт. Тепер він вимагає обставити квартиру меблями.

14.06.1985 р. ЦК

Працював над списком номенклатури політбюро й секретаріату ЦК НДПА. У партії ніякої номенклатури не було. Кожна політична партія має свою номенклатуру. Поняття “номенклатура” вживається у вузькому значенні – назви керівних посад у політичній партії, в адміністрації, економіці, суспільстві. У широкому тлумаченні – привілейована правляча верства, еліта чи політичний клас, відносно закрита соціальна каста суспільства – у країнах, що перебувають у перехідному стані від традиційного до індустріального суспільства. Іншими словами, номенклатура – це керівне ядро апарату влади, термін означає – перелік найважливіших керівних посад у партійно-державному апараті, зміщення яких відбувається виключно із санкції центру. Номенклатура – це узагальнена назва посадовців різних рівнів, що є ланками командно-адміністративної системи. Це, так би мовити, теорія, а практика в умовах Афганістану інша. Її потрібно знати і про це я сказав В.Г. Ломоносову. Тоді мені на допомогу дали досвідченого заступника зав відділом оргпартроботи – афганця. Ми з ним працювали два дні, усе віддрукували й передали В. Поляничко. Хай ще там попрацюють, бо ми усіх тонкощey цієї сторони питання на рівні керівництва державою не знаємо. Усе, що я робив, було по нашому зразку, а тут інше суспільство.

15.06.1985 р. ЦК

8⁰⁰ – радник Мінпросу Студенікін М.Т. – питання суспільних наук. Про стан викладання в школах. Особлива проблема початкові курси у початковій школі. Діти відмовляються відвідувати заняття. Кажуть, що цей курс “безбожний”. Я запитав, а хто увів цей курс для початкових класів. Радник відповів:

- Не знаю.
- Тоді зніміть його з програми в школі, – відповів я.
- А так можна? – запитав радник.
- Можна, – відповів я.

Після зустрічі з радником, ми з В.Г. Ломоносовим відмінили цей курс у школі. Радник прийшов зі шкільним підручником, написаним одним із попередніх радників. Ми після зустрічі повідомили міністра Гіясі про нашу думку по підручнику. Міністр з радістю погодився з нашим рішенням. Бували й такі випадки.

16.06.1985 р. Вілла

Нарада на віллі по питаннях контрпропаганди. Зібралися радники ЦК. Доповідав старший групи військового агітзагону 40-ї армії полковник Брильов Олег Іванович. Вони тільки повернулися з відрядження з провінції Кунар. Зона Південно-Захід. Охопили своєю поїздкою 6 тисяч населених пунктів (кишлаків). Обстановка народною владою у них не контролюється. Секретарі парткомів кишлаків роботи в кишлаках не ведуть. Вплив членів партії на населення кишлака слабкий.

У складі загону 250 чоловік, серед них – представники партії, ДОМА, ДОЖА, НАФ. Завдання – роз'яснення народу політики партії і уряду ДРА, боротьба з бандитизмом, налагодження нормального життя в кишлаках. За час одного такого рейду, а продовжується він два-три тижні проводиться до 300 різних патріотичних заходів приблизно до 65 мітингів, 90 зустрічей з населенням, 30-40 концертів, до 60 кіносеансів. В 4-х центрах провінцій провели семінари ідеологічного активу. Охопили своїми заходами за одну поїздку по 40-50 тисяч чоловік. Розповсюджують плакати, брошури на дарі, надають медичну допомогу. Це щось нагадує наші агітпоїзди в області. Кажуть, що порадили військовим таку організацію перші партійні радники.

Обідали усі радники на віллі. Військові привезли свою похідну кухню і пригощали солдатським обідом.

17.06.1985 р. ЦК

08⁰⁰ працював над загальними заходами відділів ЦК НДПА по виконанню рішень XVII пленуму ЦК партії.

14⁰⁰ – посольство. Нарада у економічного радника. Знайомив з постановою політбюро ЦК НДПА по університету. Завдання – довести до всіх радників вишів ті проблеми, про які мова йшла на засіданні, у промові Бабрака Кармаля.

18.06.1985 р. ЦК

Вночі передали з Саудівської Аравії, що мусульмани мають три дні відпочинку після Рамазану. Водії усі зранку були оповіщені про відпустку. Нас оповістив черговий ЦК. Сказано було так: у радників є робота, хай працюють online. Через деякий час зателефонував Іволгін М. і сказав, що о 15⁰⁰ ми з ним повинні бути в кабінеті члена військової ради 40-ї армії, там у цей час буде член військової ради Туркестанського округу М.М. Моїсеєв, що він хоче зі мною зустрітись. Моїсеєва М.М. знаю по Чернігову. Тут він був помічником члена військової ради по комсомолу. Ми часто проводили в Чернігові спільні заходи з військовими, ще коли я був у міськомі. У призначений час ми були в штабі 40-ї армії. У кабінеті члена військової ради я зустрівся з Моїсеєвим М.М.

Тепер він був уже генерал-лейтенантом. Сказав, що йому дзвонили Л. Палажченко і В. Філоненко (моє керівництво по Чернігову) і просили зі мною зустрітись. Тепер Моїсеєв був не худорлявим капітаном, якого я пам'ятав, а солідним, кремезним, лисіючим генералом. Він зразу упізнав мене. Розповів, що 40-а армія відноситься до Туркестанського округу зі штабом у Ташкенті. 40-а армія веде бойові дії, а забезпечення, крім техніки і боєприпасів, як у звичайній армії.

Запитав, що мені потрібно. Якщо виникнуть які питання, звертайтеся до члена військової ради 40-ї. У нас було одне питання – перепустка в штаб 40-ї, де були магазини, столова, швейна майстерня і клуб. У зв'язку з тим, що на 18⁰⁰ у нього назначена зустріч з політпрацівниками 40-ї армії, ми розпрощалися. Він сказав, що два рази на

місяць він тут буває. Про час його приїзду знає член військової ради і, якщо щось потрібно, усі питання він буде вирішувати.

19.06.1985 р. ЦК

Цей день я назвав “день листів”. Зранку перекладач заніс листа від сина, а вдень знову два листи від Тані й Ліди. Листи написані 10 і 11. Прийшли 18.VI. Значить, в дорозі були 6-7 днів. Це у два рази швидше, ніж писати на посольство, де вони з дипломатичною поштою йдуть 15-20 днів. Учора від батька отримав зразу три листи. Так, що сьогодні після обіду засів за відповідь.

20.06.1985 р. ЦК

Запросив радників Мінвузу, Мінпросу, Мінздоров'я для ознайомлення зі змістом заходів по постанові Кабульського університету. Вони всі, ознайомившись, висловили такі доповнення:

- по забезпеченню викладачів суспільних дисциплін директивними постановами партії і уряду російською мовою;
- про внесення пропозицій по нормативній сітці годин по суспільних дисциплінах, в залежності від спеціальності і неперервності вивчення дисциплін суспільно-політичного блоку;
- про забезпечення кафедр суспільних наук політичною літературою, першоджерелами, навчальними і методичними посібниками і підручниками.

Заслухавши радників, я сказав:

- Перші два блоки проблем ЦК вам забезпечить, а що стосується останнього, то справа Мінвуза і вас особисто. Ви повинні це робити разом з міністерством. Визначаєте авторів, пишете книги, готуйте методичні посібники і перекладайте разом з кафедрами першоджерела.

Так, наш радник відділу економіки, розібравшись, що у відділі не розуміють проблем економіки і навіть її термінології, написав для них підручник і домігся його видання.

- Ось так повинні працювати радники, – сказав я їм.

Про зустріч з радниками міністерств доповів Ломоносову В.Г. і Коняєву М.Т., поставив до відома Спангара та Іволгіна. Керівництво і на цей раз підтримало мої дії і назвало їх (Ломоносов) “бездельниками”.

21.06.1985 р. ЦК

08⁰⁰. Закінчився місяць Рамазан і три дні, які виділили до свят ісламські ієрархи. У визначені дні ми працювали до 13⁰⁰, потім забирали свої бумаги і їхали в гуртожиток, щоб там їх доопрацьовувати.

10⁰⁰ здав до друку заходи по університету. Один з екземплярів – Ломоносову В.Г.

Разом з Іволгіним і Серьогіним (радник по політосвіті) працювали над зауваженнями і пропозиціями, висловленими радниками на останній зустрічі з Ломоносовим В.Г.

22.06.1985 р. ЦК

08⁰⁰. Працював над номенклатурою відділу агітації, пропаганди і навчання (пропаганди – у наших документах). Ознайомився з наданими матеріалами радників Міносвіти, Мінвузу і Мінздоров’я. Подала свої пропозиції й академія наук. Подивився кадри політбюро, секретаріату ЦК партії і відділу пропаганди. Таке враження, що їх ніхто ніколи не дивився. Спочатку зробив номенклатуру політбюро. На окремому аркуші – секретаріату, а вже потім відділу. Усіх діючих осіб розставив так, як це ми робили у себе дома. Показав свою роботу Іволгіну М. Він запропонував порадитись з Ломоносовим В.Г. Той зробив свої зауваження. Передрукували і віддали у загальний відділ на затвердження політбюро.

23.06.1985 р. ЦК

Вранці зайшов Лорві (заст. зав. відділом по засобах масової інформації), сказав, що йому подзвонив редактор центральної газети “Саурська революція” і повідомив, що газеті виповнилося п’ять років,

що вона, як центральна партійна газета, висвітлює постійно суспільно-політичні події в житті ДРА.

- І що він хотів, – запитав я.

- Він нічого не хотів, хотів, щоб усі знали про це, – відповів Лорві.

- То хай про це напише в газеті, – відповів я.

А сам подумав, можливо, цього мало?

Порадився з Ломоносовим В.Г. і той сказав, що можна прийняти постанову секретаріату ЦК і це буде увага до газети. Підготував проєкт постанови секретаріату ЦК, його підписав зав. відділом Спангар і відніс Барьялаю – секретарю ЦК, який видав ідеологічними питаннями. Секретаріат прийняв підготовлене рішення.

24.06.1985 р. ЦК

На засіданні секретаріату ЦК НДПА було прийнято постанову “Про п’ятиріччя газети “Ханіхате інкілабе Саур”. Так в історію газети “Саурська революція” увійшла постанова секретаріату ЦК партії. Про це написала сама газета. Після секретаріату, на якому доповідав Спангар, Лорві і редактор зайшли до мене в кабінет з вдячністю за підготовлений проєкт постанови. Вдячність виражалася в пляшці армянського коньяку, яку вони поставили переді мною.

- Так мусульманам же не можна пити, – сказав я.

- А з вами, православними, можна, – відповіли вони хором.

25.06.1985 р. Посольство

Оголосили день зарплати. Моя заробітна плата – 42665 афганів. Беру в касі 2250 чеків і 14 тис 260 афганів залишок. Яка зарплата? – зарплата радника-посланника. 2 тис. чеків – 25426 афганів. 200 чеків – 2543 афганів. 50 чеків – 636 афганів. Взноси – 2 тис. афганів. Харчування – 3 тис. афганів. Джалалабадський сувенір – 3.5 тис. афганів (годинник). Замовив матеріал на сафарі (костюм літній) – 2010 афганів. Так я розпорядився зі своєю практично другою афганською зарплатою. Що таке чек? Це щось на подібність долару. На той час в Союзі були чекові магазини для працюючих за кордоном, де можна

було придбати побутові речі чи одяг, якого в інших магазинах не було. Дипломати та радники, які тоді працювали по декілька років, радили, скільки чеків можна із зарплати щомісяця відкладати “для дому”. У перекладі на радянську зарплату я отримував біля 800 крб. Моя зарплата секретаря обкому на той час становила 380 крб.

26.06.1985 р. ЦК.

Зранку несподівано до мого кабінету зайшов генерал Мухамед Сауд, зав. оборонним відділом ЦК партії. У свій час він навчався в Радянському Союзі і знав російську мову. Вибачившись, він сказав, що має конфіденційну інформацію і, присівши до мого столу, розпочав свою розповідь.

Виявляється, як доповіла розвідка, на околиці Кабула вчора, в районі кишлаків, виявлено три групи бандформувань. Їх завдання – знищення радників з Радянського Союзу. Це помимо тих біля 100 терористів, скинутих на парашутах, в кінці квітня для проведення терористичних акцій. Крім того, в Пакистані підготовлена група дівчат-терористок для роботи в Кабулі. На аеродромі в Шинданті вчора вночі було висаджено в повітря 10 літаків, з них 7 МІГ-21. Два дні назад в Кабулі був обстріляний гарнізон чисельністю понад 500 бійців. Загинув полковник-афганець, дуже перспективний офіцер, навчався в Радянському Союзі і був у резерві Генерального штабу.

Зупинивши генерала, я сказав:

- Достатньо, Мухамеде. Ви й так вже нагнали на мене страху. Що будемо робити? – запитав я.

- Я все це Вам розповів, щоб Ви були обережні, особливо при відвідуванні маркету, – сказав генерал.

- Спасибі, Мухамеде. Ви підготували мене своєю інформацією.

- Вибачайте, але я мусив Вам це сказати, – відповів генерал.

Про нашу зустріч з Мухамедом я розповів Іволгіну М., на що той сказав:

- Він і до мене заходив. Така йому дана установка – попередити усіх радників, щоб вони не втрачали почуття небезпеки.

28.06.1985 р. Посольство

Несподівано усіх радників ЦК партії запросив посол Табеев Ф.А., згадавши, що на прийомі в посольстві 9 травня він пообіцяв нам, секретарям обкому, які туди були запрошені, окрему зустріч. Він розпочав з того, що є багато недоліків у роботі радянських представництв. Радники представляють в Афганістані інтереси 9 тис. радянських громадян, які тут трудяться. Нами зроблено тут немало і усе це проявиться потім. Наше з вами завдання – закінчити швидше війну.

Уся біда в тому, що кожне відомство наше діє тут окремо, а сфера влади (афганська) розширяється незадовільно. Ми в посольстві вважаємо, що політичні аспекти вирішені тут правильно. Зібрали Лойя Джиргу – це уже досягнення. Уся складність полягає у втручанні в Афганістан інших держав: Пакистану, Індії, Китаю, США. Складається така ситуація, з якою ми тут не справляємося. Тактика нашої боротьби тут відстає. У нинішніх умовах НДПА виявляється нездатною стати вождем революції. Ми збройним шляхом не можемо вирішити поставлене завдання.

Потрібно розширити соціальну базу революції. Уся наша надія на Лойя Джиргу. При її виборах приведено в дію десятки тисяч людей. Проведені збори з участю ватажків бандформувань. Потрібно тепер вести мову про участь їх у широкомасштабному охопленні всього народу. Чого нам тут не вистачає – це кадрів. Як нам зацікавити старійшин племен, мулл, духівництво в цілому. Задача – перемогти контрреволюцію. Захистити свої кордони.

Справа в тому, що воювати афганці не хочуть. Усе залежить від кадрів, яких підібрали ми. Той же Б. Кармаль. Слухає наші зауваги і нічого не робить. У партії розвивається сектантство і групівщина. Чому не вибрати губернатором муллу чи іншого авторитета. Парчани захопили владу і не допускає до неї халькістів. З малишами (озброєні племінні загони) і царандосом ніякої роботи не ведеться. Я про це не один раз говорив Б. Кармалю, він слухає, усе записує і нічого не робить. Таке враження, що він їх боїться. З вождями племен ніякої роботи не проводиться. Ми з феодалів, купців, дрібнобуржуазного середовища намагаємося робити революціонерів. Тільки неорганізованістю

партійних керівників пояснюється причина того, що ми не досягаємо бажаних результатів.

Вони всю надію покладають на нашу 40-у армію. Досі наших солдат воює більше, ніж афганців. Ми запропонували створити в зонах країни розвідгрупи, розраховуючи на те, що не буде невинних жертв. На бумазі вони створені в кожній зоні, а дійсно їх немає і ніхто їх не створював.

Після цієї зустрічі я зайшов до В.Г. Ломоносова і під враженням почутого, поділився своїми думками про двопартійну систему в Афганістані.

- І ти думаєш, що після цього вони не будуть між собою робити те, що зараз роблять? – запитав він.

- Не знаю, – сказав я.

- А взагалі усе те, що ти мені зараз сказав, напиши у формі доповідної записки радника, – мовив він.

І я спантеличений і налаштований на майбутнє Афганістану своєю ідеєю залишив приміщення ЦК партії, виправившись в гуртожиток.

29.06.1985 р. Вілла

Сьогодні на віллі об 11⁰⁰ профспілкові збори (читай партійні). Як завжди питання “Про діяльність радників”. Збираються тільки радники при відділах ЦК. Доповідав Кучеров Василь Федорович (зав. фінансово-господарським відділом Таджикиського обкому партії). По доповіді виступали – Кочерга В.Ф., Кузьмичов Г.П. (досить невдало виступив – самозвіт).

Другим питанням – обговорили постанову ЦК КПРС про боротьбу з алкоголізмом. Доповідав секретар профспілкової організації Патлатий П. (другий секретар Хімкинського РК партії Московської області). Виступили Домов І. (провінція Кабул) і Сьрьогін В. (референт). Доповідач і виступаючі наголошували на тому, що для країн з ісламською релігією ця постанова не актуальна.

Після зборів Наумчик Й.А. (радник по Центральній зоні) передав мені три листи: від Ліди з Гантіаді. Пише, що погода змінилася, 4й день іде дощ. Від батька з Лічсанупра – він ще не виписався, і від

Іванченка М.В. з Бобровиці. Листи написані 20-21.06. Листи на пошту Вітебської дивізії приходять за 6-7 днів.

30.06.1985 р. ЦК

Зранку подзвонив В.Г. Ломоносов й попросив зайти. У нього був Алюмі – зав. відділом оборони і юстиції. Мова йшла про підготовку на політбюро питання про роботу силових структур серед населення. Просили мене дати довідку, як висвітлюється це питання в пресі. Володимир Григорович згадав Паншир, де було оточено два батальйони афганської армії і половина з них загинула. Чи висвітлено і як це питання в пресі?

Зайшла мова про відрядження радників з відділів ЦК. Вони, мов, мало їздять у провінції.

- Так це ж Ви, Володимире Григоровичу, винуваті, – сказав я.

- Чому?

- Тому що коли я сказав про поїздку в провінцію, Ваш заступник мені у відповідь подав ще два термінові документи. Працой, – мовив у відповідь.

- Розберусь, – пообіцяв В.Г. Ломоносов.

У цей час зателефонував посол і В.Г. почав збиратися в посольство, пообіцявши продовжити розмову.

01.07.1985 р. ЦК.

Іволгін М. учора доповів, що сьогодні його на роботі в ЦК не буде. Вони з Коняєвим М.Т. і Кузнецом Ю.А. (керівником інституту соціальних наук, ділі ІСН) будуть готувати пропозиції в інстанцію (ЦК КПРС) про розширення соціальної бази в ДРА.

Після обіду з перекладачем відділу Довлятовим поїхали в готель “Аріану”, де замовили Чернігів по ВЧ. Прийшлося чекати з 17⁰⁰ до 19⁰⁰. Пару раз Москва намагалася набрати Чернігів – час “пік” після 17⁰⁰. До Чернігова не добиться. Нарешті, в 19²⁰ дали. Ліда була дома. У нас в гостях Ступи. Дуже зраділа, розповіла про Гантіаді, де відпочивали з Танею, про путівку для Саши. До готелю свого їхав, наче сам побув у Чернігові.

02.07.1985 р. ЦК

Вранці оповістили, що вночі на Кабул було спрямовано дві ракети. Обидві упали біля політехнічного (центр). Обидві не розірвалися. Ніхто не загинув.

Михайло Олександрович з'явився о 10⁰⁰. Дав завдання підготувати для Б. Кармаля довідку про динаміку ліквідації неграмотності серед членів партії (на політбюро буде слухатися питання про ріст рядів партії). Довідку передати раднику В. Полянничко, а сам знову поїхав в ІСН.

При передачі довідки Полянничко В. сказав, що у партії 25 тисяч, які не вміють читати та писати. Показати ріст рядів серед викладачів і студентів, творчій інтелігенції (письменників, поетів, архітекторів і композиторів). Звернути також увагу на працівників прикладних наук, зв'язок науки з виробництвом і взагалі про роботу зі вченими країни в умовах революції.

Повернувся у відділ і почали доопрацьовувати довідку.

03.07.1985 р. ЦК

Довідався, що вночі обстріляли посольство. На нього кинули 8 мін, на віллу посла – 5. Дізнавшись про таке горе, поїхав у посольство. При в'їзді на територію звернув увагу на побиті машини, група військових з теодолітами та іншими приборами метушилась біля розбитих воріт. Розбили оранжерею на віллі посла. Приміщення посольства цілі, а навколо усе розбите: 10 машин з побитими стеклами, колесами, кузовами, капотами. На території – одні вирви від мін. Чи то не попали в приміщення посольства, чи то не хотіли попасти.

04.07.1985 р. ЦК

Стало відомо, що міни по посольству випущені з автомашини, яка пересувалася по Кабулу. Міномет встановлюють в кузові і так їздять по місту. Після обстрілу міномет розбирається, оптика, ствол, круг (плита) – усе ховається, а при потребі знову збирають. Нарешті, до мене

в кабінет зайшов Бобров М.Г., до сих пір він у ЦК не був і його, як з'ясувалося, ніхто туди не запрошував. Він був радником Револуційної ради і сидів десь біля одного км від ЦК. Сказав, що нас на обід запросив радник ХАД Ярош Володимир Миколайович, він до 1979 р. служив у Чернігові, потім його перевели в Ровно, а звідти він поїхав у Кабул. Він жив у двоповерховій віллі, тут був сад. Для охорони – вівчарка. Вони з Бобровим були знайомі ще по Чернігову. Обидва мали схильність до малювання. Подивилися усі його афганські малюнки, пообідали по-українськи з борщем і перцівкою, потім усі втрьох поїхали до Боброва, де продовжили розглядати малюнки Боброва і вечеряти. Виявляється, Бобров поступав у Харківський художній інститут, але не пройшов по конкурсу. Тоді й вирішив стати юристом.

06.07.1985 р.

Сьогодні Геннадій Гаврилович Кривошеев, помічник керівника групи партійних радників, відзначає свій день народження. Вирішили з Борисом йому допомогти. Поїхали на маркет. Спостерігав, як біля дукана зупинився БТР. З нього зіскочили два офіцери. Капітан пішов у дукан, а ст. лейтенант зупинився біля продавця з абрикосами. Набив дві кишені абрикосами, не заплатив і пішов до БТР. Це на очах у солдат, а як вони тоді мають поступати?

На обід приїхали В. Полянничко, М. Коняєв, М. Іволгін, В. Чурпіта, О. Кайков. В. Полянничко за столом тамада. Вів гарно, кожному перед словом давав своє відношення до промовця, сипав афоризмами типу “не роздваивать, а удваивать”. Розповідали різні історії з життя народів сходу, своє відношення до іменинника, співали українських пісень, які вони усі добре знали.

07.07.1985 р. ЦК

Вранці дізнався, що Кабул знову обстрілювали. Відбила усі атаки Вітебська дивізії. Знову міни і знову ракети. Одна ракета упала поряд з нашим домом. Стекла і вікна, звичайно, повибивало. Тепер там працює господарчий відділ ЦК.

Нарада у В.Г. Ломоносова. Знову по виборах місцевої влади. Обговорювали, як їх провести в кишлаках, де вплив великий бандформувань. Уся надія на відкрите голосування, але як потім визнати ці вибори легітимними, якщо під контролем влади лише третя частина кишлаків, куди функціонери від влади бояться їхати. Хто туди поїде, там війна. Удень він дехканин (селянин), а вночі бандит з автоматом. Ось так і працюємо, усе тримається на нашій армії.

10.07.1985 р. ЦК

08⁰⁰ запросив Іволгін М. Його на останній нараді В.Г. Ломоносов офіційно оголосив своїм заступником. Борис через ЦК КПРС дізнався, що він ще на попередній роботі мріяв про посаду заступника голови комітету по релігії (була така посада за радянської влади при раді міністрів СРСР). Михайло Олександрович у ЦК партії взяли, чи взяв секретар ЦК Лігачов, автор антиалкогольної кампанії. “Злые языки” говорять, що вони навіть якісь родичі. Тому, що в ЦК із Томська та ще зав. відділом ніхто не буде брати. Та й особливими здібностями, як я помітив, він не виділявся, але Ломоносову поступила, мабуть, команда підвищити його рівень з радника до заступника керівника радників. Значить, говорив Борис, радник оргвідділу ЦК НДА, готують до майбутньої посади.

11.07.1985 р. ЦК

У моєму кабінеті зібралися М.Іволгін, Б.Зумакулов, Спангар і Пакхаргар (зас. зав. оргвідділом) для вичитки остаточного списку номенклатури для затвердження на політбюро ЦК НДПА. До цього часу усі списки розглядалися і правилися у відділах ЦК, в них брали участь партійні радники. Питання “номенклатури” не першорядне, але Б. Кармаль так не вважав і наполягав на тому, щоб з номенклатури почати. Спочатку навчити, як потрібно працювати, а потім вимагати. Наше керівництво не заперечувало, вважаючи Б. Кармалю лідером нації. Ми не суперечили, але бачили, що самі афганці не сприймають наші пропозиції.

15.07.1985 р. ЦК

08⁰⁰ зайшли М. Іволгін і Спангар з пропозицією розглянути усі перспективні і поточні питання на секретаріат й політбюро. Серед перспективних по нашому відділу були:

- Про подальше удосконалення політичного навчання в 1985-1986 навчальному році.

- Про роботу Кунарського провінційного комітету НДПА по виконанню рішень XV пленума ЦК і постанов політбюро ЦК НДПА та про підсумки Лойя Джирги і Вищої Джирги прикордонних племен.

- Про роботу партійних комітетів по закріпленню політичних висновків Лойя Джирги і Вищої Джирги прикордонних племен.

- Про роботу (масово-політичну і виховну) Тахарського провінційного комітету серед населення.

- Про завдання партійних комітетів по організації і вдосконаленню політичної освіти в 1985-1986 навчальному році.

Усі ці питання важливі і їх вирішили по відділу пропаганди винести на політбюро.

- А для секретаріату? – запитав Спангар.

- А для секретаріату у нас давно є два питання, – відповідаю.

- Яких?

- Про роботу академії наук і про проведення II з'їзду вчителів ДРА, – відповів я.

Далі розглядали питання оргвідділу (їх тут я не називаю).

20.07.1985 р. ЦК

З перших нарад з радниками (провінційними і зональними) мені було доручено систематизувати питання, які вони під час звітування на віллі (нашій резиденції) ставлять перед центром. І не тільки систематизувати, а підготувати на них відповіді керівниками групи радників. Це була складна і відповідальна справа. Відповіді на всі питання з провінцій і зон вимагали зустрічі з цивільними і військовими, радянськими і афганськими посадовими особами. Справа в тому, що ці відповіді не завжди влаштовували того, хто їх ставив, але така афганська реальність.

21.07.1985 р.

Артилерійський обстріл Кабула. Такий сильний і тривалий, що на роботу ніхто не вийшов. Подзвонив М. Іволгін, він живе в політехнічному (гуртожитку), розповів, скільки мін випустили по центру і запропонував працювати над нашими постановами дома. Так пройшов цей день. Міни летіли постійно. Великі руйнування в центрі міста. 11 осіб загинули. 29 поранено.

25.07.1985 р.

08⁰⁰. Працював над підготовкою відповідей керівника групи радників на питання, поставлені радниками провінцій і зон під час звіту в кінці кожного місяця. Ці питання повторювалися як по провінціях, так і по зонах. Серед великої групи питань, які вимагали втручання центральної влади були:

I. Кадри – у кожній провінції і зоні були вакансії кадрів, до яких відносилися секретарі і зам. секретарів партійних організацій, завідуючі відділами партійних комітетів. Не всюди для такої роботи були підготовлені кадри. Інколи їх брали з сусідніх провінцій, великих міст і навіть Кабула. Це означає, що вони не були чи не хотіли бути постійними жителями цих провінцій.

II. Бюджет – як загальний, так і партійний ділили в зонах і між провінціями завжди була тяжба, тому більше дали? Тут радник мав бути об'єктивним суддею, зацікавленим в об'єктивності вирішення проблеми. У разі несправедливості, радник мав звертатися до центру. І нерідко він звертався.

III. Постачання товару в дукани. У ряді провінцій це робиться через ватажків банд. Чому так? Це пов'язано з дорогами, які перебували під їхнім контролем. Тут нерідко керівництво зон і провінцій вступають у переговори з душманами, старійшинами кишлаків і навіть з ватажками банд. Цю проблему керівництво, як правило, намагається вирішувати без радників. Це важливе питання, адже воно пов'язане з життєдіяльністю людей.

IV. Дезертирство. Як в армії, так і в царандої. В окремих провінціях, де стоїть армія чи царандой (поліція), воно масове. Після прийняття присяги через місяць не більше, призовник, якого підготували до служби, тікає у бандформування чи додому, обов'язково зі зброєю.

З останнім простіше, тут його повертають на службу, а звідти...

V. Губернатори. Їх призначає центральна влада. Часто вони не знають провінцій і зони, куди їх направляють. Як правило, це люди центру, місцевість не знають і часто там не бувають. Це велика проблема.

VI. Карти душманів. Не кожному раднику вдається їх побачити чи дістати в кишлаку. Як вони туди дістаються, сказати важко, але вони є. На таких картах відмічені усі пости, місця розташування армії і царандоя, а в кишлаках адміністративні приміщення, інші владні структури.

VII. Газети і журнали. Їх доставка. Інколи на місяць, а то і в два – 1 раз.

Виділивши зі всіх питань, сім основних розділів, я після кожної щомісячної звітності радників, заповнював свою таблицю. Кожну провінцію і зону виділяв окремо, записавши до неї проблеми, які центральна влада повинна вирішувати. Так мені вдалося оперативно вести облік усіх проблемних питань, що розглядалися на щомісячних звітах радників перед керівництвом групи.

30.07.1985 р. ЦК

Зайшов Лорві і сказав, що радник департаменту Міністерства охорони здоров'я відмовляється давати відомості відділу ЦК, посилаючись на департаменти – “мовляв, забороняють”. Прийшлося Лорві роз'яснити, що це не справа радянських радників втручатися у відносини між міністерством і ЦК партії. Пообіцяв Лорві розібратися з радником, який це забороняє. Про цей інцидент розповів Ломоносову В.Г. Він порекомендував з цього випадку не робити прецеденту, а запросити в ЦК радника, який це забороняє і роз'яснити йому, “хто є хто”. Радника Міністерства охорони здоров'я я знав. Він москвич, людина амбітна, усе життя, після інституту пропрацював інспектором

(не без допомоги при влаштуванні), з партійними органами ніколи справи не мав і так відповідав. Я запросив його на бесіду і усе йому роз'яснив.

01.08.1985 р. ЦК

Принесли з відділу заходи ЦК НДПА по підготовці й проведенню виборів в органи місцевої влади, в т.ч. російською мовою. Я почитав і прийшов до висновку, що над ними потрібно працювати й працювати, тим більше, що відділ об'єднував пропозиції усіх відділів ЦК. Заніс Спангар, а це значило, що ці пропозиції підуть прямо в загальний відділ, а там – на політбюро.

Справа вимагала негайного втручання і я сів за виконання цієї роботи, відклавши усе інше. Так пропрацював до обіду, аж поки за мною не зайшов Борис. Виявляється, що на обід нас запросив Юра Кайков – радник сільськогосподарського відділу, який з сім'єю проживає у гуртожитку політехнічного і виїжджав у відпустку. Там вже були В. Полянничко, М. Коняєв, В. Чурпіта, М. Іволгін, зав. сільськогосподарського відділу М. Бохар, зав. загальним відділом М. Пайгар. На той час перебував в Афганістані колега Ю. Кайкова по відділу ЦК КПРС Абрар Ярликапов. Звичайно, Ю. Кайков і його запросив. Тамада – знову В. Полянничко. Знову весело, знову всілякі історії й прибаутки, добрі слова про Юру як радника. Так пройшов цей день.

02.08.1985 р. ЦК

Зайшла зам. зав. відділом Пальваша з текстами лозунгів до виборів. Тут так заведено, що до кожних виборів готуються тексти й рекомендації провінціям по їх виготовленню. Вона доручила підготовку текстів інструктору відділу Дараувгара, який їх ніколи не робив, а тим більше рекомендації по текстам провінціям. Зайшов перекладач господарського відділу і повідомив, що помер радник провінції Немруз Ашитов А. (ІІ секретар Павлоградського обкому Казахстанської РСР). З'ясувалося, що він іще дома переніс інфаркт. А тут при вирішенні питань провінції в Мінздраві, розхвилювався і несподівано для ото-

чення позвав перекладача і упав намертво. Керівництво вирішило, що супроводжувати труну і приймати участь у похороні має помічник керівника групи радників Кривошеєв Г.Г.

05.08.1985 р. ЦК

Учора при зустрічі з М.Г. Бобровим розповів, що працюю над постановою ЦК партії по виборах у місцеві органи влади, на що він сказав:

- Подивись закони Револуційної ради, їх було по виборах два:

* Закон про вибори місцевих органів державної влади.

* Закон про вибори місцевих джирг – представників народів ДРА.

Я подякував і розшукав у відділі ці закони, які лягли в основу постанови, що я готував. По закону вибори мали пройти спочатку в Кабулі і трьох провінціях Центральної зони, а потім в усіх інших провінціях. Графік виборів розроблявся і затверджувався згідно закону, на політбюро ЦК. Після підготовки постанови про вибори, В.Г. Ломоносов доручив мені вести всю роботу по лінії ідеологічного забезпечення місцевих виборів.

11⁰⁰ нарада у М.Т. Коняєва (заст. керівника групи радників ЦК НДПА). Він поставив перед радниками три питання:

- підготовка до чергового пленума ЦК партії;

- вибори у місцеві органи державної влади;

- перебування у відрядженнях радників, що працюють при ЦК партії.

10.08.1985 р. Палац культури

Нарада працівників апарату ЦК НДПА. Відкрив нараду зав. відділом пропаганди ЦК партії Спангар. З доповіддю виступив секретар ЦК партії К. Барьялай. Його доповідь була присвячена виборам у місцеві органи державної влади і завданням апарату ЦК партії. Щодо завдань, то вони полягали в тому, щоб організувати явку виборців, оформлення виборчих дільниць, виготовлення урн для голосування, кімнати для ознайомлення зі списком кандидатур, підбір кандидатів

у депутати міських органів влади, довірені особи, підготовка зборів. Роль у цій роботі працівників апарату ЦК НДПА. У доповіді конкретно пояснювалося, що і як треба робити при підготовці і проведенні виборів та оголошувався склад бригад із числа активу м. Кабул для поїздки в провінції зон ДРА. Урочисті збори закінчилися концертом артистів 40-ї армії, як і завжди при всіх заходах республіки.

12.08.1985 р. ІСН

Знайомство радників ЦК партії з Інститутом суспільних наук при ЦК НДПА. Для нього в центрі Кабула виділено 13 га землі. Навчальний корпус на 650 чоловік слухачів. Гуртожиток – на 300 чоловік. Будуються інші інфраструктури. Конференцзала на 500 місць. Спортзала, басейн, стадіон, медпункт з палатоліжками, магазини, майстерні з пошиття одягу та взуття, типографія, гараж на 10 автомашин. Сьогодні тут працюють і живуть біля 50 науковців з сім'ями. Школа в посольстві. Дітей возять батьки через місто, бо ці об'єкти в різних частинах міста.

Нас усіх приймав і розповідав про свою роботу Директор ІСН Ольшанський Віктор Степанович, доктор філософських наук, професор. Завдання інституту – підготовка пропагандистських і перепідготовка партійних кадрів. З названих ним об'єктів частина ще будується.

Серед запитань директору були й такі:

- яка зарплата у працівників інституту?
- які предмети викладаються пропагандистам?
- тривалість курсів?
- як боретесь з мінами, що прилітають, адже Кабул постійно обстрілюється?

- яка тривалість відряджень працівників ІСН? та інші.

Після зустрічі з директором – обід для гостей в їдальні ІСН.

15.08.1985 р. ЦК

Зранку попросився на прийом радник ректора політехнічного університету Лебединець М.Г. по питанню зав. кафедри суспільних дисциплін Омара Каргара, який у свій час навчався у філії університе-

ту “Дружби народів” (Харків). Працював на кафедрі старшим викладачем. Має відповідну освіту, захистив дисертацію, а міністр заперечує проти призначення і підписання контракту. Я пообіцяв запросити міністра.

- Чому? – запитав я у міністра.

- Веде опортуністичну роботу, – відповів міністр.

- Яку?

- У своїх лекціях дозволяє розділяти партію на “халькістів” і “парчамістів” і критикувати її керівництво.

- Вона сама себе розділила, – відповів я. – Призначайте!

- Добре, – погодився міністр.

17.08.1985 р. ЦК

Знову душмани обстрілювали Кабул. Били міномети по центру. Під обстріл попав Палац культури. Навколо нього великі вирви, пошкоджено парадний вхід. Декілька мін знову по політехнічному і нашому гуртожитках. Перші обстріли припадають на 22 годин вечора, а потім через 2-3 години – повтор. Рами у вікнах повилітали зі склом. Окремі будинки, приватні та п’ятиповерхові зруйновані повністю. Між мінними вибухами роздавалися автоматні черги. Ми не спали всю ніч, чекаючи удару по нашому будинку. На щастя, цього не відбулося.

- А де та Вітебська дивізія? – запитував я у білоруса Наумчика Й.А.

- А вона на ротації в Гермесі, – відповів він з почуттям винуватості за те, що трапилося.

20.08.1985 р. ЦК

Зайшов до мене зав. відділом оборони і юстиції Алюмі і розповів про попередні дані втрат цієї ночі. Загинули – 51 чоловік, поранено понад 100 афганців. Удари були вночі, коли люди спали. А хто не спав, той сидів дома, намагаючись пересидіти обстріли, а вони, на жаль, не вщухали цілу ніч. Зранку включилися до прибирання міста усі служ-

би. На допомогу прийшли навіть солдати 40-ї армії. Великі розрухи на маркетах – дукани розбиті, говорять, що без навідників не обійшлося. Знову міни падали навколо посольства, Палацу культури, ЦК партії і Революційної ради.

21.08.1985 р. ЦК.

Несподівано до мого кабінету зайшов Ломоносов В.Г. (що з ним рідко бувало) і сказав:

- Інстанція (ЦК КПРС) вимагає дати пропозиції про розширення соціальної бази революції. Я запросив до Іволгіна М. Коняєва М.Т., Ольшанського В.С. І ви підключайтесь до цієї роботи, – закінчив він.

- Володимире Григоровичу, таким кагалом нічого не напишемо. Писати повинен хтось один, а інші – читати і доповнювати, – сказав я.

- Кому писати? – запитав В.Г. Ломоносов.

- Це, кому Ви доручите, – сказав я.

Зійшлися на тому, що писати буде Іволгін М., а після цього кожен внесе свої правки. Зібравши всіх у кабінеті Михайла Олександровича, Ломоносов В.Г. розповів, як будемо працювати над цим документом. Усі погодилися і М. Іволгін засів за відповідальну роботу.

25.08.1985 р. ЦК

У кінці кожного місяця з 27-28 числа розпочинаються звіти провінційних і зональних радників перед керівництвом усіх радників на віллі. Кожного місяця, після звітів радників провінцій, В.Г. Ломоносов запрошує радників революційної ради, військового радника, радників КДБ, МВС, торгового представництва, департаменту економіки і радників по зонах. Відбувається щось на зразок пленарного засідання, де всі запрошені й зональні радники виступають, а в кінці В.Г. Ломоносов підводить підсумки такої розмови.

На цей раз на нараду несподівано зайшов посол – Табеев Ф.А. В. Ломоносов зразу ж надав йому слово.

Зустрічався в Москві з нашим керівництвом. Багато про що можна розповісти. Про оцінку нинішньої ситуації в Кабулі. Прошло шість років після вводу військ, а корінних змін немає. Зроблено немало для становлення державної влади й партійних інститутів. Просунули цю країну десь на три століття вперед. Зразу так ніхто не міг зробити, хоча бажаючих було багато. Ми це зробили, але партія не веде маси.

Радянське керівництво ставить питання про вивід військ. Подумайте, 40-а армія 140 тис. бійців і офіцерів. Звичайно, графіка виводу немає, але над ним думають немало керівників. Політичне урегулювання навколо Афганістану складне. Ці проблеми особливо турбують керівництво нашої країни, зачіпають наш престиж, хвилюють народ. За такий результат ніхто позитивної оцінки не поставить. Ми з вами не досягли перелому як у настрої мас, так в ході революційної боротьби.

Але ми повинні вирішити афганську проблему усіма шляхами: економічним, політичним, військовим. У них своя армія 150 тис. чоловік, а всіх формувань більше 400 тис. Та плюс підтримка селян. Та нічого не робиться. Причини? Їх багато – корупція, продажність, неорганізованість, незрілість партії та інші. Як ці проблеми вирішити? Візьміть книгу про Тухачевського. Скільки там повчального для нас. Це про громадянську війну. Тоді в армії у них було 10-12 тис. Чому перемогли? Тому, що був кістяк – когорта здібних революціонерів. А тут нема революційного кістяка. Тут і через 20 років може бути повернення назад.

Як кажуть в народі, «наче в воду дивився» посол. Принципова оцінка того, що відбувається – незадоволення. Джиргу провели – половина приїхала ватажків банд. З ними працюємо. Афганці самі не готові. З ними потрібно працювати – люди живуть у XIV столітті н.е.

На революцію вони дивляться вузько, по-сектантськи. Задач перебудови суспільства вони не розуміють. Ми вважаємо НДПА партією нового типу і завдання перебудови суспільства вона має взяти на свої плечі, але так не відбулося. У програмі НДПА записали про соціальну базу революції. Вони сприйняли як побудову соціалізму.

Який тут соціалізм? Про нього в такому суспільстві і мови не може бути. Не всі вимоги соціально-демократичної революції виконуються, а вона вимагає об'єднання усіх класових сил, бо вона антифеодальна, антиімперіалістична.

Аграрна реформа. Дозволили по 4 га землі, скоротили куркульські господарства. Шлях до кооперативного господарства, але для цього потрібні кошти. Хто країну утримує. Ми не можемо, а із Пакистана щорічно йде 80 млрд доларів. До керівництва країною треба запрошувати національні авторитети. Потрібні представники від усіх племен, а їх нема. Чому? Бояться. Усюди пуштуни. А дурані, наприклад, ні одного, а це плем'я раніше королів Афганістану давало. Половину населення складають нацменшини.

Керівництво. Ми повинні формувати в нього нове мислення. Воно багато обіцяє, але мало робить. Їх треба готувати до того, що 40-а армія буде тут не завжди. А як ви думали? Ми за вас будемо робити, а ви дивитися зі сторони. І політбюро і секретаріат ЦК партії треба обновляти. У партії нема контролю за виконанням прийнятих рішень. Нема чіткого розподілу між секретарями, хто за що відповідає.

Армія. Безтолковість в організації. Надаємо допомогу в комплектації Збройних сил. Призиваємо в рік 69 тис. чоловік, а дезертує 30 тисяч. Навести порядок в казармах і призивних пунктах. Запросити туди муллу, політпрацівників. “Под ружьём” у них 400 тис. чоловік, а вони не можуть вести боротьбу з 50 тис. душманів. Потрібно готувати новий офіцерський корпус і не тільки з пуштунів. Війна усім надоїла.

Парламент. Ми працюємо над цим, над конституцією. Потрібно готувати з'їзд партії. Ми, посольство, працюємо над такими проблемами. Давайте, радники, нам інформацію про обстановку на місцях. Нам вона конче потрібна.

В.Г. Ломоносов

Ми з послом обговорили усі питання, які будуть поставлені перед нашим керівництвом і Б. Кармалем, політбюро, і секретаріатом ЦК партії. Справа йде не тільки про вивід військ, як на цьому наполягає керівництво ЦК КПРС, а також про завдання, які стоять перед афганським керівництвом. Це – з'їзд партії, керівництво нею Б. Кармалем. Це – парламент. Утворення його на легітимних основах. Це – консти-

туція. І в цих питаннях ми чекаємо допомоги від зональних і провінційних радників. Ви знаєте становище на місцях. Ось по визначених нами сьогодні питаннях просимо давати інформацію у своїх звітах. З сьогоднішнього дня при звітах кожному доповідати, що ви робите і думаєте про парламент, про Конституцію. Усю вашу інформацію ми будемо узагальнювати і доводити до посольства і міжнародного відділу ЦК КПРС. На що звернути увагу при звітах:

- розширення й зміцнення державної влади. Наш орієнтир на мирний шлях. Воєнні прийшли в провінції, вигнали душманів, пішли. На другий день прийшли душмани, зробили все по-своєму, як і було до цього.

- До 80 % біднішого селянства в окремих провінціях у бандах. Удень – селяни, вночі – душмани.

- Радянським військам заборонити вести воєнні дії в кишлаках. Воювати спільно з афганцями на полі.

- Кадри. Вакансії. Номенклатура. На папері усе є і правильно, а в дійсності нічого нема.

На ці чотири питання прошу звернути увагу, - сказав у кінці свого виступу В.Г. Ломоносов.

30.08.1985 р. Вілла

Перед відпусткою В.Г. Ломоносов зібрав радників ЦК НДПА і поставив перед ними три питання:

1. Вибори. Аналіз результатів по Кабулу і провінціях, вони відбулися. Б. Кармаль задоволений виборами. “Народ іде швидше партії, ніж партія і народ”.

2. Про такт радників при висловленні своєї думки (Негативно Г. Кузьмичев про міністрів).

3. Інформація по роботі взаємно з відділом ЦК НДПА.

03.09.1985 р. ЦК

Працював над списком кандидатів у радянську аспірантуру. Щорічно наші вузи приймають аспірантами 15-20 випускників афган-

ських вузів (університету і педінститутів), випускників, які закінчили навчання з відзнаками. Згідно домовленості, у мої обов'язки входило не тільки з допомогою органів відібрати, але й особисто зустрітися з кожною відібраною на навчання в аспірантурі особою. Таким чином, я ставав відповідальним не тільки за якісний склад аспірантів, але й майбутніх викладачів вишів, серед яких було немало прихильників Заходу. Моє заняття перервав стук у двері. Зайшов радник Мінтрансбуку Крилов Віктор Іванович. Він тривалий час працював у Гомелі. Знає Середу О.І., Нікуліщева В.М., Мондруса О.П., Снежка М.А., Сахна Г.П. та ін. Дізнавшись, що я із Чернігова, зайшов познайомитись.

Після обіду до мене зайшов інструктор ЦК КППС сільськогосподарського відділу (наші відділи в ЦК НДПА розміщалися поруч) Ярликапов Абрар, він приїхав радником замість Юри Кайкова, про якого я писав. Він розповів, що у зв'язку з весіллям дочки, відстав від групи і добирався сам через Ташкент, що в готелі його обікрали, залишивши лише дипломатичний паспорт. Гроші і все інше, що з собою віз, забрали. Як постраждалого і майбутнього сусіда, я запросив на вечерю. Там він познайомився з Борисом і Генадієм Гавриловичем і більш детально й образно розповів, як його обікрали. Так видався день знайомств нових радників з їх попередниками.

04.09.1985 р.ЦК

У системі політичної освіти розпочався навчальний рік. Четвер – перший день занять. Заступниця зав. відділом Спангара Пальваша відповідальна за цю ділянку роботи, збрала зранку актив і розписала його по провінціях. Я прийняв участь у нараді й ознайомився зі списком присутніх. З'ясувалося, що в кишлак їде одна Пальваша. Я висловив заувагу, в кишлаки тоді розписали усіх працівників відділу, а запрошених залишили в Кабулі.

- Чому? – запитав я.
- Та вони туди не поїдуть, – сказала Пальваша.
- Чому? – знову запитав я.
- Тому, що небезпечно. Тому, що нічим їхати, – сказала вона.

І я зрозумів усю реальність афганського життя. Ми вимагаємо від них, щоб було так, як у нас. А у них це неможливо. І в цьому була велика помилка нашого союзного керівництва. Воно не тільки не знало ісламу, його впливу на афганські племена, воно не знало країни, з якою зв'язалися, а від радників вимагало діяти так, як в СРСР.

Поїхав з Пальвашою в кишлак. Я його зразу впізнав. Був він десь в 30 км від Кабула. Заняття, якщо їх так можна назвати, відбулися. Пропагандист – директор місцевої школи, розповідав, а присутні слухали. Темою було сучасне міжнародне становище. Директор був рішуче налаштований проти США і Пакистану, дісталася й іншим імперіалістам. Пальваша заняттям була задоволена. Звичайно, ніякого журналу відвідування занять у директора не було. Я запитав у директора про визначних людей кишлака. Виявилось, що це зразково-показовий кишлак. Тут народилися Б. Кармаль, його батько – генерал Кармаль, а директор школи двоюрідний брат Б. Кармаля. Ось так я побув на політзанятті мережі політичної освіти у провінції.

Після поїздки в кишлак, я зайшов до свого керівника і розповів про організацію і поїздки на перше заняття в системі політичної освіти. Він уважно вислухав і сказав:

- А ти до сих пір не зрозумів, що тут усе так робиться, вірніше, робиться вигляд, що робиться.

Я повернувся до свого кабінету і почав думати, а як написати цей розділ у своєму звіті за роботу в Афганістані. Порадився з М. Іволгіним і він сказав:

- Напиши так, як треба.

- А як треба? – запитав я.

- Треба так, як вимагає відділ ЦК КПРС, – сказав він.

07.09.1985 р. ЦК

Зайшов М. Іволгін і заніс мені завдання: “Писати статтю Б. Кармаля “П’ять років газеті “Правда Саурської революції”. Зайшов Спангар і сказав, що цю статтю він загадав писати зав. сектором відділу Дараувгару. Працював до обіду над статтею.

А після обіду за статтю сів Спангар, а нас з Дараувгаром запросив до себе в кабінет і запропонував працювати над одним із екземплярів. Під кінець дня з'явився М. Іволгін і ми всі разом почали читати й правити варіант Спангара. На кінець, стаття була написана і вчитана. Спангар запросив нас на вечерю, яку приготувала його дружина – вчителька школи № 1. Ми з друзями прийшли до Спангара. Там була Пальваша – подруга дружини Спангара. Пальваша, як я писав, племінниця Б. Кармаля. Ось такі тут родинні зв'язки. Це тільки по одному відділу. А як по інших? Тут на це не звертають увагу. А чи правильно це? Мабуть, що ні. Чи може ми так виховані, що в усьому цьому теж бачимо корупцію і сімейственність?

10.09.1985 р. ЦК

У плані роботи політбюро на вересень місяць стояло питання “Про подальше удосконалення політичного навчання в 1364-1365 навчальному році (дата років за місцевим літочисленням). Особисто для мене це було важке питання, бо я знав як воно проходить це навчання і тому я сказав М. Іволгіну, що ці документи я готувати не буду, або напишу все, як воно є. Він погодився, що це питання він доручить готувати самому відділу, а коли прийде час, послухаємо Пальвашу попередньо, що вони напишуть. До питання на політбюро залишається ще 20 днів. Головне – нам не забути про 30 вересня, бо відповідати будемо ми як радники.

11.09.1985 р. ЦК

Зайшла в кабінет Пальваша й сказала, що два відділи (фінансовий і адміністративний) відмовляються візувати постанову. Я пообіцяв розібратися. Забрав російський текст постанови, почитав і зрозумів, що в ній справа йде про введення в штат партійних комітетів посади інструктора по політосвіті, як це робиться в СРСР, коли цим питанням займався в райкомі партії зав. кабінетом політичної освіти. Я вважав, що це правильна постановка питання. Забрав постанову і пішов до радників відділів. Розповів, що треба, на прикладі радянських райко-

мів партії розказав, чим вони займаються і без цього, на громадських засадах таку роботу виконувати ніхто не буде. Радники погодилися, доповіли своїм завідувачам, порадилися з фінансистами і вирішили з нового року ставити питання про штати провінційних комітетів.

14.09.1985 р. ЦК

Подзвонив радник адміністративно-господарського відділу і попросив мене зайти. Виявляється, що в нього інформація про мого водія – афганця така. Шофе-ака (мій водій) спілкується останнім часом з душманами і отримав від них завдання – привезти до них радника. У водія велика сім'я, дві дружини, вісім дітей, живе у родичів однієї з дружин. Йому обіцяють великі гроші і роботу в Пакистані.

- Ми його посадимо на автобус, а Вам дамо іншого водія.

Я подякував радника за таку інформацію і більше з Шофе-ака не зустрічався. Проте, усе зробив, щоб йому допомогти.

17.09.1985 р. ЦК

При вході в приміщення ЦК зустрів К. Барьялая, М. Коняєва, М. Іволгіна і В. Полянничко. Вони їхали на виставку зброї, приготувану для огляду учасниками Джирги. Техніка, починаючи від стрілецької зброї до літаків і вертольотів. Забрали й мене з собою.

Після огляду піднялися на вежу огляду зброї і дивилися стрільбу зі всіх її видів. З літаків кидали бомби, реактивна артилерія стріляла снарядами, танки теж – снарядами. Різні види стрілецької зброї, в тому числі – гранатомети. В цілому – вражас. У 17⁰⁰ разом зі Спангаром, Іволгіним дивились оформлення зали і виставки до відкриття Джирги-племен. На вечерю запросив М. Іволгін. Були Спангар, В. Полянничко, я і Хайот-ака.

20.09.1985 р. Джирга-племен

Засідання відбувалося в Актовій залі політехнічного. Відкрив Б. Кармаль. Слово – старійшині. Він оголосив декілька цитат із сур. Обрали президію. Вступне слово Б. Кармалю – 28 хвилин. Затвердили

регламент роботи з 09⁰⁰ до 17⁰⁰. З 12⁰⁰ до 14⁰⁰ – перерва на обід. Обід був тут же. Обідом забезпечили усіх, в т.ч. й запрошених (плов, кури, овочі, фрукти, напої).

Доповідь Б. Кармаля – 2 години.

У засіданні приймають участь 2.5 тисячі представників племен. Прибув син Валі-хана* з 1200 супроводжуючих його бійців племен. У засіданні беруть участь 65 % представників племен, 18 % – духівництва, 14 % – членів НДПА, 5 % – кочівників, 5 % – торговців. За перший день виступило 6 делегатів. Закінчили роботу у 18⁰⁰.

21.09.1985 р. Джирга-племен

Другий день роботи Джирги-племен. Усі радники ЦК запрошені. До початку роботи усі фотографувалися. Приїхав посол Табеєв Ф.А., керівництво 40-ї армії, Анахіта (голова жіночої організації), секретарі ЦК. Першим виступив Сарболан – зам. голови ради міністрів, голова держплану розповів, що робиться для племен країни, як будуються школи, лікарні й дороги.

Всього за день виступило 19 чоловік, в т.ч. Лоск – міністр племен, Моманд Кокіхіль – син Валі-хана, який зачитав листа батька до Б. Кармаля. З ним 1200 представників племені, які проривалися через пакистанський кордон. Є поранені і вбиті. Йшло більше 3 тис. чоловік. Розмістили їх в ліцеї поряд з політехнічним. Усі вони пройшли мимо трибуни й президії і вітали залу делегатів. Дуже вразливо. Зала вітала аплодисментами. Були прийняті документи джирги. Її вітали таджиків, узбеків, хозарійців, туркмени. Усі в національній одежі. Прийнята резолюція і лист генеральному секретарю ООН. Вітали потім 1200 чоловік із племені Валі-хана. У кінці засідання виступив Б. Кармаль. У своїй промові він сказав, що Джирга відіграє важливу роль у зміцненні кордонів Афганістану, що племена стануть опорними пунктами у боротьбі з ворогами. Вони вже не раз зривали замисли ворогів. З покоління в покоління будуть вірними своїй традиції, не раз проявляли свою мужність. В усі часи афганський народ відчував руку допомоги СРСР. Дружба – наше саме цінне надбання. Після виступу Б. Кармаля

* Валі-хан - колишній міністр іноземних справ у 20-х рр. Зараз у Пакистані.

головуючий колишній губернатор і сенатор провінції Кабул оголосив про закриття Джирги.

P.S. Кожен день перебування делегатів Джирги обходився в 1 млн афганів. До святкового обіду входили: плов, баранина, кури, фрукти, овочі, фанта, кока-кола з льодом і т.д..

22.09.1985 р. Посольство

Рано подзвонив М. Коняєв і сказав, що я приєднуюсь до групи дипломатів, які будуть готувати інформацію про Джиргу-племен в інстанцію. Мене в посольстві уже чекав радник-посланник Федосов Володимир Степанович. Я негайно відбув у посольство. А там сказали, що він в аеропорту проводить свого попередника Облова Олександра Степановича. Додзвонилися в аеропорт, домовилися зустрітися о 16⁰⁰. Його цікавлять питання:

- Роздуми з точки зору ЦК і РМ, що вона собою представляє і які необхідно зробити висновки. Уся інформація на 5-6 стор. Чи зможу я допомогти у плані формулювань і пропозицій у політичному плані, що вона може дати і що це таке?

- Що це дало ДРА? Яка реакція з боку племен щира чи нещира, тверде – нетверде, чи поговорили і роз'їхались який висновок, а яка далі робота? Робота НДПА у плані закріплення успіхів і їх реалізація (оцінковий матеріал). Контрпропаганда душманів, і як із під них вибити фундамент.

Ось такою була установка радника-посланника. А хто він такий? Ми ж колеги. Хай вивчає і повідомляє свою інстанцію. А-то, начитався! Хай поживе, побачить. Доповів В.Г. Ломоносову. Той підтримав мене.

У вересні 1985 р. виповнилося, як я писав, п'ять років газеті "Правда квітневої революції". Редактор газети звернувся до ЦК партії Афганістану з проханням відзначити цю дату. Серед радників і співробітників ЦК тривалий час велась дискусія – це не дата! У цю справу втрутився Б. Кармаль і підтримав редактора. Тоді редакція почала готуватись до цієї дати. Запросили делегацію від газети "Правда". Її очолив Томас Колісниченко – зав. відділом газети.

Мені з редактором газети “Правда Саурської революції” і секретарем ЦК партії Барьялаєм було доручено зустрічати делегацію правдистів. Делегація прибула 22 вересня 1985 р. Розмістивши делегацію в готелі “Оріана”, з наступного дня з секретарем ЦК Барьялаєм я почав з нею працювати.

23.09.1985 р. Редакція.

О 9⁰⁰ зустріч Т. Колісниченко з колективом газети “Правда саурської революції”, де він розповів про людей, які працюють в газеті “Правда”, структуру газети, її ефективність, злободенність і партійність, традиції, щоденність виходу. Наголосив на ролі передової в газеті. Сказав, що у “Правді” передову завжди пише редактор. Бачу, що це сподобалося редактору афганської газети, який тут же був присутній. Помітивши це, Томас Анатолійович розповів, чому редактор. Тому, що він найбільше поінформована людина, буває на всіх нарадах, інших заходах і знає, що робиться, а що треба робити в країні. Відповівши на питання журналістів, ми перейшли в кабінет редактора, попили чай, поговорили про редакторські справи, відвідали типографію газети і поїхали в посольство.

Посольство. Окрім працівників посольства, на зустріч запросили усіх радянських радників, які працювали в центрі. Передавши усім присутнім привіт від керівництва газети, Томас Анатолійович розповів про свою роботу, а фактично це була лекція про міжнародне становище. Першим блоком питань були африканські країни, національні відносини, кордони, яких ніхто ніколи не встановлював і за які воюють племена. Пакистано-американські відносини, Китай та Індія, їх відношення до Афганістану. Європа, Англія і ФРН. Незважаючи на те, що він був кореспондентом по Африці, як зав. міжнародним відділом газети, він добре знав міжнародне становище взагалі.

Армія. У той же день відбулася зустріч з керівництвом 40-ї армії – командуючим Родіонов І.Н. і членом військової ради Щербаковим В. у кабінеті останнього. Військові довго й професійно розповідали про становище в Афганістані, про боротьбу з бандформуваннями, про те, що в горах воювати важко, про великі втрати, про те, що воюють вони

тут і зі США й Пакистаном, з Китаєм і Іраном, з сусідніми ісламськими племенами.

Під час поїздки по Кабулу я розповів Т. Колісниченко про нашу зустріч у Москві, про його виступ і розповідь про знайомство з партизанами Анголи, про дзвінок у приймальню прем'єр-міністра Південної Родезії, країни, де правив антирадянський режим, напросився на інтерв'ю у глави уряду. Через деякий час до готелю прибув “воронік” і поліція забрала російського “шпигуна”, посадили на декілька діб.

Після цього керівництво “Правди” попередило “грізно” свого кореспондента, що все це може для нього закінчитися значно гірше. Т. Колісниченко захотів побути в кишлаку і попросив мене повезти його туди. Я відповів, що таке прохання може вирішити лише Б. Кармаль і порадив звернутися до нього. Б. Кармаль дозволив звозити його в кишлак, де він народився.

Я знав і був уже в цьому кишлаку. Там живе брат Бабрака і часто буває батько – генерал Кармаль. Відбулася зустріч в кишлаку. Там навіть влаштували національний обід. Про цю поїздку у мене на згадку залишилося цікаве фото, а в газеті “Правда” через декілька днів з'явився цікавий матеріал про поїздку делегації журналістів в Афганістан.

Після поїздки в кишлак я запросив Томаса Анатолійовича до себе в гуртожиток. Повечеряли. Я показав, як живуть радники, розповів чим вони займаються. За чаєм Т. Колісниченко розповів про себе, свою сім'ю, сина. Я розповів про себе, свою сім'ю, Чернігів, про який він знає, але там не був. Так пройшов увесь вечір. Потім я викликав чергову автомашину, відвіз його в готель і пообіцяв завтра на 08⁰⁰ заїхати, щоб бути в аеропорту та вирішити питання про від'їзд на Москву, бо він у зв'язку з кишлаком відстав від делегації.

На другий день ми з перекладачем, як і пообіцяли, заїхали за ним і відправилися в аеропорт. Довго шукали літак на Москву, аж поки диспетчер розібрався, що летіти він мав військовим літаком. Знайшли літак, погодили усі питання і, дружельно розпрощавшись, роз'їхались у своїх справах. З тих пір по ТV я постійно стежив за виступами редактора міжнародного відділу і політичного оглядача Томаса Колісниченка, навіть після повернення в Чернігів декілька разів замовляв Москву і розмовляв з ним.

Уже працюючи в педуніверситеті, я дізнався, що 21 липня 2003 р. на 73 році пішов з життя відомий журналіст-міжнародник Томас Колісниченко. Більше тридцяти років він працював в газеті “Правда”, був редактором відділу, представляв журналістику в країнах Центральної і Східної Африки, США, Великобританії. Багато хто зі старшого покоління пам’ятають його злободенні нариси, репортажи на політичні теми. Це незаурядна людина, яка була на передових рубежах політики; він працював в самих “гарячих точках” планети. За свою роботу нагороджений самими високими нагородами, постійно виступав на TV, очолював відділ ТАРС, був радником глави уряду. Таким був Томас Колісниченко, великий професіонал і добра людина.

24.09.1985 р. ЦК.

Працював над інформацією в інстанцію про Джиргу-племен і її наслідки та перспективи для ДРА. Закінчивши інформацію, поїхав у посольство до секретаря парткому посольства, який очолює групу по підготовці цієї інформації. Володимир Степанович Федосов був у цей час у посла, затримався у нього на тривалий час. Михайло Олександрович, дізнавшись, що я в посольстві, прислав «своє» авто (мого водія пересадили на автобус, а мені ще не погодили водія з органами) і наполягав, щоб я заїхав на віллу, де він перебував. Виявляється у нього зібралися усі дані афганської сторони, які вони просять включити в інформацію (про кількість радіоприймачів та інше). Одночасно я погодив усі постановочні питання по Джирзі прикордонних племен. Зібравши усі питання для інформації в 16⁰⁰ я був знову в посольстві. Працювали в кабінеті Федосова до 22⁰⁰. викликавши чергову машину посольства (яку не зупиняв царандой) я в комендантську годину прибув у свій гуртожиток.

25.09.1985 р. ЦК.

На роботу в ЦК їхав з Борисом на його авто. Звернули увагу на святково прикрашене місто, біля ЦК установлено святкову трибуну. Водій пояснив, що сьогодні місто буде вітати делегатів Джирги-пле-

мен. Розійшлися по кабінетах і я звернув увагу, що моє вікно виходить прямо на площу, де буде проходити мітинг. У 09⁰⁰ привезли делегатів, розмістили їх у центрі площі, по периметру площі поставили учасників мітингу, в 10⁰⁰ керівництво поклали до монумента квіти й розпочався мітинг. Першим виступив Б. Кармаль, після нього ще чоловік 5. Прийняли резолюцію і поступово розійшлися. До 12⁰⁰ на площі й по місту всі урочистості закінчилися і ми в 13⁰⁰ змогли спокійно роз'їхатися на обід.

27.09.1985 р. Вілла.

08⁰⁰ Нарада. Підсумки роботи за I півріччя (афганське). Виступили: Коняєв М.Т., Іволгін М., Поляничко В. В усіх виступах мова йшла про вдосконалення стилю роботи кожного радника ЦК НДПА, їх відповідальності за виконання планів, аналіз повісток дня відділів ЦК, питаннях дисципліни (при поверненні з відпусток втратили двох перекладачів (одного повернули в Союз, другого відправили в провінцію). Радник має нести відповідальність за свого перекладача, виховувати його.

У 10⁰⁰ відбулися профспілкові (читай партійні) збори радників. Порядок дня: “Про прискорення науково-технічного прогресу”. (По темі пленума ЦК КПРС). Доповідач – Коняєв М.Т. У доповіді, що повторяла в основному доповідь посла на загальному активі “Про прискорення науково-технічного прогресу і наші задачі”. Серед завдань доповідь дещо відрізнялась, бо тут вона стосувалася безпосередньо радників. Називалися відділи, радники, які недостатньо працюють з відділами. Прізвища радників, які запізнюються на роботу, їх документи, що не вчасно здаються на засідання політбюро й секретаріату, якість документів та ін.

28.09.1985 р. ЦК.

Подзвонив Мітеров Й.В. і сказав, що він на три дні їде в Мазарі-Шариф, а полковник Орел Володимир Олександрович, заступник

начальника Сашиного училища, чекає на мене в його кабінеті, в штабі 40-ї армії. Він хоче побачити Кабул і дещо купити в бутиках з сувенірів.

Я призначив йому зустріч на 13⁰⁰. Заїхав за полковником. Повозив його по місту. Заїхали на маркет. Походили по бутиках. Він щось вибирав для друзів, для сім'ї. Обідали у нас, в гуртожитку. У кінці дня відвіз його в 40-ю, задалегідь запропонував переночувати у нас. Місце було. Він послався на “діла” в штабі. Попрощалися і я сказав, що передам невеличку посилочку сину в училище. Домовилися, що перед від'їздом він зателефонує.

29.09.1985 р. ЦК.

Працював над матеріалом для Б. Кармаля по кількісному і якісному складу пропагандистів у зв'язку зі слуханням на політбюро ЦК 30 вересня питання “Про подальше удосконалення політичного навчання в 1364-1365 навчальному році” (дата років за місцевим літочисленням).

Я був категорично проти постановки цього питання на політбюро тому, що воно “не на часі”. Про свою поїздку я розповів М. Іволгіну. Розказав про те, як ці заняття організовувалися і проходили в кишляку – батьківщині Б. Кармаля. А він передав нашу розмову В. Поляничко, а той завівся:

- Тоді тут ніколи не буде порядку. На політбюро, щоб вони всі почули і задумались, що треба робить, – сказав В. Паляничко. Мало того, що сказав, а вписав це питання в план роботи політбюро ЦК.

Так ми почали готуватися до політбюро. Пальваше доручили писати довідку про стан політичної освіти, а самі сіли за підготовку постанови.

30.09.1985. ЦК.

Пальваша занесла підготовлену нею довідку на політбюро ЦК. Я залишив проект довідки у себе на столі – для правки і сказав їй готувати свій виступ на політбюро. Готувати – це значить писати текст

на 15 хвилин. Знаючи, які вимоги ставить В. Паляничко до проєктів постанов на політбюро й секретаріат, я сів за проєкт постанови.

Засідання політбюро відбулося в 16⁰⁰. Ми з М. Іволгіним змусили Пальвашу попередньо виголосити свою промову. Звичайно, в 15 хв. вона не вклалася, а говорила (читала) 20 хв. Порадили, що скоротить. Зупинилися на 15 хв. і поїхали обідати.

Наше питання слухалося о 18⁰⁰. Оголосив про слухання Б. Кармаль. Доповідала Пальваша. Доповідала так, як ми порадили. На питання відповідала слабо, путалась. Нарешті сказала, що радники попередні на це не звертали увагу, тому багато повторів і, взагалі, питання у формах і змісті мережі.

Після Пальваши виступили: Барьялай, Карваль, Гиясі, Зерай, Б. Кармаль, який, звертаючись до мене, сказав:

- А що скаже радник відділу? – запитав він у мене.
- Я працюю разом з відділом і вносимо зміни до мережі політосвіти з метою її удосконалення, – сказав я.
- Гарзд, спасибі, – мовив Кармаль.

02.10.1985 р. ЦК.

Запросив В. Поляничко по вчорашньому питанню на політбюро. Він висловив ряд пропозицій по удосконаленню політосвіти в Афганістані. З них я зрозумів, що він, як радник Б. Кармаля, не тільки готував його до цього питання, а сам ґрунтовно готувався.

- З доповідної записки політбюро, я зрозумів, що мережу політосвіти складала самі афганці, а попередні радники нею взагалі не займалися, – сказав він.

- Можливо хтось із них намагався щось зробити, але, як кажуть “руки не дійшли”, – відповів я.

- Згадай, Пальваша, спочатку зупинилася на 3-4 основних проблемах, а потім розпилилася, а на питання взагалі відповідала, що попало, – продовжив В. Поляничко.

- Я з вами згоден, – відповідаю.

- А все це тому, що радники не виробили концепції політосвіти в Афганістані. А вона повинна бути. Коли починають, а коли кінчать

навчальний рік. Які форми навчання повинні бути і скільки їх, – продовжував він.

- Концепція – це теорія і не кожен радник її розуміє, – відповідаю.
- Ти розумієш? – запитує.
- Розумію.
- Тоді сідай і роби.
- А час, а інші питання? – запитую.

І на цьому наша розмова закінчилася, бо у радника не тільки політична освіта. Це, десь 4-5-та частина обсягу діяльності радника. Хоча, якщо подумати, то від неї багато чого залежить в суспільно-політичному житті. У кінці нашої розмови В. Поляничко доручив мені зробити обґрунтування необхідності Будинку політичної освіти в Кабулі з функціями республіканського. Обґрунтування я зробив на 2 стор.

Після обіду писав статтю К. Барьялаю про початок навчального року.

03.10.1985 р. ЦК.

День роботи з документами. Готував доповнення (так сказав В. Поляничко) до заходів відділу по Джирзі племен, а також підготував заходи партійних комітетів по виконанню рішень XVI конференції ЦК НДПА.

На обід Борис привіз гостей – Абрар, Ярликапов – радник, М. Іволгін, Коняєв М.Т., В. Поляничко і його земляк – полковник 40-ї армії, якого він зустрів у ЦК партії. Після обіду гості поїхали в ЦК, а ми наводили порядок на кухні.

05.10.1985. ЦК.

Тільки розклав вчорашні папери на столі, збираючись попрацювати над “заходами”, роздався дзвінок. Коняєв М.Т. запрошує на 10⁰⁰ приєднатися до зустрічі московських письменників, які їдуть на урочистості “Дні радянської літератури”. Їдуть Ю. Верченко – секретар Союзу письменників, Юліан Семенов, Кім Селіхов, О. Дмитренко, В. Поволяєв та інші, яких я не знаю. Юрій Верченко і Юліан Семенов

разів два чи три виступали перед аспірантами АСН і я їх пам'ятав. Навів доки був час довідки, про кожного з них прочитав у бібліотеці ЦК.

Юрій Верченко, народився в 1930 р., Лубенському районі, Полтавської обл. Державний, політичний і літературний діяч. З 1952 р. літературний співробітник, зав. відділом газети “Московский комсомолец”, другий, перший секретар Куйбишевського РК ВЛКСМ м. Москви, секретар Московського горкому ВЛКСМ, зав. відділом ЦК ВЛКСМ, начальник управління по пресі Мосміськвиконкому, директор видавництва “Молодая гвардия”, зав. відділом Московського міськкому КПРС. Упродовж 10 років (1970-1980) – був одним із секретарів Союзу письменників СРСР. В Афганістані не був.

Кім Селіхов – народився в м. Орлі, 1929 р. Державний, політичний і літературний діяч. 1952-1960 рр. – секретар комітету ВЛКСМ педінституту, секретар Орловського обкому комсомолу, перший секретар Орловського комітету ВЛКСМ, головний редактор журналу “Комсомольская жизнь”, член правління Товариства радянсько-афганської дружби, заступник оргсекретаря Союзу письменників СРСР Юрія Верченка. В Афганістані був декільк разів.

Валерій Поголяєв. Народився 1940 р. в м. Свободний Хабаровського краю, в сім'ї військового. Батько загинув у перші дні Другої світової війни. Виховувався в сім'ї бабусі Л. Поголяєвої в с. Семеньок Становлянського району. Після закінчення середньої школи с. Ламське працював електриком на заводі в Тульській обл. В 1965 р. закінчив художній факультет Московського текстильного інституту, в 1974 р. заочно – сценарний факультет ВГІКа. Друкуватися В. Поголяєв почав з 1969 р. У відділі літературного життя “Літературної газети”, яким він з часом став завідувати, почався його літературний шлях. В Афганістані був чотири рази.

Про **Дмитренка Олексія Максимовича** знав від його брата Василя Максимовича – інструктора нашого обкому партії. Олексій Максимович народився в 1940 р. в Полтавській обл. Закінчив Київський університет, працював в “Літературній газеті”. Писав нариси і повісті. Його відомі повісті “Долина смерті” (про переправу на Дніпрі в 1943 р.); “Аїст”, “Верховіть дуба”, “Земля небесна”, “Отава розцвіла” – були у моєї домашній бібліотеці. В Афганістані не був.

Юліан Семенович Семенов (справжнє прізвище Ляндрес), народився 1931 р. в Москві. Закінчив Московський інститут східнознавства. В МДУ викладав мову пушту, одночасно навчався на історичному факультеті. З 1955 р. почав писати в “Огонёк”, “Правду”, “Літературну газету”.

Писав сценарії для кіно – переважно для своїх творів. Його фільмографія налічує понад 20 екранізованих творів. До неї належать “Майор Вихрь”, “Семнадцять мгновений весны”, “Петровка, 38”, “ТАСС уполномочен заявить”, “Противостояние”.

Біографічно тут зупинився на кожному письменнику, кого я знаю і з ким зустрічався особисто.

З Московських письменників тут були Ю. Семенов, Ю. Верченко, К. Селіхов, В. Поволяєв, яких я (майже усіх) пам’ятав ще з Академії суспільних наук по їх виступах перед аспірантами. Особливо запам’ятався Юліан Семенов. При написанні цієї книги я згадав, що у моїх аспірантських щоденниках є детальний запис про цього письменника. Батько його – Семен Олександрович Ляндрес, організатор видавничої справи, редактор, був репресований по звинуваченню в підтримці “троцькістського диверсанта Бухаріна”. Мати – Галина Миколаївна Ляндрес, бібліотекар. Дружина – Катерина Семенова (дівоче – Михалкова-Кончаловська), 1931 р. Дочка Наталії Петрівни Кончаловської від першого шлюбу, падчерка Сергія Володимировича Михалкова.

Старша його донька – Дарина Семенова (1958 р.) закінчила Московське державне академічне художнє училище і Московський державний художній інститут. Жила в Лондоні, повернулася в Росію. Бувший чоловік Олексій Дмитрович Бечак, художник, дизайнер, телеведучий. Внук Максим Бечак – загинув, похований в Москві. Внук Пилип Бечак, підприємець.

Молодша дочка – Ольга Семенова (1967 р.), журналістка, автор книги про батька “Юлиан Семёнов” (серія “Жизнь замечательных людей”, 2006, 2011 рр.), жила у Франції, Лівані. Замужем за Надімом Брайді, французьким громадянином ліванського походження. Внучка Аліса Брайді (1990 р.), внук Юліан Семенов-Брайді (1995 р.).

На початку Другої світової війни Юліан разом з матір’ю був евакуйований в Енгельс. У 1948 р. поступив у Московський інститут

східнознавства. Під час навчання дружив з Євгеном Примаковим. Після арешту батька в 1952 р. був відрахований з 5 курсу і виключений з комсомолу. Однак після смерті Сталіна і звільнення батька, був поновлений. У 1954 р. закінчив близькосхідний факультет Московського інституту східнознавства. Потім в МДУ викладав мову пушту й одночасно навчався там же на історичному факультеті.

Під час журналістської діяльності бував у тайзі з мисливцями на тигрів, на полярній станції, на будівництві БАМу, в Афганістані, Іспанії, Чілі, Кубі, Парагваї. Семенов професійно працював з архівами. Йому належить цитата: “Хто контролює минуле, не розлучається з сучасним, не заблудиться в майбутньому”.

На 10³⁰ прибули в аеропорт. Літак запізнився. М. Коняєв запропонував попити чай в залі для очікування, чи, як вона тут називається - Кімната для гостей” – сказав В. Паляничко. – І чеського холодного пива, – мовив Іволгін М.

- Тобі пиво не можна, – сказав М. Коняєв.

- Чому це? – запитав Іволгін і направився в сторону кімнати для гостей.

- Тобі Єгор Кузьмич Лігачов забороняє, – додавив я.

- Да ну вас, – махнув рукою М. Іволгін.

Усі пішли за ним і замовили чеського холодного пива. Тільки через годину на смузі з’явився літак. Ми піднялися й пішли зустрічати гостей.

Як і було заявлено у списку Миколи Тимофійовича, прибули Ю. Семенов, Ю. Верченко, К. Селіхов і В. Поволяєв, О. Дмитренко (це ті, кого я знав), з ними ще чотири особи з письменницьких організацій союзних республік. Щось багатовато, навіть для Днів радянської літератури, – подумав я.

Вітаючись з Ю. Верченко, К. Селіховим, Ю. Семеновим і О. Дмитренко, я назвав себе і сказав, що їх знаю. За гостями прибув автобус. Коли усі розмістилися, ми “своїми” автомашинами вирушили за ними. Приймав гостей у своєму кабінеті К. Барьялай і запросив їх, а з ними й нас в готель “Оріану”, де й пообідали і розмістили гостей.

Тим часом письменників розділили на дві групи, виділили кожній групі по японському “пікапчику” з водієм – офіцером-афганцем,

який добре знав російську мову й територію Афганістану, прикріпили до кожної групи одного із радників ЦК партії і почалися “Дні російської літератури в Афганістані”. Мені дісталася перша група, а друга – Борису. Спочатку письменники виступали в Кабулі – університеті, педінституті, ліцеях і коледжах, а потім їх повезли по кишлаках. Звичайно туди, де для цього були умови. Мені (як я й бажав) дісталася перша група – Ю. Верченко, К. Селіхов, Ю. Семенов і О. Дмитренко (з Києва). Мене цікавило питання – чому так запізнився літак? З такими пасажирами тільки могло щось трапитися. Я запитав у Юрія Верченка, на що він відповів як про щось буденне – та якийсь птах попав в один із двигунів.

- І що?

- Поверталися в Ташкент, міняли літак, – відповів він.

- Ну ви “даєте”, – сказав я у відповідь.

Їздили по провінціях під контролем царандоя (міліції). Запам’яталась зустріч з населенням м. Мазарі Шариф. На зустрічі був губернатор Аскар Несор, секретар повітового комітету НДПА Сабір-ака, голова кооператива повіту Уреф-бай, голова джирги – Мендеш-Халілов.

Гостей посадили за столи, виноград, яблука, кока-кола, фанта. Розповіли про місто, провінцію. Пройшлися по місту, подивилися дукани, побули в чайхані, попробували мус (кисле молоко – хмільне). Сфотографувалися і поїхали в Кабул. Гості усю дорогу нервували від афганського пригостання і по приїзду попросили спиртного. Ю. Верченко за вечерею розповів про смерть письменника Олександра Каверзнева після такого пригостання в одному з кишлаків Афганістану. Перед від’їздом – прийом делегації у Б. Кармалю. Бесіда за чашкою чаю і східними солодощами. Б. Кармалю розповідав про військово-політичну обстановку, про проблеми при розширенні соціальної бази революції, пропаганду матеріалів Джирги – племен і 5-ої річниці газети “Правда саурської революції”. Юрій Верченко подякував Б. Кармалю за теплу зустріч, розповів про враження від перебування в Афганістані і побажав виконання усіх намічених планів у побудові нового життя республіці. Після зустрічі Ю. Верченко зайшов до В. Полянничко і там з ним довго бесідували.

06.10.1985 р. Аеропорт.

У зв'язку з від'їздом письменників швиденько снідаю і їду в “Оріану”. Там уже всі в зборі. Чекають на радника аерофлоту Савинкіна Анатолія Васильовича, який повинен привезти білети і посадить усіх у літак. Серед письменників бачу чорняву струнку жінку, яку я не помітив при зустрічі письменників. Запитую в Олексія Дмитренка, а хто та жінка?

- То старша дочка Юліана Семенова Дарина, вона по лінії Міністерства культури допомагає афганцям оформити виставку “Радянсько-афганська дружба”, – відповідає.

- А звідки ти це знаєш? – запитую.

- Так він нам її сьогодні представив, – каже. – Вона з нами буде летіти в Москву.

- Читав про неї в його біографії, – відповідаю вже я.

Юліан, побачивши, що я про щось спілкуюсь з Олексієм, підходить до мене і каже:

- Хочу Вас познайомити зі своєю старшою донькою. – І підізавши її жестом, каже:

- Це Володимир Михайлович, радник, з яким ми працювали. Він навчався в Москві і слухав мої виступи перед аспірантами, – каже.

До нас швидко підійшла тендітна молода жінка і, подавши руку, сказала:

- Даша.

- Чудове ім'я. У мене племінниця теж Даша, – сказав я.

Тим часом представник Аерофлоту, помітивши автобус, який під'їхав за нами, запросив письменників до автобуса. Я пішов до радників, які зустрічали письменників в аеропорту і працювали з ними.

- Ну, що і ми поїхали, – сказав Коняєв М.Т.

Розсівшись в автомобілі, ми рушили за автобусом.

У кімнаті відпочинку подали чай, пиво і бутерброди.

- А коньяк? – запитав Юліан, великий шанувальник цього напою.

- Можна і коньяк, – сказала офіціантка й принесла йому 50-грамову чарочку.

- А ще стільки можна? – запитує Юліан.

- Можна, – і на цей раз ставить перед ним фужер зі 100 гр коньяку.
- Кому ще? – запитала офіціантка.
- Усім по 50 гр., – сказав Микола Тимофійович.

Усі, посміхнувшись, глянули на нашого керівника.

- Не кожен день до нас приїжджає стільки письменників, – відповідає він.

Розмова пожвавилася. Дехто з письменників попросив ще 50 гр., а інші зразу 100 гр. Юліан почав розповідати про поїздку в Афганістан, про своє враження від перебування в Кабулі й кишлаках. Почав порівнювати життя в Афганістані з Чілі, Парагваєм, Іспанією, Кубою. У розмову втрутився Кім Селіхов, який досі мовчав. Він декілька разів був у кишлаках, член товариства радянсько-афганської дружби, добре знав історію Афганістану і навіть написав роман “Необъявленная война”. Тепер розмова велася між двома письменниками: Кімом Селіховим і Юліаном Семеновим, який в ході дискусії попросив ще 100 гр коньяку. Він знав мову пушту і багато цитував праць афганських учених на пушту.

До кімнати зайшов радник Аерофлоту Савинкін А.В. і запросив письменників на посадку в літак на Москву.

Ми піднялися і пішли за письменниками. Біля літака люб’язно розпрощалися з ними і поїхали на роботу.

Через деякий час зателефонував Борис і сказав, що нас на обід запрошує Наумчик Й.А. – радник по зоні Центр. У його дружини, яка приїхала до нього, день народження. А тут так було заведено, що дні народження відмічають разом усі радники ЦК. Це була традиція, яку ніхто не порушував. У гуртожиток приїхали до комендантської години.

08.10.1985 р. П’ятниця.

Після сніданку сіли за роботу. У мене – підготовка концепції Будинку політосвіти. Борис теж копався у своїх паперах. Несподівано роздався телефонний дзвінок. Борис пішов відповідати. Виявилось, що це його знайомий - військовий (полковник), сусіда, який проїхав служить в 40 армію. Адресу взяв у Нальчику під час відпустки. Служив він на Укра-

їні, в стратегічній авіації, в Прилуках на Чернігівщині. Як тільки Борис це почув, прибіг до мене в кімнату і кричить: «іди слухати про твій край!». До пів ночі просиділи ми з полковником. Як і всі горці, полковник виявився чудовим оповідачем. Він усе знав про Прилуки, не тільки про район і місто, але і його керівників, був депутатом районної ради, краще знав за мене голів колгоспів і секретарів партійних організацій. Не знав він обласне керівництво («воно до нас не приїжджало»), зате сільськогосподарським планом району полковник володів досконально.

Голову райвиконкому Панаска Олександра Миколаєвича знав особисто, вважав його свої другом і, як говорив, завжди був у нього на днях народження. Знав він і інших керівників району. Мені в далекому Кабулі було приємно слухати такі відгуки про наших районних керівників. Менше знав полковник Чернігів, але бував тут неодноразово, бо приїздили в театр і філармонію. Сам він не пілот, а служив у штабі, але про стратегічну авіацію розповідав цікаво: про літаки, які охороняють наші кордони, призначені для нанесення ударів по об'єктах стратегічного типу противника, знищення його найважливіших об'єктів, ведення стратегічної розвідки.

На озброєнні стратегічної авіації перебувають важкі та середні бомби, ракети у звичайному і ядерному спорядженні, ракети «повітря-земля». Важлива роль у повітряних силах належить літкам-розвідникам та літкам-заправникам. Стратегічний бомбардувальник - це літак, призначений для бомбардування значущих об'єктів супротивника з метою підриву його військового і промислового потенціалу.

На відміну від фронтових бомбардувальників, завдання яких - знищення особового складу та воєнної техніки ворога безпосередньо на полі бою, стратегічні бомбардувальники призначені для знищення промислових підприємств, електростанцій, мостів, доріг, цілих населених пунктів. Стратегічні літаки - це сучасні літаки, що відрізняються великим радіусом дії та високою вантажопідйомністю.

У Прилуках базується 16 літаків Ту-160. Їх швидкість-2200км. за год. Крейсерська швидкість-850км. Дальність польоту-12тис. км. без дозаправки. Тривалість польоту - 25 год. Екіпаж- 4 особи. Несе стратегічні крилаті ракети Х-55 СМ. Програма в ракеті закладається перед вильотом.

Наш розповідач так захопився розповіддю, що забув про Прилуки і почав розповідати про усі важкі літаки. До них відносяться, говорив він, літаки, що можуть здійснювати бойові дії поза межами арени фронтних дій з великої дистанції. Вони відносяться до тактичної авіації. Із самої назви зрозуміло, що тактична вирішує локальні, тактичні завдання, хоча озброєна ракетами. Тактичну авіацію називають ще фронтовою. Вона призначена для підтримки дії сухопутних військ та завдає ударів ракетами, а також для ведення стратегічної розвідки. Тактична авіація – це винищувачі, штурмовики, бомбардувальники, які виконують завдання безпосередньо на полі бою.

Він, мабуть, довго б ще нам розповідав про стратегічну і тактичну зброю, якби Борис не зупинив його на самому, здавалось для полковника, цікавому місці.

- Юра, – сказав Борис. Ти з нас пілотів все рівно не зробиш, а розкажи краще про себе, сім'ю, дружину.

- Та що розказувати. Сім'я як сім'я. Два хлопці, один в десятому, другий – у восьмому класах. Дружина – лікар. Живуть у Прилуках. Квартира в місті, три кімнати. Думаю там і залишуся. А куди їхати і за чим? Скоро 50. До генерала вже не дослужу, ось звідси - і на пенсію. Це вам, я бачу, ще мінімум років по 10 праці, а то й більше, а у військових – усе по – другому. Підполковник, полковник – 45 -50, збирайся, дорогий, спасибі за службу. В армії такий порядок.

Роздався квартирний дзвінок.

- Хто б це міг бути? – поглядом запитав мене Борис і пішов відкривати двері. Полковник здивувався

- Так сміливо вночі? – сказав він мені.

- У під'їзді військовий афганець, – відповідаю.

Повернувся Борис.

- Це свої, просять щось від головної болі. Давайте спати.

12.10.1985 р. ЦК.

З 08⁰⁰ почав працювати над доповіддю про інтелігенцію для Б. Кармалія. Десь о 10⁰⁰ роздався дзвінок від В. Щербачова. Він запитав, як доїхав після лекції, хоча і вчора він пізно ввечері запитав.

Сказав, що генерал-лейтенант часто запитує про мене, що він доручив В. Щербакову постійно допомагати й опікувати мене, та не так, як до цього (нічого не робив). Я подякував генералу, записав його телефон і пообіцяв звертатися в разі потреби.

З того часу, як тільки Моїсєєв М. прилітав з Ташкента в Кабул, В. Щербаков телефонував мені і ми знову зустрічалися. Не пам'ятаю: вже здається, що таких зустрічей було три-чотири. До генерала Щербакова я не звертався, та й потреби такої не було. У мене була перепустка в штаб 40-ї армії, а там усе вирішувалося без генерала. Магазили, медпункт, їдальня, клуб – ось усе те, куди нам доводилося звертатися. Подякувавши генералу, я продовжував працювати над доповіддю.

У кінці дня зайшов М. Коняєв і запитав, коли буде готова доповідь. Я попросив ще два дні.

- Не зтягуй, – сказав Микола Тимофійович. – Над нею ще буде працювати В. Поляничко.

- Тоді один день, – сказав я.

- От і добре, – мовив він задоволено.

На вечір я взяв усі матеріали в гуртожиток і сидів над ними до 24⁰⁰.

13.10.1985 р. ЦК.

З 8⁰⁰ продовжував працювати над доповіддю. До 13⁰⁰ закінчив і заніс М. Коняєву. Він рукопис читати відмовився і велів віддати в секретаріат, і зробити в 3-х екземплярах. Я так і зробив, залишивши собі рукопис. Зайшов Михайло Олександрович і вручив читати й правити статтю Б. Барьялаю в газету “Правда саурської революції”. Почав читати. Звоню М. Іволгіну і кажу:

- Її не можна править. Треба писати по-новому.

- Тоді пиши, – погодився він.

Я сів знову за роботу. Добре, що в ЦК на першому поверсі бібліотека. Пішов туди. Підбрав матеріал по темі: “Молодь і професійне навчання”, назвавши статтю “Професію – у молоді руки”. У ній мова йшла про набір учнів у профтехучилища і збільшення кілько-

сті училищ у два рази, а краще, коли в кожній провінції буде своє профтехучилище, в залежності від потреби провінції. Мені було відомо, що в Афганістані всього вісім профтехучилищ, 4 з них в Кабулі. Потреба ж у випускниках цих училищ була велика. Суть статті – віддавати справу підготовки фахівців професійного профілю в руки керівництва провінції. Саме воно має визначати, яку кількість і яких спеціальностей має готувати професійне училище. При цьому наголошувалося, що серед навчальних дисциплін мають бути (для ознайомлення) суспільно-політичні науки. Написавши таку статтю на 6 аркушах, я заніс М. Іволгіну рукопис. Він, ознайомившись зі змістом, сказав:

- Добре, спасибі.

Далі шлях рукопису статті, як і іншого документа, був таким – секретаріат, в 3-х і більше екземплярах. Потім її читає В. Поляничко, над нею працюють перекладачі і потім уже повертають автору, а він передає до друку в журнал чи газету.

14.10.1985 р. ЦК.

Вночі почався знову обстріл Кабула. Випустили 12 ракет на мікрорайон, 2 попали в м'ясокомбінат, у 4-х будинках знесло кришу, у двох – повилітали вікна й двері і знову в політехнічному, 4-х убито, 20 поранено.

Уранці, як завжди після обстрілу, пішли з М.Г. Бобровим оглянути в мікрорайоні обстріли ракетами. Знову все потрошено, вибиті стекла і двері, повно скляння, гори розбитої цегли й глини. В одному будинку навіть вивалена стіна. Ось вам реальна картина сьогодення в Афганістані.

А мені учора керівник дав завдання: писати довідку про розширення соціальної бази революції. Оце вам і соціальна база. Поділився своїми думками з М.Г. Бобровим, на що він, як мудра людина, сказав:

- Спочатку треба все осмислити. Візьми партію. Кичилися там, що приймемо 43 % робітників і селян, мусульман, неграмотних, а скільки дезертирів? А серед них душманів, які вдень – селяни, а вночі – в бандформуваннях? Так що для розширення соціальної бази, Во-

лодимире Михайловичу, треба починати з керівництва, з партії, якої я тут не бачу, але я тобі цього не казав.

15.10.1985 р. ЦК.

Працював над концепцією Будинку політичної освіти зони “Центр” (Кабула і 3-х провінцій) з таким розрахунком, щоб цей Будинок потім працював на всі вісім зон країни. Що потрібно для концепції? Концепція – слово лат. – сприйняття, розуміння, уявлення. Це система поглядів, розуміння явищ і процесів; єдиний визначальний задум. Концепція у науці – система доказів, методів, прийомів дослідження, аналіз, який базується на певній теоретичній основі. Це комплекс методичних, матеріально-технічних та управлінських проєктів із визначенням шляхів їх реалізації.

З таких теоретичних обґрунтувань –

Будинок політичної освіти – це методичний центр надання допомоги організаторам політичного навчання і пропагандистам методичної допомоги в оволодінні політичними та соціально-економічними знаннями народними масами, а в першу чергу – членами політичних партій.

Організаційна структура – зав. Будинка, його заступник, консультанти по видах політзанять. Їх може бути 6-7 чоловік фахівців по тематиці політичної мережі.

При Будинку повинна бути бібліотека з бібліотекарем і читальним залом.

Кожен консультант готує план семінарських занять з пропагандистами своєї мережі і подає його зав. Будинком для включення в загальний план роботи Будинку політосвіти. Кількість семінарів упродовж навчального року визначає зав. Будинком політосвіти.

При Будинку політосвіти утворюють методичну раду, в яку включають науковців і досвідчених пропагандистів, які допомагають у проведенні, навчанні і організації занять з пропагандистами.

При кожному провінційному партійному комітеті створюють кабінет політичної освіти, підпорядкований відділу пропаганди. Він має

зав. кабінетом – окрема посада у відділі пропаганди, а також пропагандистів на громадських засадах, теж по видах занять у партійній мережі. За їх роботу відповідає зав. парткабінетом.

Таку концепцію утворення Будинку політосвіти для партійних органів я підготував і віддав один екземпляр В. Поляничко, один – М. Коняєву і один в секретаріат ЦК.

16.10.1985 р. ЦК.

У ніч з 14 на 15 жовтня Кабул був обстріляний душманами. Ракети американські, інструктори пакистанські, а душмани афганські. Одна ракета упала в нашому дворі – повилітали усі вікна й двері, в т.ч. і наші. Наспіх нагріли від акумулятора води, попили каву з бутербродами і на роботу. На роботі теж проблеми – ракета упала на площі перед будинком ЦК. Працювати не можна в ЦК. Дали команду – усім виїхати в резиденцію (на віллу). Я там знайшов стіл, розклав свої папери і працював до обіду.

Обідали усі радники в їдальні посольства. Цього разу ракетами посольства не чіпали. Переді мною поставили задачу – готувати свій розділ в доповідь Б. Кармаля на XVII пленумі ЦК НДПА. Я з самого початку заперечував таку постановку питання. Чому ми? Чому не афганці? Хай самі думають, що писати, адже їм виконувати рішення пленуму, а то потім вони скажуть – це не ми, нам написали шураві (росіяни), як вони це роблять кожного разу, коли стосується відповідати за провал. І, взагалі, я вважаю, що в обов'язки радника центрального апарату не повинні входити питання підготовки документів (доповідей, виступів, рішень, резолюцій і постанов). Інша справа – править ці документи.

17.10.1985 р. Вілла.

Ні дома, ні на роботі в ЦК працювати не можна (немає вікон). Усі радники сидять на віллі. Я продовжую писати розділ в доповідь. На мої зауваги про доповідь і хто її мусить писати, М. Коняєв сказав:

- Ти, Володя, не умнічай, а давай розділ у доповідь.

За два дні бригади будівельників поставили всюди вікна й двері і ми зажили, як і до того, тільки уже з новими вікнами. Надовго? Усе залежить тепер від Вітебської дивізії – наскільки вони відженуть противника від Кабула.

19.10.1985 р. ЦК.

09⁰⁰. До кабінету зайшов Коняєв М.Т. й доручив готувати матеріали для виступу перед радниками провінцій. Кожного разу радники при своїх звітах ставили проблемні питання, які має вирішувати центр. Кожного разу ці питання збиралися, на них готувалася відповідь і при наступному звіті відповідь повідомлялася керівником групи. А ось ту чи іншу відповідь готували ми, радники відділів ЦК. Узагальнювати відповіді доручалося мені чи Борису.

Зібравши відповіді радників відділів, я сів за роботу. Несподівано роздався дзвінок – Михайло Олександрович запропонував приєднатися до групи, яка буде зустрічати В.Г. Ломоносова в аеропорту після його відпустки. Викликав авто з перекладачем і поїхав в аеропорт. Там уже були – В. Полянничко, М. Коняєв, М. Іволгін і Б. Зумакулов. Пили чай, пригощалися афганськими солодощами. Літак запізнювався. Наскільки і чому, ніхто не знав. Серед зустрічавших висувалися різні версії. Через півгодини повідомили, що літак іде на посадку. Вийшли на повітря і спостерігали за літаком. Наш пасажир вийшов одним із перших – загорілий і відпочивший. Розмістившись в авто, усі поїхали в політехнічний, де в гуртожитку проживали окремі радники. Обід був приготовлений у кімнаті М. Коняєва. Володимир Григорович привіз “волгоградську слив’янку”, якою усіх пригощав. Розповів про свої зустрічі в ЦК КПРС, про московські новини взагалі, знає, що під час його відсутності Кабул декілька разів обстрілювався ракетами. Ми йому розповідали про все, що тут відбувалося в його відсутності. За розмовами пройшла й друга половина дня. Додому поверталися з Борисом перед комендантською годиною, а та в осінній час розпочиналась з 22⁰⁰.

20.10.1985 р. ЦК.

Знову з 19 на 20 був обстріляний Кабул. На місто випустили 10 ракет. В основному били по адмінбудівлях керівних центрів: Рев. Ради, ЦК партії, ДОМА, ЖОА, НФА, міністерствах, поліклініці. Наше крило в ЦК залишилося цілим – можна працювати. До обіду готував інформацію в центр про роботу радників відділів ЦК НДПА – доручення В.Г. Ломоносова. Рукопис почитав М. Іволгін і віддали в секретаріат. Тут уже без перекладачів. Усі керівники почитають, поправлять і – на Москву.

21.10.1985 р. ЦК.

Провів чергову нараду з відділом пропаганди (агітації, пропаганди і науки – так його хтось колись назвав). Такі наради з М. Іволгіним практикували часто. На них розглядалися поточні й перспективні питання в роботі відділу і ЦК. Я завжди їм розповідав, як у нас робиться, хто за що відповідає і як організований контроль за виконанням прийнятих рішень. Кожному зав. сектором розказував, які у нього завдання, як він повинен працювати зі своїми інструкторами. Для таких нарад я використовував звіти провінційних радників, записував в яких провінціях потрібні кадри і які, як поставили роботу мережі партійного навчання, що зроблене по агітації, медицині, науці. На таких нарадах я звертав увагу на те, що становища в провінціях вони не знають і навіть дивуються, звідки я це знаю. Великий недолік афганців у партійно-політичній роботі, що вони не знають становище в провінціях, а ті, що знають, ігнорують нашу допомогу і бажання робити так, як ми радимо.

22.10.1985 р. ЦК.

Вранці обговорили з М. Іволгіним усі питання на наступний тиждень. Головне з них звіт оборонного відділу ЦК НДПА за роботу в 1985 р. Вирішили, що на секретаріат ЦК піду я і дам свої зауваження по ідейно-політичному стану в армії і царандої. Звернулися до В. Па-

ляничко, можливо, йому ще якісь дані знадобляться. Ми тільки недавно з афганських джерел вичитали (завдяки перекладачам), що за тиждень з 1000 призваних до лав армії – 500 дезертирів. Два місяці він навчається, приймає присягу, три місяці служить, отримує зброю і з нею тікає з армії. Куди тікає і як використовує зброю неважко здогадатися. На поточний день в армії недокомплект в цілому 70 %, в окремих дивізіях ще більше. В царандої – недокомплект 60 %, а в окремих підрозділах ще більший. Це основна проблема, над якою повинна працювати партія, ЦК і його відділи. Умови солдат в армії не витримують критики. Там рідко буває мулла, офіцери – партпрацівники і взагалі начальство.

25.10.1985 р. ЦК.

Нараду проводить М.Т. Коняєв у кабінеті В.Г. Ломоносова. Першим виступає М. Іволгін. Доповідь про початок нового навчального року в мережі політосвіти і ролі в цьому радників відділів ЦК. М.Т. Коняєв – доповідь про пропаганду рішень Джирги племен. У ній – про виступ Б. Кармаля на нараді міністрів і керівників відомств, присвяченій вивченням рішень Джирги племен. Сказав, що по цьому питанню прийнято рішення політбюро ЦК. Радник – посланник посольства М.Ф. Слінкін – доповідь про завдання радників ЦК по пропаганді мирних радянських ініціатив.

У 10⁰⁰ поїхав з секретарем ЦК К. Барьялаєм на відкриття поліклініки в центрі Кабула. Там мітінг афгано-радянської дружби. Поліклініка на 600 відвідувань в день, побудована радянськими будівельниками. Виступили – секретар ЦК партії, міністр охорони здоров'я, радник Ревради, будівельник. Були з групи Економради, посольства. К. Барьялай перерізав червону стрічку.

29.10.1985 р. ЦК.

Нарада у відділі ЦК по підготовці до політбюро ЦК партії по слуханню питання “Про роботу Кунарського провінційного комітету НДПА по виконанню рішень XVI пленуму ЦК НДПА і постанов

політбюро ЦК НДПА про підсумки Лойя Джирги і Вищої Джирги прикордонних племен”. Зав. відділом Спангар доповів, що група працівників відділу підготувала проект постанови і довідку, відпрацювавши у провінції тиждень. Я попросив перекласти ці документи російською мовою і терміново віддати мені для правки і доповнення. Спангар пообіцяв це зробити упродовж дня. Під вечір інструктор відділу Размі віддав проект постанови і довідку російською мовою. Я сів за документи на політбюро. Вичитавши і поправивши, на другий день передав їх у секретаріат ЦК. Один екземпляр, як і було прийнято, В. Полянничко – раднику Б. Кармалю.

30.10.1985 р. ЦК.

Віддав свою частину (вступ, виховна робота партії, закінчення) Борису (він зводив усі частини, що писали радники відділів) і передали до друку. Віддрукували в 3-х екземплярах (один – В. Полянничко, два – М. Коняєву, нам з Борисом – чорновик). На цьому наша робота по підготовці доповіді на XVII пленум партії закінчилася і кожен приступив до роботи з відділом. У мене було завдання ще В. Ломоносова – підготувати довідку про стан релігії в Афганістані і забезпечити нею усіх радників.

У відділі цією проблемою займався інструктор Размі, у мене з ним склалися довірливі відносини. Він закінчив медінститут в Ташкенті, добре знав російську мову і взагалі був налаштований прорадянськи (були й такі, і немало!). У нього була література по ісламу. Я попросив зробити переклад і вийшло ось що:

Релігія в Афганістані. Це в основному іслам. За Конституцією Афганістан – ісламська республіка. Близько 80 % населення сповідує іслам сунітської течії, 19 % – шіїтської (це в основному перси і хозарійці). В Афганістані проживають індуїсти, сікхи, головним чином в Кабулі, Кандагарі, Джалалабаді. Інші релігії становлять не більше 0.4 % (включаючи 30 тис. християн).

Іслам сунітської течії. Слово “суніт” походить від слова “Сунна”, що означає вчення і дії або приклади пророка Мухаммеда. Тому суніт відноситься до того, хто підтримує Мухаммеда.

Прихильників ісламу називають мусульманами. Їх у світі біля 1.8 млрд., що робить іслам другою релігією після християнства. Мусульмани – більшість населення Азії і Африки.

Іслам (Магометанство) – означає смирення, упокорення єдиному Богу і його волі – одна з найпоширеніших релігій світу, що сформувалася в VII ст. в Аравії. Засновником її вважають Мухаммеда (570-632 рр.). До іслама на Аравійському півострові було язичництво з його ідолами.

Пророк Мухаммед вважається посланцем всевишнього, його пророком, через якого людям було передано текст Корана (читання – по араб.). Сунна – це святе Передання, зібрання текстів, які містять свідoctва про висловлювання та дії пророка Мухаммеда за час, поки Коран було перевидано повністю. Джихад – форма війни, дозволена Кораном.

Іслам – монотеїстична релігія, де головним догматом є бог Аллах. Засновником ісламу є посланник Аллаха Магомет (Мухаммед). Як слово боже сприймають мусульмани через Магоммета “священне письмо” – Коран. Він складається з 114 сур (глав). Кожна сура складається з окремих аятів (віршів). Зміст Корану пропонує усім віруючим дотримуватися окремих обрядів, правових норм, сімейних відносин і т.д. До священної літератури, яку повинні знати віруючі, відноситься Коран і “суни – священне віддання”, яке складається із “ходусів”. Це розповіді і висловлювання Магоммеда про окремі поступки, які повинні бути зразком для віруючих. Мусульмани читали в Корані про кінець світу, про загробне життя, де істино віруючі попадають в рай, а грішники – в ад. Мусульман, які признають Коран і суни, називали сунітами, інші – прихильники ханіфеського толку, який заснував Іб-Ханіфе. У межах сунізму в Кабулі діє кілька Тервімських орденів.

Друга група віруючих – шіїти. Для них теж існує один бог – Аллах, а його намісник на землі – Магомет. Шіїти вважають, що влада має передаватися спадкоємно в роду Мухаммеда. Спадкоємець пророка і його духовний вождь, вважають вони, двоюрідний брат Мухаммеда Алі і його потомство. Шіїти відрізняються від сунітів в обрядах, релігійними правилами, легендами, переказами. Шіїти включили в Коран 115 суру (про Мухаммеда і Алі), яка отримала назву “Два світочі”.

У сучасних умовах в Афганістані працює 15 тис. мечетей, біля 800 мазарів, служителів культури – 250 тис. чоловік. Кожен мусульманин повинен здійснювати “хадж” – паломництво в Меку (Мекку), де знаходиться прах Магомета – Храм Кааба, в Медині (в Саудівській Аравії) отримує звання “хаджі”.

З 14 р. мусульманин-суніт за добу здійснює 5 разову молитву, мусульмани – шиїти 3-разову.

31.10.1985 р. ЦК.

У ЦК тільки й розмов про минулий секретаріат. Оюмі (зав. оборонним відділом) ходить з опущеною головою. Таке враження, що до цього ніхто не знав, що робиться в армії, царандої. Усе “розкрутив” радник В. Полянничко. Усю реальність він вписав у виступ Б. Кармаля. У виступі було все – і бездіяльність афганців, і сектанство в партії, і безвідповідальність міністрів і уряду, і дезертирство, і обстріли Кабула, і земельно-водні проблеми серед дехкан, і все інше, про що я почув уперше в Афганістані на такому рівні.

Після засідання я зайшов до В. Полянничко. Він був утомлений і збуджений.

- Якщо вони і після цього нічого робить не будуть, то їх усіх треба мінять, – сказав він розгублено.

Я забрав М. Іволгіна і пішли в кабінет В. Ломоносова. Володимир Григорович сидів за пляшкою холодного чеського пива. Запросив нас до столу, дістав з холодильника ще дві пляшки пива і сухарики і вони почали слухати мою хвилюючу розповідь. Сказав В.Г. і про В. Полянничко.

- Він молодець, багато працює і за все переживає і все близько бере до серця, а воно у нього хворе. Треба лікувати, а він церемониться, – сказав Ломоносов. – У Кабулі +42°, ніякі кондиціонери не допомагають.

- Їдьте вже по домам, – мовив Володимир Григорович.

- Дійсно, яка робота у таку спеку, – мовив М. Іволгін.

Викликавши авто, ми поїхали по своїх гуртожитках.

02.11.1985 р. ЦК.

Нарада у відділі. Як завжди, я розпочав з проблемних питань: кадри, пропагандисти, боротьба з неграмотністю, викладачі вишів, секретарі провінційних комітетів, заступники секретарів, бібліотекарі, кадри культури. Несподівано мій монолог перервала Пальваша – зам. зав. відділу.

- Розкажіть про секретаріат ЦК. Нам відомо, що Ви там були, – сказала вона.

- Так був, але що вас цікавить, – відповів я.

- Виступ Б. Кармаля, – загули всі.

І я почав відповідати.

- Як на кожному засіданні Політбюро і секретаріаті ЦК виступ Б. Кармаля був критичним і, я би сказав, самокритичним. Він говорив про те, що усі ви знаєте. Про становище в армії і царандої, про призови і дезертирство, про бездіяльність у партії і сектанство, про те, що в країні усі посади займають тільки парчамісти, про бездіяльність міністрів й уряду в цілому. Про те, що міністру сільського господарства дали сучасну радянську потужну техніку, а він нічого не зробив, а 1.5 млн. га землі вже розграблено. Техніку теж. Про обстріли Кабула, про земельно-водну реформу та інше. Ось про що йшла мова на секретаріаті, – сказав я здивованим працівникам відділу.

- І що буде далі? – запитала Пальваша.

- А далі, сказав Б. Кармаль, усім треба з цього зробити висновки і у першу чергу секретарям, зав. відділами, апарату ЦК партії. Кожен на своєму місці повинен знати, що так далі продовжуватися не може. З часом радянські війська залишать Афганістан. Поїдуть звідси усі радники. І ви зі своїми проблемами залишитесь самі. Що ви будете робить?

Ось чому усі заговорили про секретаріат. Тому, що це стосується усіх, а не тільки Оюмі. Бачу, що дехто з присутніх налаштувався прийняти участь в дискусії по порушених питаннях, тому сказав:

- Ви попросили мене розповісти про секретаріат. Я розповів, а обговорювати виступи на секретаріаті ЦК, не входить в компетенцію працівників апарату ЦК. Ви повинні виконувати рішення свого вищо-

го органу влади. Отримаєте рішення, почитаєте і будете виконувати все те, що вас там стосується. Принаймні так повинно бути в умовах Національно-демократичної партії.

03.11.1985 р.

Засідання політбюро ЦК партії від 03.11.1985 р. Слухалось питання “Про роботу Кунарського провінційного комітету НДПА по виконанню рішень XV пленума ЦК НДПА і постанов політбюро ЦК НДПА про підсумки Лойя Джирги і Вищої Джирги прикордонних племен”. Запрошені, як завжди, радники відділів. Спангар доповідав чітко, зі знанням справи. К. Бабрак був задоволений. Йому найбільше сподобалося, що зав. відділом добре знав рішення однієї і другої Джирги, і те, що у провінційному комітеті про них не тільки знають, а ще щось і роблять. Звертаючись до мене, Б. Кармаль запитав:

- А що думає радник відділу?

- Я думаю, що відділ, очолюваний Спангаром, правильно розуміє і правильно ставить питання перед провінційним комітетом, – відповідаю.

- А як в інших партійних комітетах? – запитує він.

- Там треба вивчати, щоб відповісти на Ваше запитання, – відповідаю.

При обговоренні питання виступили: секретарі ЦК НДПА, секретар провінційного комітету і губернатор.

05.11.1985 р. ЦК.

О 9⁰⁰ запросив М.Т. Коняєв і доручив писати виступ Б. Кармалю перед інтелігенцією Кабула, на що я запитав:

- А хто в складі інтелігенції?

- Ти що, не знаєш, хто туди входить?

- Хто входить, я знаю, – відповідаю. – А хто буде? – питаю.

- Цього він і сам не знає, – відповідає начальство. – Пиши для всіх, хто до неї належить, – говорить М.Т. Коняєв.

- Зрозумів, – відповідаю і сів за роботу.

Склав план доповіді й почав писати теоретичну частину. Роздався телефонний дзвінок.

- Це В. Щербаков, потрібен В. Половець.

- Я Вас слухаю.

- У 14⁰⁰ у моєму кабінеті буде член військової ради Моїсеєв М.О.

Просив, щоб Ви були, – сказав В. Щербаков.

- Добре, буду, – відповів я.

Рівно в 14⁰⁰ я був у штабі 40-ї армії. Зайшов до кабінета В. Щербакова. Моїсеєв М.О. піднявся, вийшов на середину кабінета і, привітавшись, обнявся.

- Ти вибач, що тоді так получилось. Я поспішав на нараду, – сказав він. Мені знову зателефонував В. Філоненко і запитав:

- Ти в Кабулі був?

- Був, – відповідаю.

- В. Половця бачив?

- Бачив, – кажу.

- Ну, як він там?

- І я чесно сказав, що не знаю, доручив В. Щербакову, приїхав, запитую, а він з тих пір тебе теж не бачив. Отакі у нас генерали, – сказав М. Моїсеєв.

- Товариш генерал-лейтенант, – почав В. Щербаков.

- Не виправдовуйся, а давай, що там у тебе.

В. Щербаков запросив до кімнати відпочинку. Там стіл був накритий по-військовому, правда, з коньяком. Випили по першій, по другій і Коля Моїсеєв почав згадувати Чернігів, свою молодість, і усіх чернігівських друзів. Сказав, що Чернігів для нього був успішним трампліном.

- Як тобі тут, – звернувся він до мене.

І я почав розповідати про роботу в обкомі, радником в Кабулі, і взагалі про Афганістан. Коли пляшка армянського була порожня, генерал-лейтенант запитав:

- У тебе що, більше нема армянського?

- Чому? Є, – відповів В. Щербаков і дістав із-під стола нову пляшку.

- Тоді відкривай, – скомандував він генералу.

Черговий тост був за 40-у армію, за солдат і офіцерів, які тут служать. Після чергової чарки Моїсєєв М. почав говорити про те, що 40-а армія, незважаючи на 150-тисячний контингент, не справляється з ситуацією в Афганістані. Численні втрати, безперспективність все більше переконують радянське керівництво в необхідності виводу військ з Афганістану.

В. Щербаков заперечив

- Це ж невиконане завдання.

- А чому ви його не виконуєте? – запитав Моїсєєв М.

- Ну, ми ж воюємо, – сказав Щербаков.

- А толк від вашого воювання який? – знову сердито запитав Моїсєєв М.

- Так це не тільки від нас залежить, – продовжував виправдовуватися В. Щербаков.

- Не тільки. Тому й розглядається таке рішення.

Ця дискусія тривала до комендантської години, а коли вона настала, В. Щербаков дав мені своє авто і я поїхав у гуртожиток.

06.11.1985 р. ЦК.

Цього дня в ЦК партії, у великій залі, відбулася Всеафганська нарада по розвитку народної освіти. На нараду запрошені губернатори, секретарі партійних організацій і зав. відділами народної освіти провінцій, зав. відділами агітації, пропаганди і навчання партійних комітетів – всього понад 200 чоловік.

Відкрив нараду секретар ЦК партії Барьялай. З доповіддю на цю тему виступив т. Коштманд – голова уряду. З другою доповіддю виступив міністр освіти країни т. Каюмі. Головним завданням наради було – знайти спосіб ліквідації неграмотності в ДРА. Незважаючи на прийняті постанови політбюро і ради міністрів по розвитку народної освіти, на місцях нема планів ведення цієї роботи. Подоланню неграмотності, школам, дошкільному вихованню заважає контрреволюція. Є досвід в цьому відношенні Кабула, його потрібно вивчати. Не використовуються кошти, які на це виділяються урядом. Нам усім треба підняти рівень відповідальності у виконанні постанови Політбюро ЦК і ради міністрів. Про це йшлося в доповіді голови уряду.

Особливо гостро прозвучала доповідь міністра освіти А. Каюмі. Все залежить від особливостей умов, в яких нам доводиться працювати, – говорив він. – Нема приміщень, нема вчителів. У перший клас приходять по 170 дітей. Нема вчителя – нема занять, нема приміщення. Влітку – заняття на вулиці, а взимку? Разом з тим, ліквідація неграмотності – фундамент культурної революції. Якщо сьогодні ці питання не вирішити, зустрінемося з більш серйозними проблемами.

Виступили:

1. Зухур – І секретар Кабульського МК. Для ліквідації неграмотності в місті виділили 1200 кімнат. 3.6 тис. учителів прийняли в цьому участь. 30 тис. штатних учителів і 70 тис. добровольців. Лозунг наш – один грамотний навчить 3-5 неграмотних.

2. Садікі – нач. главпура збройних сил, секретар ЦК партії. Про навчання грамоти в армії. Діють 2943 курси. 67 тис. солдат навчили грамоті.

3. Пурделі – голова центральної ради профспілок. Зупинився на боротьбі з неграмотністю на підприємствах. Чого нам не вистачає – книг, бумага, класних дошок, іншої матеріальної бази. 849 добровольців приймають участь у ліквідації неграмотності на підприємствах.

4. Маздук – І секретар ЦК ДОМА. Створено 10 ударних бригад по ліквідації неграмотності серед молоді. В 6 провінціях ці бригади працюють вже по два місяці, а в інших не створені умови для їх роботи.

5. Фарух – нач. політуправління царандоя. 52 тис. чоловік навчаються в семінарах. 1559 вчителів підготували 28 тис. солдат. В окремих підрозділах неграмотність ліквідована повністю. Недолік – відсутність єдиної системи контролю.

6. Фазлахмат – мер м. Кабула. Приєднуємо до цієї справи старійшин і мулл.

7. Осир – губернатор провінції Пакта. Виступав на мові пушту. (Перекладач не знає її).

8. Саймен – зав. відділом народної освіти провінції Логман. 2160 чоловік центру навчаються на курсах, з них 243 жінки.

9. Спангар – зав. відділом ЦК партії. Зачитав інструкцію по створенню комісій по ліквідації неграмотності на місцях.

10. Заїр Муздак – зам. нач. управління ради міністрів. Зачитав рішення Всеафганської наради по ліквідації неграмотності.

Підсумки наради підбив Барьялай. Ліквідація неграмотності – важлива державна і політична справа. Нею повинні займатися усі, кому належить – від старійшин – до голови уряду. До цієї справи треба більше залучати учителів провінцій. Визначити їм додаткову зарплату. Даром працювати ніхто не буде. Особливу увагу звернути на неграмотну молодь. Якщо ми сьогодні цю проблему не вирішимо, завтра буде пізно. Взагалі, що таке неграмотна людина? Це – база для бандформувань, це – темна, відстала від суспільства людина. Грамотність – відкриває очі людині. На майбутнє, на будівництво нового життя, на роль особи в суспільстві. Тільки грамотна людина може правильно оцінити розвиток суспільного життя, дати оцінку суспільним явищам, зайняти відповідне місце в розбудові країни, стати достойним будівником нового суспільства.

07.11.1985 р.

Свято 7 листопада (жовтневі свята) провели дома. Прийшли друзі Генадія Гавриловича з Інституту суспільних наук. Принесли шашлики, овочі, фрукти, напої. Сіли за стіл і почали святкувати. У цей час заїхав радник провінції Кабул і завіз листи, які приходили на комедантуру. Мені прийшли поздоровлення від Саші, обкому, окремих секретарів райкомів, облвиконкому. Його теж запросили до столу. Викладачі інститута розповідали про особливості своєї роботи. Крім лекцій, вони ще проводили семінарські заняття з афганцями. В чому і була вся складність. Афганці ж не могли засвоїти відповідний матеріал по темі, чи то не хотіли, але на семінарах викладач читав ще одну лекцію. При інституті проходили політичну підготовку усі категорії керівників і усі вони себе вели однаково. Що це? Стовір проти нас, чи національні особливості.

Під час цієї розмови я згадав слова посла Табеєва Ф.А. (татарина) про те, що сьогодні афганці живуть в XIV ст., а ми тягнемо їх одразу в XX ст. Як би ми не старалися, але нема гарантії, що вони не повернуться назад. Це слова посла, який вже понад 5 років працює тут послом, свідчать про те, що афганці не поспішають приймати

нашу допомогу і наш спосіб життя. Усі присутні промовчали, а Геннадій Гаврилович сказав: “Фіхрят мудра людина і він знає, що говорить, хоча на дипломатичну роботу прийшов з посади першого секретаря Татарської автономної республіки. Працює тут з часу вводу радянських військ.

Далі усі присутні, згадавши, чого вони зібралися за святковим столом, перейшли до тостів. А Генадій Гаврилович навіть у своїх тостах звертався знову і знову до слів посла і продовжував розмову про нашу армійську та чиновницьку допомогу афганцям.

09.11.1985 р.

У своєму щоденнику по Афганістану я всюди пропускаю п’ятницю як п’ятий день тижня. Справа в тому, що у мусульман - це вихідний день. Бо п’ятниця це - по благословенню Всевишнього свято для общини Мухаммеда, бо посланник Аллаха сказав: п’ятниця – кращий день тижня. П’ятниця – священний день в ісламі. Це день джуми. Джума – святковий день, день обов’язкового зібрання повнолітніх, здорових, вільних мусульман у мечеті для опівденної п’ятничної молитви для слухання проповіді.

В Корані про п’ятницю сказано: “п’ятниця – це голова днів. З днів тижня вона найбільш величава перед Богом”. Чому саме в п’ятницю джума? Арабське ім’я чоловіче у перекладі на російську мову означає п’ятниця.

У перекладі з арабського п’ятниця означає – збори.

П’ятниця – більше свято, ніж “Курбан байрам” чи “Ураз-байрам”.

“Курбан байрам” – жертвоприношення.

“Ураз-байрам” – свято розговіння.

У п’ятницю Аллах завершив створення небес і землі.

Мухаммед говорив: “Если кто-то из вас собирается утром в мечеть, те пусть совершат полное омовение”.

У п’ятницю Аллах створив чоловіка і увів його в рай, а потім вигнав його звідти.

У п’ятницю Аллах закінчив створення світу. Тому п’ятниця означає створення світу і милосердя.

Чи може мусульманин працювати в п'ятницю після молитви? – Може.

Яке головне свято у мусульман? “Курбан Байрам” – можна відмолити всі свої гріхи.

Ось чому саме п'ятниця – найголовніший день тижня!

13.11.1985 р. ЦК.

Працюючи над темою розширення соціальної бази саурської революції, я вирішив глибоко опрацювати тези революційної ради ДРА, написані замість Конституції республіки теоретиками Москви. Називалися вони 10 тез “Про національно-демократичний характер революції і її невідкладних завданнях в сучасних умовах”. Окрім тез, прийнятих Реврадою, була ще постанова “Про основоположні тези голови революційної ради, генерального секретаря ЦК НДПА тов. Б. Кармаля”. Ось ці два документа переді мною.

У тезах, написаних радниками, з позицій політичного реалізму в країні був даний глибокий аналіз досягнутого, перераховувалися заходи по забезпеченню миру і безпеки в ДРА і регіоні в цілому. Серед заходів були питання про ріст членів партії за рахунок робітників і селян, про подолання неграмотності, про політичну освіту населення, а головне ідейне загартування членів партії. Ось над такими заходами я й планував подальше розширення соціальної бази партії, її кількісний і якісний склад. До цього додалися питання зі вчорашньої наради у В.Г. Ломоносова, пов'язані з зустріччю Б. Кармаля з керівництвом ЦК КПРС і незадоволенням останнього станом справ у Афганістані.

У зв'язку з цією зустріччю, Володимир Григорович дає завдання кожному із нас внести пропозиції по вдосконаленню нашої роботи та по зміцненню рядів НДПА. Особливу увагу В.Г. Ломоносов звертає на ідейний ріст кожного члена партії, про підвищення ролі первинних партійних організацій.

Роздумуючи над тезами і дорученням керівника групи радників, я вніс такі пропозиції:

1. Обмежити ріст рядів НДПА за рахунок неграмотних робітників і селян.

2. Секретарям первинних партійних організацій обирати членів партії, які пройшли курси підготовки в Інституті суспільних наук.

3. Обмежити формування відділів міськкомів і райкомів партії за рахунок осіб, які навчалися за кордоном, особливо інструкторського складу.

4. Секретарями міськкомів і райкомів партії обирати членів партії, які навчалися в СРСР, або в країнах соціалістичного блоку.

15.11.1985 р. Аеропорт.

Зустрічаємо чергове поповнення радників. Їх тут усіх понад 50 чоловік. Міняються вони майже через два роки перебування в Афганістані. У провінціях їх 30, в зонах – 8, в Кабулі – біля 20 партійних радників. ЦК міняє так, щоб було поєднання досвідчених (хто більше року працює) і молодих (які навчаються радити). З ними приїхали дружини радників, військові радники, цивільні особи, які тоді працювали у відповідних організаціях країни. З ними повертався і Борис, якого викликали на державні екзамени в Академію суспільних наук, яка на той час уже була принципово новим навчальним закладом, яку об'єднали з партійною школою і побудували на Вороб'їових горах нове приміщення. Мені Борис купив у Москві куртку “Канадку”, зелений студентський будівельний костюм (для учасників будівельних загонів), на зразок військової форми.

На трапі літака Борис з'явився у великій теплій шапці, теплому пальто і усі пасажири, що прибули в Кабул, були одягнуті по-зимньому. З Москви також приїхали – дружини Коняєва М.Т., В. Поляничко. Після обіду Бориса прийшли вітати друзі зі штабу 40-ї армії, радники відділів, Бобров М.Г., Мітеров Й.В. та інші.

Борис багато й образно розповідав про Москву, про нову академію, Нальчик, куди він встиг на декілька днів заскочить. Про те, що усі наші посилокки повисилав із Москви, переговорив з нашими сім'ями, передав усім привіти і взагалі увесь вечір не умовкав. Несподівано під'їхали білоруси, на чолі з радником по зоні “Центр” Наумчиком Й.А., а з ними Іволгін М., Горобченко І. і Кочерга В. Перенесли великий стіл з кухні у велику залу, розмістили за ним усіх гостей і почали відзначати повернення Бориса з Москви в Кабул.

Несподівано розпочався обстріл Кабула. Ми притихли й почали рахувати удари, після 50 обстріл припинився. Гості швиденько роз'їхалися. Ми почали наводити порядок після гостей.

18.11.1985 р. ЦК.

Розмова почалася з радником архітектурно-проектного управління м. Кабула Дмитрієвим Валерієм Дмитровичем. Півтора роки тому в Кабулі було проведено підсумки конкурсу до меморіалу до музею саурської революції. Був присутній генеральний секретар Б. Кармаль. Він навіть перерізав червону стрічку на місці, де це має бути. І після того справа десь застряла в ЦК. Як рушити цю справу з місця?

- Якщо нема коштів, то хоч би видати дипломи переможцям за перші три місця,- сказав радник. Я подивився альбом, який приніс радник. Подзвонив раднику економвідділу Кузьмичеву Г. і зав. відділом Сангіну. Сказав, що це їх питання і передав їм радника Дмитрієва В.Д. разом з його альбомом. Економісти погодилися розібратися з цією проблемою і розшукати матеріали про цей конкурс. Тим більше, що Сангін був тоді головою муніципалітету Кабула, а було це п'ять років тому назад.

14.00. Радник Держкомітету по культурі Данилов Анатолій Михайлович прийшов радитися, як приступити до підготовки на секретаріат ЦК питання про підвищення ефективності діяльності закладів культури в республіці. Справа в тому, що рішенням Ревради від 12.09.1981 р. міністерство культури й інформації було реорганізовано в держкомітет по культурі й інформації. Чому в держкомітет, я не знав і що планують в ЦК це питання слухати, я теж не знав. Тому раднику держкомітету сказав, що я про це нічого не знаю. Розберусь і потім йому передам. Почав розбиратися і з'ясувалося, що слухати їх ніхто не буде, а реорганізація міністерств відбулася у зв'язку з оптимізацією системи державного управління.

20.11.1985 р. Вілла.

О 8⁰⁰ нарада В.Г. Ломоносова з радниками ЦК партії. З центру поступила команда, у зв'язку з бесідою з Б. Кармалем, яка відбулася в Москві (коли Б. Кармаль їздив на з'їзд КПРС), підготувати наші

заходи по реалізації установок ЦК КПРС по вдосконаленню організаційної і політичної роботи ДРА в сучасних умовах. Після зустрічі в Москві Б. Кармаль виступив з тезами про становище в країні. Тези значно полегшували нашу роботу, але не всю.

Кожен радник по своєму відділу мусив подати заходи, які б дійсно сприяли вдосконаленню нашої (радників) роботи у відділах ЦК НДПА. Мої пропозиції (а я про них уже писав у доповідних В.Г. Ломоносову) розділити відділ, у якому 26 інструкторів, 4 заступники зав. відділом, 9 зав. секторами на два відділи: пропаганди і культури та відділ навчальних закладів і медицини. Це, так би мовити, тільки організаційна справа, а далі? А далі усе «замикається» на кадрах. Вони не влаштовували не тільки мене, а всіх радників відділів ЦК і я їм пропонував у своїх пропозиціях кадри ставити на перше місце. Не влаштовувала і робота Інституту суспільних наук (ІСН). Мені здається, що ця установа непідконтрольна в Афганістані нікому, крім нашого ЦК. Тому люди, які там працювали, не знали особливостей роботи, на яку вони приїхали. Це були вчені, які організаційною роботою ніколи не займалися.

Під час обіду Борис сказав, що йому поручили зводити усі пропозиції радників в інформацію для центру (так ми називали між собою ЦК КПРС).

- І що? – запитав я.
- Ти зайди до мене і почитай, що там пропонують.
- А що?
- Та ліквідувати посаду радників і вивести 40-армію.
- А може й правильно пишуть, – відповів я.
- Ти напиши це в ЦК КПРС, – сказав мені Борис.

На цьому наша розмова припинилася і, пообідавши, ми роз'їхалися по своїх кабінетах.

25.11.1985 р. ЦК.

Усі радники і відділи готуються до XVII пленуму ЦК НДПА. Запросив М.Т. Коняєв – допомоги в підготовці проєкта постанови. Міняється клімат. Трава покрилася ізмороззю, у горах випав сніг.

Ніч прохолодна. У спортивному костюмі вже не вибіжиш на зарядку. Хоча, як тільки з'явиться сонце, відразу стає тепло. У тіні +10°C. Працював над проєктом постанови XVII пленуму ЦК НДПА. Подзвонив Мітеров Й.В. Домовилися в 40-й (штабі) зустрітися в 17⁰⁰. Зайшли в промтоварний магазин, відібрав два спортивні костюми (собі і сину). Підійшов полковник Бондаренко С.С. (він приїхав на заміну Мітерову Й.В., який повертається в Чернігів). Позналилися і запросив їх до себе.

Дома були Борис і Генадій Гаврилович. Прийшов Бобров М.Г. (теж чернігівець). Почали вечеряти. Я згадав, що на днях Мітерову Й.В. виповнилося 50 років. Поздоровили і попросили в Чернігові згадати про цей факт. Мітеров наказав Бондаренку С.С. взяти над нами шефство, частіше запрошувати в 40-армію (штаб), на різні там заходи, коли особливо виступають артисти.

Далі, після тостів, пішли воєнні розмови, про 40 армію, солдат і офіцерів, які там служать, про афганську армію, яка не хоче воювати з бандформуваннями, про американські ракети, які поступають через Пакистан, про обстріли Кабула, що тільки збільшуються. Мітеров Й.В. сказав, що серед солдат і офіцерів основна розмова – це вивід військ.

- А ви як думаєте? – запитав Борис.
- Я теж так думаю, – відповів Мітеров Й.В.
- А Ви? – запитав він у Бондаренка С.С.
- Та я ж тільки приїхав, – відповів той.
- А звідки Ви приїхали, – продовжував Борис.
- Із Владівостока, – відповідав Станіслав Станіславович. – Це вже буде 10-е місце служби. Там залишилась сім'я. там квартира, діти в школі. Думав, що там і закінчу службу, а тут Афганістан.
- Тоді за Вас, – запропонував тост Борис.

27.11.1985 р. ЦК.

Усі працюють над матеріалами XVII пленуму ЦК НДПА. У мене розділ в доповідь і постанова про розширення соціальної бази партії (читай – народної влади). А що ж діється з соціальною базою? У пар-

тії робітників – 40 тис. чоловік. Це 18.3 % від усього складу. Селян (дехкан) – 3.6 млн. чоловік, з них 24.5 тис. членів партії. Це – 11.2 %; ремісників – 300 тис.; членів партії – 1.6 тис. чоловік. Інтелігенції – 190 тис. чоловік, з них 76.1 тис. членів партії. Торгівля і національні підприємці – 382 тис., з них 168 членів партії. Духівництво – 250 тис. чоловік. Дітей – 9.8 млн. Жінки – 7.5 млн.

За 8 місяців цього року вбито, за даними радників, і поранено > 15 тисяч душманів, знищено більше 1 тис. їх баз, складів, 5.5 тис. одиниць зброї, 25 тис. різних боєприпасів.

Під час поїздки на обід уперше побачив пилову бурю. Підніма-лася вона над горами, високо в небі, з великою швидкістю рухалася на Кабул. Негайно стало темно. У місті включили світло, закрилися вікна, штори, опустилися занавіски, жалюзі. Дихати стало важко. Пил заповнив усі щілини, ліз в очі. Так продовжувалось біля 30-40 хвилин. Потім все враз стихло і пішов сильний ливень. Такого дощу я ще тут не бачив.

Запросив М.Т. Коняєв і дав завдання – працювати над проектом першочергових заходів по XVII пленуму ЦК НДПА. Це були заходи, які проводитиме ЦК партії, будуть ще заходи, які здійснюватиме на-селення.

Пленум відбувся 21 листопада 1985 р.

Після обіду слухав прес-конференцію М.С. Горбачова після зу-стрічі з Рейганом. Дуже багато нових поворотів з Америкою. Будуть нові зміни і в міжнародних відносинах, але це ще нескоро. Думаю, що будуть зміни і з Афганістаном.

29.11.1985 р. ЦК.

Звернувся за допомогою радник Держкомітету по культурі Дани-лов Анатолій Михайлович з таким питанням: з Міністерства культури СРСР приїхала група фахівців з мандатом міністерства надати допо-могу Держкомітету в його діяльності.

- Так це ж добре, хай нададуть, – сказав я.

- Але вони цікавляться золотом, дорогоцінностями, артефактами, що викликає підозру у керівництва, – відповів радник.

- Це вже якийсь шарлатанство, – відповідаю.

- Що ж мені робить? – запитує.

- Прийміть їх у себе, представтесь, перевірте документи і відправте на Москву. Скажіть, що нічого ніхто їм показувати не буде, – порадив я.

З того часу минув місяць. Запитую якось у Данилова А.М.

- Ну що там Москва?

- Мовчить, – відповідає.

Працював над заходами відділу по виконанню рішень XVII плену-ма ЦК НДПА. Відділ підготував їх на 19 стор. дуже детально, вірніше дрібно і неконкретно. Сів за переробку, все заново. Вибрав головне, скотив до 7.5 стор. по розділах, а окремі з них об'єднав, виділив крупно.

В.Г. Ломоносов на віллі збирає радників, розповів про новий роз-поділ обов'язків між секретарями ЦК після XVII пленума ЦК пар-тії. Доручено М Іволгину підготувати інформацію для інстанції про обстановку в ЦК, думку про кожного працівника ЦК. М. Барьялай, наприклад, змінився після пленума, став більш уважний, обережний, втратив бувшу сміливість.

Обговорили з М. Іволгіним матеріал для виступу В.Г. Ломоносову на партконференції в посольстві. На вечір з Борисом поїхали в гур-тожиток політехнічного в гості до Генадія Гавриловича, який туди пе-реїхав, на плов. З М. Іволгіним розподілили нашу роботу у відділі – він сів за редагування заходів по XVII пленуму ЦК, а я за частину доповіді В.Г. Ломоносова про партійне керівництво ідеологічною роботою.

У гостях у Генадія Гавриловича. який переїхав на іншу кварти-ру, була молода пара з ІСН з 2-х річною дитиною. Виховують по-японськи – все дозволяють. Він за вечір усі горщики з квітами побив, примовляючи “так нельзя!”, повторяючи за батьками ці слова після кожного розбитого горщика.

02.12.1985 р. ЦК

О 9⁰⁰, коли усі були на роботі, в лабораторії політехнічного інсти-туту стався вибух – в одному із столів, за яким працювали студенти, вибухнула пластикова міна. Було вбито 4 і поранено 12 студентів. Так веде себе контрреволюція, яка не бажає примиритися з існуванням

нової влади. До цього був вибух у туалеті цієї лабораторії. Думаю, що наші радники КГБ допоможуть афганцям знайти того, хто це робить, а судячи з усього, робить це людина, яка там працює. Як бачимо, б'ють не тільки по Кабулу, а й намагаються використовувати усі можливості.

На днях одного нашого радника, до речі партійного з Ташкента, на маркеті, біля дукану, в якому хотів щось купити ударили ножом у спину, він розвернувся, вихопив пістолет і хотів стріляти, але в кого? Навколо маса народу, а вбивці “уже й слід простив”. Отаке ще буває з нашими людьми. Тепер кажуть:

- А чого він один, без перекладача туди пішов, тим більше в робочий час, а ще радник ЦК партії.

Часто згадую “свого” водія афганця, якому обіцяли золоті гори, аби він тільки вивіз мене до душманів на окраїну Кабулу. Хлопець, а йому тоді було десь біля 20 років, довго вагався, обіцяв, а потім розповів перекладачу, що від нього вимагають. Я з вдячністю вручив йому свій цивільний костюм і попросив керівництво царандою відправити його на навчання в міліцейську школу в Ташкент – його заповітну мрію мені передав перекладач, а хлопець був по національності узбек.

За 10 років перебування 40-ї армії на території Афганістану багато прийшлося пережити нашим солдатам і офіцерам, багато відбулося легенд і історій, а декого так захопили в полон, що він там так і залишився. І так бувало.

04.12.1985 р. Посольство.

О 8³⁰ – XIX звітно-виборна партійна конференція парткому посольства. О 8⁰⁰ всі радники були в посольстві. Зареєструвалися і перебували поближче до мармурової зали. На конференцію прибув із Москви зам. зав. відділом закордонних кадрів Базовський Володимир Миколайович. На конференцію було обрано 260 делегатів. 73 запрошених. Всього членів партії 2300, 57 первинних партійних організацій, а перебуває на території ДРА біля 9 тисяч радянських громадян. У складі парткому – Табєєв Ф.А., Трубіцин. Ломоносов, Петров, Сал-

манов, Логвинов, Кузнецов, Азнаку. Повістка дня – доповідь (звітна) секретаря парткому. Доповідь ревкомісії. Виступи делегатів. Голосування за новообраний партком. Прийняття рішення конференції.

06.12.1985 р. ЦК.

Закінчив підготовку матеріалу на Всеафганську нараду-семинар, на якій, у відповідності з вимогами XVII пленума ЦК НДПА, були б розглянуті завдання і практичні заходи по посиленню політично-виховної роботи партії з метою поширення, вдосконалення і зміцнення соціальної бази революційної влади і нормалізації обстановки в країні. У відповідності з розробленими рекомендаціями ЦК партії такі наради-семінари мають відбутися в усіх провінційних комітетах і Кабульському міськкомі партії. Це дозволить критично проаналізувати недоліки, розкрити роль політично-виховної роботи в об'єднанні народу навколо партії, досягненні національного примирення, організації афганців на захист батьківщини і самовіддану працю.

В.М. Чурпіта, по дорученню В. Ломоносова зібрав радників ЦК партії і доручив кожному відділу надати матеріал до наступної наради з провінційними радниками – 19.12.1985 р.

08.12.1985 р. ЦК.

О 9⁰⁰ В.Г. Ломоносов у своєму кабінеті зібрав радників відділів ЦК і провів нараду, на якій зобов'язав кожного підготувати матеріал до 19.XII по удосконаленню роботи відділу, виходячи з установки XVII пленуму ЦК у два рази зменшити кількість паперів і в два рази збільшити перебування у відрядженнях у первинних партійних організаціях.

- А то тут мене Половець В. критикував за те, що ви сидите на паперах, а у відрядженнях мало буваєте, – говорить.

- Володимире Григоровичу, не Вас, а Ваших заступників, – сказав я.

- Та це ж все одно, – відповів він.

На цьому й розійшлися по своїм робочим місцям.

10.12.1985 р. ЦК.

Зранку підготував орієнтировку для радників провінційних комітетів по пропаганді матеріалів XVII пленуму ЦК партії. Розмножили в посольстві, щоб дати кожному і чекати від них відповіді на поставлені запитання. Зайшов М. Іволгін і представив мені нового перекладача. Мій перекладач, термін якого контрактний – 3 роки закінчився і він збирається виїжджати. А я буду працювати з Аліком Аскеровим, азербайджанцем. Служив перекладачем в 40-й армії. Нагороджений орденом афганським – “За відвагу” і радянським – “Красная звезда”. Алік закінчив Ленінабадський університет, відділення пушту. Після навчання підписав контракт в армію, де вже прослужив 4 роки. Я відправив Аліка в гараж, шукати “мого” водія і збиратися на обід. Так я став працювати з новим перекладачем. По дорозі до гуртожитку він розповів про себе. По національності він пишеться азербайджанець, але народився в сім’ї персів, на кордоні з Іраном, що в Ірані проживає більше азербайджанців, ніж в Азербайджані. В Ленінабадському університеті на філологічному факультеті є відділення персів, пуштунів, дари та мов середньоазіатських союзних республік.

12.12.1985 р. ЦК.

В.Г. Ломоносов, запросивши до свого кабінету, сказав:

- Ми можемо зробити кількісний і якісний склад пропагандистів.
- Кількісний зможемо, а якісний ні, – кажу.
- Чому?
- А ми не збирали якісного складу, – відповідаю.
- Тоді давайте кількісний, – каже.

Повернувшись до свого кабінету, я дістав теку з пропагандистським складом. Розглянув підготовлений у свій час аналіз.

У провінціях навчається 59.790 членів НДПА із 92.983 станом на I півріччя поточного року. 49 тис. кандидатів і 20 тис. співчуваючих теж навчаються. У провінціях пропагандистів – 2.463, в армії – на 39.5 тис. членів партії – 1 561 пропагандист, а в окремих провінціях становище і того значно гірше. Скажімо, у провінції Капісо на 687

партійців – 9 пропагандистів; в Тахарі – на 2.357 – 24; Кундузі – 2 341 – 28; Фарасі – 1338 – 10; Бадже – 1221 – 15. Так же гостро стоїть питання і в інших провінціях. Я відніс ці дані В.Г. Ломоносову, після ознайомлення він сказав:

- Так. Тепер зрозуміло, чому нема якісного складу.

15.12.1985 р. ЦК.

Перед входом в ЦК вранці зустрів члена ЦК НДПА, Мухаммеда Нура. Він зараз навчається в Москві на 2-х річних курсах АСН. Пам'ятаю його по перших днях роботи в ЦК. Він уже добре говорить російською. Запросив до себе в гості, про все мене розпитує, сам розповідає. Коли він вийшов, зайшов В.Г. Ломоносов і запитусь:

- Звідки у тебе дружба з Мухамедом?

- Просто зустрілися при вході, – кажу.

- Цікава людина, – продовжує Володимир Григорович. – Син крупного феодала, на землях якого працюють бідні дехкани, а податки платить душманам. Тут це поширено серед чиновників. Мухамед – багата людина. Має декілька вілл, квартир і отримує від них доход. Тут одна 3-х кімнатна квартира, віддана в оренду, обходиться в 20-30 тис. афганів у місяць, а зарплата інструктора ЦК партії – 6-7 тис. афганів, ставка професора в університеті 10 тис. афганів і т.д. Так, що дивись!

18.12.1985 р. ЦК.

О 9⁰⁰ подзвонив В.Г. Ломоносов й попросив зібратися у нього Бориса, мене і Кузьмичева Г. Запитав, як справи з заходами по виконанню рішень XVII пленума ЦК НДПА. Я відповів, що уже тиждень тому назад і з правками Іволгіна передав в оргвідділ. Кузьмичев теж передав Чурпіті, а Борис, пославшись на Чурпіту, взагалі цією справою не займався. Почали шукати Чурпіту.

- А М. Іволгін? – запитав В.Г. Ломоносов.

- Він дома, працює над доповіддю на Всеафганську нараду, – відповідаю.

- Добре, займайтеся своїми справами, – сказав В.Г. Ломоносов.

20.12.1985 р. ЦК.

При розподілі обов'язків по проведенню Всеафганської наради-семінару, на якій, у відповідності з рішенням XVII пленуму ЦК партії, розглянуті завдання і практичні заходи по посиленню політично-виховної роботи партії з метою розширення, вдосконалення і зміцнення соціальної бази революційної влади і нормалізації обстановки в країні, мені дісталися дві секції – партійно-політична і молодіжна. Потрібно було продумати і запропонувати питання, які будуть на цих секціях розглядатися:

1. партійно-політична секція

- чи може президент бути в політичній партії
- що таке політика?
- яка основна мета політичної партії?
- що таке політична партія (своїми словами)?
- що забороняється політичній партії?
- як утворюється політична партія?
- хто може заборонити політичну партію?

2. молодіжна секція

- що є найбільшою проблемою сучасної молоді?
- який вік молоді?
- яка наука вивчає молодіжні проблеми?
- що відноситься до шлюбно-сімейної проблеми?
- рівень соціальних відхилень
- втрата ідеалів у молоді

25.12.1985 р. Посольство.

Партійні збори по обговоренню документів пленуму. З доповіддю в мармуровій залі посольства виступив М. Іволгін. При обговоренні виступали – Половець, Кузьмичов, Щокін, Ельвартинов, Кожевніков, Гринкевич.

Після зборів на віллі нарада усіх партійних радників. Виступали Чурпіта, Поляничко, Галкіна, Кузнецов, Серьогін. Підсумки наради по поточних питаннях роботи радників підбив В.Г. Ломоносов.

На другий день, середу, продовжувалася нарада радників. Після наради радники провінцій відвідують відділи ЦК і разом з радниками відділів вирішують питання своїх провінцій. До мене зайшов радник зони Північний Схід Ельвартинов з питанням про передачі Таджикиського радіо і TV на Афганістан. Секретар ЦК Таджикиської РСР не заперечує, але просить погодити це питання з Москвою (кордон з Таджикиською РСР 190 км). Записав для консультації з начальством.

Після обіду подзвонив із 40-ї армії Бекиш Сергій Петрович, його з Київського загальновійськового училища направили секретарем парткому джалалабадської дивізії, він їде в Ташкент на партконференцію. Послав автомашину з перекладачем і привезли його прямо в гуртожиток на обід. Просиділи до вечора. Він усе розповідав про Київ та училище, про Сашу, як він там навчається.

На другий день редагував питання обох секцій – молодіжної і партійно-політичної на Всеафганську нараду по ідейно-політичному вихованню. Тепер молодіжна називається “Виховання і навчання молоді – найважливіше завдання партії і ДОМА (демократичної організації молоді Афганістану)” і другої – “Удосконалення організації форм і методів політико-виховної роботи, особливо серед племен, народностей і національностей у прикордонних регіонах”. У зв’язку з такими назвами секцій, потрібно переглянути питання, які я там намітив.

Увечері по ВЧ подзвонив Гришкевичу в ЦК партії, він розповів про Шостака М.С. і Палажченка Л.І., про пленум ОК в Чернігові.

28.12.1985 р.

В. Полянничко запросив нас зі Спангаром (зав. відділом) написати 9 стор. тексту на закордон про політично-виховну роботу партії.

В.Г. Ломоносов доручив мені підготувати відповідь інстанції – чому в Афганістані навчається тільки кожний третій. Я підготував відповідь, що це пов’язано з військово-політичною і соціально-економічною обстановкою:

- контрреволюція знищила 1814 шкіл у країні;
- не вистачає вчителів, яких переслідують душмани;
- не вистачає шкільного обладнання,

- нема парт, карт, глобусів та підручників;
- серед населення (дехкан, ремісників) освіта не вважається престижною справою;
- структура шкіл на рідній мові не відповідає національному складу населення:

43.6 % пуштуни – 23 % шкіл;

28.2 % таджиків – 74 % шкіл;

11 % хазарійців – 0 % шкіл;

8.1 % узбеків – 13 шкіл.

Передав Білозерцеву ці дані (раднику міністерства) і зауваження В.Г. Ломоносова, що це дані тільки по 20 % звільненої території країни. Треба взяти не колишні цифри, а скільки навчається на звільненій території, тоді це буде реальна цифра, а причини вказані вірні.

У 40-армію приїхав зі своїми концертами Леонт'єв. Виступав він і в Палаці культури Кабула. Борис узяв запрошення, які приносили в ЦК і ми поїхали на концерт. Людей було повно, заповнені усі проходи, всюди, де можна, стоять стільці, сидять люди. Афганців мало, усе слов'яни. Де їх тут стільки й набралось! Концерт продовжувався 2 години. Багато рухів, бігав по сцені, навіть зробив сальто та інші трюки. Потім відповідав на записки зали. Вони були різні. Типу – чого бігаєте по сцені, щоб довше жити? Були й прохання на повторне виконання пісень.

30.12.1985 р.

Уночі знову ракетами обстрілювали Кабул. Одна ракета знову упала біля нашого будинку. Повилітали вікна й двері. Знову ночувати прийдеться десь, а це в основному гуртожиток політехнічного. У п'ятиповерхівку нового мікрорайону вдарила ракета. Загинуло біля 30 афганців, серед них половина дітей. По місту багато руйнувань – вибитих вікон, балконів, знесених дахів. Як важко переносити ці обстріли, а коли ще й сімейне горе!

Зателефонував член військової ради В. Щербаков і сказав, що Моїсєєв М. цікавився мною, дізнавшись, що на Кабул був напад. Запитує, чим допомогти й повідомив, що штаб 40-ї армії думає, як відповісти

на цей злочин. Сьогодні зранку вертольоти кружляють над містом. А що вони зроблять? Це вже далі робота військової розвідки й служби КДБ. Звичайно, безнаказано це залишати не можна. Ракети – це не душмани, обстріл ракетами – це в горах, це вже з допомогою Пакистану чи Китаю.

На роботу всі з'явилися з запізненням. Б. Кармаль проводить засідання ради безпеки. Від нас там присутні В.Г. Ломоносов і В. Полянничко. Чекаємо їх повернення. З'явившись, Володимир Григорович запросив партійних радників ЦК до себе в кабінет. Розповів про втрати, які понесло місто, про плани 40-ї армії – нанести відповідь. Порадив бути обережним, не з'являтися на маркеті, біля дуканів і, взагалі, крім роботи й гуртожитку нікуди не ходити. До речі, гуртожиток сьогодні буде відремонтовано. Ось така обстановка на даний час.

Але життя є життя. Ніякі попередження не діють. Далі Володимир Григорович перейшов на наші завдання – заходи до XVII пленуму, доповідь інстанції. Бачу, він стає багровішим і переходить “на іншу хвилю”. За час нашої роботи я не бачив його таким. “Час іде, нічого не міняється, гинуть наші солдати й офіцери, а в ЦК ніхто не ходить, секретарі розпивають чаї, їх це все влаштовує. На етажерах тиш і благодать”. Відчувається, що у нього відбулася розмова з “інстанцією”.

31.12.1985 р. ЦК.

Зайшов Алік Аскеров – перекладач. Сказав, що з 40-ї мені прислали ялинку з іграшками. Взяв ключі від нашої квартири і сказав, що буде ставить у великій кімнаті. Я працював над заходами по XVII пленуму. На обід запросив О. Ягодинський – родом із Варви, зам. голови Тернопільського облвиконкому. У нього день народження, він радник парткомісії. Заїхав у посольство, до Генадія Гавриловича, порадитися про 2 січня (мій день народження). Попросив замовити у їдальні посольства усе необхідне для столу. Вирішили замовити плов з шурпою. Зробить закупки зелені, овочей, фруктів і побільше м'яса.

Погода зимова. Вранці – 5-7°, а до обіду все міняється, стає жарко. Добре, що я накупив у Москві беретів. Два вже подарував, а три ще залишилися.

В.Г. Ломоносов, у зв'язку з Всеафганською нарадою по ідейно-виховній роботі до двох секцій (молоді й партійно-політичній) додавав мені ще й секцію журналістів.

О 12⁰⁰ В.Г. Ломоносов зібрав усіх партійних радників ЦК і поздоровив з наступаючим новим роком. Головна думка – як можна швидше звідси поїхати додому цілим-здоровим. Розповів, що вчора відвідав військовий шпиталь. Вручив керівництву 500 кг апельсин і кожному солдатику – листівку й китайську авторучку. В основному вік поранених 18-20 р. Ні одного косоного погляду. Налаштовані доброзичливо і кожен рветься в свою військову частину, до своїх друзів.

Ми з Борисом заїхали провідати Домова І.Д. – радника провінції Кабул. Лежить у тому ж шпиталі, тільки відділення цивільних. Лежить вже 1.5 місяці після операції на спині – випадіння диска. Він нам ще додавав фактів із життя лікарні. Ми розповіли, що робимо в ЦК.

Зайшли Ахмат і Карчі – занесли дві пляшки “імпортного” вина. Поздоровили з Новим роком.

1986

01.01.1986 р.

Подзвонив М. Іволгін і запропонував попрацювати дома. Сиділи над змістом секцій Всеафганської наради-семінара. Зайшов Спангар, поздоровив з Новим роком і запросив на обід. З нами два заступники Спангара – Лорві і Айда. Живе Спангар в новому мікрорайоні, на 3-му поверсі. На обід був плов, багато зелені і м'яса. Просиділи до 16 годин, а потім в гуртожиток. Там відпочивали і кожен вирішував свої питання.

02.01.1986 р. ЦК.

У мій кабінет зайшов В.Г. Ломоносов і поздоровив з 49-річчям. На 14⁰⁰ почали сходитися гості. Бобров М.Г., Майдан І.Д., Абрар з дружиною, Чурпіта з дружиною, Карчі з Аліком. М.О. приїхали пізніше всіх. В. Поляничко — готував інформацію в інстанцію. Всього було 15 чоловік. Багато добрих слів було сказано товаришами. Тамадою був Борис. Вечір пройшов весело.

04.01.1986 р. ЦК.

По дорозі завіз листи в комендатуру. Там Наумчик Й.А. бурчить, що вже і його в комендатуру не пускають. Зайшли з комендантом. Забрали пошту – мені листи від Л. Палажченка і із РМ України від Гуценка С.І. На роботі працював над матеріалами Всеафганської наради-семінару. Після обіду їздив у штаб 40-ї, там відкрився книжковий магазин. Зробив деякі покупки, в т.ч. Євтушенка і Єсеніна.

З 17⁰⁰ був дома. Янчук запрошував на вечерю. Ми з Б.М. і Г.Г. відмовилися.

Підготував відповідь на лист Л. Палажченку та вдячність за обрання секретарем обкома на XXV обласній конференції.

05.01.1986 р. ЦК.

Нарешті закінчив рекомендації по XVII пленуму ЦК партії для інстанції. Варіантів ЦК було стільки, що й самі заплутались. Три варіанти підготовлені тільки керівництвом партійних радників. Та плюс варіант ІСН, ревради, уряду. О 10³⁰ поїхали з Лорві дивитись виставку, підготовлену до Всеафганської наради. Клеять плакати й фото як попало. Багато інших зауважень.

- Хто відповідає? – запитую у Лорві.

- Я.

- Все це переробить, – говорю.

- Ми ж старались, – відповідає.

- Погано старалися, – кажу йому.

Залишив Лорві на виставці, поїхав у посольство. Там Іволгін М. доводить до кінцевого результату доповідь К. Барьялая на Всеафганській нараді-семінарі. Розповів про виставку.

- Розкажи В.Г. Ломоносову, – каже.

Доповів.

- Візьміть під свій контроль, – сказав В.Г. Ломоносов.

06.01.1986 р. ЦК.

На столі лежить текст телеграми, яку я в суботу відправив у Чернігів, у зв'язку з роботою обласної партійної конференції:

“Дорогі товариші депутати!

Поздоровляю з початком роботи XXV обласної партійної конференції Бажаю великих успіхів у роботі, достойної зустрічі XXVII з'їзду КПРС і виконання його рішень. Доповідаю, що разом з іншими радянськими товаришами допомагаємо героїчному народу Афганістану будувати нове життя і відстоювати свободу і незалежність країни. Завжди з вами.

Володимир Половець”.

м. Кабул

Ще раз уважно перечитав телеграму. Усе правильно. Так і потрібно було зробити. Зайшов В.Г. Ломоносов. Узяв текст телеграми, прочитав і каже:

- Сухо яюсь.

- Така, як наше життя, – відповідаю.

- Ось, візьми заходи міністерств і відомств по XVII пленуму ЦК і попрацюй над ними. Хто там їх пише? Що за безграмотність наших радників?

- Добре, давайте, – сказав я.

По настрою В.Г. Ломоносова я зрозумів, що його хвилює. Час іде, а нічого не міняється.

- Що, так усе погано? – запитав у Ломоносова В.Г.

- Збери в ЦК усіх радників міністерств і зав. відділами ЦК партії, я з ними поговорю, – наказав мені Володимир Григорович.

- Міністри – члени ЦК партії, як вони борються за виконання рішень пленума, – промовив я.

- Їх настрій нам треба знати, щоб не прогавити час, – мовив Володимир Григорович.

- У міністерствах повинні пройти колегії, партійні збори по рішеннях пленуму, а потім вони мусять розробити заходи, – сказав я.

- Ось ці заходи, – подавши їх мені, ще раз показав на них. – Повна безграмотність, – продовжив Ломоносов.

Перечитавши усе принесене Володимиром Григоровичем, я сів за написання заходів міністерств та відділів для інстанції, що вимагалося від керівника партійних радників.

Прийшов Азімі – завфінхозвідділом ЦК, запитав, які його обов'язки по нараді, що готується. Що делегатам, крім папок, блокнотів і ручок?

- Погодьте це з Б. Кармалем через В. Полянничко, – сказав я йому.

08.01.1986 р. ЦК.

О 8⁰⁰ нарада у В.Г. Ломоносова. Радники відділів ЦК.

- Перевірити, як знають рішення пленума підзвітні керівники (міністри і голови комітетів), як знають ці рішення працівники відділів ЦК (до завідуючого), як пройшли (а чи пройшли?) партійні збори, колегії, засідання відділів. Як члени ЦК (міністри) борються за виконання рішень пленума ЦК партії. Нам, – сказав він, – потрібно це знати, щоб прийняти відповідні рішення, щоб не згаяти час і підказати їм, що треба і коли робити. З'ясуйте, який результат бесіди зав. відділами і секретарів ЦК про генерального секретаря ЦК партії після його повернення з Москви, куди він запрошувався, яка реакція на XXVII з'їзд КПРС, – продовжив Володимир Григорович.

12.01.1986 р. ЦК.

М. Іволгін під впливом наради у В.Г. Ломоносова.

Б. Кармаль дав завдання для виступу на нараді-семінарі такого змісту:

- наслідки ліквідації неграмотності;
- форми і методи навчання по неграмотності;
- завдання по її ліквідації.

Зібравши усі наші матеріали, сів за написання виступу, принаймні, щоб ці дані не повторювалися. Написати так, щоб це було не більше 3 стор. В. Полянничко попросив віддрукувати цей матеріал і передати йому на 9 г. ранку. Прибув у Кабул голова комітету солідарності з народами Азії і Африки – Нікітін П.О. Запросили нас з Борисом

прийняти участь у бесіді, в ресторані готелю “Оріана”. Поїхав за Борисом, який працював дома над змістом секцій Всеафганської семінару-наради. Я розповідав про Чернігів, що у ці дні пройшла XXV обласна партійна конференція, що я поздоровив делегатів. Слухали уважно, бо ніхто з них не був у Чернігові і не знає його історичних пам’яток та соборів. Борис – про Нальчик та про те, як їх виганяли в 1944 р. в Узбекистан, як там жили, як годували салом, а він їв і сльози текли від такого гріха, бо їсти було нічого, а дуже хотілося.

15.01.1986 р. ЦК.

Підготував і передав В. Поляничко довідку по ліквідації неграмотності. Він усе перечитав і попросив скоротити до 4 стор. Працював над привітанням Б. Кармаля учасникам Всеафганської наради-семінару по ідейно-виховній роботі. На 12 годин В.Г. Ломоносов зібрав радників відділів ЦК по головному питанню – побувати у міністерствах і перевірити, як там працюють по виконанню рішень XVII пленуму ЦК. Затверджені чи ні заходи? Як прореагували колеги? Почитать, що являють ці заходи. Як партійні збори? Чи виступав на них міністр? Поцікавитись, як організований контроль колегиї за роботою свого апарату. Про наслідки перевірки написати в доповідній на ім’я Володимира Григоровича і передати особисто до 23.01.

- Мати на увазі, що психологічної перебудови в свідомості афганців не відбувається. Так далі продовжуватися не може. Та і нам з вами потрібно більше переживати за свою справу. Підготовка до проведення Всеафганської наради-семінару – справа усіх партійних радників, – говорив В.Г. Ломоносов.

19.01.1986 р. ЦК.

У семінарі буде брати участь 750 чоловік, працюватимуть чотири секції: форми і методи ідеологічної роботи, військових, молоді й журналістів. За кожен секцію відповідатиме радник. Я – за журналістів, Борис – молодь, Євстратов М. – військову, за форми і методи – М. Іволгін.

Почалася складна робота перекладачів – усі тексти виступаючих. У кожній секції їх 10-15 чоловік. У кінці дня в кабінеті К. Барьялая зібралися усі радники. Виступав В. Поляничко. Нарада була короткою, чіткою і змістовною. Основна ідея наради-семінару – чіткість, змістовність і високий професійний рівень. Це перша Всеафганська нарада-семінар в історії партії, від неї почнеться відлік інших, що і визначає масштабність, актуальність і якість усієї роботи. Потрібно працювати над явкою, реєстрацією і регламентом. Щодо днів роботи:

I – пленарне засідання, ввечері – кіно

II – секційні заняття, концерт

III – пленарне засідання про роботу секцій.

Якщо врахувати, що на секції будуть запрошені, то всього в семінарі візьмуть участь 1180 чоловік.

- засідання комісії по лікбезу. У присутності делегатів.

Усіх присутніх пропустить по категоріях: ЦК, міністерства, штаб армії, ЦК ДОМА, журналістів – R і TV. Звернути увагу, щоб в усіх виступах мова йшла про виконання рішень пленуму ЦК. Не упустити рішення Джирги-племен і Лойя Джирги. Доповідь і постанова наради-семінару будуть опубліковані і роздані делегатам. Уся наша ідеологічна робота повинна вестися в умовах ісламу. Шукати ті форми роботи, які відповідають обставовці.

23.01.1986 р. ЦК.

Розглядав питання секції журналістів. На нараді у Барьялая було сказано, що основна робота почнеться після наради-семінару. Сьогодні вночі був сильний землетрус. Я прокинувся від грохоту – упала полиця з книжками, будинок “ходив ходуном”. Борис упав з ліжка. Алік, який приїхав за мною вранці, каже, що усі мазанки розвалилися. Було 6 балів. Їхали повз новий мікрорайон. До школи стояли дві нарядні дівчатка (діти наших радників).

- Підвеземо, – сказав я Аліку.

- Якщо погодяться, – відповів він.

- А ти умов.

- Добре.

Дівчатка довго відмовлялися, а коли Алік сказав, що ми працюємо разом з вашими батьками, а в школу ви можете запізнитися, погодилися. Я знав, що при посольстві працює початкова школа і запитав:

- У якому ви класі?

- У третьому, – дружно відповіла малеча.

- А як ви перенесли землетрус? – запитую.

- Я прокинулась, лежу на полу, а біля мене моє ліжко плигає, – каже одна.

- А моє ліжко розвалилося і я теж упала, – каже друга.

- Дорослі падали, – згадав я Бориса.

Завезли дітей у посольство й поїхали на роботу. На роботі, першим чином, зайшли до Євстратова, радника відділу оборони і він показав нам інформацію про події за добу. Цей землетрус багато біди наробив у провінціях – багато мазанок розвалилися в кишляках.

27.01.1986 р. Аеропорт.

Сьогодні з відпустки повертається М.Т. Коняєв, а з ним група наших партрадників. М. Коняєв усім передає привіт. А мені від Г.К. Крючкова, він тепер заступник зав. оргвідділом ЦК КПРС. Це тоді, коли його під час перебудови готували першим секретарем Одеського обкому.

Звертаючись до мене, М.Т. Коняєв сказав, що Г.К. Крючков просив передати тобі таке:

- Добре, що Половець в Кабулі, а то він би втягнувся в міжусобицю, яка зав'язувалася в Чернігові між секретарями, в результаті якої майже усі секретарі були покарані. Л.І. Палажченко – за порушення закупочної дисципліни в 1984 р., а М. Шостак за неправильну поведінку – сувору догану в особову справу і звільнення з роботи.

- Спасибі за інформацію, – мовив я.

Багато цікавого розповів про інші обкоми, особливо Москви (Сльцин). В. Кочерга, М. Ієдлінський теж повідомляли про партійні події у зв'язку з перебудовою. Ми у свою чергу розповідали про землетрус, Всеафганську нараду-семінар по ідейно-виховній роботі.

30.01.1986 р. ЦК.

О 9³⁰ розпочалася нарада-семінар, в якій приймають участь 750 чоловік. Місце проведення зала МЗС. Президія – 40 чоловік. Відкрив Барьялай. Гімн. Потім вітання ЦК. Слово Барьялаю для доповіді надав Спангар. Доповідь Барьялая: “Завдання політично-виховної роботи по розширенню і зміцненню соціальної бази революційної влади народу в світлі рішень XVII пленума ЦК НДПА і Декларації Ревради ДРА”.

Після перерви – доповідь Коштманда – голови уряду “Соціально-економічна політика в світлі рішень XVII пленума ЦК НДПА і Декларації ревради”. Наступна доповідь міністра закордонних справ т. Доста “Зовнішня політика і міжнародне становище ДРА”.

Після обіду.

Доповідь т. Улемі – зав. відділом оборони і юстиції “Роль збройних сил, громадських і племінних збройних формувань у нормалізації обстановки, зміцненні кордонів і встановленні миру в країні”.

Доповідь т. Якубі – міністр ХАД’а “Викриття ворожої діяльності і підвищення політичної пильності – важливіше завдання патріотів країни”.

Увечері вичитав доповідь т. Барьялая, розмножив, передав М. Іволгіну, підписати та відправив послу у усім представництвам.

31.01.1986 р. ЦК.

Робота секцій Всеафганської наради-семінару.

I секція: “Удосконалення організації форм і методів політично-виховної роботи, особливо в кишлаках, серед племен, народностей, національностей і в прикордонних регіонах”. Керівники: Барьялай, Лоск, Пальваша. (Іволгін М.). Працює в “Оріані”.

II секція: “Партійно-політична робота в Збройних Силах, цивільних і племінних збройних формуваннях і військово-патріотичне виховання”. Керівники: Садікі, Улемі, Лорві (Євдокимов І.). Працює в приміщенні Царандою.

III секція: “Виховання і навчання молоді – важливіше завдання

партії і ДОМА”. Керівники: Карволь, Кав’яні, Моздок (Зумакулов Б.). Працює в ДОМА.

IV секція: “Підвищення рівня діяльності засобів масової інформації”. Керівники: Мамонд, Спангар, Адо (Половець В.). Працює в залі телерадіокомітету.

В усіх секціях заняття проходять з 9⁰⁰ до 14⁰⁰, потім з 16⁰⁰ до 18⁰⁰.

Виставка. Відкриття (перерізання стрічки, приймають участь всі учасники). Присвячена виконанню рішень XVII пленума партії.

Військові організували виставку технічних засобів.

01.02.1986 р. ЦК.

9³⁰. Заключне пленарне засідання наради-семінару. Виступають керівники секцій. Приїхали Ломоносов і Коняєв. Були усі партійні радники ЦК. Відкрив Барьялай, надав слово Спангару, Улемі, Пальваше, Пайкаргару як керівникам секцій. Кожен з них виступав по 20-25 хвилин. Зробили перерву на обід. Ми обідали в кімнаті прийомів міжнародного відділу. Для решти обід був у їдальні ЦК.

Після обіду – виступ Барьялая. Спочатку читав по тексту, а потім своїми словами розповів знову про роль і значення семінару-наради для партії, усієї країни, про те, як знайти своє місце у виконанні рішень Всеафганської наради-семінару. Далі він зупинився на заяві М.С. Горбачова, переданій сьогодні засобами масової інформації ДРА. Потім усі учасники прийняли листа ЦК і генеральному секретарю партії Б. Кармалю.

Після закриття наради-семінару відбулося покладання квітів. Спочатку біля монумента учасникам саурської революції біля ЦК партії. Потім – жертвам саурської революції на цвинтарі. Я їхав у машині Садикі – секретаря ЦК і начальника Главпура армії. Він учився в Москві, добре знає російську мову. Усе розпитував мене, ким і де працюю, де живу, як сім’я, коли закінчується моя служба радником.

М. Іволгін пропонував обідати в «Оріоні», разом з делегатами і потім – в ЦК, для підведення підсумків наради-семінару в кабінеті Ломоносова, а після – інформація в інстанцію. Борис відмовився – надоїв сухий плов і лєпешки. Поїхали в їдальню посольства. Повернулися в

ЦК, М. Іволгін бушує, чому мене не взяли, а я тут чекав вас і т.д.

Підготували звіт про роботу, інформацію в інстанцію тощо. М. Іволгін поїхав у гуртожиток, а ми з Борисом – до радника Міністерства оборони Альохіна Георгія Івановича, до нього приїхала сім'я – дружина з дочкою з Чернігова і привезли мені костюм новий, що тоді мені не порадили брать з собою, мовляв, він тобі там буде не потрібен. Дочка їх училась в музичній школі, директором якої був мій брат, Петро Михайлович. Він же й першим довідався, що вони їдуть в Кабул. А у своїх листах до Петра Михайловича я писав, що мені тут потрібен костюм на різні заходи.

Так ми прийшли в гості. Зустріли нас радушно, посадили за стіл і почали пригощати чернігівськими напоями і продуктами, розповідати про чернігівські новини. Дружина Альохіна працює вчителькою школи № 3, а це в центрі міста і там завжди усі все знають. Просиділи до комендантської години, а потім Альохін викликав чергову машину зі штабу, яка й відвезла нас в гуртожиток старого мікрорайону.

02.02.1986 р. ЦК.

Домовилися з М. Іволгіним працювати над матеріалами секцій наради-семінару. Робимо виписки з виступів для узагальнення. Несподівано подзвонив В. Оліфіренко (замінив Мітерова в 40-й). Сказав, що взяв у магазині гарнізону мені магнітофон “Panasonic”, який я йому замовив і віддав 1005 чеків (вартість магнітофону). Просить сьогодні його забрати. Я пообіцяв бути в штабі о 15⁰⁰. У планах було забрати магнітофон і Оліфіренка і в гуртожитку пообідати, але у нього так не склалося – нарада у командуючого. Повернувся до гуртожитку і увечері почали з Борисом освоювати “техніку”.

Увесь січень стояла тепла, сонячна погода, схожа на нашу українську осінь. Снігу нема, тільки в горах, що викликає велике невдоволення і стурбованість керівництва республіки. Чекають суху, засушливу погоду влітку. А це ріст цін, дороговизна і настроїв людей. Ходимо усі в плащах і навіть без головного убору.

О 12⁰⁰ провели з відділом нараду і нагадали, що 12 лютого на політбюро буде слухатися питання “Про роботу партійних комітетів по

закріпленню політичних висновків Лойя Джирги і Вищої Джирги прикордонних племен”. Усіх працівників відділу розподілили по провінціях. У кожній провінції склали список комісії і під контролем партійного радника провінції проводити роботу так, щоб до 8 лютого матеріал перевірки був у відділі, а відділ готує довідку і проєкт постанови політбюро. Визначилися, що доповідати на політбюро буде Спангар – зав. відділом.

Я для себе взяв кишлак, куди їде Айда – це один із 4-х заступників Спангара. Добре знає російську мову, навчався в Ташкенті, перспективний, але з критикою відноситься до нашої допомоги. Вважає, що ми їх занадто опікуємо і повертаємо на свій бік. Для Афганістану – це не той шлях. Тут іслам і з цим потрібно рахуватися. Тому я хочу подивитися на його роботу. Що він каже, а що робить, що пише. Тим більше, що своїх поглядів він і не приховує.

Айда взяв провінцію Кабул, посилаючись на те, що у нього 5 інструкторів і довідку кожного він мав подивитися. Поїхали з ним по провінції, взяли з собою партійного радника Домова І.Д. Побули в кишлаках, зустрілися в кожному із них з активом, поговорили про рішення, які приймала кожна Джирга. Айда підкреслює, що це звільнена зона країни. А звільнено кишлаків усього 20 %, та всього – 30645. У них проживає 80% населення, кочівників – 2 млн., осілого населення – 13.5 млн. чоловік. Кордони – 5421 км; СРСР – 2346 км; Іран – 820 км; Індія – 120 км; Пакистан – 2050 км; КНР – 70 км. Провінцій – 30, повітів – 186; волостей – 100. Упродовж дня відвідали три кишлаки. Потім я цю справу передав раднику провінції, а сам почав готувати довідку і проєкт постанови на політбюро, знаючи, що ці документи мені все рівно прийдеться готувати.

03.02.1986 р. Уряд.

Нарада по лікбезу. Проводив глава уряду Коштманд. Приймають участь – Барьялай, Спангар, міністри, зам. секретарів провінційних партійних комітетів, секретарі ДОМА, зав. департаментами освіти партійних комітетів. Місце проведення – актовка зала МІДа. Відкрив Коштманд, виклав мету і завдання зустрічі у своїй промові і надав слово т. Каюмі – міністру вищої школи.

Наступна доповідь – заступника міністра по лікбезу. Хамід у своїй доповіді зробив аналіз справ по дорослому населенню країни і про заходи міністерства та уряду по ліквідації неграмотності серед населення.

Після нього з доповіддю виступав генерал Акраш – про стан боротьби з неграмотністю в армії, про курси і викладачів. Розповів, як армії вдається вирішувати ці питання.

Виступили секретарі парткомів із провінцій Балха, Гільменду, Кунару, повіту Мірбачакерт, а всього – 7 чоловік. Потім з доповіддю про стан цієї справи в Афганістані виступив глава уряду Коштманд.

06.02.1986 р. ЦК.

Продовжується робота з учасниками Всеафганської наради-семінара з секретарями і зам. секретарями провінційних партійних комітетів під керівництвом Барьялая. Перед ними виступають усі зав. відділами ЦК, а після обіду ними займається відділ агітації і пропаганди. Виступають усі зав. секторами відділу, по такій же схемі працюємо з журналістами і молоддю. З ними – заняття в телерадіокомітеті і в ДОМА.

Сьогодні повідомив В. Ломоносов, що до нас їде комісія ЦК КПРС з перевіркою, як працюють радники, що зроблено по виконанню рішень XVII пленуму ЦК НДПА. Мені доручено підготувати довідку про роботу по пропаганді й роз'ясненню рішень пленуму, тез ЦК НДПА (замість Конституції) і рішень Джирги-племен.

Вечеряли усім під'їздом і ми з ними у Галкіної, відмічали день її народження. Тамадою тут знову ж був Борис. Він за столом був “в ударі”, сипав “шутками й прибаутками”.

10.02.1986 р. ЦК.

О 9⁰⁰ М. Іволгін на 5 хв. забіг до мене в кабінет (їде в відрядження з Барьялаєм), дав завдання – підготувати записку про проведений семінар-нараду, скласти графік проведення таких семінарів-нарад у провінціях. Підготувати проект постанови секретаріату ЦК по їх про-

веденню і за підписом двох завідувачів – Спангара і Улюмі (зав. відділами) подати в секретаріат ЦК НДПА. Окремим пунктом у постанові виділити, щоб у цих нарадах-семінарах прийняли участь усі працівники відділів ЦК партії.

Зайшов зав. сектором ЦК Сарвар і доповів, що в педінституті партком не затверджує викладачами кафедр суспільних наук ряд товаришів, серед них п'ять викладачів, які навчалися в радянських вузах, серед них – Муса Офіяні (МДУ); Рахуддін Карван (УДУ); Омар Каргар (МДУ); Рохман Назар (МДУ); Охтар Задрон (КДУ).

Усі вони мали працювати на кафедрах суспільних наук. Доручив Сарвару на завтра, на 9⁰⁰ запросити до мене радника інституту.

15.02.1986 р. ЦК.

Похолодало. Знову випав сніжок. Усе біле. Гори як на фото. М. Іволгін збирається у відпустку. Взагалі він по натурі своїй якась людина суетна. Я, знаючи його характер, ніколи не поспішаю виконувати те, що він доручає як мій керівник, бо знаю, що буде негайно або відміна, або поступить наступне, більш важливе завдання.

На цей раз він вирішив оформити усю Всеафганську нараду-семинар окремим виданням в 10 екземплярах. Я, знаючи про те, що він збирається у відпустку, вирішив, що він хоче занести це видання (як книгу) в інстанцію.

Зайшов М.Т. Коняєв і запитав, чи дзвонив я Г.К. Крючкову (зам. зав. відділом оргпартроботи ЦК), який нас веде по розподілу обов'язків у відділі. Я сказав, що ще ні, але збираюся.

- Не відкладай, сьогодні ж подзвони. Він про тебе хорошої думки, – сказав Микола Тимофійович.

Після обіду готував усі матеріали по Всеафганській нараді-семинару для окремої книги: вичитував, правив стилістику, ставив розділові знаки в російському тексті, що готували перекладачі. Поїхав у посольство, зайшов до секретаря парткому і з його допомогою по ВЧ замовив Г.К. Крючкова. Хвилин через двадцять дали Москву. Я привітався, назвав себе. Георгій Корнійович радушно відізвався:

- Здоров, здоров, Володя. Як ти там? – запитав Г.К. Крючков.
 - Та жив, Г.К., поки душмани не вбили, але викрасти планували.
 - Це я знаю. Мені доповідали. Ти там тримайся і будь обережний, – говорить.
 - Та я стараюсь оберігатися, – відповів я.
 - Ну, розповіли тобі про Чернігів, – говорить Георгій Корнійович.
 - Шостак написав листа в ЦК КПРС зі звинуваченням Л. Палажченка в неправильному веденні економіки області.
 - Вибачте, Георгію Корнійовичу, але Л. Палажченко сам винуватий, ще при мені він називав його Шестак і всіляко намагався принизити його, – відповідаю.
 - Чому так?
 - Тому, що Л. Палажченко вважає, що Шостак перейшов йому у свій час дорогу на Чернігівщині у перші секретарі.
 - Можливо, й так, – погоджується Г.К.
- Довго ми з ним говорили про Чернігів та про керівників.

25.02.1986 р. ЦК.

Зранку усім відділам наказали включити телевізори і слухати відкриття XXVII з'їзду КПРС і доповідь М.С. Горбачова. Благо в усіх кабінетах стояли кольорові TV (щодо техніки й автомобілів – афганці тримали ранг). Хто на роботі, а ми з Борисом дома уважно прослухали й подивилися перший день роботи з'їзду. Уважно прислуховувалися до кожної фрази, адже прийдеться тут проводити значну роботу по роз'ясненню рішень з'їзду. Прослухали вранішнє і вечірнє засідання. Доповідь продовжувалася 6 годин. Увечері подзвонили з посольства і запросили на завтра, на 09³⁰ на нараду.

26.02.1986 р. Посольство.

У посольстві вже йшла нарада у посла з апаратом. У приймальні посла вже чекали на нараду радники армії, царандоя, ХАД, Ревради, АПН та інші. Через пів години запросили нас до кабінету. Зачитали листа міністра МЗС про роботу, яку треба проводити закордонним відомствам у зв'язку з політичними матеріалами.

“Отримавши доповідь, потрібно розгорнути широку роботу по пропаганді його положень серед різних категорій країни перебування” – вимагалось в листі,

- Які пропозиції? – запитав посол, звернувшись до нас.

- Популяризація по каналах ЗМІ, – сказав Борис.

- Виступи радянських представників у країні перебування, – мовив я.

- Пропаганда зовнішньополітичних ініціатив радянської сторони по ліквідації ракет середньої дальності, – запропонував М. Коняєв.

- Ретельний аналіз відгуків на політичну доповідь у ЗМІ, виділити найбільш важливі моменти, – пропозиція Наумчика Й.

- Цілеспрямована контрпропагандистська робота по викриттю ворожих провокацій і аргументів, – радник ХАДа.

- Пропозиції в центр на що звернути увагу, – радник МЗС Афганістану.

- Які акції слід проводити радянським пропагандистським органам, – запропонував Ієдлінський.

Далі посол сказав:

- У зв'язку з цим листом нас попросили продумати і повідомити, які організаційні заходи будуть проведені з боку ЦК НДПА, відділень ТАРС, АПН, Бахтар, армії та інших силових структур.

Усі радники повернулися в ЦК НДПА і зібралися в кабінеті Барьялая. Підійшли М.Т. Коняєв і В. Поляничко. Довго радилися, з чого починати. Тоді В. Поляничко узяв лист чистого паперу, ручку і почав писати:

26.ІІ. – виклад доповіді М.С. Горбачова в ЗМІ Афганістану;

27.ІІ. – Початок публікації відгуків на доповідь в ЗМІ;

28.ІІ. – Виступ Б. Кармаля на з'їзді КПРС в ЗМІ.

Далі В. Поляничко, звертаючись до всіх присутніх, сказав: “Ну, думайте”...,

1.ІІІ. – Виклад виступу Б. Кармаля на XVII пленумі в ЗМІ, – мовив М.Т. Коняєв;

2.ІІІ. – Опублікувати матеріали з'їзду КПРС окремою масовою брошурою на пушту і дарі, – запропонував я;

3.ІІІ. – Інтерв'ю у ЗМІ т. Нура – другого секретаря ЦК НДПА, – сказав Борис;

4.Ш. – Провести “круглий стіл” на TV, – запропонував Стунгур;
5.Ш. – Інтерв’ю т. Атефа в “Правді саурської революції” (НОФ);
6. Ш. – Стаття т. Барьялая в газеті “Правда саурської революції”,
– сказав М.Т. Коняєв;

7.Ш. – Матеріали XXVII з’їзду КПРС у системі політичної освіти, – сказав Спангар;

8.Ш. – Прес-конференція Б. Кармаля про XXVII з’їзд КПРС, – запропонував речник міжнародного відділу Єжов Г.Д.

9.Ш. – Повідомлення в ЗМІ про обговорення матеріалів XXVII з’їзду КПРС (відгуки, заяви), – запропонував Чурпіта В.

10.Ш. – Пленум ЦК НДПА “Про підсумки роботи XXVII з’їзду КПРС і завдання ЦК НДПА по зміцненню економічного і соціально-політичного становища в ДРА”.

Після пленуму ЦК НДПА провести:

- * інструктивну нараду групи політдоповідачів;
- * вивчення матеріалів XVII пленума ЦК НДПА у системі політичної освіти;
- * відділу пропаганди підготувати матеріали на допомогу пропагандистам і політдоповідачам про роботу пленума ЦК НДПА;
- * розробити методичні рекомендації на допомогу слухачам системи політичного навчання по вивченню матеріалів XXVII з’їзду КПРС.

22.02.1986 р. ЦК.

Сьогодні почалося переселення трьох відділів ЦК в нове приміщення. Не нове, а вірніше, відремонтоване колишнє приміщення старого міністерства оборони. Сюди переселили сільгоспвідділ, комісію партійного контролю і пропаганду. Усі меблі з колишніх наших кімнат винесли сюди. Залишилась лише кімната М. Іволгіна. Він спочатку хотів там залишитися, а потім втрутився В.Г. Ломоносов і він теж перебрався. Кімнати тут великі й теплі, усі на сонці. Я зі своїми перекладачами (стільки було документації, що один перекладач не справлявся) розмістилися в кімнаті поряд зі Спангаром.

Погода стоїть мрячна, прохолодна. Учора домовився з Аліком зранку поїхати на зелений ринок. Так у нас вже заведено, що один

раз на тиждень по черзі їздимо на маркет щоб купити м'ясо, фрукти й овочі. Ціни ростуть з кожним тижнем, раніше 5 кг м'яса коштували 3 тис., а зараз 4-х не вистачає. Ціни виросли і в посольських магазинах, особливо після припинення продажі спиртного, десь в середньому на 30 %. Сьогодні день народження в Карчі – перекладача. М. Іволгін і Карчі збираються у відпустку. Один – в Москву, другий – в Душанбе. Вечір з Борисом провели у М. Іволгіна, де святкували день народження Карчі.

24.02.1986 р. Міністерство вищої школи.

По домовленості з радником міністерства Колосовим С.М. поїхав з зав. сектором відділу Залмаєм і, звичайно, перекладачем Алі (він краще знає розмовну мову, а Максум – теоретик, йому подавай документи, до речі, не приховує, що він перс). Зустрілися з міністром. Він бувший перший секретар ДОМА. Навчався в комсомольській школі в Москві. Мета поїздки – як міністерство визначилося з виконанням рішень XVII пленума партії, які заходи з цього приводу складені – розповідав нам міністр, як він вимагає вирішувати розширення соціальної бази за рахунок студентів (з 1500 чоловік набору він 400 чоловік направляє на навчання в СРСР). Розширив робфак до 600 чоловік. Створив при кожному вузі й технікумі (коледжі) підготовчий факультет.

Зібрали деканів, поставили завдання взяти на облік усіх дітей 13-14 рр. Проводити з ними підготовку до вступу в навчальні заклади. Усе це в заходах міністерства.

28.02.1986 р. ЦК.

Зайшов В.Г. Ломоносов і попросив підготувати для нього довідку для інстанції по ЗМІ. У країні видавалося на той час 15 газет, 21 щотижневик, де працювало 60 журналістів. Річний тираж періодики становить майже 40 млн. екземплярів.

За останні 5 років більше, ніж в 4 рази виріс об'єм національного радіомовлення і майже в 6 разів – TV. На оснащенні провінційних партійних комітетів – 32 пересувних радіопосилуючих станції РУП-

10. Більше 100 стаціонарних посилюючих установок ТУ-100. Велика кількість мегафонів та іншої техніки. Якщо врахувати потужний арсенал спецпропагандистської техніки армії, то ідеологічний фронт в цілому забезпечений непогано.

Ці та інші дані я брав із доповіді на Всеафганській нараді-семінарі по ідейно-виховній роботі.

Зайшов Саїд – колишній уже заст. зав. відділом ЦК. Сказав, що їде в Лівію послом. Великий спеціаліст по ісламу. Вчився в СРСР. Знає прекрасно російську мову. Щодо мене, то б таких кадрів з Афганістану не відпускав, про що я сказав В. Ломоносову. Він мені відповів, що це погоджено з Москвою. Його батько – один із відомих в країні фахівців по ісламу.

Після роботи с Максумом купили для Гришкевича (зав. сектора України ЦК КППС і мій хороший товариш) у зв'язку з відпусткою М. Іволгіна запальничку (типу револьвера) і годинник з 7 мелодіями.

Аеропорт

Проводжаємо з перекладачами М. Іволгіна. Я знаю, що після відпустки він уже не повернеться в Афганістан. У Москві для нього вже підготовлена посада – заст. голови комітету по релігії. Так сказав мені В.Г. Ломоносов.

- Тепер ти будеш за все відповідати у відділі, – сказав Володимир Григорович.

- А мені відповідати не звикати. Я уже до цього приучений, – відповів я.

На прощання М. Іволгін сказав мені:

- Бери усе в свої руки. Якщо вирішиться питання по моїй роботі, я назад не повернуся.

Я побажав йому успіхів, а про те, що це мені відомо, промовчав.

Після аеропорту повернулися в ЦК. Продовжував працювати над матеріалами пленума ЦК партії. Тепер потрібно було звести в одну доповідню для інстанції що робиться в міністерствах і відомствах по виконанню рішень пленуму.

06.03.1986 р.

Два дні виділив В.Г. Ломоносов нам з Борисом для підготовки розгорнутої довідки в інстанцію про виконання установок і рекомендацій по здійсненню задач розширення соціальної бази народної влади.

Замість п'ятниці вимолили у В.Г. Ломоносова ще й неділю і почали працювати.

Тека № 1.

Обклалися теками по напрямках роботи і – почали. Першу теку я підписав – **Організаційна і партійно - політична робота (1985 р.)**.

Розробити план практичних заходів по наданню допомоги афганській стороні по здійсненню завдань розширення соціальної бази партійної влади, нормалізації обстановки в країні. У листопаді 1985 р. обнародувано 10 тез. Декларація Ревради ДРА, відбувся XVII пленум ЦК НДПА, в яких визначені шляхи реалізації ідей нового підходу.

В грудні – січні пройшли збори активів і пленумів партійних комітетів, звітні збори в первинних партійних організаціях НДПА. Тільки у м. Кабулі на них були присутні 18 тис. чоловік., виступило біля 2000, висловлено більше як 3 тис. пропозицій.

Відбулись Всеафганська нарада-семінар, прес-конференція, заняття у мережі політичної освіти. Розроблені рекомендації на допомогу пропагандистам, агітаторам тексти бесід, листівок і плакатів. Видані масовим тиражем тези (80 тис., на дарі – 30 тис., пушту – 50 тис. екз.).

Обновлені і уведені нові програми внутрішнього радіомовлення та TV, збільшено обсяг передач, орієнтованих на виховання у населення революційної свідомості.

Здійснені заходи по більш повному обранню в керівництво органів влади селян, робітників, ремісників, представників ділових кіл, старійшин і духівництва. Тільки Ревраду додатково збільшено на 79 чоловік, в т.ч. служителів культу – 5; національних підприємців і торгівців, ремісників – 12; колишніх сенаторів, членів парламенту, міністрів, генералів – 12; колишніх ватажків бандформувань – 2. Цих категорій осіб у минулому в складі керівництва не було. Рада міністрів

розширена на 25 осіб, призначені два зами голови, 4 міністри-консультианти. Серед новопризначених 70 % безпартійних.

Завершується підготовка по створенню Вищої ради прикордонних племен Афганістану і Центральної ради трудящих хозарійського населення. За всіма прикордонними провінціями закріплені члени політбюро, секретарі ЦК, керівні працівники ДРА. Прийняті заходи по зміцненню Міністерства у справах народностей і племен. У його розпорядження направили 60 чоловік. Вирішено питання по зміцненню центрального апарату, збільшення заробітної плати.

У ході звітних зборів і пленумів склад провінційних, повітових партійних комітетів розширений на 20-25 %. Намічається прийняти в члени партії – хазарійців, туркмен, бедуїнів, нуристанців та ін. національностей. Збільшити в армії питому вагу солдат і офіцерів до 70 % - 75 %. До 1.5 тисячі на рік збільшити прийом авторитетів, молодих вождів племен, мулл.

Довести численність первинних організацій в сільській місцевості: в 1365 р. – до 1500, 1366 р. – до 2000 чоловік. У прикордонних з Пакистаном провінціях відповідно – 1500, 1800 чоловік.

Пройшли у 8 провінціях вибори, у них прийняли участь 89 % виборців у складі: джирги – 54.8 % робітників, селян, ремісників. Уперше до джирги обрані жінки.

НОФ – 760 тис. чоловік. Делегував 40 % новообраних. У виконком НОФ обрано 12 чоловік, 6 затверджені штатними заступниками голови, а 6 на громадських засадах.

Профспілки збільшились на 22.5 тис. чоловік. Створено 156 нових первинних організацій, 7 клубів і ДК. Розпочато будівництво ще 8.

ДОМА. За два останні місяці в члени ДОМА прийнято більше 9.5 тис. членів, створено 94 нових первинних організацій, в т.ч. в кишлаках – 45; 9 – серед ремісників. Збільшилась кількість запрошених на постійну роботу на громадських засадах жінок. Тільки в Кабулі їх стало 2072. Створено 39 нових первинних організацій за місцем проживання. 107 членів ДОМА подали заяву для вступу в НДПА. Ведеться підготовка до створення “Союзу вдов загинутих”. Розроблений проект статуту. Розпочався рух жінок “Родина-мать зовет!”. Створений фонд допомоги сім’ям загиблих.

Тека № 2. У галузі зміцнення Збройних сил ДРА.

Міліція (царандой) взяла під контроль від армії 12 підприємств і 86 постів, і об'єктів, де було задіяно 16 армійських батальйонів. За 2.5 місяці до армії було призвано біля 15 тис. чоловік, царандоя – 6.5 тис. Дозволено призивати до армії із племен для проходження служби у місцевих частинах.

Розпочато роботу по формуванню 50 оперативних батальйонів ДРА. 20 погранбатальйонів переведені до кордонів, сформована нова погранбригада, армією перекрито 15 доріг і караванних шляхів. Операзагони МДБ тримають під контролем – 30; замінували – 5 шляхів. Територіальні війська збільшилися на 1152 чоловіки, малиші (бойові загони племен) – 1576. В 11 прикордонних провінціях поставлені підрозділи царандоя загальною кількістю 900 чоловік. Створено 19 режимних зон, встановлено 68 контрольних пропускних пунктів.

Тека № 3. В галузі економічного і соціального розвитку.

Завершена робота по підготовці “Основних напрямків економічного і соціального розвитку ДРА на 1365-1369 рр.”. Вони передбачають здійснення курсу на подолання економічної і соціальної відсталості, прискорення і відновлення розвитку національного виробництва, при випереджальних темпах державного змішаного і кооперативного секторів, завершення в основному земельно-водної реформи, підвищення рівня життя народу.

Передбачається, що об'єм національного доходу збільшиться в 1369 р. в 1.3 рази, виробництво промислової продукції – 1.4 рази, в т.ч. державного та приватного сектора – в 1.6 раз. Валова продукція сільського господарства виросте на 13-16 %, фонд споживання підвищиться на 14-16 %.

Тека № 4. В галузі зовнішньої політики.

Розширення міжнародних зв'язків. Вони встановлені зі 135 комуністичними, революційно-демократичними партіями, національ-

но-визвольним рухом і організаціями, в т.ч. з 51 – на протокольній основі. У 1985 р. підписаний протокол про співробітництво з 22 партіями. Прийнято 34 і направлено за кордон 37 партійних делегацій. Продовжується робота серед афганських біженців і емігрантів.

ДРА має великі можливості для подальшого підвищення свого авторитету на міжнародній арені, для викриття втручання у внутрішні справи ДРА з боку імперіалістичної і регіональної реакції.

Особливо важливе розширення зв'язків з мусульманськими країнами (Ірак, Лівія, Алжир, Сірія та ін.).

Зовнішньо-політична пропаганда потребує покращення й удосконалення. У зв'язку з тим, що Іран і Пакистан перетворилися в основну базу збройного та інших форм втручання у справи Афганістану, необхідно значно посилити пропагандистський вплив на громадськість цих країн з метою викриття існуючих там антинародних режимів.

Недоліки в організаційній і партійно-політичній роботі.

Передавачі, якими користуються, не забезпечують прослуховування іноземного віщання навіть у межах Кабулу, а будівництво і введення нових не виправдано затягується. Слабкі по своєму змісту програми зарубіжного віщання з Кабулу на іноземній мові.

Не подолане масове дезертирство, проявлення боязні, нерішучості в ході бойових дій, не тільки солдат, але й офіцерів. За даними з 21 березня 1985 р. по 1 січня 1986 р. з армії дезертувало 13 тис. 300 чоловік, із царандою 3200. Велику шкоду призову в ряди ЗС і організації військово-патріотичного виховання наносить тенденція ухиляння дітей чиновників від служби, намагання любимими шляхами уникнути армії, а якщо вже служити, то краще в тилкових частинах, або їхати на навчання за кордон.

Викликає серйозні нарікання громадськості, що діти видатних державних діячів не повертаються в ДРА після навчання, ухиляються від служби, не повертаючись додому тривалий час.

07.03.1986 р. ЦК

Зранку доповіли В. Ломоносову про виконану роботу. Звелів здати в секретаріат і віддрукувати в 3-х екземплярах. 12⁰⁰ – нарада в ЦК. Запрошений апарат ЦК і партійні радники. До цієї наради давно вже готувалися секретарі ЦК і В. Полянничко.

Серед секретарів Віктор Петрович виділявся своєю теоретичною підготовкою. Усіх присутніх вразило його знання минулого і сучасного Афганістану. Видно, що він давно і ґрунтовно вивчав цю обстановку.

Підсумки на нараді зробив своєю головною доповіддю Бабрак Кармаль. Доповідь складалася з двох частин. Перша – поліпшення роботи апарату ЦК, у цьому розділі – всі недоліки в організації роботи ЦК як організаційного штабу, від якого залежить робота всіх державних органів. Друга – міжнародне становище Афганістану. Роль НДПА у зміцненні миру в співдружності з сусідніми державами.

10.03.1986 р. ЦК

О 9⁰⁰ подзвонив Чурпіта В.і попросив передати довідку про хід виконання рішень XVII пленума ЦК в міністерствах і відомствах, які куруються відділом пропаганди. Благо вона у мене була підготовлена з аналізом усіх недоліків по міністерствах, які сходяться в основному в наступному:

- заходи готувалися спішно без залучення широкого активу осіб із департаментів і підопічних організацій, що позначилося на їх якості і змісті (у держкомітеті культури на 7 департаментів і три відділи всього 11 пунктів у заходах)

- партійні збори відбулися в усіх міністерствах, але без аналізу стану справ і критичних зауважень, а у Мінвузі міністр на зборах не був.

- заходи у відділ ЦК не висилалися, лише із Мінвуза заходи були вислані на запрошення сектора відділу, але у відділі цих заходів нема.

- навчання працівників міністерств по рішеннях XVII пленума, 10 тезам Б. Кармалю і рішеннях Лойя Джирги не організоване, хоча усі секретарі партійних організацій були проінформовані про те, що таке навчання повинно бути.

15.03.1986 р. ЦК

Усі відділи ЦК і їх радники роз'їжджаються у відрядження на звітно-виборні партійні збори. На зборах обговорюється робота за звітний період. Збори проходять всюди, навіть у підрозділах ЗС Афганістану і царандою. О 10⁰⁰ запросив В.Г. Ломоносов і попросив розповісти, що робиться відділом по Всеафганській нараді-семінару і як зробити так, щоб ці рішення і їх виконання не залишилися у межах Кабула.

Я розповів йому, що зроблено і робиться після того, як Барьялай виступив перед апаратом ЦК і були поставлені завдання перед кожним відділом ЦК персонально зав. відділами. Крім того, велика робота проводилася з учасниками секцій. Я розповів йому про секцію журналістів, Володимир Григорович, який у той час був у відпустці, а в розмові з інстанцією не міг відповісти на ці питання, у принципі усе сказане схвалив і довірливо сказав, що він цього не знав.

Після обіду запросили в посольство. Нарада відбулася у радника-посланника Федосєєва В.С. Обговорювалося питання по роботі закордонустанов по заяві М.С. Горбачова від 15 січня ц.р., пов'язаній з повною забороною ядерної зброї і усьому світі. Виявляється, що при МЗС СРСР створена комісія, яка періодично доповідає політбюро про роботу закордонустанов по таких питаннях. Федосєєв В.С. зачитав присутнім, що від нас вимагається орієнтовкою МЗС. Радник-посланник попросив кожного з нас висловить свою думку з цього приводу.

Почав з мене. Я запропонував:

- провести мітинги, організувати листи, відгуки і направити їх результати у МЗС. Враховуючи, що з 25.ІІІ в ДРА широко відзначається 65-річниця афгано-радянської дружби, направити листи-вітання від творчих союзів

- організувати відповідні рубрики в засобах масової інформації на закордон

- провести науково-практичні конференції в інституті суспільних наук, вузах, технікумах

- провести прес-конференції посла, дипломатів, афганських керівників, присвячених цьому питанню

- по TV і радіо організувати відгуки читачів, передових і відомих людей країни.

Присутні на нараді дипломати погодилися і, посилаючись на мене, сказали, що Половець В. усе, що треба зробити, назвав.

20.03.1986 р. ЦК

Розкрив на столі свої теки і вирішив творчо попрацювати над питаннями ролі партійного радника в афганських умовах. Мене давно цікавить це питання і особливо ефективність роботи радника.

Несподівано роздався дзвінок:

- Це Ломоносов, Володимире Михайловичу. Вам доручаю зустріти в аеропорту В. Полянничко і Г.Г. Кривошеєва. Генадія Гавриловича затвердили інструктором сектору охорони здоров'я ЦК КПРС у зв'язку з закінченням терміну перебування в ДРА, а Віктор Петрович по погодженню ради партійних питань і в зв'язку з майбутнім XVIII пленумом НДПА. Так що збирайтесь, їдьте, – наказав В.Г. Ломоносов.

- Я Вас зрозумів, Володимире Григоровичу, – відповів я.

25.03.1986 р. ЦК

О 9⁰⁰ зателефонував Борис і сказав, що В. Полянничко доручив йому зібрати усіх радників відділів ЦК у оргвідділі, що він підійде туди для зустрічі. Я знав, що Віктор Петрович учора прибув із Москви і що у нього будуть новини саме звідти. Зайшовши до кабінету Бориса, Віктор Петрович зі всіма привітався і сказав, що його інформація носить довірчий характер, а тому ця розмова має залишитися між нами.

У зв'язку з обранням М.С. Горбачова генеральним секретарем ЦК КПРС у країні, вірніше, в партійних органах ідуть великі перестановки. В апараті ЦК ряд керівників відправлено на пенсію. На заміну приходять молоді, в основному з обкомів, працівники. Так у відділі пропаганди першим заступником зав. відділом став секретар Московського обкому І. Сльозко, зав. сектором масово-політичної роботи – секретар Воронізьського обкому В. Зарубін. Другий секретар Московського міськкому партії Дементьєва пішла на пенсію, обраний

замість неї секретар одного із райкомів партії м. Москви П. Роганов. Така перестановка робиться в усіх відділах ЦК.

Враховуючи пенсійний вік керівників вищого рангу, це також буде вирішуватися. Великі надії покладають на пленум ЦК КПРС, який відбудеться напередодні XXVII з'їзду КПРС.

- Скажу і про нас з вами, – продовжив В. Поляничко. У ЦК не задоволені нашою роботою. Нема ніяких змін. Уявляєте, що тут буде, якщо 40-а армія залишить Афганістан, а до цього іде. Мені, як раднику Б. Кармалю, дісталось більше всіх і на високому рівні. Б. Кармаль багато обіцяє, але нічого не міняється. Те, що робиться в країні, усіх влаштовує.

Зав відділами і секретарі ЦК розпивають чаї, ведуть світські мирні розмови, нікуди не їздять і нічого не роблять. Моя з вами зустріч викликана поганим станом справ і проходить не тільки з моєї ініціативи. Думайте про себе, повертайте їх усіх до роботи. Нагадуйте, що так довго не буде, кожен день гинуть наші воїни. Вони цього нагадування бояться, бо знають, де вони будуть, як нас тут не буде. Ось оце все, що я мусив вам сказати. Працюйте спокійно, вдумливо, на повну силу і думайте про завтрашній день.

30.03.1986 р. Відрядження

Поступила від керівництва команда – усім радникам відділів ЦК, як і зав. відділами виїхати у відрядження на 10 днів. Ми з Кузьмичовим Г. (радником економічного відділу) летимо з секретарем ЦК Мамондом. Збір вранці (8 годин) біля ДК старого мікрорайону. А мені потрібно віддати В. Поляничко текст листа братнім партіям країн, що розвиваються від Джирги прикордонних племен, над яким я працював увесь вечір. Рукопис віддав Борису і попросив здати його в секретаріат і повідомити В.П., що я у відрядженні. В аеропорту до нас приєднується секретар ЦК Наджиб і летимо 40 хвилин до міста Джалалабада, потім ми з Мамондом вертольотом летимо в Кунар. Там нас зустрічає радник провінції Мирошніков Ю., секретар партійного комітету і губернатор. У партійному комітеті провели нараду по створенню Ради оборони провінції і намітили ряд заходів по поліпшенню призова в армію. На

другий день кожен із нас зайнявся своїми справами. Я почав працювати з заступником секретаря і зав. відділом пропаганди (я всюди пишу пропаганди, хоча він називається агітації, пропаганди і науки), і веду бесіду про стан політично-виховної роботи, а тому тут присутній і секретар, і партійний радник Мирошніков Ю. Мамонд – працює з губернатором, а Кузьмичев Г. залишився з Наджибом в Джалалабаді.

Після обіду відвідали дитячий будинок (інтернат) “Ватан”, де на 46 дітей 23 вихователі (тут так називають вчителів). При цьому виявились безліч недоліків. Я звернув увагу директора інтернату, що на одного дорослого двоє дітей припадає, можна у приміщенні навести порядок чи ні? Каже – можна.

- Чому не наводите? – питаю.

- Наведем, – каже.

Відвідали провінційну лікарню. Там порядку більше. Лежать поранені бійці і міліціонери. Там познайомився з радником царандоя. Підполковник міліції з м. Хмельницький Буджурат Олександр Андрійович. З того часу він підключився (чи його підключили) до нашої групи і працював до нашого від'їзду в Кабул.

Провели нараду по призову в армію і міліцію. На нараді були – военком, його радник знову мій земляк із Луцька підполковник Микола Іванович Цвинтарьов і керівництво провінції. Заслухали їх звіти, сказали про недоліки, встановили терміни їх усунення. Намітили відповідальних.

Після обіду відвідали кишлак **Карамар**. У парторганізації 10 членів НДПА. Побули в сім'ї голови кооперативу. Пропонували чай, Мамонд відмовився. Вручили дітям подарунки. Дітей у кишлаку – 70. Школа працює. Кооператив теж, живуть усі в мазанках.

Наступний день провели в м. Кунар. Відвідали організацію ДОМА, батальйон царандоя, ліцей, в якому навчається 140 учнів, працює 28 учителів. У ліцеї мені сподобалося. Всюди чистота, як у лікарні. Директор – жінка Гульнара-ака. Закінчила Ташкентський педінститут, татарка. На моє запитання, як Ви сюди попали, відповіла:

- Я сама сюди попросилася. Сім'ї не маю, – сказала.

- Ну, Ви молода, у Вас ще все попереду, – включився в розмову Мирошніков Ю.І.

Далі так побудували свою роботу. До обіду працюємо в центрі з армією, царандоєм та іншими організаціями, а після обіду – кишлак. Так нам удалося побувати в 7 кишлаках, познайомитися з провінцією, керівниками, населенням, яке там проживає. Звернув увагу на роботу кооперативів.

- Хто їх засновував? – запитую.

Не знають, але кажуть, що вони існують давно.

- Мабуть, англічани, – каже Юрій Іванович.

Я звернув увагу, що вони корінним чином відрізняються від нашої радянської кооперації.

- Так, це принципи організації західної системи, – сказав я. Мамонд погано говорить по-російськи, але, бачу, що він прислуховується до нашої розмови і каже:

- А ми думаємо, чому у нас не виходить з колгоспами.

- І взагалі чи вони тут потрібні, – мовив я.

Ніч на віллі губернатора пройшла спокійно. Кімната на двох. Голь-ака добре знає російську мову. Вчився в Харкові, в політехнічному. З вечора трохи постріляли, але це, як нам сказали, так завжди. Це душмани, щоб влада не дрімала. На балконі Голь-ака зробив зарядку, я відмовився, у відрядженні мені це робити якось ніяково. Після сніданку, тут же в холі внизу з губернатором о 8⁰⁰ були в його кабінеті. На розмову з нами прийшли три бородачі. Наймолодший з них, знайомий губернатора, називає його Михель. Як мені потім сказали, командир місцевої банди в 120 чоловік, два інших – його друзі з Ірану.

Усі три прийшли на бесіду до генерала Михеля, дізнатися, що вони будуть мати, якщо перейдуть на сторону влади. У розмову включився Голь-ака і роз'яснив їм умови переходу. Потім відвідали департамент племен і народностей. У провінції Герат 13 повітів, 3 волості, 793 тис. чоловік населення. 5 прикордонних блокпостів, 28 застав, з них 18 укомплектовані місцевими племенами, живуть тут в основному пуштуни. З Іраном кордон 374 км. Кочівників – 180 тис., кочують з Ірану в Афганістан.

Просьби департаменту:

1. Не виділяють кошти для біженців, які повертаються.

2. Біженців зразу забирають в армію, тоді як за законом їм потрібні 3 місяці для облаштування.

3. Потрібні: рефрижератор, ретранслятор, кінокамера.

Після обіду побували в Гератському педучилищі. У ньому на базі 12 класів через 2 роки отримують диплом учителя. При училищі діє початкова школа. У кабінеті військової підготовки відбулася зустріч зі студентами. Голь-ака розповів про військово-політичну ситуацію в країні. Розказав, як сам учився в ліцеї, де отримав вищу освіту, як працював губернатором Герату.

Після училища відвідали ліцей “Султан”. Він у центрі міста. У ньому колись навчався Голь-ака. У ньому навчається більше 700 учнів. Недоліки: не вистачає столів і стільців, парт, наглядності. Директор – жінка. Голь-ака пожурив її, що нема в ліцеї порядку. Розповідає, який тут був колись порядок.

У наступний день Голь-ака запланував побувати в ДОМА. Бесіда відбулася в кімнаті радянсько-афганської дружби. У Гераті 3138 членів ДОМА, 170 первинних молодіжних організацій, з них 59 міських. ДОМА об’єднує сільську і міську молодь.

Організують молодіжний клуб. Склали план його роботи. Відбудували приміщення. Призначили відповідальних за його роботу. Голь-ака цікавився участю молоді у розвитку промисловості і сільського господарства. Запитав у секретаря ДОМА, як справи з навчанням молоді ремісничої справи, зазначивши, що раніше в Гераті широко практикувалося навчання молоді ремісничій справі. Розповів про себе, що він навчався свого часу у відомого в Гераті чоботаря Шибіргані. Добре навчали, і сьогодні пошіє чоботи, дай тільки інструмент.

Обід у губернатора.

Після обіду – відвідування царандоя. Вишикували усіх на плацу, було присутніх – 87. Доповів нач. царандоя генералу Голь-ака. Голь-ака прийнів рапорт, скомандував: “Вільно!” і виступив з промовою перед строем царандоївців про військово-політичне становище в ДРА. Говорив про роль в цьому царандоївців. Промова така сама, як і в педучилищі. Оглянули приміщення, кімнату афгано-радянської дружби. Зробили запис в кімнаті почесних гостей з побажаннями.

Відвідали дитячий будинок “Ватан”. Там живуть 120 дітей, у яких нема батьків, або вони є, тільки проживають за кордоном. Прохання до

Голь-ака – автомобіля нема. Гральний майданчик тільки на вулиці. У будинку 50 вихователів. Купили пральну машину “Вятка”, але її ніхто не може підключити. Перуть вручну. Діти у “Ватані” одягнуті добре, таке враження, що їх причепурили. У кімнатах і коридорах пристойна наглядність. На моє запитання, хто оформляв, директор сказала:

- Та це у нас одна вихователька володіє пензлем.

- Не погано володіє, – зазначив я.

Директор “Ватана” жінка – дружина губернатора, або як його тут називають – начальника зони генерала Міхеля.

На п’ятий день перебування в Гераті ми відвідали партійний комітет. На моє зауваження, що з нього потрібно було починати, на що Голь-ака сказав:

- А ми почали з міста, що теж треба знати.

- Гаразд, – погодився я.

І ми пішли в приміщення партійного комітету. Секретар парткому – Імтіоз Хасан, зам. секретаря Самін. Заворг – Матін, були присутні й інші зав. відділами.

Відвідання головної мечеті Герата. Їй більше тисячі років. Йде реставрація, є бібліотека тут, гробниці. По дорозі у провінційний комітет заїхали на маркет. Дукани набагато бідніші за кабульські. Майже все у них з Ірану, але дорогого нічого нема – ні сервізів, ні шерсті, ні кольорової ткани, ні маленьких килимів, про що нас просили Мерзлікіни.

10⁰⁰ – бесіда у відділі агітації, пропаганди й навчання. Ніяких документів не ведеться. Постанов ЦК партії (які ми пишемо) тут теж нема. На питання: чому? Відповідають: у нас ніхто про це не запитує. Про виконання постанов пленумів ЦК теж немає нічого. Про номенклатуру, резерв кадрів чують уперше. А тут є наш радник, партійний комітет. На моє запитання до нашого радника, відповідає:

- То такий зав. відділом пропаганди.

- Так навіщо ви його тримаєте?

- Іншого нема, – відповідає.

14⁰⁰ – пленум провінційного комітету.

Відкриває секретар – Імітоз Халан.

Доповідь – Голь-ака.

У обговоренні виступило 4 члени парткома, в т.ч. секретар. Перерив. Після перерви ще виступили 4 члени парткома (говорити вони уміють, працювати – не хочуть!).

Наступна доповідь губернатора зони. Він про дезертирство, призов до армії, виконання рішень пленумів ЦК. В обговоренні прийняло участь 7 учасників пленуму.

Після пленуму – поїздка в розміщення радників. Це бувший спорткомплекс. Стадіон. Сауна. Там були генерал Міхель, Голь-ака, Максум і я. Зустрів радника Хада – із Ічні Москаленка Володимира (1962 р.) – випускника нашого педінституту.

Ночували знову у губернатора. Зранку відвідали текстильну фабрику. Зустрічалися з робітниками. Голь-ака після бесіди з начальством, виступав у цеху.

НВФ (Національно-визвольний фронт). Зустріч з активом – старійшинами. У провінційному працює 5 осіб, у місті – 3. Приміщення із декількох кімнат, актові зали осіб на 30. Просять надати допомогу у звільненні рідних і близьких. Розмова велася про роботу організації, її форми, становищі в країні і рішеннях партії та уряду.

Приміщення Зони Герат. Зустріч з командирами племінних батальйонів. Тут і Вазір, і Дауд-хан, про яких уже йшла мова у парткомі, інші командири із бувших. Усі уважно слухали Голь-ака про те, як Реврада оцінює діяльність племінних загонів, про їх відношення до людей, які здійснили героїчні подвиги; після того, як здійснили помилку, усвідомили і перейшли на бік революційної влади.

У своїх виступах командири племінних загонів завірили у своїй відданості народній владі.

- Що нас хвилює, – говорили вони. – Що подумають про нас наші внуки, чи будемо для них гордістю?

Голь-ока:

- Втрати несемо ми і наші противники. Втрати є і з нашої і з їхньої сторони, але про наших героїв будуть знати покоління, про них будуть стенди і листівки, і не тільки в школах, і усіх навчальних закладах, а у них?

Обід на віллі. Присутні Черкашин – радник зони, Самін – інструктор ЦК НДПА, Голь-ака, начальник зони (генерал) і ми з переклада-

чем Максумом. На обід – плов, баранина, зелень, коржики, зелений чай.

У кишлацькому батальйоні. Командир Вазир (про якого вже йшла мова). Він сам нас запросив. Кишлак – 15 км від Герату. При під'їзді до кишлаку вишикувані чоловіки зі зброєю: бурами, карабінами, АК. Тут же й солдати з 4-ої танкової дивізії, нач. штаба – полковник. Бесіда зі старшинами. Виступ Голь-ака про захист вітчизни, освіти, революції. Закладка школи, мечеті. Фотографування. Повернення в Зону на БТР. Дорога охороняється, але у двох місцях мене попросили не висовуватися з люка БТР, хоча духота і жара неймовірна – +40°. Метал накаляється, не можна доторкнутися. Відпочинок. Потім нас запросив командир піхотної дивізії на вечерю. Квартира обставлена по-афганські – килими всюди. На вечерю плов, баранина, зелень, зелений чай. Проговорили до 21³⁰. Дивились московські новини. Потім афганські фільми, які дуже любить дивитися Голь-ака.

4-та танкова бригада ДРА. В 10 км від дивізії. Їдемо на БТР. Бригада уже вишикувана. Доповіли по формі Голь-ака як генералу. Він обійшов увесь стрій, привітався і підійшов до трибуни, встановленої на плацу. Виступав Голь-ака 30 хв. Потім побували в кімнаті бойової слави, кімнаті культпросвітроботи, де йому організували невеличкий армійський концерт. Побули в штабі, кімнаті командира (він поранений, лежить у шпиталі). У кімнаті командира влаштували короткий прийом. Під час цієї зустрічі нач. штабу бригади розповів, що воюють вони 98 танками Т-62. 24 танки на консервації, 10 БТР – теж. Укомплектованість бригади солдатами на 40 %, сержантами – на 30 %, офіцерами – на 80 %. Після цієї зустрічі в Герат поверталися теж на БТР. Це на 10 км в бік Іранського кордону. До Ірану – 100 км. Обмінялися враженнями з губернатором і у свою кімнату, на відпочинок.

Суди і прокуратура. О 9⁰⁰ зібралися в актовій залі Зони. Всього 15 осіб. Виявилось, що всі мулли судять по законах шаріата. Серед них обирається старійшина, він головний суддя, самий поважний, самий головний. Доповів зам. прокурора, прокурор – відсутній. Його завдання – контроль за дотриманням закону. За рік суд розглядає 70-80 справ.

Голь-ака: на “Бахтар” білети продають на чорний ринок. Що робити?

- Займаємося начальником і збираємо матеріал, ведемо розслідування, – говорить головний суддя.

- Як здійснюється контроль за продажем цукру та інших продуктів? – запитує Голь-ака.

- Є комітет, вони контролюють, – відповідає головний суддя.

- А як самі працюєте? – запитує Голь-ака.

- По плану, – відповідають.

- Які зв'язки з прокуратурою на місцях?

- Нормальні, – кажуть. – Якщо можемо, їдемо. У повітах робота не ведеться.

У судах є 4 відділи. За контрабанду штраф - до 10 тис. афганів з конфіскацією. Після 10 тис. – суд до 3 років. За роки народної влади ні одна посадова особа не відвідала суди.

Далі відбувся виступ Голь-ака. Розповідав про рішення XVIII пленуму ЦК партії, про зовнішню і внутрішню політику партії.

Будинок піонерів. Зустрічали нас з квітами. Працює тут 12 штатних осіб. 5 кімнат для гуртків, по 2 гуртки в кімнаті. Розміщається в колишньому приміщенні початкової школи. Приходять по 80 дітей в день. Приміщення в стороні від центру. Гуртки – музичний, фото і малювання, вишивки й шиття, спортивний. Просять – папір, фарби, автомобіль, постійне електроосвітлення.

Секретар парткому, член ЦК - той, що на бесіді з секретарями ЦК, сказав, що для нього генеральний секретар Б. Кармаль. Розповів нам про роботу парткому, його відділів, особливо економічного, оборони і юстиції.

- Навколо Герата декілька десятків банд, вони нечислені. Одна тільки більше 100 душманів, з ватажком якої ви вже знайомі, – сказав він. – Їх тактика полягає в тому, що вони швидко здійснюють маневр і так же швидко зникають. Поки що ініціатива діяльності належить їм. Бойовиків у них 7 тисяч, у нас десь також рівня 12 тис. солдат і офіцерів, але у них краще озброєння. Є навіть ракети. Через Герат традиційно проходить 24 караванні шляхи. У зв'язку з цим потрібен другий пояс безпеки. Це 1.5 тис. солдат. Їх треба укомплектовувати, озброїть, вдягнути, прогодувати. Усі жителі Герата згадують, яким він був до революції. «Що вона з ним зробила? На всю провінцію залишилася одна поливальна машина.»

Після обіду, 14⁰⁰ засідання штабу оборони. Вів засідання начальник штабу оборони доктор Джалал. Обговорювалися два питання:

1. Суспільно-політична обстановка у Гераті.
2. Призов у ЗС ДРА.

Губернатор підняв питання про відношення до племінних батальйонів Вазіра і Дауд-хана, колишніх ватажків банд, які перейшли на бік народної влади.

Це – контрабандисти, і у мене така думка, що з минулим вони не порвали. У секретаря парткома інша думка. Вони ще довго сперечалися, доки Голь-ака їх не зупинив:

- Ви між собою знайдіть спільну думку, а потім виносьте її на засідання штабу, – сказав він. Обідали у секретаря парткому.

ДОЖА. Привітна, двоповерхова будівля. Тут же курси крою і пошиву. У раді працює три особи – секретар, зам. секретаря і зав. орг. Крім того, діють курси лікбезу – 52 ч. У минулому році понад 200 осіб навчили грамоті. Свою діяльність ДОЖА охоплює понад 2100 осіб. Цікаво оформлена кімната афгано-радянської дружби: сторінки історії і сучасності.

14⁰⁰ 17 дивізія ДРА. Зібрали в актовій залі увесь офіцерський склад. Доповідав Голь-ака. Зупинився на рішеннях 17 пленума ЦК партії, а потім – суспільно-політична ситуація в країні. Доповідь – 40 хв., потім запитання до доповідача:

- Де зараз Б. Кармаль?
- Чи правда, що війська СРСР збираються виходити з ДРА?
- Які відносини з Іраном у майбутньому?
- Як до нас відноситься Китай?
- Що нам чекати від Пакистану?

Голь-ака відповів на усі запитання і відбув на БТР-і в Кабул на засідання Рев ради, а ми з Мамондом залишилися в Гераті.

Під час відвідування батальйону спецназа Юрій Іванович представив мені командира, майора Олександра Чайку, ваш земляк, каже.

- Ви звідки? – запитую.
- З Прилук, майор Олександр Чайка, – відповідає.
- А я із Чернігова, – кажу.
- Дуже приємно зустріти тут земляка, – продовжує Олександр. –

Приїжджайте до нас, завтра п'ятниця. Відпочинете на річці. В річці Кунарі вода вже +25°. Пригостимо солдатською кашею. Відпочинете на березі.

- А як начальство? – запитав я Мамонда.
- Начальство згодне, – відповів той.
- Тоді, до зустрічі у п'ятницю, – сказав майор.
- А душмани нас там не переб'ють? – запитую.
- Вони нас не чіпають, – каже майор.
- Ви їх теж, – додає Мирошніков.

У відповідь майор здивовано глянув на Юрія Івановича.

Так пройшло 7 днів нашого перебування у Гераті та провінції (Кунар). Ми залишали 3 дні на Джалалабад, але відмовити земляку з Прилук майору Чайці я не міг і умовив Мамонда залишитися на п'ятницю.

Виявляється, у спецназа на річці Кунар – база. Там солдатська кухня, тир, кімната для відпочинку. Поснідали, покупалися, відпочили, а потім почали пристрілювати свою зброю. Автомат мій б'є точно, а з пістолетом нелади, стріляє “як попало”. Думав спочатку, що це я такий стрілок, а коли взяв майор і почав стріляти – те ж саме.

- Вам його треба замінити, – сказав майор.

Під вечір нас повідомили, що з Джалалабаду за нами прибув вертоліт. Ми швиденько зібралися і в супроводі начальника спецназу відбули в аеропорт. Через півгодини були в Джалалабаді. Розмістили нас у губернаторстві. Вечеряли разом з Наджибом і Кузьмичовим.

У Джалалабаді мене цікавив Нангархарський університет. Тому зранку я попросив губернатора доставити мене в університет. Він находиться в 11 км від Джалалабаду. По приїзду відбулася бесіда з ректором. Ректор був у Кабулі. В університеті чотири факультети – сільськогосподарський, інженерний, освіти і економічний. Крім того, є робфак, на якому щорічно навчається біля 200 абітурієнтів. Всього студентів в університеті більше 1000. Кожного року цифра міняється, але завжди десь біля цього. Викладачів 104. 5-й курс інженерного факультету закінчує навчання в Кабульському університеті.

- А решта випускників? – запитую.
- А решта дома, – відповідає.

- А чому так?

- Там є відповідні доктори і професори цих профілів, – відповідає.

Далі розмова велася в парткомі університету. На обліку в парткомі 127 членів партії, з них 33 викладачі; 166 – членів ДОМА; ДОЖА – 20 осіб; членів профспілки – 380 осіб. 20 студентів і викладачів замість царандоя охороняють університет. Платять студентам – 1000 афганів, викладачам доплачують 1500 афганів.

На 13⁰⁰ в університеті науково-практична конференція на тему: “Про підсумки минулого навчального року та завдання на наступний навчальний рік”. Доповідач – перший проректор. Виступили декани і зав. кафедрами. Я виступив у кінці цієї, як вони назвали, конференції на тему: “Про розширення соціальної бази народної влади”. Сказав, що це не наукова конференція, а виробнича нарада, на науковій конференції мова має йти про науку. Поговоривши з зав. кафедрами, я викликав авто і поїхав у губернаторство. Останні два дні я відвідував навчальні заклади Джалалабадської провінції.

Повернувшись в Кабул, відзвітував про відрядження і приступив до роботи.

03.04.1986 р. ЦК

Зайшов В.Г. Ломоносов і запросив до себе в кабінет. Попросив розповісти про відрядження, а потім я доповів про зустріч у посольстві з секретарем парткому посольства Федосовим С.О.

- Посольство цікавилось роботою радників по Всеафганській нараді та її рішеннях, – сказав я.

- Вони що, контролюють нас? – запитав Володимир Григорович.

- Та ні, наче доброзичливо, – відповідаю.

- Так вони ж дипломати, – каже.

- Просить текст, рішення, виступи по секціях і які є відгуки на віллі.

- Те, що просять, дайте, а на віллі хлопці знають, що кому давати.

Повернувся до себе в кабінет, роздався дзвінок від В. Поляничко. Він просить список кращих діячів мистецтва та літератури для нагородження урядовими відзнаками: кому ордени, премії, заслужених

і т.д. пішов до Спангара, запросили Лорві та інструктора, який веде союзи творчих працівників. Визначилися, кому, за що і які нагороди й премії. Відніс В. Поляничко, а він ще одне доручення – завтра з Даниловим – радником-посланником бути в 10⁰⁰ у нього по запровадженню в ДРА премії творчим працівникам і урядових нагородах.

04.04.1986 р. ЦК

О 9⁰⁰ Зателефонував Данилов. Каже, зустрів В. Поляничко у посольстві. Як бути? Кажу йому, що почекаємо.

- Я Вам передзвоню, – говорю.

Приступив до комплектування матеріалів Всеафганської наради-семінара для Федосова. Зібрав усе замовлене, склав у теку і доручив Алі (перекладачу) відвезти в посольство.

Запросив М.Т. Коняєв і доручив завтра, замість нього, злітати в Газні, разом з секретарем ЦК Карвалем. Там відбудеться засідання штабу з участю губернаторів і секретарів провінційних комітетів по розширенню соціальної бази народної влади. Знову доручив Алі передати теку В. Поляничко, який учора увесь день просидів у посла, а в ЦК не з'явився.

05.04.1986 р.

Газні Вирішили летіти з Максумом. Зранку (9⁰⁰) зайшов до Карвалля. Він попросив почекати, поки зберуться представники ХАТ (КГБ), царандой (міліція), МО (оборона) і направилися в аеропорт. Там уже чекали літак і два вертольоти. Сіли усі в салон літака, вертольоти за нами з озброєними солдатами. У польоті 1 год. 15 хв. Увесь час політ в горах. Гори в снігу, день сонячний, гори прекрасні.

По приїзду обід, після 30 хв. перерви засідання штабу. Засідали 3 год. без перерви. Обстановка у провінціях не покращилася. Окремі кишляки навіть перейшли до душманів. Карваль нервує, кричить на губернаторів, а ті спокійні. Вони уже про себе подбали і кожен знає, де він буде жити після цього. В основному вони налаштовані на Пакистан та Іран. У губернаторів з душманами дружба. Вони інформу-

ють один одного і усі це добре знають. Знають це і в ЦК усі секретарі й зав. відділами, але інших губернаторів нема, будуть тільки гірші.

Засідання закінчилося в 17⁰⁰. Підготовка до вильоту в Кабул знову в супроводі двох вертольотів. Командир полку вертольотів хвилюється. Уже пізно. Вертольоти у такий час уже не літають. Небезпечно. Можуть бути вистрели ракетами по вертольотах, по літаку також.

06.04.1986 р. ЦК

Зайшов до М. Коняєва. Доповів про вчорашнє засідання штабу, про настрій Карваля і губернаторів з секретарями провінційних комітетів. На мою смутну інформацію М.Т. Коняєв сказав:

- А вони усі тут такі.
- А інстанція? – запитав я здивовано.
- Що інстанція, силою не примусиш, а вони не працюють. Бачиш, яка сила – 140-тисячна армія, а толку нема. З 40 тисячами душманів не можемо справитись.
- Що ж робить?
- Думай і пропонуй. Ти ж радник, – відповів Микола Тимофійович.

На цьому я й залишив його кабінет Це був перший раз, коли М.Т. Коняєв так зі мною відкрито говорив. Значить, подумав я, він знає щось більше мене. А що більше – вони усі обіцяють на словах, а нічого не роблять. Це вже зрозуміли усі радники. За них пишем документи, проводимо збори, а вони присутні при цьому, а як щось не так, то “радник наказав так робити”.

13.04.1986 р. ЦК

Розповідаючи в суботу В.Г. Ломоносову про події у відділі, я сказав про сутичку Спангара з Наджибом. Це не сутичка, поправив мене Володимир Григорович, це непорозуміння, які тягнуться ще з тих часів, коли Наджиб очолював розвідку і Спангар має багато друзів серед вождів прикордонних племен. А друзі ці різні і Спангару потрібно це сказати. Інша справа, в якій формі це було сказано.

- Тепер справа за Вами. Я знаю, що у Вас зі Спангаром хороші стосунки. Допоможіть йому, або навіть сказав би їм, – мовив Володимир Григорович.

- Я теж так думаю, – сказав М. Коняєв, який був присутній при нашій розмові.

Під час обіду роздався телефонний дзвінок. Борис підвівся із-за столу і відповів. Розмова велася російською мовою, але через деякий час перейшла на балкарську, яку я, завдяки Борису, уже дещо розумів. Повернувшись до столу, він сказав:

- Із Нальчика приїхав мій знайомий, в одному дворі виростили, його називали “пізньюнароджений”, Батьку було 69, а матері 40, коли він народився. Мій ровесник. Зараз фізик, директор НІІ в Нальчику. У нього якісь справи в 40-й армії. Каже, що привіз передачу і просить сьогодні забрати.

Закінчивши обід, Борис викликав авто і поїхав у готель. Через півтори-дві години повернувся з цілою торбою. У ній були: ковбаски по кабардино-балкарськи, сир, в’ялені язики, ікра, в’ялене м’ясо та ін. делікатеси. Борис після цього в національний танець кинувся, приспівуючи. Увечері запросили його земляка в гості й пригощали афганськими делікатесами, а вірніше делікатесами з посольського продовольчого магазину. Залишили ночувати його в нашій квартирі.

17.04.1986 р. ЦК

З’явився в ЦК В.Г. Ломоносов, приїхав учора і сьогодні попросив зайти. Він прибув із Москви. Їздив, як і Іволгін достроково, на співбесіду. Його забирають у ВЦРПС одним із секретарів. Сказав, що М. Іволгін уже затверджений на новій посаді і повертатися не буде. Мені тепер потрібно звикати одному справлятися з великим відділом.

Попросив розповісти про обстановку у відділі і в ЦК взагалі. Розповів про Наджиба і Спангара, що мені розповів сам Спангар. Проводили вони нараду вождів прикордонних племен. Щось там вони по різному роз’ясняли рішення Джирги прикордонних племен. Наджиб звинуватив Спангара в сепаратизмі і фракційності. На другий день Спангар зайшов до Наджиба для продовження розмови один на один.

Під час цієї розмови Наджиб знову звинуватив Спангара в тому, що той створює свою таємну організацію. Спангар скипів і почав вимагати доказів.

- Я сам бачу, що ти робиш. Мені доказувати тобі немає потреби. Я, слава аллаху, маю для цього досвід. Я сам дійшов до цієї посади. Мені не потрібні були ні посол, ні Ломоносов, – сказав Наджиб.

Спангар після цих слів залишив кабінет Наджиба і вирішив іти до Б. Кармаля. Кармаля не було і він, зайшовши до мене, усе це розповів. Я йому порадив нікуди не ходити, а почекати. Як радник відділу, я пообіцяв переговорити з Наджибом.

Прошло два дні і я з ранковою поштою з'явився у приймальні Наджиба. У приймальні нікого не було. Я постукав і відкрив двері. Наджиб підвів голову від паперів і, посміхаючись, жестом запросив до столу. Наджиб добре знав російську мову і я, представившись, сказав:

- Я радник відділу пропаганди і хотів би Вам сказати, що роботою Спангара, як зав. відділом, задоволений. Хотів би у Вас узнати, які претензії до нього, – сказав я.

- Він хороший працівник, але хай задумається над моїми словами. Біля нього крутяться ряд підозрілих осіб, – сказав Наджибулла. Наша розмова затягнулася, потім чай і по-доброму розійшлися.

Я зайшов до Спангара і розповів про нашу зустріч.

23.04.1986 р. ЦК

Погода як на замовлення. Яскравий морозний ранок. Сьогодні, нарешті, прибуде літак із Москви, а на ньому 10 нових радників. Усе керівництво прямо з ранку – в аеропорту. Я під'їхав біля 10⁰⁰. Літак уже приземлився. Познайомився з прибувшими. З аеропорту в ЦК. Написав Ломоносову усе про відносини Спангара і Наджиба. Прочитавши написане, Ломоносов прокоментував ту частину, де мова йшла, що Спангар, який після нашої розмови, спокійний, відносин не коментує, як завжди, заходить, радиться.

- Далі у їх взаємовідносини не втручайтесь, але за Спангаром спостерігайте. На мій погляд, він дуже складна людина, – сказав В.Г. Ломоносов.

Учора прибула комісія ЦК КПРС, яку ми чекаємо. Серед них Бондарчук В.С. і Поляков Г.А., генерал армії Варенніков та ін.

Три останніх дні на віллі проходили співбесіди партійних радників провінцій і зон, в яких приймали участь усі партійні радники ЦК. Загальне враження від співбесіди – противник озброюється, навчені в таборах Пакистану душмани повертаються – очікується жарке літо. До усіх партійних рішень у кишлаках відносяться безініціативно, керівником країни називають Дауда.

Ми з Борисом запросили на вечерю Бондарчука, Полякова, Коняєва, Полянничко, Заліханова (друга Бориса, який щойно прибув з Нальчика). Вечір пройшов цікаво, у спогадах, про Москву, Нальчик, Чернігів, про наші збори в Афганістан, казуси і курси підготовки.

24.04.1986 р. Посольство

Мармуровий зал. Вирішено керівництвом провести спільну нараду зональних партійних радників, радників ЦК, організацій, міністерств і відомств, армії та інших. У президії: посол, генерал Варенніков, Бондарчук, Поляков, Коняєв. Виступили: посол, Варенніков, Бондарчук, Поляков і Коняєв, а також послухали зональних радників (їх усіх вісім). Посол виступав дві години. Від нього дісталася усім, особливо радникам міністерств і відомств в т.ч. торгпредства. До честі радників зональних. Виступили вони зі знанням обстановки, аналізували, пропонували. Дуже погано виступили військові радники. Таке враження, що усі вони наче вчора приїхали в Афганістан.

25.04.1986 р. ЦК

Нарада у Барьялая. Присутній В. Полянничко. Мова йшла про наступну Джиргу племен, які проживають за межами ДРА. Друге питання – проведення конференції країн, що розвиваються по некапіталістичному шляху. Відкриває Анахіта – голова жіночої організації Афганістану. Третє питання – святкування 40-річчя Кабульського університету. Це питання з 25 квітня переклали на 6 травня.

Після обіду – актив ідеологічних працівників (Кабула) у клубі нашого мікрорайону. З доповіддю (з перекладачем) – В. Полянничко. Після доповіді виступили 6 чоловік афганців. Прийняли резолюцію (так настояв В. Полянничко). Я був проти резолюції.

- Що це за форма, – запитував, але В.П. треба набирати заходів для майбутньої посади (каже Борис). Під вечір підійшли лектори ЦК КПРС, які прибули на захід Анахіти. Цікава справа – усі москвичі і не тільки цеківці намагаються побути в Афганістані, серед них художники і фотографи особливо.

Серед лекторів – Смирнов В.Ф., Машинцев В.К., Петров Г.І., які входили в склад 7 чоловік радянської делегації на конференцію до Анахіти. Після доповіді до нас з Борисом підійшов В. Полянничко. Виходимо з клубу, а назустріч лектори – вони до Віктора Петровича. Борис за кавказьким звичаєм запросив усіх до нас у гості. А гості без вечері не бувають. Розмістилися в залі, за великим столом. Витягли усе, що було в холодильнику і почали вечеряти. Віктор Петрович після доповіді продовжував тему в розмові з лекторами, посилаючись на складну афганську обстановку.

- Дивлячись на ваш накритий стіл, – каже Смирнов В.Ф., – не така вона у вас уже й складна.

- Та це, хлопці, завдяки посольству, доки не стріляють по мікрорайону, – відповідає В. Полянничко.

- А що, сюди ще й стріляють? – запитує В. Машинцев.

- По Кабулу по декілька разів на тиждень і не тільки снарядами, а й ракетами, – включається в розмову Борис.

- За час нашого перебування три рази міняли вікна й двері, – говорю я.

26.04.1986 р. ЦК

Кабінет Ломоносова. За столом М.Т. Коняєв. Він говорить:

- Тут зібралися усі партійні радники ЦК НДПА, якими керував Володимир Григорович. Сьогодні він відлітає на нове місце роботи. Ми поздоровляємо його з обранням на високу посаду в ВЦРПС і бажаємо такого ж успіху, як він мав у Афганістані. Дозвольте вручити йому пам'ятний сувенір – це карта Афганістану з лазурита.

З теплими словами звернулися до Володимира Григоровича декілька радників, і я в тому числі.

У 13⁰⁰ Севрук В.М. – керівник делегації ЦК КПРС, яка приїхала до Анахіти, вручав “Ватану” дитячі подарунки. Вони делегацією привезли 10 ящиків подарунків. Відбулось це досить урочисто. Дітки усі пристойно одіти (інтернат). Поки ми йшли, вони сканували “Афганістан – СРСР – дружба – дружба” російською мовою. Вручення подарунків і концерт. Усе відбулося дуже урочисто і схвилювано.

Подзвонив В. Поляничко і запросив нас з Борисом на обід. Там уже були Коняєв, Бондарчук, Наумчик, Солодовніков. Севрук В.М. затримувався. Прийшлося усім чекати. Усі пішли в парк політехнічного. Там багато дерев, стоять в цвіту, особливо фруктові – усі квітнуть. На фоні сніжних гір – картина вражаюча. Треба якось приїхати сюди з кольоровою плівкою і слайдами.

27.04.1986 р. ЦК

Якось при нагоді В. Поляничко мені сказав:

- Давай проведемо II з’їзд учителів.

Я згадав слова Бориса, що для нього головне – набрати перелік заходів, які проводилися за його ініціативою, або проводив він сам. Я погодився, але сказав:

- Це ж великі фінансові затрати, – на що він відповів:

- Ігра стоїт свеч.

З того часу ми почали не те, щоб готуватися, але думати про II з’їзд вчителів. Я запросив радника Міністерства освіти Білозерцева і поділився цією ідеєю. Він підтримав, але, як і я, заговорив про фінансову сторону питання. Я сказав, що це обговорюється на рівні політбюро ЦК. Він, здивований і заклопотаний такою несподіваною і відповідальною роботою, залишив мій кабінет. Я теж був заклопотаний таким розвитком подій, бо хоч з’їзди проводити не прийшлося, а що таке провести обласну конференцію я добре знав.

28.04.1986 р. ЦК

Сидів над постановою ЦК НДПА про видання газети “Афганістан олапат” та по розвитку і вдосконаленню рекламно-інформаційної роботи. Зателефонував М.Г. Бобров. Я про нього вже писав у цій книзі. Він радник Ревради. Працює тут вже 3 роки. У Чернігові працює секретарем міської ради. Взагалі людина цікава, юрист. Володіє навиками художника. Навіть поступав у художній інститут – не добрав балів і пішов у юридичний. Закінчився термін перебування. Готується до від’їзду в Чернігів, запитує чи буду що передавати, бо він упакує свої речі.

- Звичайно, буду, Миколо Георгійовичу, – кажу йому.

- Тоді заходь під вечір, – відповідає.

Після обіду поїхав з перекладачем на маркет, походив по магазинах, вибрав подарунки Ліді, Тані й Саші, завіз у гуртожиток і поїхав на роботу. Зайшов Ніру – зав. сектором масово-політичної роботи. У нього проблема – підготовка лозунгів до 1 травня. Питання до мене – чи потрібні вони? Народ їх не сприймає, але кожного разу до 1 травня готують лозунги. Дзвоню М.Т. Коняєву.

- Чи потрібні лозунги на 1 травня? – запитую.

- Демонстрація буде?

- Буде, – відповідаю.

- Тоді як без лозунгів, тим більше, що і в колонах демонстрантів вони повинні бути, – каже Микола Тимофійович.

- Ну, що ж, раз начальство рекомендує, роби, – кажу Ніру.

Зателефонували з вілли – усіх радників запрошують на зустріч з заст. зав. відділом пропаганди ЦК КПРС Севруком В.М. Наряду відкрив Барьялай – секретар ЦК НДПА. Надав слово Севруку В.М. Володимир Миколайович як учасник, розповів про роботу XXVII з’їзду КПРС, про зустріч М.С. Горбачова з працівниками відділу пропаганди, про реорганізацію відділу пропаганди ЦК КПРС. У кінці доповіді задавали питання:

- Для друкування журналу “Проблеми мира і соціалізму” немає офсетної папири, – каже афганський редактор.

- Не вистачає принтерів, рефрежераторів, – питання із зали.

- Не вистачає у нас кольорових фотолабораторій, – теж із зали.

- На всі ваші питання дам одну відповідь: вашій країні і керівникам треба мати на увазі, що усе це потрібно не тільки ДРА, але й Йемену, Нікарагуа, Ефіопії, Анголі та іншим країнам, що розвиваються. Усе це буде, але не зараз, не сію хвилину.

29.04.1986 р. Стадіон

Святкування 8-ої річниці саурської революції. Військовий парад. Техніка. Танки і бронетранспортери. Солдати. (Усе по зразку московських парадів). Після військового параду демонстрація трудящих. Ми серед запрошених. Члени політбюро і уряду – окремо. Б. Кармалю нема. Він у Москві. Про його заміну мова йде давно. Нам розповідав В. Поляничко, що уже три рази розпочинав з ним розмову про те, що нічого не міняється. Усюди у владі пуштуни, опозиція нікуди не допускається, примирення нема. Скільки це буде продовжуватися? А він усе записує і обіцяє, а нічого не робить. Радника не слухає. В. Поляничко доповів про все це інстанції. Там зрозуміли, що Б. Кармалю треба викликати на бесіду. Викликали. І ось уже місяць він у Москві, а в Кабулі всі чекають. Те, що Москва вимагає від партії об'єднатися і халькістам, і парчамістам – теж знають усі, але ніхто нічого не робить. Тих, хто ніс портрет Б. Кармалю в колонах демонстрантів, вилучили з колон, а одного прихильника Б. Кармалю, який вигукував в честь його лозунги, побили. Усе це мені розповідали перекладачі, які були в лавах демонстрантів.

30.04.1986 р.

Палац культури. 15⁰⁰ урочисте засідання, присвячене 100-річчю 1 травня. Приймали участь усі члени політбюро і уряду. Присутні усі, крім Б. Кармалю, він ще не повернувся з Москви. Відкрив засідання Зухур – офіційно другий секретар ЦК. З доповіддю виступав голова Центральної ради профспілок Пурделі. У доповіді він один раз назвав Б. Кармалю. В залі роздалися гучні оплески. Після цього під час доповіді Зухур декілька раз розпочинав аплодисменти. Звичайно, його підтри-

мувала президія, а за нею й зала. Аплодисменти роздалися, коли виступав робітник із Джалалабада і назвав ім'я Б. Кармаля. Його підтримали.

Як завжди, в урочисті дні у нас збиралися гості. На цей раз були М. Коняєв, В. Полянничко, Й. Наумчик, Абрар Бакриддінов (радник сільгоспвідділу, друг Бориса) та інші. Усі запитували у М. Коняєва:

- Чому відмінили концерт, який був запланований після урочистих зборів?

- Не знаю, – відповів він.

Обмін думками про становище у партії і країні продовжувався увесь вечір.

- А що робиться в університеті? – запитав мене М. Коняєв.

- А що там робиться? – питанням на питання відповів я.

- А там, Володимире Михайловичу, радник ректора зібрав усіх радянських викладачів і сказав, що Бабрака Кармаля будуть міняти на міністра оборони Назара Мухаммада, що у ці дні він радив би радянським викладачам сидіти дома, в університет не приходити, у місті теж не з'являтися, бо можуть бути всілякі провокації.

Я відповів, що в розмові з радником парткома ця версія не підтвердилася, було тільки сказано не вступати в такі розмови.

- А що робиться в парткомі, як секретар? – продовжував Микола Тимофійович.

- Секретар там слабенький, його збираються міняти, – відповідаю.

- За що?

- За організаторські здібності, вірніше, їх відсутності, – кажу.

- Значить, ти становища не знаєш.

- На даний час не знаю, – відповідаю.

- А чому там 25 викладачів принесли в партком свої білети? – продовжував М. Коняєв.

- Я про це не знаю. Радник мені нічого не говорив, – відповідаю.

Втрутився В. Полянничко.

- Микола Тимофійович, кінчайте. Цю інформацію ще треба перевіряти. Усе це робиться під розпалювання антисоветизму, починаючи з членів Політбюро. Багато розмов, знову таки з інформації ХАД, про те, що Радянський Союз тільки називає нас суверенною державою, а

сам запросив нашого главу держави таємно і не відпускає його, збираючись ставити нового.

- А посол знає про це? – запитує Микола Тимофійович.

- Звичайно, знає, – відповідає В. Поляничко, – але він дає цим повідомленням іншу оцінку.

- Що ж робити? – запитуємо.

- Завтра Б. Кармаль прилітає з Москви. Його будуть зустрічати члени Політбюро. Про це буде повідомлення по радіо і телебаченню буде сказано, що він перебував на тимчасовому відпочинку, – продовжує говорити В. Поляничко.

- Але це не міняє становища в суспільстві. Його все рівно буде замінено, – говорю я.

- Ясно одно, завтра усі будьте дома, нікуди не ходіть. Такий можна зробити висновок з нашої бесіди, – каже Борис.

- Правильно, сидіть дома. Якщо треба щось, я вам передзвону, – сказав Микола Тимофійович. На цьому усі, подякувавши господарям, розійшлися.

01.05.1986 р.

У радників сьогодні вихідний. Цілий день іде дощ. Працюємо по програмі вихідного. Убираємо, премо, варимо. Продовжую вивчати інструкцію японського фотоапарату, що на днях купив у Баку перекладач Ієдлінського. Він на двох маленьких батарейках, зі спалахом, автоматичний встановлювач відстані (дальномір). Вартість 204 чеки. Уже одну плівку ним використав (слайди). Учора увечері по афганському ТВ показали нашу участь в урочистостях, присвячених 100-річчю святкування 1 травня. У 17⁰⁰ подзвонив М.Т. Коняєв, сказав, що Б. Кармаль прилетів із Москви в 16⁰⁰, що його зустрічали усі члени політбюро. Деталі, сказав він, при зустрічі. Деталі ж полягали в тому, що, крім членів ПБ, Барьялай і Джаміля (голова Кабульської організації жінок) зібрали понад 100 жінок і вони, зустрічаючи Б. Кармалю, виголошували лозунги і вітання в честь його. У зв'язку з дощем по ТВ зустрічі показувати не будуть. Тепер в Кабулі ситуація з Б. Кармалем дещо розрядиться. Але, як сказав Борис у нашій роботі усе тільки починається.

02.05.1986 р.

Дома закінчую писати звіт про 10-денне відрядження в провінцію Кунар і Нангархарський університет. Як не намагаюся скоротити, але виходить 5 сторінок. Дощ знову цілий день. На відміну від минулорічних жарких свят, у нинішньому році розплата за ту жару і теплу зиму. Борис пішов на спортивний майданчик пограти в теніс, але у зв'язку з калюжами ніякої гри не було. Походив зі Сангіном по стадіону і повернувся назад. Сангін (зав. економвідділом) розповів, що члени політбюро негативно оцінили поступок Барьялая і Джамілі.

03.05.1986 р.

Ніч була тривожна. Незважаючи на комендантську годину, усю ніч по місту носилися БТР, танки, автомобілі, а до нашого будинку поставили пост радянського солдата з БТР. Було холодно, і БТР працював усю ніч. По місту солдати почали палити вогнища і грілися. Уранці машини за радниками не прибули. Алік з Салімом приїхали за нами, бо Салім був черговий по гаражу. Проїхати по місту не можна. Усі дороги перекриті, а вантажівки перекрили шлях до ЦК партії, уряду. Усі міністерства закриті. За працівниками ЦК транспорт не послали. На шляху до палацу через кожні 100 м стоять гвардійці, каже Алік. Окремі прийшли на роботу пішки. Спангара в ЦК нема. Лорві сказав, що Спангару зателефонували і сказали сидіти дома, що вночі ряд керівників взяли.

Мені подзвонив В. Полянничко і наказав розшукати радника ректора університету і доручити дати відбій іноземним делегаціям, запрошеним на 6 травня на святкування 40-річчя Кабульського університету. Прийшов пішки Карчі. По дорозі зустрів Джамілю, каже, що вночі за нею приходили, але її не було дома. У відділі розгубленість. Зерай запросив Лорві, Пальваша ходить в сльозах (в родинних зв'язках з Б. Кармалем). Вранці відбулося політбюро. Б. Кармаля звільнено з посади Генерального секретаря партії. Присутні на політбюро – Зерай, Наджиб, Нур, Ваганжар, Коштманд. Наджибулла обраний генеральним секретарем. З 10⁰⁰ почалася співбесіда з членами ЦК. Ведуть її секретарі ЦК Нур і Зерай. Нас усіх М.Т. Коняєв, який прибув із посольства, відправив додому. Сказав:

- Ні після обіду, ні завтра на роботі не з'являтися.

04.05.1986 р.

Рано вранці Борису подзвонив В. Поляничко і запросив у ЦК, попередньо виславши автомашину зі своїм перекладачем. Він там допомагав готувати матеріали пленуму. За вчорашній день В. Поляничко, якому доручили взяти заяву від Б. Кармаля, декілька разів був у Б. Кармаля, але той відмовлявся підписувати і нікого не приймав. Дуже образився на В. Поляничко.

- Як Ви могли, ми з Вами так працювали. Ви знаєте, що мене вночі дома взяли...

- У 13⁰⁰ – пленум, де Наджиба обрали генеральним секретарем політбюро і бюро веде Коштманд (глава уряду), – сказав Борис.

Виступали на політбюро – секретарі. На пленумі – 5 членів ЦК, Б. Кармаля на пленумі не було. Б. Кармалю оголосять подяку і за ним залишиться посада Голови Рев. ради.

05.05.1986 р. ЦК.

Усі міністерства й організації в Кабулі уже працюють. Діє транспорт по доставці чиновників до місця роботи. Зняли по місту пости. Залишилися лише гвардійці біля ЦК, Палацу президента та уряду. Усі працівники з'явилися на службі. Їх зібрали й дали команду прибути на нараду апарата. Окрім відповідальних працівників, були ще технічні працівники – члени партії. Секретарів ЦК на нараді не було. Наряду проводив один із заступників голови ХАД. З виступу його стало відомо, що ще нічого не було вирішено, а чиновники показали себе прихильниками різних слухів. Народа продовжувалася до обіду. Як сказав Поляничко, Наджиб у своєму виступі на пленумі допустив п'ять грубих помилок.

Після обіду М.Т. Коняєв зібрав радників ЦК і В. Поляничко розповів про XVIII пленум ЦК. Питання про заміну назрівало давно. 58 років Б. Кармалю для ДРА – роки не молоді, в'язниця, хвороби зробили свою справу. У заяві було написано – “за станом здоров'я”. Хоча не тільки радники бачили, що в країні нічого не міняється. Одна лише фракційна боротьба; усі пости в державі займають парчамісти. На пленумі із 52 членів було 42, кандидатів у члени було 20 із 27. По організаційному питанню виступило 5 чоловік – Зерай, Арвян, Нур, Сабір,

Карваль. По воєнному становищу – 10: Нур, Зухур, Карваль, Мамонд, Сурха (нач. Генштабу), Маздок, Пандшері та інші. Ситуація в країні накалилась, коли Б. Кармаль вилетів до Москви (30 березня). Розв'язка наступає зараз. Що погано? Що при його поверненні рідні й близькі організували демонстрацію біля 100 жінок, які викрикували лозунги і привітання в честь Б. Кармаля. Люди зібралися по родинним відносинам, близькі. Їх можна зрозуміти – 30 років на устах нації його ім'я.

Ніхто не знав, що він залишається головою Рев. ради. Можна зрозуміти Барьялая (секретар), Садикі (секретар, начальник главпура) – брати. За звичаями брати не виступають проти старшого брата. Барьялай навіть не обіцяв бути на пленумі, але прийшов.

- Тепер повинен наступити час порядку і дисципліни, – сказав В. Полянничко, – Ми намітили заходи, в яких має прийняти участь Б. Кармаль як голова Револуційної ради.

Увечері Борис приніс текст телеграми М.С. Горбачова – поздоровлення Наджиба з обранням генеральним секретарем і ми з ним почали готувати відповідь на телеграму.

06.05.1986 р. ЦК

Робочий день розпочався як завжди. Розклав теки. Поклав план роботи на травень і почав обдумувати його в нових умовах. Роздався дзвінок В. Полянничко.

- Чекаю з матеріалами на Москву.

Швидко зібрав учорашні листки – відповідь Горбачову М.С. з собою і на 3-й поверх.

- Що Ви мені даєте? – питає В.П.

- Листки відповіді, – кажу, – Ми вчора з Борисом проспорили цілий вечір. Скільки за них будемо писати.

- Ви б мені подзвонили, я б сам написав, – каже з обідою на нас Віктор Петрович.

У цей час його покликали до Наджиба. Зібравши докупи усі листи, він пішов. Я повернувся у свій кабінет і почав думати над своїми планами – робота з відділом.

Через деякий час знову зателефонував В. Полянничко.

- Завтра зі Спангаром організуйте виступ Б. Кармаля по TV, та не так, як відповідь Горбачову М.С., – каже В.П.

- Зрозумів, – відповідаю.

Знайшовши Спангара (його в ЦК не було), передав установку на завтрашній день. Знаючи Спангара як педанта, та плюс зв'язки з Б. Кармалем, я не сумнівався, що виступ буде, але про що. Згадав, як на мої слова зреагував В.П. про те, скільки за них будемо писати, я сів за виступ Б. Кармаля по TV. Під вечір виступ був готовий. Я передав Спангару рукопис. Той несказанно обрадувався, бо сам сидів над текстом. Йому до-ручив писати Б. Кармаль. Швидко перебивши текст на пушту, Спангар поїхав до Б. Кармаля (тепер він сидів у приміщенні Революційної ради), а я поїхав у свій гуртожиток, де Борис уже приготував вечерю. Розповів йому про реакцію Віктора Петровича на нашу відповідь Горбачову М.С.

- Та він уже мені дзвонив і вичитував, – каже Борис.

- За що?

- За те: “скільки будемо за них писати?”

- А ти?

- А що я, – знову каже Борис, – Вислухав, вибачився та і все.

- Молодець!

10.05.1986 р. ЦК

Кабул повен слухів. Одні говорять, що Кармаля вже нема, інші – що він утік за кордон. Говорять, що шураві роблять, що хочуть з нашими лідерами. Особливо бушують ліцеї. Їх в Кабулі – 37, у них навчається 20223 учні, чоловічих – 24, викладачів – 1395, жіночих – 13, навчається 29131, викладачів – 1216. Серед ліцеїв особливо бушує 7. Там не без провокацій і підбурювання не обійшлося. Які ліцеї. Це

	учнів	викладачі
1. Аманес Фардаві	2192	90
2. Агіма Дурані	2730	129
3. Заргуна	3400	150
4. Енкалаб	547	58
5. Сурія	1800	122
6. Малалай	3149	146
7. Рабія Балкі	3100	137

У приймальні Миколи Тимофійовича – Балан Олександр Петрович – керівник групи комсомольських радників при ДОМА. Викликали доповідати обстановку в ліцеях. В одному з них побили секретаря ДОМА. В другому – закрили в кімнаті заворга ЦК ДОМА, в третьому – закрили секретаря ДОМА і директора. У четвертий пішов секретар ДОМА з солдатами. У бесіді з бунтівниками привів цитату Б. Кармалія: “В одній руці книга, в другій – гвинтівка. Якщо ви не хочете учитися – в армію”. А до Б. Кармалія – лідера нашої країни, я відношуся теж, як і ви. Усі замовкли і пішли на заняття. Духу вистачило лише кричати. Хто кричить? Ті, кого підбурюють дома. У ліцеях навчаються лише діти керівників та активу. Після закликів – Учитися не хочете, тоді на фронт! І усі швидко пішли в класи.

15.05.1986 р. ЦК

Відбулася нарада групи доповідачів. Проводив Барьялай. Усім роздали тези доповідей на пленумах. Тема: Завдання партійної організації по виконанню рішень XVII і XVIII пленумів ЦК НДПА. Розподілили усіх по зонах, провінціях. Доставкою членів групи доповідачів доручено військовим (літаки і вертольоти). Ми зі Спангаром підготували тези, які включали зовнішню і внутрішню обстановку в ДРА. Зовнішня включала відносини з Іраном, Пакистаном і Китаєм, внутрішня – становище в сільському господарстві, промисловості і в кінці соціально-політичне в Афганістані. Політичне – включало відповідь на питання: чому так ЦК поступив з Бабраком Кармалем – лідером нації.

20.05.1986 р. ЦК

09⁰⁰ зайшов до мене Спангар і повідомив, що отримав команду зібрати усіх секретарів партійних організацій Кабула і повести з ними розмову про те, чого виступали учні старших класів проти заміни генерального секретаря, роз’яснити учням, що вони повинні учитися, а не бешкетувати. Зробити це в делікатній формі як з секретарями, так і з учнями. Я порадив Спангару поставити до відома міністра вузів.

Минулої неділі зв'язатися з домом по міському телефону не вдалося. Після наради з секретарями парторганізації ліцеїв Кабула, поїхав у посольство. Замовив по ВЧ Чернігів, зразу ж дали, переговорив з черговою приймальною, вона послала авто за сім'єю – приїхали усі, навіть син. Він був дома. Вирішували з ними питання, коли мені брати відпустку – в червні, чи в липні. Ліда – за червень, діти – за липень. Тепер справа за мною – коли відпустять.

ГРУПА РАДНИКІВ П.П.МОЖАЄВА

30.05.1986 р. ЦК

8⁰⁰ – на роботі. О 9⁰⁰ поступила команда усім зустрічати нового керівника групи партійних радників. Це – Можаяв Павло Петрович – другий секретар Ленінградського обкому партії. На аеродромі вже майже усі партійні радники ЦК НДПА, а також Аунаку Є.М. – військовий радник, секретар парткому посольства, секретарі ЦК Нур і Зерай.

Павло Петрович з'явився на трапі першим. Енергійний, лисий, низенький, товстенький. Почав вітатися, обніматися з начальством і ленінградцями, а потім поїхав з М.Т. Коняєвим у посольство, а ми кожен по своїх кабінетах. Зайшов Спангар і сказав, що йому поручили провести такі ж збори, як з ліцеями, з керівниками вузів і творчими працівниками країни. Кого з творчих працівників, він не знає.

- Творчі працівники – це письменники, художники, артисти, а також інші творчі особи, які не належать до творчих союзів, – сказав я йому.

- А Ви будете у цих зборах брати участь? – запитав він.

- Буду.

У відділі почали з'ясовувати, де є партійні організації і як бути тоді, коли їх нема.

- Запрошуйте тоді кожного поіменно, – сказав їм.

Почалося проведення зборів. Спангар робив змістовну доповідь про XVIII пленум ЦК партії і обрання Наджибулли. Я у кінці кожних

зборів підводив підсумки і говорив, що справа не в Б. Кармалі, а в тому, щоб змінити свій стиль роботи в цілому.

06.06.1986 р. ЦК

По новому розподілу обов'язків між секретарями ЦК НДПА Нур буде вести оргвідділ і відділ пропаганди. Він уже другий день сидить у відділі і проводить співбесіди. Учора були сектори контрпропаганди, релігії і охорони здоров'я, а сьогодні – ЗМІ і культури. Зайшов М.Т. Коняєв і видав таку інформацію – при організації призова в армію в університеті і політехнічному: зам. секретаря парткому університету Фарід, який разом з іншими закликав студентів, які написали заяви про добровільну службу революції, відкликати заяви і не йти служити в армію. Така робота проводилася і в політехнічному зі студентами, яким виповнилося 18 років.

Це значно загостило обстановку в усіх вузах країни. Така позиція не дозволяє прийняти закон про загальну військову повинність, в якому буде сказано, що випускники зобов'язані відслужити три роки і отримати офіцерське звання, а після служби можна поступати на перший курс.

10.06.1986 р. ЦК

Зайшла Пальваша (заступник зав. відділом) з пропозицією по удосконаленню роботи відділу, про неправильний підбір кадрів, що добра половина із них не знає партійної роботи. Я уважно вислухав її пропозиції і сказав, що у відділі працює у цей час секретар ЦК Нур, який буде вести цей відділ по новому розподілу обов'язків. Після того, як він закінчить бесіди зі всіма працівниками, я з ним зустрінусь і поговорю. А зараз приймати якісь рішення по відділу, коли там розбирається з кадрами секретар ЦК, недоречно.

А сам думаю, як розцінювати її прихід – вона до сих пір працювала з цими кадрами і ні разу не говорила, що вони для цієї роботи не підготовлені, тим більше, що, як мені стало відомо, набирав і підбирав їх для цієї роботи Барьялай, брат Бабрака Кармаля, значить, твій родич, і ти тоді мовчала, а тепер заявляєш, що вони не підготовлені.

Знаю, що Польша претендує на посаду зав. відділом науки і медицини, який буде відкритий на базі відділу агітації, пропаганди і освіти.

Сама Пальваша навчалася в Ташкентському педінституті, а російської мови майже не знає і на партійній роботі ніде не була, говорить ламаною мовою, а претендує на високу посаду. Переговорю з В. Полянничко – він там ближче до начальства і повинен знати настрої Наджиба. А так дуже важко зрозуміти, що це таке – провокація чи бажання висунутися на цій хвилі в начальство, чого вона уже давно хоче і не приховує цього, а тут саме підходяща ситуація – аналізуються на здатність працювати в ЦК кадри, з яких уже 11 осіб отримали негативну характеристику секретаря ЦК партії.

18.06.1986 р. ЦК

9⁰⁰ запросив на бесіду Можаяв Павло Петрович. У його кабінеті був Коняєв М.Т. У нового керівника групи партійних радників почався час знайомства з радниками відділів ЦК НДПА. Я розповів про відділ, про те, хто чим займається, про те, що зараз там працює секретар ЦК НДПА Нур, якому по новому розподілу обов'язків після XVIII пленума треба вести цей відділ. Дав позитивну характеристику зав. відділом Спангару за його організаторські і політичні здібності.

Павло Петрович уважно мене слухав, як і Коняєв М.Т. Питань не задавали, поки я не закінчив свою розповідь про відділ. Розповів про заходи, які проводилися відділом, про свої відрядження, особливості – початок і кінець навчального року, роботу семінарів пропагандистів. Лікбез і боротьба з неграмотністю населення.

Розповів їм, що Спангар успішно провів зустріч з керівниками творчих союзів, діячами мистецтв та окремими письменниками, що я особисто брав участь у цих зустрічах і, що їх менше за все турбувало питання про Бабрака Кармаля. Вони просили сприяти отриманню квартир, поліпшенню умов праці, що революція повинна давати і їм. Після мого зауваження усі свої виступи Спангар починав з рішень XVIII пленума ЦК партії, обранням Наджиба, причин звільнення за власною заявою Б. Кармаля, завдань кожної організації, кожного митця в нових умовах.

20.06.1986 р. ЦК.

Вранці подзвонив В. Полянничко і попросив зайти зі Спангаром. Він запропонував розпочати підготовку до II з'їзду вчителів. Спочатку потрібен текст постанови російською мовою. Це вже моя робота. Я попросив у відділі підготувати мені усі матеріали по I з'їзду вчителів. Мене цікавило питання, коли він був, які питання вирішував. У відділі цих матеріалів не було. Не було їх і у мене (радників до мене). Відправили зав. сектором у бібліотеку. Благо, там усе збереглося в одному екземплярі. Сів за вивчення матеріалів з'їзду.

Тим часом без погодження зі мною, Спангар подав на секретаріат російський текст проекту постанови минулого з'їзду, дещо перерадагувавши. Виявив це В. Полянничко і забрав цю постанову з теки Генерального секретаря, прочитавши мені мораль за порядок у відділі. Я зібрав відділ і на прикладі постанови минулого з'їзду вчителів (у який раз!) вчив їх писати постанови ЦК партії.

22.06.1986 р. ЦК

Зранку в ЦК з'явився Кадетов С.М. – колишній проректор Чернігівського педінституту, нинішній радник ректора педінституту зі скаргою на радника Міністерства освіти Білозерцева Е.М. Він втручається в роботу радника ректора, відмінює його установки, робить Кадетову зауваження. Я вислухав Кадетова і сказав:

- Ви проректор і працюєте ним у Чернігові недавно, а Білозерцев – працівник Міністерства освіти СРСР. Як Ви думаете, у Чернігові Ви б слухались працівника Міністерства освіти? Я зустрічався з Білозерцевим, він грамотний, підготовлений радник Міністерства освіти і працює там давно.

- Так що мені робить? – запитав Кадетов.

- Слухати керівництво міністерства. До речі, як Ви влаштувалися? – запитую я його, знаючи, що він у Кабул з Чернігова приїхав з дружиною.

- Усе добре. Дружина працює в педінституті, – сказав він.

Я пообіцяв поговорити з Білозерцевим, щоб він там особливо не притісняв радника педінституту, тим більше мого земляка. Зайшов

М.Т. Коняєв і сказав, що він погодив мою відпустку з начальством і з 2 липня по 12 серпня – у мене поїздка в Чернігів.

Зателефонував Е. Білозерцев.

- О, легкий на помині, кажуть на Україні.

- А що таке? – питає.

- Заходьте, розповім.

- А я саме до Вас збираюся. Тут у мене викладач суспільствознавства. Приніс підручник для афганських вузів. Хочу Вам показати.

- Заходьте, – говорю.

Тим часом зайшов Попов О.Д. – радник Мінвузу. Він по набору в аспірантуру випускників афганських вузів. Розглянули список, який запропонувала афганська сторона. Сказав, що з відділом погоджено. Попросив залишити список для обговорення і запросив зайти завтра.

23.06.1986 р. ЦК

Вранці прийшли Білозерцев Е. з викладачем суспільних дисциплін Соловійовим В.М. Він працює в університеті, на кафедрі суспільних дисциплін, підготував підручник, який пропонує включити в список дисциплін для першокурсників вузів.

- У нас дома цей предмет читається в середній школі, для учнів 7 класів, але тут у середній школі його в програмі нема. Тому й пропоную внести такий курс для студентів, – сказав Соловійов В.М.

- Давайте подивимося зміст підручника, – сказав я.

- Будь ласка.

Ознайомившись зі змістом рукопису, я в цілому підтримав рецензентів, але в умовах Афганістану додав би ще один розділ – Мечеть і релігійні об'єднання і організації в ДРА. Мечеть як соціальний інститут.

А з рештою змісту погоджуюсь. Можна друкувати.

Зайшов М.Т. Коняєв і нагадав про те, що до від'їзду я повинен підготувати йому виступ перед радниками провінцій і зон на звітах, які відбудуться 16.VII. Так уже повелося з першої нашої бесіди, що у мої обов'язки входила щомісячна підготовка доповіді заст. начальни-

ка (керівника) групи радників. На цей раз за основу буде взято – рішення XVII і XVIII пленумів ЦК партії. Причини звільнення Б. Кармаля та обрання Наджибулли. Початок навчання в мережі політичної освіти та становище в дитячих будинках “Ватан”.

Посольство зацікавилось становищем в Нангархарському університеті, по якому нещодавно було відкрито стрільбу ракетами. Знаючи про те, що я там недавно був, радник-посланник Василь Іванович Остапчук, який відає вищою освітою в ДРА, попросив мене проінформувати, що там робиться.

28.06.1986 р.

Зайшов Спангар і нагадав мені, що 31 липня (під час моєї відпустки) будуть слухати на політбюро по масово-політичній і виховній роботі Тахорський провінційний комітет партії серед населення.

- Так не відділ же, а Тахорський партком, – сказав я.

- Так, – погодився він.

- Я знаю про це, але ми вже з Вами за цей час готували не одне питання на політбюро. У відділі є усі питання по підготовці: як скласти проєкт рішення, як підготувати довідку – усе це я передав Пальваші. Це її питання, вона відповідає у Вас за партійну освіту. Хай створює комісію і їде на чолі з нею у провінцію, не гаючи часу, я думаю, що вона вже поїхала.

- Та вона уже дійсно поїхала і працює, але ж Ви знаєте мої відношення з Наджибом.

- Про це не хвилюйтеся, Наджиб уже на іншій посаді і він за стан партійної освіти теж відповідає, як і за все в Афганістані. З В.Полянничко я сьогодні переговорюю, щоб він у розмові з Наджибом Вас підтримав.

30.06.1986 р. ЦК

Вранці тільки я зібрався переглянути усі свої справи перед відпусткою, подзвонив В. Полянничко.

- Володимире Михайловичу, зайдіть, – сказав він. – Я знаю, що Ви вже відпускник, але там у плані роботи на політбюро стоїть питання відділу. Допоможіть їм.

- Там Пальваша уже працює у провінції з комісією. Є зразок, як скласти довідку і написати проєкт постанови. Пальваша у минулому році доповідала на політбюро. Думаю, що вони без мене впораються. А до Вас, Вікторе Петровичу, прохання, підтримайте Спангара, він боїться Наджиба, думає, що той знову буде звинувачувати його і відділ у фракціонізмі, як це було до цього.

- Добре, – сказав В. Поляничко.

Після обіду перед відпусткою мотався по Кабулу, купляв сувеніри й подарунки рідним і знайомим.

01.07.1986 р. ЦК

Останній день перед відпусткою. Завтра – п'ятниця. День вихідний і день від'їзду в Москву. Як і прийнято, проводжають усі знайомі радники. А за час відрядження в Кабул, тут майже всі стали близькими і знайомими. В. Поляничко, Й. Наумчик, В. Домов, В. Алексєєв, Кочерга, Катков, Серьогін, М.Т. Коняєв, перекладачі та інші – усіх сьогодні запросив на вечір. Посиділи, поговорили, згадали, якими були рік назад і після чаю роз'їхалися по своїх гуртожитках. Не всі, кого запрошував сьогодні, приїхали, а ті, хто прийшли, вибачались, що завтра біля літака не будуть.

02.07.1986 р. – літак відлітає в 10³⁰. Летить до Ташкента 3 год 30 хв. Там міняється екіпаж і з Ташкента до Москви – 4 год. 20 хв.

03.07.1986 р. Я уже в Москві. Зустрічає мене дружина. Відпустку проведу у Чернігові, на Десні та на Бобровиччині у батьків.

12.08.1986 р. ЦК

З'явився на роботі після відпустки. Доложився по телефону начальству, приступив до роботи. Можасв П.П. попросив зайти. Розпо-

вів про відпустку, про Київ, Чорнобиль, Москву. Побув у відділах ЦК КПРС, зустрівся з Г.К. Крючковим, Бондарчуком, Поляковим.

Павло Петрович розповів, що робиться в ЦК НДПА, як сприймають всюди Наджиба, хто у відпустці із зональних радників (він їх уже знає). Після Можаяєва П.П. побув у Коняєва М.Т. Дізнавшись від Бориса, що я уже повернувся, подзвонив В. Полянничко і попросив теж зайти. Розповів йому про Чорнобиль, він гнівно звинувачував Щербицького, що відбулася першотравнева демонстрація.

- Як він міг, а я вважав його розумною людиною, – сказав він.

- Та він же не сам, кажуть, радився з Горбачовим.

- А що, у нього своєї голови нема, вивести всю Україну під радіацію, – гнівно знову продовжував Віктор Петрович.

- ?

- Гарзд, відпочив, включайся в роботу. Розбирайся з відділом. Там добавили ще одного секретаря – Масуда, навчався в Москві, добре знає російську мову і закінчив філософський факультет МДУ. Ти до нього придивись, бо партійної роботи він не знає.

Коли я повернувся до свого кабінету, мене вже чекав Спангар – зав. відділом.

- Як добре, що Ви вже приїхали, – сказав він російською.

- А що трапилось? – запитую.

- Та знову Пальваша. Погано підготувалася, так же погано доповідала, що викликало незадоволення Наджиба, за що й мені знову дісталось.

- Заспокойтесь, все уладнаємо, – сказав я йому.

Запросив Пальвашу, вона теж нервує.

- Я розгубилася, – виправдується вона.

- Нічого, все поправимо, не нервуйте, працюйте спокійно, – кажу і нарешті залишився один у своєму кабінеті і почав згадувати, як я сюди поселявся рік тому назад. Як носили сюди великий письмовий стіл з кабінету Таракі, стільці – з кабінету Аміна. Тут в одному кабінеті можна проводити екскурсію по історії Афганістану.

Зайшов Наумчик Й.А. – білорус, радник по зоні Кабул, каже, що був у Можаяєва П.П., проходив мимо, зайшов привітатись.

15.08.1986 р. ЦК

Працював усі дні з відділом, з Масудом, як новим секретарем ЦК. Обговорювали усі питання, що стосуються відділу. Обговорили пропозиції по розділу відділу на два. Пропозицій багато, найбільш імовірна:

- відділ пропаганди і культури та
- відділ навчальних закладів, науки і охорони здоров'я. Щодо формулювання назви першого, заперечень нема, а формулювання (назва) другого викликає критику – багато слів – 7. Потрібно, говорять, 4-5 у назві відділу.

- Хто говорить?

- В. Полянничко, – відповідає.

- Що ж, тоді будемо думати, поки не придумаємо щось краще.

Обговорили кадрове питання. Після співбесіди з секретарем ЦК НДПА Нур Мухаммедом Нуром 11 співробітників відділу подали заяви про звільнення за власним бажанням. Тепер треба думати, кого і де взяти на їх місце.

З Масудом відвідали будівлю, яка ще не добудована – для журналістів. Викликали на бесіду радника Мінвузу Шибаєва А.Ф. по питанню участі вузів у розвитку народної освіти в країні, про стан справ у лікбезі і підготовці кадрів вищої школи, в кінці бесіди попросили, щоб усе, що він сказав, до понеділка викласти на папері довідкою.

18.06.1986 р. ЦК

Нарада у Барьялая. Присутні – В. Полянничко, В. Половець, Нур, Зухур. Тема – II з'їзд вчителів. Термін – жовтень місяць. Запросити бл. 600 учасників (зала Палацу культури). Учасники – вчителі, секретарі ЦК, члени ЦК партії, Ревради, Радміна ДРА. Передбачити – виступ генерального секретаря партії Наджиба. З доповіддю на з'їзді має виступити міністр освіти Б. Каюмі. У промові Наджиба всебічно охарактеризувати внутрішню і зовнішню політику партії й уряду ДРА. Зупинитися на завданнях по здійсненню загальної початкової освіти для дітей шкільного віку, виховання підростаючого покоління в дусі

ідеалів саурської революції, ліквідації неграмотності серед дорослого населення. Особливу увагу звернути на роль учителя в революційній країні. Від цього залежить ідейне становлення кожного учня.

Каюмі – міністр освіти і виховання. У відповідності з рішенням пленумів ЦК партії – конкретні завдання по освіті. Передбачити виступ бл. 20 чоловік. Робота в секціях. Їх повинно бути не менше п'яти. Виступи на секціях. Звернення учасників з'їзду до всіх учителів Афганістану. Делегатів з'їзду прийняти в усіх міністерствах і відомствах. Підсумки роботи з'їзду розглянути на розширеній нараді колегії міністерства. Розробити перспективний план заходів по реалізації рішень з'їзду. Передбачити і визначити кількість кращих учителів для нагородження їх високими урядовими нагородами.

Після обіду всі ці питання обговорював у відділі, доручаючи конкретні завдання кожному. Це не значить, що усе, що ви робите сьогодні, треба кинути і займатися з'їздом. З'їзд буде у жовтні, а до нього ще майже два місяці, а це два місяці роботи в апараті ЦК. А що значить в апараті, ви вже давно відчули на собі. Тут кожен день нові завдання. Таке наше життя.

24.08.1986 р. ЦК

О 9⁰⁰ зателефонував В. Полянничко.

- Я оце читаю звіт Лікбеза за II квартал. У мене виникає враження, що неграмотністю ніхто не займається.

- Та займаються, тільки недостатньо, – кажу.

- На 10⁰⁰ зі Спангаром приходьте до Барьялая, – промовив він.

У 10 годин ми були у Барьялая. Там уже присутні – керівник Лікбезу М. Гаюні, Нур Мухаммед – секретар ЦК, В. Полянничко і Б. Каюмі – міністр освіти і виховання.

Розмову почав В.П. Полянничко. Звіт Лікбезу за II квартал, який надіслали Генеральному секретарю партії Наджибу, свідчить, що цим питанням у цьому році ніхто конкретно не займався. На жаль, відсутній сьогодні Коштманд (голова уряду) у відрядженні. З ним ми поговоримо у Наджиба. 11 травня 1983 р. ЦК НДПА, президія, Реврада, Рада Міністрів ДРА прийняли постанову “Про посилення в країні роботи

по ліквідації неписьменності”, але прийняли й забули про неї. Згідно постанови у провінціях на чолі з губернатором мають бути створені комісії по ліквідації неписьменності. Затверджена система навчання. Організаційно усе є, але що показує звітність. Біля половини курсів припинили своє існування. Кількість занять значно скоротилася. Скоротилася і кількість слухачів, а з ними і кількість вчителів. Коштоманд доручив це питання губернаторам. Національна комісія на чолі з ним не діє. Губернатори передали це департаменту освіти. Партійні комітети провінцій неграмотністю не займаються. Разом з тим, навчання однієї особи в рік обходиться державі в 30 тис. афганів.

- Що будемо робити? – запитав В. Поляничко.

- Будемо виправляти недоліки, – сказав Нур, – ЦК розглядає ліквідацію неписьменності як важливу умову розширення й зміцнення національної безпеки. Контрреволюційні банди спрямовують свої зусилля проти шкіл, вчителів та грамотних людей. Боротьба за грамотність – боротьба за оволодіння масами. Темнота й неосвіченість народу – соціальна база контрреволюції. Нашу позицію потрібно розтлумачити секретарям парткомів.

- По цьому питанню треба окремо зібрати секретарів партійних комітетів провінцій, – сказав я.

- Секретарів – мало, – включився в розмову Барьялай, – Тут треба усіх піднімати на ноги і в усіх наших заходах починати й кінчати про нашу неписьменність. Бо інакше так і залишимося десь в XIVст.

26.08.1986 р. ЦК

О 8³⁰ зайшов до кабінету доктор Масуд. Його призначили після XVIII пленума ЦК партії (під час моєї відпустки). В. Поляничко характеризував його, як досвідченого, ерудованого працівника. Поздоровавшись, сказав, що знайомиться з розміщенням відділу, за який тепер безпосередньо відповідає. Почав розповідати про себе. Одружений на однокурсниці, росіянці, мають уже 3 дітей. Дружина працює в університеті. Квартири ще не мають, живуть у гуртожитку політехнічного. Розпитує мене, де навчався, працював, яка сім'я, скільки дітей. Каже, що з секретарів ЦК партії нікого не знає. Чув,

що Наджиб раніше працював у Хаді, навчався на курсах в Новосибірську, що Барьялай – брат Бабрака Кармаля та про інших секретарів. Я його слухав і думав, для чого це все ти мені розповідаєш. Знаючи добре, що я усе це знаю без тебе. І дочекавшись, коли він зупиниться, включився в нашу розмову, сказавши, що він, як афганець, знає звичаї і обряди, місцеві умови, повинен допомогти Спангару підібрати у відділ працівників, яких Нур – секретар ЦК, котрий по розподілу обов'язків між секретарями ЦК партії тепер відповідає за роботу відділу, змусив написати заяву на звільнення за власною ініціативою. Масуд, подивившись на мене уважно, зрозумів, що розмова в такому тоні зі мною не получиться, швиденькі зібрався і залишив кабінет.

29.08.1986 р. ЦК

Про написання історії НДПА. В Афганський інститут суспільних наук прибув новий радник – Кива Михайло Михайлович і розпочав свою діяльність з підготовки курсу історії НДПА. Мабуть, знаючи про свою поїздку в Афганістан, він підготував план-проспект майбутньої книги. Приїхавши в інститут, він зібрав прізвища усіх радників – кандидатів і докторів наук і вирішив провести з ними зустріч і ознайомити з планом підготовки майбутньої книги. Про нього мені відомо, що працював він в Інституті суспільних наук при ЦК КПРС, доктор історичних наук, професор. Яку він там посаду займав, не знаю, але цього дня на моїй роботі роздався дзвінок і він, представившись, запросив на зустріч, на 17⁰⁰. Я прибув в інститут і побачив там половину радників ЦК. Зібралися в актовій залі. Прийшов Михайло Михайлович і, представившись, почав викладати свої задуми. Не скажу, що усім він сподобався, але слухали уважно.

Михайло Михайлович сказав, що книга має бути могутньою ідеологічною зброєю, тому потрібно підібрати грамотних афганських авторів по принципу таланта і партійності, відданості й революційним серцем. Люди, причетні до цієї роботи, стануть відомі в партії і відзначені. У книзі повинно бути 6-7 глав. Вступ – сильне і актуальне слово по партію, емоційне й просте.

I гл. – До саурської революції. Соціально-політичний нарис, радянсько-афганські відносини.

II гл. – Початок роботи по створенню НДПА з 60-х рр. Показати формування політичних сил. З'їзд, перша програма. Показати продовження традицій.

III гл. – Про наявність передумов створення партії. Саме створення двох крил в розвитку партії. Це калька усіх західних демократій. Чим пояснити появу двох течій. Скільки часу вони зайняли.

IV гл. – Про керівництво підготовкою і здійсненням саурської (квітневої) революції. Зв'язки з МКРР. Потрібні факти, приклади, долі людей, які б показали, що партія приймала участь в революції. Показати людей, які здійснювали революцію, бійці партії. Тут же сказати про суть революції. Параграф – антифеодальний, антиімперіалістичний характер революції.

V гл. – НДПА і розширення та зміцнення державної влади.

VI гл. – НДПА – творець збройних сил.

VII гл. НДПА – економічний і соціальний розвиток ДРА. Політична і виховна робота НДПА. Політична система суспільства. Історія утворення суспільних організацій.

VIII гл. – Зовнішньополітична діяльність НДПА (остання глава).

Післямова.

Написати так, щоб це став підручник для вузів, для системи політичної освіти, військових, ДОМА. Це перше видання. Воно через 2-3 роки буде перевидане, доповнене.

Запитання:

- Як буде з копіями документів і фото?
- Який обсяг книги, сторінок?
- Скільки параграфів у главі?
- Коли і як буде збиратися редакція?

На всі запитання Михайло Михайлович дав вичерпну відповідь.

04.09.1986 р. ЦК – Штаб 40-ї армії

9⁰⁰ – на столі в робочому кабінеті список аспірантів в радянські вузи для погодження. Це робиться щорічно в аспірантуру (в універси-

тети, інститути, військові училища і міліцію). Щорічно радянська сторона виділяє квоти для кожної категорії. Тільки заглибився в аналіз і порівняння з іншими попередніми роками, роздався дзвінок.

- Це генерал-майор, член військової ради 40-ї армії Щербаков В.С.

- Слухаю.

- У нас семінар політпрацівників і я згадав про Вас. Звертаюся за допомогою.

- Будь ласка.

- Просимо виступити на тему: “Особливості сучасної ідеологічної і соціально-політичної ситуації в ДРА”.

- Коли?

- Сьогодні в 14⁰⁰.

- Гаразд, – сказав я, а сам подумав, що це у них щось там негаразд, раз так зненацька.

Пообідавши, поїхав у штаб 40-ї армії. Дорогу в штаб уже знали усі шофери і перекладачі. Приїхали, зайшов у кабінет члена військової ради, а там усе керівництво на чолі з Дубініним В.П. Познайомились і пішли до зали. В залі сиділо чоловік 200 полковників і нижчих чинів. Мене представили і я почав виступати. Регламент був 1 год. 30 хв. За 2 години я впорався. Усі чемно дякували, а Дубінін підійшов і особисто подякував.

Цього ж дня, у 18⁰⁰ на політбюро слухалися два питання нашого відділу:

- ”Про завдання партійних комітетів по організації і вдосконаленню політичної освіти в 1365-1366 навчальному році”.

- ”Про проведення II з’їзду вчителів ДРА”.

По першому питанню постанову писав я, а довідку – Спангар. По з’їзду вчителів була коротка постанова і така ж коротка довідка, яку я правив як і постанову. На цей раз для доповіді потренували Пальвашу і зауважень не було. Після її доповіді Наджиб уважно подивився у мій бік. Визначилися, що II з’їзд вчителів проведуть 7-8 жовтня.

10.09.1986 р. ЦК

Зранку несподівано перекладач секретаря ЦК партії зайшов до мого кабінету і сказав:

- Вас запрошує Нур-ака.

- Ходімо, – мовив я і закрити кабінет.

Привітавшись, Нур Мухаммед Нур сказав:

- Я хотів би з Вами поділитись враженням після співбесіди у відділі. Ви вже, певно, знаєте, що після моєї співбесіди 11 працівників написали заяви?

- Знаю.

- Так ось, моє враження. Відділ сформований із некомпетентних людей. Ви, мабуть, знаєте, що йде процес поновлення відділу. Ще не підібрали кандидатури на всі посади, але це ж не діло, коли в ЦК працюють люди з початковою освітою?

- Чув, але тепер говорять, що то були люди Барьялая, а тепер будуть люди Нур-ака, – сказав я. – А потрібно, щоб були партійні люди.

- ?

- Я познайомлюся з новопризначеними інструкторами і скажу свою думку. Ми ж з Вами тепер будемо працювати спільно, – відповідаю.

Такою була наша перша зустріч з Нур Мухаммедом. Після цієї зустрічі я зайшов до Можаяєва П.П. і все йому розповів. Знаючи про те, що Можаяєв П.П. ще їх усіх не знає, зайшов до Коняєва М.Т. і все теж розповів, На що Коняєв М.Т. сказав:

- Будемо чекати реакції.

15.09.1986 р. ЦК

Зайшов Спангар і сказав, що прибувший радник по друку уже декілька днів дзвонить, щоб з Вами зустрітись.

- Так в чому справа, хай приходять, – сказав я.

Записавши його прізвище, я зайнявся своїми справами. Десь через годину він з'явився, представився.

- Іванов Володимир Федорович, – сказав.

- Які у Вас справи?

- Хочу з Вами порадитися по об'єднанню державних видавництв.

І він почав перераховувати існуючі видавництва і працюючих там. Видавництво АН – 80 працівників видали 20 книг.

Видавництво ЦК партії – 50 працівників	10 книг.
Видавництво Мінпросу – 120 працівників	30 книг.
Видавництво Мінвузу – 150 працівників	100 книг.
Видавництво художньої літератури – 950 працівників	120 книг.
Видавництво сільськогосподарське – 200 працівників	50 книг.
Видавництво дитячої літератури – 100 працівників	0 книг.
Видавництво коміксів – 250 чоловік	0 книг.

Тільки у 9 видавництвах працює понад 1500 чоловік, видали 270 книг.

Т.ч. п'ять працюючий в типографії видавали за рік 1 книгу.

- Кому така робота потрібна? – запитує він мене.
- Вам видніше, – говорю.
- Тому пропоную їх об'єднати, – сказав радник.
- Ну, всі може й не треба, – відповідаю, – але скоротити їх значно потрібно. Що я Вам скажу, – Порадьтеся в уряді і вносьте пропозицію. ЦК Вас підтримає.

Провів нараду з заступниками Сарвара, розповів про випадок з видавництвом, за що відповідає Лорві.

- Така ситуація у кожному міністерстві і відомстві, – каже Лорві.
- А візьміть міністерство охорони здоров'я. Там працює 1420 осіб, з них 22 лікарі, а решта? – запитує Дастур, – В кишляках не знайдете лікаря, бо 30 % лікарів живуть у Кабулі.

- І так у кожному міністерстві, – підключається Ніру. – Міністри живуть як королі. Побудьте у квартирі міністра. Там музикальна установка японська за 10 тис. доларів. TV – японський на стіні, коври японські по 4-5 тис. доларів, костюми, часи, ручки – все японське, дороге. Звідки це при зарплаті 20-30 тис. афганів. Усі кадрові питання вони вирішують в обхід радників.

Зайшов до Коняєва – усе розповів. Каже:

- Сходи до В. Полянничко. Хай, при нагоді, розповість Наджибу.
- Ви думаєте Наджиб про це не знає? – запитую.
- Хай знає, що ми про цю корупцію знаємо теж.
- От чого вони просять усі не проводити з'їзди ще 2-3 роки, – кажу.

- І усе це за рахунок нашої допомоги, – мовив Коняєв М.Т.

- А така корупція не тільки тут, – продовжував я.

- Або візьміть зав. секторами відділу – як доповідає мені Сарвар, зав. сектором охорони здоров'я:

Хаміль – навчався в Австрії – сектор культури (батьки там живуть)

Сафі – США, зав. сектором навчальних закладів (батьки там живуть)

Фазлі – ФРН, керівник лекторської групи (батьки там живуть)

Дауд – ФРН, зав. сектором політнавчання (батьки там живуть)

Улам – Франція, сектор масової інформації (батьки там живуть)

Адо – Франція, зав. сектором військової підготовки (батьки там живуть)

І усі вони, каже Сарвар, налаштовані антирадянськи, революцію не сприйняли. Думаю, що всю інформацію, яку вони тут отримують, видають в інших місцях. А на питання, так хто ж їх сюди набрав? – Важко сказати, – говорить Сарвар.

- Гроші? – запитую.

- Вони теж, – відповідає.

- Оце Вам картина одного нашого відділу, – звертаюся до Коняєва М.Т.

- Мені ти нічого нового не відкрив. Про це вже давно говорить посол. Тільки хто його слухає, – каже Микола Тимофійович.

20.09.1986 р. ЦК

Зайшов Коняєв М.Т. Сказав, що має до мене два питання:

1. Радянське посольство в Пакистані поскаржилося в МІД, що не отримує ніякої інформації із ДРА. Просять видати в Кабулі “Білу книгу” про безчинства душманів і нанесені збитки, а вони в Шахнабаді через місцевих видавців перевидадуть.

Перенести передачі матеріалів по радіотелетайпу на вечірні години з Кабула в Ісламабад.

Передачі кабульського радіо перенести на вечірні години “Останні новини”.

Агенство “Бахтар” у Пакистані немає нічого для прийняття інформації. Слабка матеріальна база, нема паперу, оргтехніки.

II. Інститут суспільних наук. Просить у відповідності з розробленими темами семінарів визначити лекторів з числа працівників відділів ЦК партії.

24.09.1986 р. ЦК

1. Посольство СРСР в Кабулі звернулося до ЦК партії за допомогою в організації перемир'я між душманами і Збройними силами Радянського Союзу. Визначитися з роллю НДПА у цьому питанні. Визначити механізми примирення.

2. Прикриття радянсько-афганських кордонів. Підготовка кадрів прикордонників. В сучасних умовах 6 тисяч афганських прикордонників навчаються за кордоном. Організувати таку підготовку в Кабулі.

3. Організувати економічні, технічні, культурні шефські зв'язки з країнами Середньої Азії, у першу чергу з середньоазійськими республіками. Обмін між ними шкільним обладнанням, партами, шкільними дошками, папером, зошитами, альбомами.

4. Визначитися з містами-побратимами.

5. Взаємодопомога цивільних і військових ідеологічних працівників. Допомога 40-ї армії в зборі врожаю, ремонті мостів, шкіл, лікарень, вступ в контакти з мирним населенням у створенні матеріальної бази.

6. Не вступати в бойові дії, надавати допомогу місцевому населенню, не шкодувати затрат, щоб не втратити вплив на місцеве населення.

Ось така установка була визначена мені у вересні місяці по зміцненню радянсько-афганської дружби і підготовкою перемир'я та виводу радянських військ з Афганістану.

28.09.1986р. ЦК

Зайшов М.Т. Коняев і сказав, що його терміново викликають у Москву. Просив допомоги доктору Масуду у проведенні наради з відділом. Я зайшов до Масуда і побачив у нього на столі декілька по-

пулярних брошур російською мовою про організацію, стиль, форми і методи роботи партійного працівника.

- Як справи? – запитав Масуда.

Він поскаржився, що справи нікудишні. Він декілька днів тому взяв у міськкомі партії ескізи 7 портретів членів політбюро і одно панно для заміни. І вони десь загубилися. Тепер Зухур, секретар міськкому, просить повернути їх в художній фонд для виготовлення, а він не знає, де вони.

- Будемо шукати усім відділом, – говорю.

- Та я боюсь розголосу, – говорить.

- Краще розголос, ніж втрата, – кажу йому.

Почали шукати усім відділом і виявилися вони у зав. сектором культури Хеліля. Як вони до нього попали, він і сам не знає, але сказав, що вони у нього давно. Це вже добре.

30.09.1986 р. ЦК

Нарада з зав. секторами відділу по підсумках роботи і завдання на наступний тиждень. Такі наради я планував проводити два рази на місяць. Кожного інструктора і співробітника (зав.сектором, зам. заввідділом).

Ніру – склали 30 тез по XVIII пленуму партії (по розділах). Склали план заходів з цього питання з секретарями провінційних парткомів. Потребували такі заходи від підзвітних організацій. Курси в ІСН і листи в провінції. Тематика 7 плакатів – у наочну агітацію. Тематика накладом 10 тис. листівок, 40 чоловік із племен приїхали на курси в ІСН.

Акбар – наочна агітація у містах і провінціях. Вичитали тексти брошур по мирних ініціативах на пушту і дарі. Готуємо тексти плакатів на обох мовах. Проводимо роботу по книзі доктора Гафара (теорія роботи партійних працівників у ДРА). Відрядження у 8 район Кабула та надання практичної допомоги. Виступи працівників сектору на курсах представників племен.

Достур – Перевірка роботи Держкомкультури. Утворення Союзів творчих працівників. Пропозиції по матеріальному і моральному стимулюванню працівників культури.

Назарі – спорт серед молоді. Тексти брошур на цю тему. Утворення спортивних комітетів у провінціях.

Біжанд – Підготовка матеріалів до з'їздів професійних спілок. Постанови і всі організаційні матеріали. Списки делегатів з'їзду, особливу увагу представникам племен. Усі матеріали на пушту і дарі.

Халі – Школа мистецтв. Як її буде організовано. Хто там буде працювати. Хто їх і як фінансуватиме. Утворення їх спочатку в залах, великих містах, а потім у провінційних центрах.

Размір – Зв'язки з 40-ю армією. Воєнно-патріотична і військово-патріотична робота відділу. Зв'язки з командирами загонів “малишей”. Розробка тематики лекцій по воєнно-патріотичному вихованню.

Вадан – Комісії по координації роботи при партійних комітетах. Шифровка в партійні організації. Аналіз звітів про роботу партійних комітетів. Розпис занять по курсах ІСН. Командировка в партійні організації. Контроль за виконанням постанов пленумів.

Пальваша – Плани роботи кожного сектора ще не здали всі. Хто не здав, знає. Робота по виконанню рішень XVIII пленума ЦК. Висвітлення нашої роботи в засобах масової інформації. У кожного інструктора повинен бути план роботи. Кожен повинен працювати по своєму плану. Питання на засідання відділу. Кожен сектор повинен звітувати на відділі принаймні 3-4 рази на рік. Особливу увагу на підготовку питань відділу на засідання секретаріату і політбюро партії.

Масуд – секретар ЦК. Не завжди приймав участь у таких нарадах, але я його завжди запрошував. Він з'явився в ЦК після моєї відпустки. Це був період, коли керівництво партії, на чолі з Наджибом, почали включати керівників відділів і зав. секторами з опозиції. Так ось Масуд у своєму виступі перед зав. секторами говорив про виконання заходів XVIII пленуму ЦК партії, про розширення соціальної бази революції. Особлива увага – відношення до духівництва. Думати над тим, як зміцнити авторитет партії. Будівництво мечетей, скільки і як вони працюють на революцію. Про зустріч Наджиба з духовними лідерами Афганістану.

У кінці кожної наради, а вони відбувалися, як правило, два рази на місяць, я робив підсумки нашої роботи, підкреслюючи, що пра-

цюємо ми не кращим чином, що після нашої зустрічі і нашого планування нічого не міняється. Міняється лише тоді, коли допомагає нам 40-а армія. Але, зрозумійте одне, армія постійно тут не буде. А як ви будете, якщо не буде тут 40-ї армії, на що мені Вазан сказав: буде інша армія.

- А де ви будете при тій армії? – запитав я його.

Усі на нього “зашукали” і він замовк. Та я зрозумів, що вони усі так думають, але мовчать. Мовчать тому, що сьогодні їх усе влаштовує – престижна посада, оплата (вона хоч і не велика, але в умовах Афганістану пристойна), квартира, відпочинок в санаторіях, тринадцята зарплата, медичне обслуговування. Це те, що вони запозичили в Радянському Союзі, і вважають, що так повинно бути завжди.

04.10.1986 р. ЦК

Зателефонував В. Поляничко з приводу підготовки виступу Наджиба на з’їзді вчителів. Він зробив правку і повернув на доопрацювання. Ми з Б.М. працювали над виступом декілька днів. Тепер, виправивши текст, я поніс зранку його до Віктора Петровича. У нього був генерал-майор Щербаков В.А., член військової ради 40-ї армії.

В. Поляничко забрав текст виступу і взамін подав теку з порядком ведення з’їзду. Зайшов до Б.М. і показав один із екземплярів правки нашого тексту промови Наджиба.

- Так ми ще й добре написали, – сказав він, переглядаючи текст майбутнього виступу. Помітивши теку з порядком ведення з’їзду у моїх руках, він виявив бажання ознайомитися з нею. Я віддав теку й пішов до свого кабінету. Біля дверей стояв генерал Щербаков.

- Та я при В. Поляничко не сказав Вам, що генерал Моїсєєв передавав Вам привіт і просив запитати, що Вам потрібно.

- Нічого не потрібно, але спасибі. Ви перший раз у моєму кабінеті, прошу, – сказав я, відкриваючи двері. Швиденько дістав чайник, закип’ятив і запросив до зеленого чаю. Дістав зі стола коробку конфет і пляшку коньяку. Пригостив генерала, згадавши як він пригощав нас з Моїсєєвим.

Тим часом подзвонив Борис і запитав про негаразди. Він уважно вичитав порядок ведення з'їзду і у нього виникло питання, які нагороди вчителям.

- Нагороджено буде 50 осіб, з них 17 – орденом «Слави» і 33 – медалями “За труд”, - сказав я.

- А грамоти?

- Будуть і грамоти. Ними нагородять 200 вчителів. Грамоти вручать у провінціях, на вчительських конференціях, – кажу. – І взагалі, не заважай, у мене гості, – продовжую.

- Ну, ти, Половець “даєшь” і це в робочий час, – продовжує Борис.

- Не звертайте уваги. Це Борис, мій товариш по гуртожитку, – кажу генералу.

10.10.1986 р. ЦК

На 10⁰⁰ усіх радників ЦК зібрав на нараду П.П. Можаяв і сказав, що ми працюємо неефективно – нема результату. Наприклад, у країні 30203 кишлаки, із них уряд контролює 7827, за пів року добавилося 723. Так працювати не можна.

Багато в країні працює радянських людей, в т.ч. викладачами (більше 500), а 1500 афганців чекають посад у вузах. На наступний рік буде різке скорочення радників. Яке різке? На 50 %. Не буде зональних радників, не буде їх у відділах ЦК. Буде група радників при секретаріаті. Не буде по два радники у відділі (оргпартроботи і пропаганди). Усе, що намічалось XVII пленумом по організаційних питаннях, виконано, а результатів нема.

Нам потрібно з вами припинити розмови про те, що 40-а армія залишає Афганістан. Наші рекомендації – це директива інстанції. Усе, що намічалось організаційно виконано, підкреслюю, а результатів нема. Чому нема? Давайте радитися разом. Усе радянське керівництво в країні – за послом. Нас, як керівників груп радників, теж не буде. Ось такі наші справи. Ми не буваємо у відрядженнях, ЦК з нами разом відірвалося від реального життя. Які ваші думки?

- Дозвольте, Павле Петровичу, – підняв я руку.

- Будь ласка.

- Про відрядження. Це питання вже обговорювалося і навіть у цьому році. Крім надання допомоги відділу, нам доводиться виконувати іншої роботи. Мені, наприклад, дають завдання секретарі ЦК – Нур і Масуд, дуже часто дає доручення В. Полянничко, – сказав я.

- Та він дає доручення усім відділам, – загули радники.

- Ну, йому там видніше, що треба у першу чергу, – мовив Павло Петрович. – Але з цього часу ви плануйте відрядження і у ті провінції, де ваші питання, я маю на увазі, відділи вирішують найгірше. А де це – ви присутні завжди на звітах радників провінцій – знаєте, як і я. Тільки кожен своє відрядження погоджуйте зі мною, щоб я не шукав тут вас по ЦК.

15.10.1986 р. ВІДРЯДЖЕННЯ У ПРОВІНЦІЇ

Провінція Саманган. Радник – Саліхов М.Х. Північна зона. Що там робиться. Нема зам. секретаря і зав. відділом пропаганди. 70 % не вручених партійних документів. У 41 кишлаку проведені місцеві вибори. Військово-політична обстановка складна. Стріляють. Центр оточений бандами. З ними ведуться договірні відносини. Ними займається ХАД із Кабула. Воєнні дії не ведуться. Нема руху з соціальною базою. Командир царандою звільнений. Кадри, які мають відстрочку ідуть в царандою – там більше зарплата. Комісія по національному примиренню створена. Почала працювати. Помилкою було те, що переговори з бандами вів 5 відділ ХАДу Кабулу, на які ні губернатора, ні секретаря парткома не запросили. На поставках гранат із СРСР збагачуються душмани. Із 18 кооперативів 12 на території, яку контролюють банди. Торгівці бояться вкладати кошти свої в державні підприємства, не вірять народній владі.

Звільнення Б. Кармаля і обрання Наджибулли М. сприйняли спокійно. Мітинги по цьому питанню були проведені.

Повернувшись через тиждень з відрядження, доповів Павлу Петровичу про наслідки поїздки, написав довідку.

20.10.1986 р. ЦК

Прибула комісія з ЦК КПРС, перевіряє роботу радників. Зібрали на нараду. Нарада проходила в актовій залі ЦК. Першим виступив Бондаренко В.С. – зав. сектором ЦК КПРС. За своїми обов'язками він відповідав за підбір і роботу кадрів в Афганістані.

1. Розповівши про зустріч Горбачова М.С. з працівниками оргвідділу ЦК КПРС, він зупинився на ролі XXVII з'їзду в житті країни, на тому, що попереду ще велика робота по оновленню кадрів.

2. 12 п'ятирічка. Вона буде самою важкою. Необхідно на її виконання налаштувати кадри, підвищити їх відповідальність за виконання плану. І ніякої корективки цифр, що само по собі було злочином.

3. Соціальна сфера. Там, де умови краще, туди і тягнуться люди. Узять ці умови під партійний контроль.

4. Агропром. На 70-му році не може дати необхідну продукцію. Справа не в збільшенні поголів'я, а в підвищенні продуктивності. Надоювати менше 3 т. літрів від корови для капіталістичної країни непристойно, а для нас менше 2 тис. літрів – як правило.

Про роботу в ДРА.

ЦК високо цінує перебування ваше за кордоном. Афганістан став гострим моментом в міжнародному житті. Не всі зацікавлені у нашому виході з Афганістану. Усі зрозуміли, що тільки воєнними засобами вирішити проблему не можна. Ми відтягуємо на себе і КНР, і Пакистан. Керівництво ЦК турбує відсутність тут переломного моменту, відсутність координації дій військових і цивільних. Ваші посади тут вище вас, і вам кожен день треба до них підтягуватися.

25.10.1986 р. ЦК

Продовження наради з комісією ЦК, від імені якої виступав Бондаренко В.С. Комісія в складі Бондарчука, Полякова, Гришкевича, Севрука, Ковальова, Осипова 5 днів були в зонах, з зональними радниками, вивчали стан справ, зустрічалися з губернаторами, секретарями партійних комітетів, керівниками царандоя і армії афганської і радянської там, де вони дислокувалися. Повернувшись з зон, вони захотіли зустрітися не тільки з нами як радниками, але з афганським керівництвом. Наджи-

ба на зустрічі не було. Чи то він дійсно був за кордоном, чи то порадили йому не бути, але комісія секретарям і зав. відділами ЦК сказала те, що нам декілька днів тому сказав Можаяєв П.П. Те, що побачила комісія ЦК в зонах, підтвердило думку про необхідність виводу з ДРА 40-ї армії.

30.10.1986 р. ЦК

Усіх радників ЦК партії терміново знову зібрав Можаяєв П.П. і запитав, яке враження справила на нас комісія ЦК КПРС, яка перевіряла в цілому становище в Афганістані. Спочатку кожен із нас задумався, бо не чекав, що П.П. Можаяєв розпочне з цього питання.

- Я подумав, що прийняте рішення – нас усіх відпустити додому, – сказав Борис.

- Я знаю, що горці великі гумористи, Борис Мустафайович, але тут не до жартів, – мовив П. Можаяєв, – Комісія просила вам усім передати, щоб припиняли на усіх рівнях розмови про виведення наших військ. Оце і все, для чого я вас зібрав. Їдьте у відрядження.

01.11.1986 р. ЦК

О 9⁰⁰ зателефонував В. Полянничко і нагадав, що 27 грудня на політбюро слухатиметься питання про Академію наук ДРА. Як радник, я повинен допомогти відділу підготувати проєкт постанови і довідку про роботу академії. А для того, щоб це не було несподіванкою, у відділі створити комісію і направити в академію. Розглянути роботу парткому, виробничі і наукові питання, науково-дослідні інститути (НДІ), аспірантури при них, докторантури при академії, їх тематика. Роль академії в розвитку соціально-економічного життя країни. І, як висновки, як наука допомагає будувати нову державу та чим вона відрізняється від королівської академії. Оце тобі моє завдання на два місяці.

- Коли б тільки це, – сказав я.

05.11.1986 р. Відрядження

Провінція Баслан. За останні 20 днів посилилася підступна діяльність душманів. Оживилась робота по земельно-водній реформі. 442 особи отримали документи. Ряд командних постів були зв'язані з бан-

дами. Душмани напали на царандой. Обстановка була складною. 300 душманів зайшли в місто і тільки зв'язок секретаря парткому провінції з іншими бандформуваннями допомогло. У ряді населених пунктів населення залишилося 20 %, а місцеві жителі пішли в гори, залишилися приїжджі. Почалась боротьба серед вождів племен за посаду губернатора і зам. губернатора (які звільнилися). Вільна посада департаменту освіти. Підбирають. Гуманітарна допомога в провінцію не поступає. Третій рік у провінцію не завозять пшеницю. Ведеться будівництво ретранслятора, злітної смуги в аеропорту. Документи на зав. відділу пропаганди відіслали в ЦК – просять прискорити розгляд. У 20 кишлаках провели вибори, у них до 50 % виборців прийняли участь.

08.11.1986 р. ЦК

Нарада у відділі. Заслухали звіт за жовтень місяць зав. секторами, зам. зав. відділом, інструкторів (виборочно). Спангар розповів, які завдання на листопад. Мій виступ був після обіду. Підвів підсумки. Зробив зауваження. Поцікавився, як працює комісія в АН ДРА, як працює академія наук, які зауваження відділу. Підняв кожного і запитав, скільки днів, хто був у відрядженні і що там зробив. Хто і де виступав у залі.

15.11.1986 р. Відрядження.

Провінція Кандагар. Обстановка погіршується. Два рази був за останній час міністр оборони, але нічого не міняється. Між племенами розпочався конфлікт. Понад 30 осіб вбито, руйнуються мазанки, здійснюється насилля, вбивства. Конфлікт ударив по державній владі. Для встановлення порядку потрібна широкомасштабна операція. До сих пір жодна радянська колона не пройшла без жертв. Місто постійно під обстрілом банд. У місті йдуть розмови про викрадення радників. Усе це позначається на суспільно-політичній обстановці в місті і в партійній організації. Активізувалися приходи в парткоми з цілеспрямованим “антисоветізмом”. Посилилися наговори на радянських солдат про пограбування, участь у крадіжках і насиллі. Тенденція до зведення усіх бід на радянських бійців. Кожний день міні летять на партійний комітет, на армійський афганський корпус. Воювати афганці чи не хочуть, чи бо-

яться. Бандитські бази обходять. Підірвали наш БТР з радниками. Актив панічно зустрів звістку про виведення радянських військ і скорочення радників. Кажуть – без вас нас тут переріжуть усіх з сім'ями. Такі розмови сприяють скороченню членів партії, а також відмові від партійних квитків. У комітеті з 31 квитків “відмовників” 26. На вибори не йдуть – бояться. Кордон не закритий. Ні засад, ні секретів, у нашому розумінні нема. Не працюють воєнні радники, їх багато, у дивізії їх 40. Афганські погранбатальйони сидять там, де їм зручно і безпечно. Усі все обіцяють, як ми вимагаємо, але ніхто нічого не робить. Ось такі наслідки мого відрядження в провінцію Кандагар, що поряд з Пакистаном.

20.11.1986 р. ЦК

Під час кожного звіту зав. секторами відділу я намагався кожному з них давати окремі завдання, а потім при нагоді перевіряти, як вони його виконали. Так, керівнику лекторської групи Разміру було поручено при кожному із 4 штатних лекторів створити секції із 5 позаштатних лекторів, які входять до складу позаштатної лекторської групи ЦК. Лектор-міжнародник має створити позаштатну лекторську *секцію* міжнародного становища і воєнно-патріотичного виховання; *секція* економіки і земельно-водної реформи; *секція* суспільно-політична; *секція* сільськогосподарська і земельно-водна реформа.

Пройшов місяць після мого доручення. Що зроблено? Запитую у відділі, щоб інші чули і робили висновки, бо по його звіту будемо робити висновок про здатність працювати у відділі. Виявляється, що це дуже повчально – 11 осіб, що звільнилися після співрозмови з секретарем Нур Мухаммедом ще не влаштувалися на роботу. Не тому, що роботи нема, а шукають пристойні посади.

25.11.1986 р. Відрядження.

Саманган. Як завжди відлітаємо у провінції літаком або вертольотом. На цей раз – літаком. Це Зона – Північ, яка включає три провінції – Саманган, Фарьят і Фарсах. У провінції Саманган радник Саліков М.Х. Центр провінції оточений бандами. Постійно стріляють. Намагаємся з ними установити договірні відносини. Це робить ХАД. Воєнно-політич-

на ситуація складна. Нема змін у розширенні соціальної бази. Командир царандою звільнений. Усі, хто має бронь від армії, ідуть служити в царандою. Там більше зарплата і безпечніше. У зоні створений племінний полк. Комісія по національному примиренню створена і починає роботу. На звільненій території проживає 260 тис. осіб, на бік народної влади перейшли 150 осіб зі зброєю і 2 тис. осіб без зброї. Усі загони укомплектовані на 80 %. Піхотний полк – на 60 %. Збільшилась кількість дезертирів. Переходять у банди. Губернатора звільнили за зв'язки з бандитами. Підібрали зам. секретаря провінційної парторганізації. Затвердили зав. відділом пропаганди. 10 мулл прийняли в партію. "Ваган" – відкрили, а грошей не дають. Засуха. Із 1.5 млн овець третину відправили на пасовища в Іран.

30.11.1986 р. Відрядження.

Провінція Логман. З початку року не звільнили жодного кишлака. У партії – фракційна боротьба. Парчамісти не допускають до влади халькістів. Населення кишлаків вимагає від влади захисту. Просять зброї для самозахисту. Банди не йдуть на договірні відносини і стоїть питання про вивід із зони 6 афганських полків. Потрібно провести бойову операцію в зоні кордону. Там банда встановила могутні укріплення. Підібрали зам. секретаря партійної організації. Звільнили зав. відділом пропаганди за зв'язки з бандою. Ті, кому хорошо жилося при Б. Кармалю, бояться, що втратять свої блага при Наджибуллі. Дуже скоротився прийом в партію, в основному із-за цього. У ДОМА нема партквитків. У керівництві ДОМА – бездарність, а його відправляють на навчання в Прагу. Вибори провели. Тепер загрози в адрес обраних. Серед обраних – 8 % жінок. Афганські військові формування скорочуються, але це не викликає занепокоєння у керівництва.

01.12.1986 р. Відрядження.

Провінція Тахар. Лікбез. Із 1200 осіб 900 учиться. Вибори пройшли в 25 % кишлаків. У виборах прийняли участь 30 % виборців. Активізувалися бандформування. Створено 2 кооперативи. 100 чоловік прийнято в партію з початку року. У партії борються "халькісти" і "парчамісти". Загони самооборони просять зброї. У партійних організаціях нема статуту НДПА. Обрали зам. секретаря партійної організації провінції.

Затвердили зав. відділом пропаганди. У школах не вистачає вчителів і підручників. Скорочуються військові формування і царандой. Розквітає дезертирство, але це не викликає стурбованості у керівництва провінції.

05.12.1986 р. Відрядження.

Провінція Герат. Комісія по національному примиренню створена. Партія виросла на 250 членів. Активізувалися громадські організації. Знизився відсоток призова в армію. Прийняли рішення не призивати в царандой, доки не наберуть в армію. Навколо Герату скупчення душманських банд, збираються наступати на Герат. У місті є педагогічне і медичне училища. Стараються набрати на перший курс випускників шкіл із прикордонних племен. До сих пір не виходить. Не хочуть іти в Герат з дому. На території багато безгосподарності – техніка валяється. Усе, що безплатно дається, не цінується. Процвітає дезертирство. Армія і царандой не готові воювати за народну владу.

10.12.1986 р. Відрядження.

Провінція Кундуз. Створено комісію по національному примиренню. Воєнно-політичне становище. Воєнні операції не дають результатів. Війська до операції готуються місяць. Потім прийшли в провінцію, навели порядок, поставили інших людей і пішли, а провінція живе своїм життям. Племена, які перейшли на сторону влади, ніхто не захищає і не буває там. Нема жодного місця у провінції, куди б не стріляли. Уся охорона покладена на царандой, але у них нема озброєння. У душманів є міномети, безоткатні гармати, ракети. У царандоя лише стрількова зброя. Земельно-водна реформа проводиться, біля 400 селян отримали документи. Затвердили зав. відділом пропаганди. Звільнили нач. департаменту освіти за зв'язок з душманами і корупцію.

15.12.1986 р. Відрядження.

Провінція Кабул. Із 6 тис. кишлаків 613 в зоні народної влади. Створено комітет по національному примиренню. Воєнно-політична обстановка складна. Обстріли. Проведені місцеві вибори, вони дещо розширили соціальну базу. Можна проводити звіти і вибори в первинних

парторганізаціях. Замінили зам. секретаря провінційного комітету і зав. відділом пропаганди за корупцію і зв'язок з душманами. Центральні органи дуже нерішуче реагують на явища хабаря, корупції, зв'язки з бандами. Там, де треба звільняти, їх переставляють з місця на місце. При нинішньому ставленні до цієї проблеми оргвідділу ЦК партії, ми ніколи не вирішимо кадрову проблему. Складені заходи по виконанню рішень XVIII пленума партії. Деякі секретарі провінційних партійних комітетів за три роки поміняли 4 провінції. Така кадрова політика ЦК партії.

20.12.1986 р. Відрядження.

Провінція Німруз. Кордон з Іраном. Відхід населення в Іран продовжується. Взаємовідносини керівництва прикордонних бригад і старійшин місцевого Гелужського племені складні. Провінція має 150 тис. га пахотних земель, а засівають всього 14 тис. га, у минулому році – 6 тис. га. Потрібна вода. Будівництво плотини припинено – нема грошей. Відмова від короткострокових відряджень у провінції – викликає незадоволеність місцевого керівництва. Комплексні заходи по виконанню рішень перевантажені, залишати в них тільки головне для даної провінції. Обрали зам. секретаря провінційного партійного комітету. Звільнили зав. відділом пропаганди за зв'язок з бандами і корупцію. Просився не звільняти, обіцяв виправитися.

25.12.1986 р. Відрядження.

Провінція Забуль. Забуль – одна із наймолодших існуючих 30 провінцій, у 1963 р. стала незалежною від Кандагару. Населення 320 тис. чоловік. Межує з Пакистаном. Кордон можуть закрити тільки племінні формування. Ніякі прикордонні батальйони і дивізії цього не зроблять. Відносно заходів ЦК по виконанню рішень XVIII пленума партії у радників і військових – різне бачення. Душмани проти афганської армії приміняють радіокеровані міни. Це значить, що у них є пункти спостереження. Побачив радянський танк і наводили на нього міну. Газети і журнали доставляють один раз у місяць. Їх, звичайно, ніхто не читає. Обрали нового секретаря провінційного партійного комітету. Звільнили зав. департаментом освіти за зв'язки з бандформуваннями. В усіх моїх відрядженнях був присутній і приймав участь секретар ЦК Масуд. Так, що пленум проводити ми мали право.

30.12.1986 р. Відрядження.

Провінція Гельменд. Площа 58 тис км². Населення 850 тис. чоловік. 14 районів. Кордон з Пакистаном. Одна із самих неспокійних афганських провінцій. Великий виробник опіуму. Площа посадки маку становить біля 100 тис. га. Уже в той час це була одна із провінцій – база талібану.

Натуральне господарство виходить на Пакистан. Гроші – американські, пакистанські, афганські. Створений комітет по національному примиренню. Парторганізація 4320 членів. За рік збільшилась на 30 первинних парторганізацій, 103 – в кишлаках. План призову не виконаний. З початку серпня забрали вертольоти і в кишлаки добиратися нічим. Воєнно-політична ситуація загострилася. Один з керівників банд намагається їх об'єднати, направив у провінцію на посаду зам. секретаря парткома свого заступника, сам уже має банду в 1000 осіб. Його мета – вивід радянських військ, зміцнення позицій зі США і Пакистаном. На людях його команда за НДПА, а між собою – за Пакистан і лазурит. Збільшилась кількість караванів із Пакистану, у них приймає участь більше 1300 осіб. Побільшало нападів на пости царандоя. Усі знають про позицію зам. секретаря, але бояться його звільняти. Ходівці контролюють його дії. (Лазурит – натуральний мінерал синього кольору. Його відтінок – від світло-блакитного до насичено синього і майже фіолетового кольору, використовують для очищення аури людини від негативних впливів, камінь щирості і дружелюбності та для прикрас, позбавляє від душевних травм та тривоги).

Закінчуються мої відрядження в провінції, їх було біля 40. Це в основному прикордонні провінції, де з ідеологічними кадрами (зам. секретарів та зав. відділами) були проблеми (їх або не було, або потрібно було міняти), тому я виїздив завжди з секретарем ЦК К. Масудом. З розрахунку, що потрібно буде проводити пленум. У відрядженні були кожного разу по тижню. За цей час можна перевірити роботу і, якщо треба було, проводили пленум. Відзвітувавши за відрядження, почав готуватися до закінчення мого перебування в Афганістані.

Помотавшись по Кабулу, закупивши усім сувеніри, вечорами засів за написання Звіту про своє відрядження в Афганістан. Такий був порядок.

ЗВІТ ПРО РОБОТУ

У **вступі** мова йде про те, що в основу всієї роботи радника були покладені рішення Загальнонаціональної конвенції 1982 р., яка затвердила Програму НДПА.

У **висновках** – думки радника про становище в Афганістані.

До речі, партія була створена в 1965 р. (біля шістдесяти років тому) і нараховувала 134 тис.(1985), з них 60 % – в армії, поліції й службі безпеки. У сфері економіки – 36 тисяч; освіти – 6 тисяч; охороні здоров'я – 3 тисячі; серед селян – 8 тисяч членів партії та інші. Первинних парторганізацій – понад 4 тисячі, в тому числі у кишлаках (селах) – понад 500. Слабке місце у цій структурі – приватний сектор. Особлива увага за звітний період мною зверталася на закріплення політичних результатів Лойя Джирги (Народних зборів) та Вищої Джирги прикордонних племен, які розглядали завдання по розширенню і зміцненню соціальної бази усіх груп населення, їх участі в управлінні державними справами, забезпеченні безпеки кордонів.

Широка пропагандистська робота проводилася серед населення по роз'ясненню ст. 51 «Основних принципів ДРА» й «Закону про місцеві органи державної влади і управління у зв'язку з підготовкою й проведенням виборів», Рішення пленумів ЦК НДПА, матеріали і документи джирг обговорювалися на пленумах, зборах активів, в первинних партійних, громадських організаціях, вивчалися в системі політичної освіти, роз'яснювалися в масах партійним активом.

З часом у практику роботи відділу (за моєю пропозицією відділ пропаганди, агітації і освіти пропонувалося розділити на два відділи: *Пропаганди і культури* та *Відділ науки й охорони здоров'я*) стало нагальною потребою враховувати рекомендації й інструкції партійним комітетам по вивченню матеріалів пленумів ЦК НДПА, матеріалів і документів джирг, конференцій, семінарів-нарад та інших заходів. Ставало нормою друкування в пресі, повідомлення по радіо й телебаченню тематики бесід і виступів для партійного активу серед різних категорій населення.

Далі у ЗВІТІ зазначалися *питання*, які були підготовлені мною для розгляду на політбюро і секретаріаті ЦК НДПА. (А це була основна робота радника, де ми навчали афганців працювати з масами).

I. ОРГАНІЗАЦІЙНА РОБОТА

- 6 травня 1985 р. – Про невідкладні заходи по закріпленню результатів Лойя Джирги, проведеної з 3 по 5 квітня 1364 року (по афганському літочисленню). Джирга – це Всеафганська рада старійшин, яка нерегулярно обирається від етно-племінних груп для розв'язання кризових ситуацій: вибори короля, затвердження конституції тощо. Це був аналог російському Земському Собору – 1549 р.).

- 30 травня 1985 р – Про масово-роз'яснювальну роботу парткому Хостинського округу серед племен і народностей.

- 6 червня 1985 р. – Про роботу партійної організації Кабульського університету по політичному вихованню викладачів і студентів.

- 12 червня 1985 р. – Про увічнення подвигу в Бадабирі.

- 24 червня 1985 р. Про п'ятиріччя газети «Хонихате інкілабе Саур».

- 30 вересня 1985 р. – Про подальше удосконалення політичного навчання в 1364-1365 навч. році (дати років за місцевим літочисленням).

- 2 листопада 1985 р. – Про роботу Кунарського провінційного комітету НДПА по виконанню рішень XV пленуму ЦК НДПА і постанов політбюро ЦК НДПА про підсумки Лойя Джирги і Вищої Джирги прикордонних племен.

- 12 лютого 1986 р. – Про роботу партійних комітетів по закріпленню політичних висновків Лойя Джирги і вищої Джирги прикордонних племен.

- 31 липня 1986 р. – Про масово-політичну і виховну роботу Тахарського провінційного комітету партії серед населення.

- 4 вересня 1986 р. – Про завдання партійних комітетів по організації і вдосконаленню політичної освіти в 1365-1366 навчальному році.

- 4 вересня 1986 р. – Про проведення II з'їзду вчителів ДРА.

- 27 грудня 1986 р. – Про роботу Академії наук ДРА.

Нарада-семінар

Відбулася, підготовлена з допомогою радників, і скликана ЦК НДПА, перша Всеафганська нарада-семінар, на якій, у відповідності з вимогами XVI пленуму ЦК НДПА, були розглянуті завдання і практичні заходи по посиленню політико-виховної роботи партії з метою розширення, вдосконалення і зміцнення соціальної бази революційної влади і нормалізації обстановки в країні. У відповідності з розробленими рекомендаціями ЦК НДПА такі наради-семінари відбулися в усіх провінційних і Кабульській міській партійних організаціях. Це дозволило критично проаналізувати недоліки, розкрити роль політико-виховної роботи в об'єднанні народу навколо партії, досягненні національного примирення, організації афганців на захист батьківщини й самовіддану працю.

II. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ

Враховуючи, що ідейно-політичне загартування членів і кандидатів у члени НДПА і співчуваючих є обов'язковою умовою підвищення керівної і організуючої ролі НДПА, росту бойовитості її первинних організацій і зміцненні зв'язків партії з народом, секретаріат ЦК НДПА щорічно підводив підсумки політичного навчання й розглядав завдання на наступний навчальний рік. У 1364-1365 навчальному році в 5818 гуртках і семінарах понад 80 тис. членів НДПА і 16 тисяч членів груп співчуваючих вивчали основи теорії і практики революційно-перетворюючої діяльності НДПА, Статут партії і Програму дій НДПА, питання поточної політики партії, матеріали Загально-національної партійної конференції й пленумів ЦК НДПА.

У партії створена система політичної освіти, розрахована на диференційоване вивчення революційно-перетворюючої діяльності ЦК НДПА:

- гуртки по вивченню основних мети і завдань НДПА (для співчуваючих);
- гуртки по вивченню Статуту партії й Програми дії НДПА (для кандидатів);

- гуртки по вивченню політичних знань (для молодих партійців);
- гуртки по вивченню основ науково-революційної теорії (для партійців, які мають достатню політичну підготовку);
- школи партійного активу (для секретарів партійних організацій, членів партійних комітетів та відповідальних працівників їх апаратів, керівників державних органів і громадських організацій);
- теоретичні семінари. У них вивчають науково-революційну теорію і її застосування в теорії і практиці НДПА (для членів і кандидатів в члени ЦК НДПА), відповідальних працівників апарату ЦК партії, керівних працівників центральних органів влади та керівників громадських організацій країни.

Утворення такої диференційованої системи політичного навчання й встановлення єдиних строків початку (23 вересня – 1 мізана) і закінчення (22 серпня – 31 асава) навчального року в партійних і громадських організаціях, у військових частинах і підрозділах дозволяє досягти охоплення усіх партійців і співчуваючих, безумовного виконання навчальних планів і програм, рекомендованих ЦК партії.

Партійні комітети стали більш змістовно займатися підбором пропагандистів, організацією їх навчання й інформування. На початку навчального року в ІСН (Інституті суспільних наук) проводилися тижневі курси організаторів політичного навчання як провінційних парткомів, так і політуправлінь Збройних сил ДРА, а в зонах і провінціях – семінари пропагандистів. З цією метою створений Центр політичної освіти, затверджені положення про його роботу. Зміцнюється навчально-методична база політичної освіти, розширилася мережа партійних бібліотек, їх щорічний фонд збільшувався на понад 130 найменувань теоретичних, політичних і художніх творів, загальним тиражем біля 210 тис. книг. Більше уваги почали приділяти системі партнавчання засоби масової інформації і пропаганди.

Разом з тим рівень організації політнавчання членів партії не відповідав вимогам загальнонаціональної конференції НДПА, пленумів ЦК партії. Немало партійних комітетів не забезпечували своєчасного комплектування системи слухачами й пропагандистами. Не приділяли належної уваги цій справі й секретарі провінційних парткомів. Як

наслідок – у провінціях Тахор, Бадгіз, Кандагар поза системою політичного навчання опинилися від 50 до 70 процентів партійців.

У гуртках по вивченню мети і завдань НДПА групами співчувальючих провінцій Урузган, Каписа, Кандагар, Забуль не охоплено політнавчанням від 40 до 50 відсотків їх складу. Провінційні комітети Парвана, Кундуза, Баглана не проводили постійно діючих семінарів пропагандистів. Така ж ситуація була і в провінціях Лагман, Німруз, Фарах та ін.

Партійні комітети, Головне політуправління армії, Політуправління царандоя (поліції) та МДБ (органи безпеки) при організації політичної освіти недостатньо уваги приділяли питанням ліквідації неграмотності серед партійців, не добивалися їх навчання грамоті, об'єднання лікбезу з політичною освітою, як цього вимагав ЦК партії. Про ці та інші недоліки в роботі партійних комітетів йшла мова на політбюро ЦК НДПА 4 вересня 1986 р. У прийнятому рішенні провінційні парткоми, Головне політуправління армії, Політуправління царандоя, МДБ і ЦК ДОМА (молодіжна організація) зобов'язані були обговорити підсумки навчального року, намітити й здійснити конкретні заходи по усуненню недоліків, узагальнити позитивний досвід, установити постійний контроль за ходом політичних занять і своєчасному звіті про здійснену роботу.

III. МАСОВО-ПОЛІТИЧНА РОБОТА

Поліпшенню роботи засобів масової інформації і пропаганди у значній мірі сприяли постанови секретаріату і пленумів ЦК НДПА. Уперше велика група журналістів й партійного активу були нагороджені високими урядовими нагородами. З цією метою відбулися урочисті збори з участю членів і кандидатів у члени політбюро ЦК НДПА.

На них зазначалось, що кожний член партії зобов'язаний не тільки оволодівати революційною теорією, а й активно брати участь в роз'ясненні внутрішньої і зовнішньої політики партії, постійно працювати в масах. З цією метою в партії, починаючи від ЦК й до провінційних партійних комітетів, затверджені групи політдоповідачів,

агітаторів, на місцях створено понад 600 агітаційно-пропагандистських груп, затверджено близько 5 тисяч політдоповідачів, 1,5 тисячі лекторів. Стало більше проводитися зустрічей з різними категоріями населення. Партійні комітети склали і затверджували плани роботи, згідно яких в кожному населеному пункті щомісяця повинні побувати агітаційно-пропагандистські групи. На жаль, як показала перевірка, заплановане залишалося на папері. У значній мірі удосконалення бажала практика інформування політдоповідачів, агітаційно-пропагандистських груп. Суттєвим доповненням тут мало бути залучення до роботи з масами авторитетів у кишлаках: старійшин, мулл, вождів племен, які стали на бік революційної влади, яких партійні комітети дуже несміливо залучають до цього виду діяльності.

IV. ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ І ПРОПАГАНДИ

У країні видавалося 15 газет, 21 щотижневик і 40 журналів. Щорічний тираж підписки становить майже 40 млн. екземплярів. За останні п'ять років в чотири рази виріс об'єм національного радіомовлення і майже в шість разів – телебачення. Центральне добове мовлення в країні збільшилося з 28 до 43 годин, в тому числі 14,5 годин на закордон. Особливо популярними стали передачі «Ватангік» (голос батьківщини) – 4,5 годин на тиждень, до 3,5 годин виросло мовлення на мовах національних меншин. Окрім центрального радіо і телебачення, працює 12 провінційних радіостанцій, які поряд з ретрансляцією почали вести власне віщання, працюють і 7 ретрансляційних станцій у провінціях. Загальний об'єм віщання афганського радіо становить 190 годин на добу. Завершується другий пусковий комплекс будівництва потужного радіомовного передатчика (1000 квт) і двох короткохвильових передатчиків (100 квт) в Пулі-Чархи і Кабулі.

Це дасть можливість слухати програму афганського радіо на всій території країни на середніх і коротких хвилях. З метою посилення виховної роботи Міністерству зв'язку ДРА передані радянською стороною 32 звукопідсилюючі установки типу РУП-10, а також 100 підсилюючих установок типа ТУ-100, які передані провінційним партійним комітетам. В СРСР направлені пропозиції по виготовленню

портативних транзисторних приймачів з виборним прийомом на 3-х частотах в середньохвильовому діапазоні, але, на жаль, на радіо, телебаченні й пресі ще багато проблем.

Головна з них – кадри. Підготовка спеціалістів по радіо, телебаченню особливо, ведеться шляхом навчання в Радянському Союзі й на курсах Міністерства зв'язку ДРА. Щорічно із СРСР повертається біля 20 осіб, а всього навчається 150. На курсах підготовлено біля 300 спеціалістів. Цього – недостатньо. Відділом ЦК партії внесена пропозиція про збільшення підготовки спеціалістів у Радянському Союзі та інших країнах.

Про кадри журналістів. У СРСР їх навчається біля 100 осіб, щорічно повертається в країну біля 20 чоловік. За останні роки в АСЖ ЦК партії підготовлено більше 200 журналістів. Але, на жаль, тільки одиниці з них їдуть у провінції. Повільно поліпшується соціальна спрямованість і зміст засобів масової інформації. Аналіз матеріалів центральної преси за останні роки показав, що серед них, розрахованих на робітників і селян, не більше 10 процентів; матеріалів, адресованих національним підприємцям, торговцям і ремісникам – 3 проценти від усіх публікацій. Матеріали в центральних газетах із провінцій – всього 10-15 процентів у номері. У провінціях – 11 газет і 9 щотижневиків. Тиражі їх, за невеликим виключенням, не перевищують 2-3 тисяч екземплярів. У цих газетах в основному матеріали агентства «Бахтар» та передруки з центральної преси. У виступах ЗМІ, як і до цього, не вистачає революційної героїки, пропагандистсько-мобілізуючого начала. Журналістам не вистачало творчого підходу, намагання повніше й виразніше показати реальну дійсність, спроможність бути на передньому краї боротьби за нове життя.

V. ПАРТІЙНЕ КЕРІВНИЦТВО НАРОДНОЮ ОСВІТОЮ Й ОХОРОНОЮ ЗДОРОВ'Я

У квітні 1985 р. політбюро ЦК НДПА і Рада Міністрів ДРА прийняли постанову «Про заходи по дальшому розвитку освіти в ДРА». Виконуючи цю постанову, партійні комітети проводили роботу по впровадженню прогресивної системи освіти в країні. Вводився новий зміст

освіти, набутий досвід і здійснювалася перебудова системи освіти у відповідності з соціально-політичними й економічними умовами. У країні діяли понад тисячу шкіл, з них 687 початкових, 307 середніх і 20 релігійних.

У той же час абсолютна більшість шкіл перебувала у пристосованих приміщеннях, 45 відсотків з них орендувалися у приватних осіб. Тільки в Кабулі щорічно за оренду приміщень Мінпрос платив 12 млн. афганів. Звертає на себе увагу соціальний склад школярів. Якщо у початкових школах навчалася біля 70 відсотків дітей, вихідців із трудових сімей, то в старших класах – 30 відсотків дітей, вихідців із сімей рядових афганців і торгівців. За розрахунковими даними в країні навчалася кожна третя дитина шкільного віку, причому дівчаток у два-три рази менше, ніж хлопчиків.

Місцеві органи слабо займалися відбудовою розрушених шкіл. У зв'язку з цим у школах, як правило, заняття проходили у три зміни, що приводить до скорочення уроків до 25 хвилин. Навіть у Кабулі 26 відсотків шкіл працювали у три зміни. У школах великою проблемою є відсутність наочних приладів, географічних карт, глобусів, письмового приладдя, парт та іншого інвентарю.

Про Другий з'їзд вчителів ДРА

7-8 жовтня 1986 р. відбувся II з'їзд учителів ДРА. У роботі з'їзду прийняли участь 600 делегатів, члени і кандидати в члени політбюро, секретарі ЦК НДПА, члени ЦК НДПА, Ревради і Радміну ДРА. З промовою на з'їзді виступив генеральний секретар ЦК НДПА т. Наджиб.

З'їзд розглянув питання про роль народної освіти в розширенні соціальної бази народної влади. У своїй промові т. Наджиб всебічно охарактеризував внутрішню і зовнішню політику партії й уряду ДРА, зупинився на завданнях по здійсненню загальної початкової освіти для дітей шкільного віку, виховання підростаючого покоління в дусі ідеалів саурської революції, ліквідації неграмотності серед дорослого населення. Особлива увага була звернута на роль учителя в революційній країні. Від революційного переконання вчителя, його віддано-

сті ідеям революції, рівня культури й професійної компетентності належить ідейне становлення особистості кожного учня, підкреслював секретар ЦК НДПА.

З доповіддю на з'їзді виступив міністр освіти й виховання Б. Каюмі. Він зупинився на конкретних завданнях по перебудові освіти в країні у відповідності з рішенням пленумів ЦК партії. На пленарному засіданні II з'їзду виступив 21 делегат. Потім робота продовжилася по секціях. На секціях в загальній кількості виступило 70 делегатів.

В кінці роботи II з'їзду були прийняті: Звернення делегатів з'їзду до всіх учителів країни й Лист в адрес Генеральної асамблеї ООН.

Делегатів з'їзду прийняли в міністерствах і відомствах, на підприємствах Кабула, де відбулися зустрічі, бесіди, обговорення проблем розвитку освіти й виховання підростаючого покоління, ліквідації неграмотності серед дорослого населення.

Підсумки роботи II з'їзду вчителів розглянуті на розширеній колегії міністерства, визначені заходи по реалізації рішень з'їзду. Розроблений перспективний план заходів, що визначав зміст і спрямованість роботи міністерства, усіх його структурних підрозділів. Напередодні роботи з'їзду Рада Міністрів ДРА прийняла постанову про підвищення заробітної плати вчителям від 10 до 60 відсотків, в залежності від місця й умов роботи. Підвищена зарплата за класне керівництво та вчителям початкових класів. Передбачені також заходи морального стимулювання. 50 кращих вчителів країни нагороджені високими урядовими нагородами. Збірник матеріалів з'їзду було згодом надруковано.

Про ліквідацію неписьменності

ЦК НДПА розглядав ліквідацію неписьменності як важливу умову і засіб розширення й зміцнення соціальної бази. Неписьменна людина стоїть поза політикою, їй не доступна мета й завдання революції. Це добре розуміють противники революції. Не випадково гострота удару контрреволюційних банд спрямована проти шкіл, вчителів, грамотних людей. Темнота й неосвіченість народу – соціальна база контрреволюції. Боротьба за грамотність – передова лінія боротьби за оволодіння масами.

Політбюро ЦК НДПА, президія Рев.ради і Ради міністрів ДРА 11 травня 1983 р. прийняли постанову «Про посилення в країні роботи по ліквідації неписьменності». Затверджена Національна комісія по боротьбі з неписьменністю на чолі з головою ради міністрів ДРА т. Коштмандом. Розроблений план її перспективної діяльності. У провінціях на чолі з губернаторами створені комісії по ліквідації неписьменності.

Затверджена система навчання, яка складається:

- із загальної програми по лікнепу, розрахованої на 9 місяців навчання і включає два предмети: мову (читання і письмо) і математику;

- програма лікнепу для жінок на 9 місяців навчання, окрім загальної грамоти, навчання – ремеслу: ткацтво, кроєння, шиття, ведення господарства і т.д.;

- лікнепу для селянських кооперативів: мову і математику, 9 місяців;

- програма для дітей 9-14 років, які не відвідують школу, курс навчання два роки. Після закінчення можуть навчатися в 5-му класі;

- програма навчання грамоті в армії і поліції;

- навчання грамоті по ТV. Три книги по 25 уроків кожна. Проводилися щоденно з 12³⁰, окрім четверга й п'ятниці.

За роки лютневої революції курси по ліквідації неписьменності закінчили понад 1 мільйон 250 тисяч. У той же час в Афганістані діяло понад 20 тисяч курсів, на яких навчалось майже 100 тисяч громадян. У ліквідації неписьменності приймало участь біля 14000 вчителів, із них на громадських засадах – 8470. За роки революції видано 2.300.000 підручників, в тому числі за 1985 р. – 336.356 екземплярів. На перший погляд цифри начебто вражаючі, а в той же час ліквідація неписьменності не стала всенародною справою.

Відсутня цілеспрямованість і координація в роботі, контроль і вимога за кінцеві результати зі сторони партійних і державних органів. Заняття проводилися нерегулярно, на низькому рівні викладання, біля половини курсів припиняють своє існування, так і не навчивши грамоті своїх слухачів. Усі ці недоліки мають місце тому, що Національна комісія по боротьбі з неписьменністю на чолі з Коштмандом бездіє, а губернатори у провінціях всю цю роботу передоручили департаментам народної освіти. Партійні комітети на місцях лікнепом не займаються. Як

результат, у таких провінціях, як Баміан, Копіса, Пактика, Фарьяб та ін. навчання грамоті однієї людини обходиться державі в 50 тисяч афганів.

Охорона здоров'я

В охороні здоров'я широких кіл населення намітилися нові позитивні тенденції. Практично повсюдно закінчений перехід на безоплатне амбулаторно-поліклінічне й стаціонарне обслуговування населення. Постановою намічена широка програма заходів, спрямованих на поліпшення медичного обслуговування населення. Важливу роль відіграв перехід на планове ведення господарства у відповідності зі щорічними планами економічного й соціального розвитку країни. Поліпшилася підготовка національних кадрів на місцевій базі. Кабульський медінститут закінчили в 1986 р. 500 студентів і прийнято на перший курс 700 випускників середніх шкіл, і 1730 – в медичні училища країни. Із випускників Кабульського медінституту майже 30 відсотків спеціалістів розподілилися в провінції.

Поліпшилося медичне обслуговування жінок і дітей. При новозбудованій центральній поліклініці в Кабулі організоване дитяче відділення. У 1985 р. в Кабулі відкрито фармацевтичне підприємство МОЗ ДРА. На 25 відсотків збільшилась кількість державних аптек. На третину скорочений центральний апарат міністерства. Здійснюються інші заходи по розвитку охорони здоров'я населення.

Разом з тим, не дивлячись на позитивні зрушення в охороні здоров'я ДРА, залишаються серйозні недоліки:

- рівень керівництва охороною здоров'я з боку партійних комітетів і МОЗ ДРА залишається низьким і некваліфікованим;

- офіційно дозволена в країні приватна практика прийняла потворні форми і превалує в діяльності лікарів ДРА;

- на місцях партійні й державні органи не приймають необхідних заходів по зміцненню матеріальної бази органів охорони здоров'я, поліпшенню постійної діяльності лікувально-профілактичних установ, укомплектуванню їх медичними кадрами, а також виховання у них високого професійного обов'язку і почуття відповідальності в боротьбі за здоров'я людей і виконання своїх службових обов'язків.

VI. КАДРИ

НДПА має у своєму розпорядженні великий загін партійних працівників, які займаються виховною роботою. У ЦК і на місцях – 410 штатних працівників відділів пропаганди й освіти. В армії – 4273 політпрацівники, 2556 – у поліції й службі безпеки. У відділах, що займаються виховною роботою НОФа, профспілках, ДОМА налічується 269 працівників, 1010 журналістів трудиться в засобах масової інформації і пропаганди. Немало кадрів, покликаних займатися освітою, вихованням співвітчизників, мається в міністерствах освіти, вищої і спеціальної освіти, племен і народностей, державних комітетах культури, поліграфії та видавництвах, радіомовленні, телебаченні й кіно. Крім того, на громадських засадах виконували відповідальні партійні доручення в якості пропагандистів – 5 тисяч, лекторів – 1,5 тисячі, політдоповідачів – 5,6 тис. чоловік.

Одним словом, партії є з ким іти в маси. Потрібно тільки змусити ці кадри працювати. Добитися, щоб регулярно опубліковані на допомогу партійним комітетам матеріали були покладені в основу роботи кадрів на місцях. Необхідно корінним чином підвищити вимоги до секретарів парткомів та їх заступників за стан політико-виховної роботи. Особливої уваги вимагає підбір і розстановка штатних кадрів відділу пропаганди і освіти ЦК НДПА.

На протязі попередніх років відділ ЦК партії комплектував особисто Барьялай (брат Б. Кармаля) – секретар ЦК з гуманітарних проблем. Комплектував далеко не за діловими і професійними даними. У відділі працює 40 співробітників, з них 1 – зав. відділом, 4 – заступники, 9 – зав. секторами, 26 – інструкторів. За освітою це були: з вищою 28, до них належали зав. відділом, два його заступники, 5 зав. секторами, два заступники з середньою, три зав. секторами і шість інструкторів теж з середньою; з початковою освітою був один зав. сектором. Училися в Афганістані – 28 працівників, з них після революції – чотири. Навчалися в СРСР – два зав. секторами і три інструктори. Навчалися за кордоном (Франція, ФРН, Австрія) – один зам. зав. відділом (Франція) і шість інструкторів. По національності у відділі були: 18 пуштунів, 12 таджиків, 3 узбеки, 3 хазарійці, 3 араби,

1 туркмен. Прийшло у відділ з попередньої партійної роботи – 1 зам. зав, 4 – зав.секторами і 6 інструкторів.

Про те, як відбувалося формування відділу мені довірчо розповів Размі, інструктор, що відав питаннями охорони здоров'я, який закінчив медичний інститут в Ташкенті. Він виділявся у відділі прихильністю до радянських радників. Одного разу він розповів мені, що відділ формувався в основному не за своїми ідейними переконаннями, а за сувеніри, подарунки, хабарі, інші матеріальні вигоди та по принципу дати пристойну роботу «своїм людям». Тоді виникає питання, якщо це знали у відділі, який формував М. Барьялай, то хіба про це не знав Б. Кармаль? А якщо знав, то на що вони з братом розраховували? Значить, так було заведено. У кінці свого звіту (як уже зазначалося) я вніс пропозицію виділити зі складу відділу окремо відділ навчальних закладів і охорони здоров'я. Цю роботу вже виконував мій наступник – секретар Миколаївського обкому партії Г. Гриценко.

ВИСНОВКИ

Ось майже таким, з деякими доповненнями, був мій звіт за час перебування в Афганістані. Про що він свідчить? Звіти друкували в трьох екземплярах: один – в посольстві, другий – у міжнародному відділі ЦК КПРС і третій – залишався у кожного радника на предмет, якщо виникнуть до нього питання, щоб потім він міг пояснити ту чи іншу проблему. Кожен радник складав звіт у відповідності з напрямками роботи, за які він відповідав. Так що мій звіт свідчив про далеко нестабільну обстановку у відділі, який мав своєю діяльністю сприяти стабілізації. Чому ж він не сприяв? І не тільки він, а все, що ми намагалися робити в Афганістані, не сприяло стабілізації? На мою думку, і це я написав у висновках до свого звіту за роботу, основною причиною було те, що ми намагалися після квітневого перевороту, поставивши при владі Народно-демократичну партію, вірніше, її керівництво (Бабрака Кармаля), зробити все так, як в Радянському Союзі, що не сприймалося як більшістю керівництва країною, так і населенням, 80 відсотків якого проживало в кишлаках і дотримувалося законів Шаріату. Уся біда в тому, що радянське керівництво погано

знало іслам, як і роль релігії в афганському суспільстві взагалі. Правда, деякий час були сумніви в політбюро ЦК відносно вводу наших військ в Афганістан у грудні 1979 р. Так, голова КДБ Ю. Андропов (як стало відомо пізніше з «Особливої папки») говорив, що «народ не підтримує режим Таракі-Аміна, армія ненадійна, засилля ісламу. Проти кого воювати? Ми ж не агресори». Та більшість посилалася на геополітичні реалії.

А вони були такими. В Ірані, на кордоні з Афганістаном, після повернення Імама Хомейні, відбулася перемога релігійного лідера над світською ієрархією. Сотні тисяч прихильників імама, жінки в чадрах, тисячі добровольців, армія розпочали збройне повстання. Шах Ірану Мухаммед Пехлеві, який ще недавно закликав «здійснити стрибок через століття з середньовіччя у ядерний вік», втік з країни. Іран у квітні 1979 р. був проголошений Ісламською республікою. Виникла реальна загроза проникнення ісламських радикалів в Афганістан, які підтримували моджахедів. Погіршилися радянсько-китайські відносини.

Після англо-афганських воєн, які тривали з 1839 по 1919 рр., і які закінчились провалом Британської імперії, Афганістан здобув перемогу. Між ним і РРФСР були встановлені дипломатичні відносини. Уряд очолив Аманулла-хан, з 1929 р. – династія Надір-шаха правила до 1973 р., а з цього року Афганістан був проголошений республікою. Король Мухаммед Захір Шах залишив країну. При владі став давній прем'єр-міністр і двоюрідний брат короля Мухаммед Дауд. Він продовжував дружні зв'язки з Радянським Союзом. У 1965 р. в Афганістані (про що я уже писав) була створена Народно-демократична партія (НДПА), яка заявила про намір вести країну по соціалістичному шляху. З самого початку створення партії між її лідерами розпочалися чвари. Утворилося дві групи «Парчам» (прапор) і «Хальк» (народ). Перша об'єднувала частину чиновників та інтелігенцію, друга – афганських офіцерів і робітників. У 1978 р. М. Дауд проголосив себе президентом і розпочав боротьбу з партією, керівництво якої зразу ж потрапило до тюрми. Тоді частина армії під керівництвом Хафізулли Аміна захопила президентський палац, розстріляла Дауда та його родичів. Цей військовий переворот було названо саурською (квітневою) революцією. Президентом проголосили Нур Мухаммеда

Таракі, письменника і поета, прем'єр-міністром – Хафізуллу Аміна. Події в Афганістані стурбували радянських керівників. Боротьба між лідерами НДПА продовжувалася. Таракі був запрошений до Москви. Москва після тривалих переговорів прийняла сторону Таракі. Мова йшла, якщо не поліпшиться обстановка, то навіть про фізичне усунення Аміна. Нас турбували 2 тисячі кілометрів спільного кордону. Таракі повернувся в Кабул з наміром усунути Аміна від влади, але Амін його випередив. Як тільки Таракі з'явився в президентському палаці, Амін прибув туди з озброєним загоном і розстріляв Таракі. Ситуація в країні погіршилася. Радянська сторона не довіряла Аміну, який все більше вирізнявся невгамовним властолюбством і був здатний на крайні заходи ради збереження влади.

Ставка була зроблена на Бабрака Кармаля, як одного з вождів афганського народу, вигнаного Аміном з країни й отримавшого пристанище в Радянському Союзі. 15 грудня 1979р. о 15⁰⁰ розвідувальні батальйони 40-ї армії, яка отримала офіційну назву Обмежений контингент радянських військ (ОКРВ), перейшли радянсько-афганський кордон. За місяць до введення військ під виглядом обслуговуючого персоналу в Кабул на територію посольства було направлено спецзагін чисельністю 200 чоловік. Крім того, в середині грудня на прохання Аміна в Кабул прибув батальйон спецназу чисельністю в 500 чоловік для охорони його резиденції (палац Тадж-Бек). Під охороною бійців «Альфи» в Кабул прибув Бабрак Кармаль зі своїм найближчим оточенням. Усі члени групи «Альфа» були спеціально підготовлені офіцери КДБ і ГРУ.

Підготовка до перевороту розпочалася в середині грудня 1979 р. Основною метою спецпідрозділів була резиденція Аміна – добре укріплена фортеця, яку охороняло понад 200 чоловік гвардійців. Спецгрупи мали захопити також Міністерство внутрішніх справ (царандой), штаб ВПС, центральний вузол зв'язку, пошту, телеграф, тюрму. Штурм палацу, під час якого Амін і його оточення були вбиті, закінчився.

28 грудня в Кабулі було оголошено про створення в країні Революційної ради на чолі з Б. Кармалем. На нього поклалися обов'язки глави нового уряду і головнокомандуючого збройними силами ДРА.

Було також повідомлено про об'єднання «Парчам» і «Хальк». На пленумі партії генеральним секретарем було обрано Б. Кармалю.

Січень 1980 р. пройшов порівняно спокійно, а вже у лютому – березні місяцях, особливо влітку радянські підрозділи вели бої з моджахедами не тільки спільно з афганськими підрозділами, а й самостійно. Чисельність і озброєння радянських військ зростали. А разом з ними росла і допомога кабульській опозиції з боку Пакистану, Китаю та деяких інших країн. Війна затягувалася. «Обмежений контингент» незабаром досяг 150 тисяч чоловік, але більша частина території продовжувала контролюватися моджахедами. Мета, поставлена радянським керівництвом перед армією, КДБ, посольством, виявилася недосяжною. Тоді й з'явилася ідея направити в Афганістан радників на всіх рівнях – від партії до навчальних закладів (це при тому, що радники в армії та інших силових структурах були з початку вводу радянських військ).

Я особисто попав у четверту хвилю радянських радників. Як це відбулося, я вже писав. А в цій книзі-щоденнику скажу наступне. Події в ці роки в радянсько-афганських відносинах привели до ще більшого загострення. Тепер Захід отримав додаткові аргументи на адресу «радянської військової загрози». Було нанесено значної шкоди впливу СРСР серед мусульманських країн. Уже восени 1988 р. в політбюро ЦК партії були схвалені пропозиції А. Громико про організацію дипломатичного процесу по врегулюванню справ в Афганістані таким чином, щоб вивести радянські війська з країни. Розпочалася підготовка до радянсько-афганських переговорів. Обговорення шляхів мирного врегулювання проблеми затягувалося. Усе це наносило серйозні збитки як у зовнішніх, так і внутрішніх обставинах нашої країни. Вирішення афганської проблеми відкладалося у зв'язку з політичними подіями в Радянському Союзі. З 1982 по 1985 рік змінилися чотири генеральні секретарі ЦК КПРС. М. Горбачов, прийшовши до влади, лише у 1989 р. вирішив питання про необхідність виводу радянських військ з Афганістану.

Післямова

Дописана остання сторінка “Афганського щоденника”. Зі своїх повсякденних записів для нього я брав лише ті події, які у тій чи іншій мірі впливали на становище в апараті ЦК партії, в уряді й країні в цілому. За рішенням центру (в документах “інстанції”) радники поділялися на провінційні, зональні і радники апарата ЦК партії. Перших було 30 (по кількості провінцій), других – 8 (по кількості зон), радників апарата ЦК – 12 (по кількості відділів), в т.ч. у відділах оргпартроботи і пропаганди по 2 радники, усіх відділів було 10.

Зональні і провінційні радники звітували про свою роботу щомісячно, числа 27-28 перед керівництвом групи радників, де були присутні й радники ЦК партії. Оцінку роботи останніх давали політбюро і секретаріат ЦК, згідно з планом роботи ЦК партії.

Підбором радників займалася радянська сторона, яку ми називали “система”. Радниками апарата ЦК були, як правило, доктори і кандидати наук з таким розрахунком, щоб вони впливали на внутрішню і зовнішню політику країни, навчали афганців працювати в складних міжнародних умовах. Ми вживали слово “система” тому, що все, що ми робили в Афганістані, було наслідком вимог, які ставила вона перед нами. Вона планувала, керувала й охороняла (40 армія).

Спочатку при Аміні керівники квітневої революції мріяли про копію нашої жовтневої революції і навіть у своїй партійній програмі записали слово “соціалізм”, а потім під тиском Пакистана, Ірана і США це слово зникло з усного і писемного вживання.

Бабрак Кармаль і Мухаммад Наджибулла тривалий час перебування в нашій країні, де їх прийняли після репресій Аміна, коли він розправлявся з керівниками саурської революції, проходили тут школу соціалізму, намагаючись, кожен у свій час, “побудувати таке суспільство як в Радянському Союзі”.

Коли я сьогодні читаю як знищуються усі форми демократії в Афганістані, якою мученицькою смертю загинув М. Наджиб і як знущалися таліби над його тілом, і як тікав від талібів Б. Кармаль, я згадую свої зустрічі з ними в ЦК партії (НДПА) і думаю, скільки

солдат і офіцерів 40-ї армії повернулися звідти в цинкових трунах, скільки здоров'я і нервів втратили там радники – і усе це виявилось даремно.

Згадую свої зустрічі з обома керівниками партії. Обидва вони були добрими і чесними, грамотними і розумними афганцями, і хотіли добра і щастя для свого народу, але обох згубила боротьба за соціалізм. Запам'яталася остання зустріч з Наджибом, коли він мені розповідав про афганського поета Джамі-аку, який мріяв про країну, в якій не буде бідних і багатих, не буде розбрату і ворожнечі, де будуть жити рівні, дружні й щасливі люди.

Сьогодні, коли грохочуть воєнні громи над кишлаками і містами Афганістану, коли стогне афганська земля, через яку в давні часи проходили тисячі караванів на Індію, разом з ними і стогне афганський народ, який заслуговує кращої долі. У таких умовах багато синів і дочок цього свободолюбивого народу добре розуміють, що усе нове не народжується без великих зрушень, великих втрат і вони вірять у світле майбутнє свого багатостраждального народу. Почуття соціального оптимізму, соціальної справедливості у цій вірі вищі за ненависть ворогів і кулі талібів.

ЗМІСТ

Передмова.....	3
1. Несподіване відрядження.....	5
2. Кабул.....	25
3. Група радників В.Г. Ломоносова.....	29
4. Група радників П.П. Можасва.....	190
5. Відрядження в провінції.....	212
6. Звіт про роботу.....	221
Післямова.....	237

В.М. Половець

АФГАНСЬКИЙ ЩОДЕННИК (1985-1986)

Технічний редактор – Галина Кухарець

Коректор – Олена Лисенко

Комп'ютерна верстка – Юрій Литвиненко

Підписано до друку 29.01.2025 р. Формат 60 x 84/16

Папір офсетний № 1. Друк офсетний.

Ум. фарб. – відб. 13,95. Ум. друк. арк. 13,95. Обл. вид. арк. 14,0.

Зам. № 20258. Наклад 100 прим.

Видавництво

ПАТ «Поліграфічно-видавничий комплекс «Десна»

14000, м. Чернігів, проспект Перемоги, 62

Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єкта видавничої справи.

Серія ДК № 4292 від 02.04.2012 р.